

Ievads

Jautājums par valsts un Baznīcas attiecību teorētisko aspektu bija aktuāls kopš brīža, kad cilvēka reliģiskās dziņas institucionalizējās, veidojot Baznīcas (tempļa, svētnīcas u.c.) institūciju formas un neizbēgami nonākot saskarsmē ar pastāvošo iekārtu un valstiskajiem pirmveidojumiem. Reliģiskā apziņa bija viens no būtiskākajiem cilvēces garīgās esamības avotiem. Tā bija cilvēka apziņas vertikāle, kas nodrošina un uztur garīgo eksistenci, un ir neatņemams cilvēces attīstības fenomēns.

Latvijas vēstures neatņemama paradigma ir valsts un Baznīcas attiecību vēsture, kura Latvijā dažādu objektīvu vēsturisku apstākļu dēļ bija viena no vispretrunīgāk un vismazāk pētītajām vēstures zinātnes jomām. Šī tēma bija aktuāla kopš tiem laikiem, kad pasaules vēsturē sāka veidoties divas vispazīstamākās un vispretrunīgākās institūcijas: valsts un Baznīca. Runājot par valsts un Baznīcas attiecībām vēsturnieki un teorētiķi, konfrontējot un sintezējot šīs divu varu formas, lieto metaforu „Roma.” Roma – tūkstošu gadu garumā- imperatoru un pāvestu pilsēta, laicīgās un garīgās pasaules centrs, centrs, kur tiekas pasaulīgais un dievišķais: „abi ceļi – ar nodomu vai netīšām – ved uz Romu. Patiesībā Romā meklējams gan to gals, gan sākums.”¹

Valsts un Baznīcas attiecībām ir relatīvi ass fokusējums Rietumu kristīgajā civilizācijā, jo tās lielākoties pasaules vēsturiskajā pieredzē radīja saspīlējumus. Tas ir paradokss, bet valsts un Baznīca (tās dažādās izpausmes un attīstības formās) ir institūcijas, kas bija, ir un būs, tas ir, eksistēs vienmēr un kurām nav iespējams izvairīties vai abstrahēties vienai no otras. Šo institūciju duālo autoritāšu struktūru modeļi visciešāk un visvairāk ir pētīti kristietības vēsturē nekā jebkurā citā reliģiskajā tradīcijā pasaulē.

ASV un Rietumeiropā šīs tēmas izpēte kļuva būtiski aktuāla 20.gadsimta otrajā pusē, taču tās redzami aizsākumi meklējami jau 20.gs. 20.gados tūlīt pēc Pirmā pasaules kara, kad Eiropā, sabrūkot monarhijām, nodibinājās demokrātiskie režīmi un veidojās pilsoniskās sabiedrības. Šajā brīdī aktuāli kļuva jautājumi par Baznīcas kā institūcijas un reliģijas kā ideoloģijas lomu jaunajos liberālisma apstākļos un plurālistiskajā sabiedrībā. Pēc Otrā pasaules kara Rietumu pasaulē pētījumu skaits par šo tēmas strauji pieauga,

---

¹ Bergrāvs E. Valsts un cilvēks. – R., 2004.-69.lpp.

dažādojoties vēstures zinātnes attīstības un pētniecības formām, kā arī Baznīcai mēģinot tikt skaidrībā ar nacistisko un autoritāro režīmu iekārtu nodarīto ļaunumu.

Latvijas vēstures historiogrāfijā šī tēma ir maz pētīta, ņemot vērā 20.gadsimta dažādu vēsturisko notikumu iespaidu. 20.gs 20.gados bija vērojams aizsākums valsts un Baznīcas attiecību pētniecībai Latvijas vēsturē, taču šīs problemātikas izpēte neiesakņojās dziļāk kā tikai atsevišķās teorētiskajās diskusijās par valsts un Baznīcas attiecību juridiskajiem un teoloģiskajiem modeļiem.

Pēc K.Ulmaņa autoritārā apvērsuma Latvijas vēstures zinātnē dominēja nacionālisma ideoloģijas iespaids, zināms visa iepriekšējā noliegums. Politiski valsts un Baznīcas attiecību jautājuma pētniecība bija ne tikai nevajadzīga, bet arī bīstama, jo nonāca pretrunā ar valsts deklarēto vienotības, latviskuma un stabilitātes principu.

Pēc Otrā pasaules kara Padomju okupācijas apstākļos valsts un Baznīcas attiecību pētīšana kļuva par komunistiskās ideoloģijas nedalāmu sastāvdaļu, kurai atbilstoši ideoloģiskajām nostādnēm, bija jāpierāda un jāuzsver reliģijas un Baznīcas negatīvā loma un nozīme vēstures notikumu gaitā. Valsts un Baznīcas attiecību tematika historiogrāfijā tika atklāta negatīvā vēsturiskā interpretācijā, bet sagrozītā Baznīcas vēsture kļuva par metodi ateisma priekšmeta pasniegšanā.

Mūsdienās ir būtiski aktuāli izpētīt iepriekšējo gadsimtu atstāto mantojumu valsts un Baznīcas attiecību vēsturē Latvijā, lai precīzāk veidotu mūsdienu valsts un Baznīcas attiecību modeli un vēl jo vairāk – radītu pilnīgāku Latvijas vēstures pētījumu paradigmu.

Promocijas darba **mērķis** – izpētīt valsts un Baznīcas attiecības Latvijā no 1906.g. līdz 1940.gadam.

Promocijas darba **uzdevumi**:

1. izanalizēt valsts un Baznīcas attiecību teorētiskos modeļus;
2. sniegt ieskatu valsts un Baznīcas attiecību vēsturiskajā pieredzē pasaulē un Latvijā;
3. izanalizēt valsts un Baznīcas attiecības Latvijas teritorijā: 1906.-1918.gadā;
4. analizēt valsts un Baznīcas attiecības LR parlamentārisma periodā: 1919.-1934.g.;
5. izpētīt valsts un Baznīcas attiecības LR autoritārisma periodā: 1934.-1940.g.

Promocijas darba **hronoloģija** balstās uz vēsturisko notikumu un politiskajām atšķirībām konkrētajā laikposmā, respektīvi, Latvijas teritorijā Krievijas Impērijas sastāvā pēc 1905.gada cara izdotā manifesta un Tolerances edikta, kā arī LR parlamentārisma periodā un K.Ulmaņa autoritārā režīma laikā. Šādā veidā ar vēsturiski hronoloģiskā principa palīdzību tiks mēģināts izpētīt varbūtējo vēsturiskās kontinuitātes pastāvēšanu.

Promocijas darba 1.nodaļā tiks izanalizēti valsts un Baznīcas attiecību teorētiskie modeļi. Šajā nodaļā valsts un Baznīcas attiecību teorētiskie modeļi tiks aplūkoti juridiskā, filozofiskā, psiholoģiskā un teoloģiskā šķērsgriezumā, izvērtējot to pastāvēšanu dažādos vēsturiskajos laikmetos, atsevišķās reliģiskajās tradīcijās un kultūrās, galvenokārt pievēršot uzmanību Rietumu kristīgās civilizācijas vēsturiskajai pieredzei: ASV un Rietumeiropai, jo Latvija vēsturiski bija daļa no šīs globālās kultūras, gan arī parādot islāma valsts un Baznīcas attiecību modeli kā pretstatu kristīgajam. Īsumā tiks apskatīta arī valsts un Baznīcas attiecību pētniecības metožu dažādošanās un tās paradigmātiskās iezīmes. Šai promocijas darba nodaļai būs jāparāda valsts un Baznīcas attiecību teorētiskie aspekti un vēsturiskais mantojums un jāklūst par pētījuma teorētisko un metodoloģisko bāzi, lai dziļāk un visaptverošāk izvērtētu valsts un Baznīcas attiecību modeļus pasaulē un Latvijā.

Valsts un Baznīcas attiecību modeļi pasaulē un Latvijā tiks analizēti 1.nodaļas 1.2. apakšpunktā vēsturiskā skatījumā pasaulē no kristietības rašanās un tās ienākšanas Eiropā, vajāšanām un pasludināšanai par valsts reliģiju Romas Impērijā Konstantīna Lielā valdīšanas laikā līdz 20.gs. sākumam. Analizējot Latvijas situāciju, tiks atsevišķi skatīti Livonijas Konfederācijas laikā pastāvošais valsts un Baznīcas attiecību modelis, Reformācijas laikmeta ieviestās korekcijas, Zviedrijas un Polijas Lietuvas karaļu īstenotais Baznīcas politikas vēsturiskais mantojums. Īpaša vērība tiks pievērsta Krievijas Impērijas īstenotajai valsts un Baznīcas attiecību politikai kā promocijas darba tēmas hronoloģiskā vēsturiskā posma pirmsākumam, sevišķi analizējot 20.gs.sākuma pasaules un Latvijas ekonomiskās un politiskās dzīves attīstības tendences un sabiedriskās dzīves norises, kā arī marksistisko ideju popularitāti.

Promocijas darba 2.nodaļā tiks izpētītas valsts un Baznīcas attiecības Latvijas teritorijā: 1906.-1918.gadā. Nodaļas sākumā plašāk tiks iztirzāta 1905.gada revolūcijas

notikumu gaita Latvijā un tās iespaids uz Baznīcas dzīvi. Tiks mēģināts izvērtēt 1905.gada aprīļa un oktobra manifesta ietekmi uz Krievijas reliģiskās politikas gaitu pēc revolūcijas periodā, īpašu uzsvāru liekot uz padziļinātu t.d. tradicionālo konfesiju un Pareizticīgās Baznīcas, valsts un Baznīcas attiecību izvērtēšanu. Nodaļā tiks izanalizēta Krievijas cariskās valdības īstenotā Baznīcas politika vispārējās sabiedrības demokratizācijas mēģinājuma procesu ietvaros, kas norisa pēc 1905.gada revolūcijas, izvērtējot atšķirīgo izpratni un pieredzi par valsts un Baznīcas modeļa veidošanu Latvijā un Krievijas Impērijā.

Promocijas darba 2.nodaļā tiks analizēta arī Baznīcas politikas reformu gaita Krievijas Impērijā, skatot to caur dažādu pušu (Krievijas cariskās valdības, Baltijas guberņu un konkrēto konfesiju) nostājas, attieksmes un mērķu prizmu.

Valsts un Baznīcas attiecības norise Latvijas teritorijā no 1906.-1918.gadam tiks iedalītas četros atšķirīgos periodos:

1. 1906.-1914.gads – revolūcijas un pēc revolūcijas laiks;
2. 1914.-1917.gada februāris – Pirmā pasaules kara laiks;
3. 1917.gada februāris – oktobris – Krievijas Pagaidu valdības reformu mēģinājumu laiks;
4. 1917.oktobris -1918.gada novembris – boļševistiskā režīma laiks.

Katrs no šiem četriem posmiem ir pietiekoši atšķirīgs, lai šo valsts un Baznīcas attiecību vēstures gaitu izceltu atsevišķi un mēģinātu rast vispārējās situācijas kopsaucēju, salīdzinot situāciju Latvijā un pārējā Krievijas Impērijas teritorijā.

Promocijas darba 3. nodaļā, kas veltīta valsts un Baznīcas attiecību izpētei LR parlamentārisma periodā: 1919.-1934.g., tiks skatīta Latvijas valsts Baznīcas politikas veidošanās pieredze, īpaši pievēršot uzmanību jautājumam par Baznīcas juridisko šķiršanu no valsts un politiskajām diskusijām Latvijas parlamentā un valdībā par Baznīcas juridisko stāvokli LR. Viena no aktuālākajām tā laika politiskajām problēmām Latvijā, īpaši reliģisko konfesiju aprindās, bija „katedrāļu jautājums,” kas tiks plaši analizēts Latvijas valdības un Vatikāna noslēgtā konkordāta izpildes procesa ietvaros un Latgales pievienošanas Latvijai šķērsgrizumā. 3.nodaļā tiks analizētas individuāli gan tradicionālo, gan t.d. lielāko netradicionālo konfesiju attiecības ar Latvijas valsti un to iesaistīšanās politiskajā procesā.

Promocijas darba 4. nodaļa būs veltīta valsts un Baznīcas attiecību vēstures analīzei LR autoritārisma periodā: 1934.-1940.g. Šajā nodaļā analizētas tiks Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma ideoloģiskās nostādnes un tās īpatnības un to ietekme uz Baznīcas politikas veidošanos Latvijā pēc 1934.gada 15.maija apvērsuma. Lai veidotu pilnīgāku skatījumu uz valsts un Baznīcas attiecību modeli, kas radās pēc 1934.gada 15.maija, tiks analizētas gan tradicionālo, gan netradicionālo konfesiju situācijas kopējās un atšķirīgās iezīmes autoritārā režīma pastāvēšanas laikā.

Promocijas darba 4. nodaļā pētījums tiks nobeigts ar 1940.gada 17.jūniju, brīdi, kad Latviju okupēja PSRS, pārtraucot valsts neatkarību un kardināli mainot valsts un Baznīcas attiecību modeli.

Promocijas darbā tiks izmantotas šādas vēstures pētniecības **metodes**: vēsturiski ģenētiskā metode, vēsturiski salīdzinošā metode, psiholoģiskā metode un citas. Vēsturiski ģenētiskā metode palīdzēs labāk saskatīt valsts un Baznīcas attiecību vēstures Latvijā kontinuitātes iespējamību un parāda kopējo paradigmu, hronoloģiskā laika secībā analizējot notikumus. Vēsturiski salīdzinošā metode veidos precīzāku vēsturisko ainu un, piemēram, izskaidros dziļāk atšķirības valsts nostājā pret atsevišķām konfesijām vai arī parādīs dažādu laikmetu pretējās iezīmes utt. Šī vēstures pētniecības metode ir arī veiksmīgi pielietojama, veicot salīdzinājumus telpā un laikā. Ar psiholoģiskās metodes palīdzību tiks analizēta valsts un Baznīcas attiecību problemātikas radītās sekas sabiedrības un reliģisko konfesiju apziņā.

Valsts un Baznīcas teorētisko un vēsturisko modeļu analīzē tiks pielietotas starpdisciplināro zinātņu metodes: vēsture – teoloģija – reliģija – tiesības – politika.

Avotu un literatūras apskats

Promocijas darbā “Valsts un Baznīcas attiecības Latvijā 1906.g.- 1940.g.” tiek izmantoti gan nepublicētie, gan arī publicētie vēstures avoti.

I Avoti

Nepublicētie avoti

No nepublicētajiem avotiem tiks izmantoti Latvijas Valsts Vēstures arhīva (LVVA) materiāli - 1370; 3235; 5485; 7469; 6636; 633 fondi.

1370.fondā² ir iekļauti Iekšlietu ministrijas Garīgo lietu pārvaldes (no 1935.gada - Baznīcu un konfesiju departamenta) materiāli par tās darbību no 1919.-1940.gadam. Šajā fondā ir apkopots plašs materiāls par pārvaldes darbību, sarakstes ar konfesijām un citām valsts pārvaldes sistēmas struktūrām, statistiskā un juridiskā informācija, draudžu un atsevišķu personu sūdzības, vēstules, metrikas, informācija par finansiālo pabalstu izsniegšanu un saņemšanu, kā arī citi dokumenti, kas saistīti ar reliģisko konfesiju darbību Latvijā. Ievērojamu daļu no šī fonda sastāda budžeta pārskati par katru finansiālo darbības gadu no 1919.g. līdz pat 1940.gadam un padomju okupācijai, kad Baznīcu un konfesiju departaments tika likvidēts, un protesta vēstules par katedrāļu un konkordāta jautājumu izskatīšanu parlamentā un valdībā. Budžeta pārskati par departamentam un konfesijām piešķirto naudu un tās izlietojumu ir visai fragmentāri un nepilnīgi, tāpēc ir sarežģīti izsekot līdzī piešķirtajām naudas summām, gadiem un atskaitēm. Iekšlietu ministrijas Garīgo lietu pārvaldes finansiālie un cilvēciskie resursi 20.gs. 20.-30.gados bija ierobežoti, un šī institūcija nekad nevarēja izcelties ar lielu darbinieku skaitu. Tikai vēlākos pēc apvērsuma gados algoto darbinieku skaits bija ievērojami pieaudzis, un, ņemot vērā šos apstākļus, tā var izskaidrot nepilnības fonda dokumentācijā. Arī 1940.gada pirmās puses departamenta plašāka dokumentācija izpaliek, visdrīzāk tas skaidrojams ar haotisko institūcijas pārņemšanu un likvidēšanu,

---

² Iekšlietu ministrijas Baznīcu un konfesiju departaments. 1919-1940.g.

informācijas iznīcināšanu utt., kas risinājās tūlīt pat pēc padomju okupācijas 1940.gada jūnijā un jūlijā. Materiāli, kas iekļauj protesta vēstules, satur visu ieinteresēto un iesaistīto pušu attieksmi un viedokli par konkrēto problēmu, protestējot pret valdības īstenoto reliģisko politiku, kā arī šeit ir atrodami materiāli par valsts un valdības reakciju attiecībā uz protestiem. Šajā fondā ir atrodams plašs dokumentu klāts par reliģiskajām konfesijām valsts piešķirto budžeta līdzekļu izmantošanu, kā arī Baznīcas institūciju atskaites par paveikto.

Fonda materiāli lielākoties satur objektīvu "bezpartejisku" informāciju, kā arī vispārēju valstisko nostāju, it īpaši tas attiecas uz 1919.-1934.gada laikposma materiāliem. Materiāli par laikposmu no 1934.-1940.gadam ir subjektīvāki, jo lielākā daļa no tiem vairāk raksturo tieši K.Ulmaņa valdības īstenoto politiku, veikto autoritārā režīma ideoloģijas popularizēšanu, vadonības kulta slavināšanu, nevis Baznīcas nostājas analīzi. Sākot ar 1938.gadu fondā atrodama informācija lielākoties ir „oficiāla” un vispārēji lietišķa, ko var skaidrot gan ar autoritārā režīma birokrātiskās mašīnērijas iestrādāšanos, gan ar valsts un Baznīcas attiecību veidošanās procesa ievirzīšanos zināmā gultnē, kur viss bija ļoti strukturēts un iepriekš paredzams.

Šajā fondā atrodami materiāli ir samērā labi sistematizēti, informācija bija apkopota un veikta tās atlase, ļoti bieži par aktuālajiem jautājumiem ir vākti preses materiāli, veidots preses apskats, utt. Taču kopumā analizējot šajā fondā atrodamos dokumentus, var secināt, ka lielākoties tie satur informācijas klāstu, veidojot attiecības ar t.d. tradicionālajām konfesijām: luterāņu, katoļu, pareizticīgo, kā arī dažām vēsturiski „priviliģētākajām” netradicionālajām konfesijām: Mozus ticīgo un vecticībnieku. Acīmredzami Latvijas valsts un valdības institūciju uzmanība visvairāk tika pievērsta uz attiecību veidošanu ar t.d. tradicionālajām konfesijām un „vēsturiskajām” konfesijām, atstājot ēnā attiecības ar pārējām t.d. netradicionālajām konfesijām.

3235.fondā³ ir iekļauti Iekšlietu ministrijas Drošības policijas jeb t.d. Politiskās pārvaldes aģentūras materiāli, kas sniedz plašu informāciju par valsts institūciju interesi un kontroli par notiekošo Baznīcā, kā arī parāda slēpto informāciju par noskaņojumu dažādu konfesiju un „sektu” iekšienē gan laika posmā no 1920.-1934.gadam, gan arī laikā no 1934.-1940.gadam. Līdz 1934.gada apvērsumam Drošības policijas uzmanības

---

³ Politiskās pārvaldes fonds

lokā konfesijas un to organizācijas nonāca ļoti maz un fragmentāri, kā arī netika veikta sistemātiska šo institūciju un garīdzniecības kontrole. Materiāli, kas attiecas uz 1934.-1940.gadu ir daudz plašāki un apjomīgāki, kas liecina par K.Ulmaņa valdības sevišķo piesardzību un kontroli pār Baznīcā notiekošajiem procesiem. Atsevišķās lietās ir apkopota dažādu virzienu, t.d. sektu, politisko strāvojumu darbības analīze, ziņojumi, statistika, avīžu izgriezumi, kartotēkas un pat fotogrāfijas. Fondā atrodas plaši materiāli par poļu, lietuviešu un katoļu kustībām, „latgaliešu separātistiem”, ebreju aktivitātēm, Dievturu draudzi un krievu monarhistu darbību Latvijā. Visplašākais materiālu klāsts, kam ir noteikta saikne ar valsts un Baznīcas attiecību problemātiku Latvijā, ir par katoļu nacionālajām kustībām, latgaliešu separātistiem, arhibīskapa Jāņa slepkavību un ar to saistītajiem notiekošajiem procesiem Pareizticīgo Baznīcā. Šis fonds, kaut arī ir viens no unikālākajām avotu grupām ar plašu un arī maz pētītu materiālu klāstu, tomēr ir lielā mērā subjektīvs, jo Politiskās pārvaldes darbība, it īpaši pēc 1934.gada 15.maija bija vērsta uz valdības politikas nostiprināšanu un Baznīcas stingru kontroli un novērošanu. Pēc 1934.gada 15.maija Politiskā pārvalde kļuva par vienu no svarīgākajām valstiskajām institūcijām, kas balstīja un potenciāli sargāja autoritāro K.Ulmaņa režīmu. Analizējot dažādus Politiskās pārvaldes aģentu ziņojumus, kuri lielākoties nāca no Baznīcu aprindām, bija iespējams atrast vienojošu informāciju, kas papildina zinātniskā darba saturu ar “slēptākajām” problēmu norisēm un kas palīdz radīt pilnīgāku notikumu gaitas atspoguļojumu. Taču salīdzinot ar pārējiem avotiem, šīs avotu grupas materiāli ir vieni no subjektīvākajiem, jo lielākoties valdībai nepieciešamā informācija tika vākta un veikta novērošana, balstoties uz valdības interesēm.

5485.fondā⁴ ir iekļautas atsevišķas lietas, kas attiecas uz Saeimā skatītajiem likumdošanas jautājumiem par atsevišķu konfesiju darbību Latvijā. Tie ir: noteikumi, pārgrozījumi, papildinājumi, kā arī Pareizticīgo un vecticībnieku frakciju uzsaukumi vēlētajiem un to kandidātu saraksti. Jāatzīmē, ka šī fonda materiāli satur noderīgu informāciju par pētījuma problemātiku un sniedz tiešu informāciju par likumdošanas jautājumiem, norisi un procesu, kas ir īpaši noderīgs, analizējot valsts un Baznīcas attiecību juridisko aspektu, taču materiāli, kas attiecas uz promocijas darba tematiku, ir

---

⁴ Latvijas Republikas Saeimas fonds.

fragmentāri, izkaisīti un saistāmi ar atsevišķiem tematikas aspektiem, piemēram, ar kristīgo partiju darbību Saeimā, u.c.

7469.fonds⁵ ietver Latvijas Pareizticīgās Baznīcas Sinodes aprakstus, taču visumā lielāko daļu no šiem materiāliem sastāda atsevišķu draudžu dokumentācija un ar to dzīvi saistītās lietas. Šis fonds ietver pētījuma tēmai noderīgu informāciju, kas saistīta ar arhibīskapa Jāņa (Pommēra) laika Sinodes darbību, Pareizticīgo Baznīcas pabalstu lietām, savstarpējo saraksti starp Pareizticīgo Baznīcu un Latvijas valsts pārvaldes institūcijām, kā arī materiālus par Baznīcas autonomijas problēmu. Plaša informācija ir iegūstama lietās par Latvijas Pareizticīgo Baznīcas Metropolijas izveidošanu un aktuālo problēmu par jauna arhibīskapa ievēlēšanas gaitu. Fonda materiāli dod iespēju dziļāk ieskatīties Latvijas Pareizticīgās Baznīcas un tās pārvaldes institūciju valsts un Baznīcas politikas veidošanā, kā arī parāda valsts attieksmes iezīmes, īpaši atsevišķos svarīgos jautājumos Baznīcas juridiskā statusa un arhibīskapa izraudzīšanas lietās. Taču visbiežāk, lai spētu izanalizēt un veikt secinājumus par šo problēmu būtību, šajā fondā atrodamie materiāli ir jāskata kopā ar valsts institūciju fondos atrodamajiem materiāliem.

633.fonds⁶ satur informāciju par Latvijas Romas Katoļu Baznīcas kūrījas darbību un tajā iekļautas lietas par Latvijas un Vatikāna konkordāta izstrādāšanu, vienošanos un ratificēšanu, dažādas statistiskas ziņas par Katoļu Baznīcu un tās draudzēm, Romas pāvestu un bīskapu sarakste, sarakste ar valsts institūcijām, dažādi arhibīskapa un valdības rīkojumi, kas attiecas uz Baznīcas dzīvi, kā arī norēķini par valsts piešķirtajiem pabalstiem. Visplašākais materiāla klāsts ir tieši par konkordāta jautājumu, kas ir apkopots atsevišķās lietās, tas atklāj Latvijas Katoļu Baznīcas viedokli par notiekošo. Taču kopumā analizējot, šajā fondā atrodamie materiāli vairāk attiecās uz Latvijas Katoļu Baznīcas iekšējās dzīves organizāciju un pastorālo lietu kārtošānu. Dokumentācija ir fragmentāra, skopa attiecībā uz pētījuma tematiku, ko visdrīzāk var izskaidrot ar 20.gs. 20.-30.gadu kūrījas pieredzes trūkumu, jo Latvijas

---

⁵ Latvijas Pareizticīgo Baznīcas Sinodes fonds.

⁶ Rīgas Metropolijas arhidiaecēzes un kūrījas arhīvs. 1918.-1942.

Katoļu Baznīca bija diezgan jauna reliģiska institūcija, bez iepriekšējās pārvaldes pieredzes.

6636.fondā⁷ ir apkopoti Evaņģēliski - luteriskās Konsistorijas lietu materiāli, kurus var sagrupēt vēl sīkāk - vācu luterāņu pārvaldes un latviešu luterāņu pārvaldes lietu grupās. Liela daļa no fondā pieejamajiem materiāliem ir saistīta ar vācu luterāņu draudžu darbības atspoguļojumu. Vācu luterāņu draudžu un bīskapa institūcijas darbība ir redzama fragmentāri, to var izskaidrot ar vācu tautības Latvijas iedzīvotāju steidzamo repatriāciju 1939.-1940.g. un arhīvu dokumentu zudumu.

Īpaši plaši šī fonda avoti ataino katedrāļu jautājuma problemātiku un tās risināšanas gaitu gan Jēkaba, gan arī Doma katedrāles jautājumu lietās. Lietas ietver materiālus, kas attiecas uz dažādiem Saeimā izskatītajiem jautājumiem, laju darbības atspoguļojumu. Ievērojamākā fonda daļa saistās ar protestiem pret valsts realizēto Baznīcas politiku Latvijā 1920.-1934.gadā. Tas atklāj gan vācu luterāņu, gan arī latviešu luterāņu attieksmi pret aktuālajām problēmām, it īpaši Doma baznīcas jautājumā. Kopumā var droši apgalvot, ka šajā fondā atrodami materiāli atspoguļo valsts un Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas attiecību aspektus Latvijā 20.gs. 20.-30.gados.

6988.fondā⁸ ir atrodamas Vidzemes superintendanta institūcijas lietas no 1521.-1916.gadam. Neskatoties uz plašo laika posmu, šajā fondā ir atrodams ļoti neliels lietu skaits – 403 vienības. Lielākoties fonds satur materiālus, kas attiecas (1906.-1922.) uz Luterāņu Baznīcas iekšējās dzīves un pastorālā darba organizāciju. Ļoti maz šeit atrodami materiāli par promocijas darba tematiku, izņemot atsevišķas lietas, kas attiecas uz latviešu luterāņu draudžu dzīvi Krievijā un vispārējās cenzūras ieviešanu Pirmā pasaules kara laikā, kam stingri bija pakļauta Baznīca un tās institūcijas.

Krievijas Valsts Vēstures Arhīva/KVVA (St. Pēterburga) 821.fondā⁹ ir atrodami Iekšlietu Ministrijas Garīgo lietu departamenta materiāli no 1832.gada līdz 1917.g. Svešticībnieku Garīgo lietu departaments tika izveidots Krievijas Impērijā 1832.gadā ar

⁷ Latvijas Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas virsvaldes fonds.

⁸ Vidzemes superintendanta fonds. 1521-1922.

⁹ Departament duhovnih del inostrannih veroispovedanij MVD.

mērķi pārvaldīt „nepareizticīgo” jeb svešticībnieku konfesijas un pakļauts tika Krievijas Iekšlietu ministrijai. Šīs institūcijas priekšgalā atradās direktors, un sākotnēji departamentā tika izveidotas 3 nodaļas:

1.nodaļa – Romas katoļu un grieķu uniātu kolēģija;

2.nodaļa – protestantu, armēņu – gregoriāņu, musulmaņu, jūdu un budistu reliģiju kolēģija;

3.nodaļa – tiesu, finansu un kadru jautājumu kolēģija.

Caur departamentu cirkulēja lietas, kas saistījās ar garīgo institūciju vadības un locekļu iecelšanu un atlaišanu, finansu lietu kontroli, gada pārskatu sastādīšanu par garīgo institūciju darbību, instrukciju izstrādāšanu, sūdzību un vēstuļu saņemšanu. No 1848.gada bija izveidota atsevišķa rabīnu komisija, kas izskatīja strīdīgos jautājumus, kas attiecās uz jūdaismu, bet 1854.gadā departaments tika reorganizēts un izveidotas tika divas nodaļas. 1880.gadā departaments saskārās ar kārtējo reorganizāciju, kuras rezultātā tas tika izslēgts no Iekšlietu ministrijas nomenklatūras. Tika nodibināta pastāvīga institūcija, kuru pārraudzīja ar ministra funkcijām apveltīts galvenais departamenta priekšnieks, bet šāda sarežģīta birokrātiskā shēma nepastāvēja ilgi, jo jau 1881.gadā departaments atkal tika iekļauts Iekšlietu ministrijas sastāvā. Katru gadu departamenta birokrātiskā struktūra tika mainīta, līdz beidzot 1916.gadā kopumā jau bija radītas jeb izdalītas 7 departamenta nodaļas, kuras sīki pārzināja un kontrolēja katras konfesijas darbību, kā arī veica organizatoriskās funkcijas, veidojot valsts un Baznīcas attiecību politiku Krievijā. Katru gadu strauji pieauga ierēdņu skaits, paplašinājās dokumentācijas apjomi un veiktās funkcijas. Pēc Februāra revolūcijas Krievijā 1917.gada augustā tika nodibināta Ticības lietu ministrija, kas pārņēma Iekšlietu Ministrijas Garīgo lietu departamenta funkcijas, taču tā pastāvēja tikai nepilnus divus mēnešus, jo pēc boļševiku Oktobra apvērsuma šī institūcija bija slēgta.¹⁰

Iekšlietu Ministrijas Garīgo lietu departaments bija centrālā vidutājainstitūcija, kuras rīcībā nonāca svarīgākā informācija, kas saistījās ar valsts īstenoto Baznīcas politiku un konfesiju dzīvi Krievijas Impērijā. Citas valstiskās institūcijas, kuru darba

¹⁰ Gosudarstvennostj Rossii. Slovarj-spravochnik. Kniga 2. – M., 2000., s. 31.

kārtībā nonāca lietas, kas bija arī Iekšlietu Ministrijas Garīgo lietu departamenta kompetencē, sūtīja noraksta kopijas šai institūcijai.

Fonda materiāli satur svarīgu informāciju par Krievijas valsts attieksmi pret t.d. svešticībnieku konfesijām gan oficiālajos, gan arī neoficiālajos dokumentos, kā piemēram, slepenos sūtņus un aģentu ziņojumus, denunciacijās. Taču materiālu atlasī apgrūtinā neprecīzā sistematizācija vai vispārējā pieeja, kas acīmredzami saistījās ar ierēdņu nezināšanu par atsevišķiem vēsturiskiem un reliģiskiem aspektiem, gan arī valdības iestāžu izrādītā lielā interese par atsevišķām konfesijām un reģioniem. Lielu daļu fonda materiālu sastāda Romas Katoļu Baznīcas lietas, jo īpaši Polijas jautājuma ietvarā. Ļoti bieži materiāli par Latvijas katoļiem ir atrodami pie Polijas katoļu dokumentācijas, nereti pat Lietuvas un Baltkrievijas katoļu diacēzes automātiski tika ierindotas Polijas Katoļu Baznīcas „sastāvā.” Stingri tika kontrolētas Vidzemes un Kurzemes luterāņu konsistorijas, to darbības, taču tikpat kā neparādās Krievijas Evaņģēliski – Luteriskās Ģenerālkonsistorijas materiāli.

Lielu apjomu no fondā atrodamajiem dokumentiem sastāda dažādu vēsturisku notikumu materiāli. Īpaši šeit jāuzsver materiālu kopums, kas attiecas uz 1905.-1907.gada revolūcijas notikumiem Krievijā, baznīcu demonstrāciju, patronāta tiesību jautājums u.c. svarīga informācija. Tāpat īpaši jāizceļ atsevišķa sadaļa, kas attiecas uz „protestiem” pret valdības īstenoto ticības politiku. Departamenta ierēdņi stingri kontrolēja svešticībnieku konfesiju noskaņojumu, īpaši, kas saistījās ar to attieksmi pret pareizticību, caru un valdības īstenoto politiku.

796.fonds¹¹ – Sinodes kancelejas fonds – ir plašs avotu kopums, kas satur dažāda rakstura avotus, kas attiecas uz Krievijas Impērijas Baznīcas iekšējo dzīvi un darbību, kā arī attiecībām ar valsti. Svarīgu liecību par attiecīgo laika posmu un pētāmo tematiku nav daudz, tie ir ļoti fragmentāri un izkaisīti. Baltijas guberņu Pareizticīgās Baznīcas institūcijām nebija atsevišķi veidota dokumentācijas aprīte, taču no šajā fondā atrodamajiem materiāliem var iegūt informāciju par Pareizticīgās Baznīcas Latvijā finansiālo stāvokli un sarežģīto birokrātisko formalitāšu kārtošānu, lai uzlabotu sava

---

¹¹ Fond Kancelarii Sinoda.

pastorālā darba efektivitāti. Tomēr lielākā daļa šeit atrodamo materiālu ir citu guberņu Krievijas Pareizticīgās Baznīcas vēstures avoti, nevis Latvijas.

Publicētie avoti

Kā publicētie avoti darbā izmantotas Latvijas Statistiskās gadagrāmatas,¹² kurās apkopoti dati par konfesijām, ticīgo skaitu un to svārstībām un dinamiku Latvijā 1920.-1940.gadā, taču šī informācija ir vairāk vispārēja un nesniedz sīku un detalizētu informāciju, it īpaši par mazskaitlīgākajām reliģiskajām konfesijām.

Analizējot P.Stučkas valdības īstenoto Baznīcas politiku, pētījumā tika izmantots Latvijas Sociālistiskās Padomju Republikas dekrētu un rīkojumu krājums,¹³ kas sniedza ieskatu par boļševistiskās valdības nostāju pret reliģiskajām konfesijām un organizācijām Latvijā 1919.gadā. Šajā krājumā ir apkopoti visi P.Stučkas valdības 1919.gadā pieņemtie likumi un rīkojumi, kas attiecas uz ekonomiskās un politiskās dzīves organizācijas veidošanu, tajā skaitā arī daži likumi un rīkojumi, kas attiecas uz valsts un Baznīcas attiecību aspektu.

Vēl vienu darbā izmantoto publicēto avotu grupu veido likumu un valdības rīkojumu materiāli Latvijas Republikas valdības oficiālajā laikrakstā “Valdības Vēstnesis,¹⁴” kas attiecas uz pieņemtajiem reglamentējošajiem likumiem un noteikumiem par konfesiju darbību Latvijā, bet nedod iespēju spriest par likuma pieņemšanas cēloņiem un vispārējo noskaņojumu Saeimā.

Ievērojamu daļu no vēstures avotiem sastāda Latvijas Satversmes Sapulces un LR Satversmes Sapulces I-IV Saeimas sēžu stenogrammas,¹⁵ kas sniedz apjomīgu

¹² Latvijas Statiskā gadagrāmata 1920.gads.- R., 1921.- 319 lpp.

Latvijas Statiskā gadagrāmata 1930.gads.- R., 1931.- 511 lpp.

¹³ Latvijas Sozialistiskās Padomju Republikas dekretu un rihkojumu krahjums. Nr1.- R., 1919.

¹⁴ „Valdības Vēstnesis,” R., 1920.-1940.

¹⁵ LR I Saeimas Stenogrammas.- R.:LR Saeimas izdevums, 1923.-1925.

LR II Saeimas Stenogrammas.- R.:LR Saeimas izdevums, 1925.-1928.

LR III Saeimas Stenogrammas.- R.:LR Saeimas izdevums, 1928.-1931.

LR IV Saeimas Stenogrammas.- R.:LR Saeimas izdevums, 1931.-1934.

materiālu klāstu par parlamentārisma perioda politiskajām norisēm, atsevišķu likumprojektu izskatīšanas un pieņemšanas gaitu, politisku partiju un frakciju darbību un to nostāju pret Baznīcas stāvokli Latvijā, kā arī dažādu kristīgo partiju frakcijām, to politiskajām interesēm un savstarpējām attiecībām ar kreiso partiju pārstāvjiem. Stenogrammu materiāli sniedz iespēju dziļāk izanalizēt problēmu būtību, notikumu gaitu un palīdz izprast cēloņus konkrētas problēmas ģenēzē. Saeimas sēžu stenogrammas ir sistematizēts materiālu krājums, bet tas sniedz tikai virspusēju informāciju par politiskajiem noskaņojumiem parlamentā, palīdz izprast attiecīgās politiskās partijas vai atsevišķu politiķu viedokli jautājumos, kas attiecas uz valsts un Baznīcas attiecību juridisko pusi, bet nedod pilnībā iespēju secināt par valsts un Baznīcas attiecību politikas veidošanas un īstenošanas procesu.

Darbā izmantotas avīžu publikācijas, lai noskaidrotu attiecīgā laika vispārējo sabiedrības un politisko grupu nostāju konkrētajos jautājumos gan konfesijālajos izdevumos, gan arī sekulārajā presē, kas dod iespēju saprast sabiedrības nostāju pret notiekošajiem valsts un Baznīcas attiecību procesiem.

Laikraksts “Jaunākās Ziņas” (1920.-1940.) iznāca kopš 1911.gada, sešas reizes nedēļā. Tas bija sabiedriski-politisks laikraksts, kura galvenais redaktors bija A.Benjamiņš, bet izdevēja - E.Elka (E.Benjamiņa). Šis laikraksts tika uzskatīts par vienu no populārākajiem, ietekmīgākajiem un solīdākajiem latviešu masu mediju pārstāvjiem Latvijā 20.-30.gados. Laikraksts salīdzinoši bieži rakstīja par valsts un Baznīcas attiecību problemātiku Latvijā, samērā atturīgi, ieņemot zināmas novērotāja pozīcijas, publicējot dažādu politisko aprindu uzsaukumus un oficiālās vēstules, taču kopumā vairāk paužot centrisko un labējo latviešu politisko aprindu viedokļus.

Laikraksts “Latvis” (1921.-1934.) bija dēvēts par bezpartejisku, nacionālu laikrakstu politikai, tautsaimniecībai, zinātnei un mākslai, kas iznāca katru dienu, izņemot pirmdienas, un kura vadībā atradās A.Bergs un A.Dauge. Šis laikraksts bija A.Berga Nacionālās partijas oficiozs, un 1934.gadā pēc valsts apvērsuma tas tika slēgts, jo A.Berga uzskati nesaskanēja ar K.Ulmaņa politiku. Avīze vairāk bija latviešu labējās pilsonības preses pārstāve. Valsts un Baznīcas attiecību tematika publikācijās bija skarta samērā bieži, jo īpaši aktualizēts bija t.d. „katedrāļu jautājums” un Doma Baznīcas īpašuma problēma. Labējais latviešu pilsoniskais laikraksts asi kritizēja valdības īstenoto

politiku „konfesionālo karu” jautājumā un negatīvi uzstājās pret vācu luterāņu protestiem uz tiesībām par Doma baznīcu.

Laikraksts “Pēdējā Brīdī” (1927.-1936.) iznāca darb dienās, un uzskatīts tika par „Jaunāko ziņu” lielāko konkurentu, oficiāli sevi laikraksts pozicionēja kā bezpartejisku, taču to izdeva tuvu stāvošās Latvijas Zemnieku Savienības aprindas. Laikraksta izdevējs bija a/s “Brīdis,” bet lielākais akcionārs - P.Brunners, kas 1931.gadā nopirka šo avīzi. Laikraksts centās oficiāli atspoguļot politiskos notikumus valstī, izceļot LZS aktuālos jautājumus un izgaismojot to politisko nostāju, taču valsts un Baznīcas attiecību politika publikācijās tika cilāta salīdzinoši reti, ko var izskaidrot ar šīs problēmas strīdīgāko jautājumu risināšanu lielākoties tad, kad valdību vadīja LZS un tās koalīcijas politiskie spēki.

„Brīvā Zeme” (1920.-1934) – laikraksts iznāca katru darba dienu, tā metiens bija 4-18.000 eksemplāru. Tas tika raksturots kā Latvijas Zemnieku partijas avīze ar skatu uz latviešu zemniecības interešu aizstāvību, kas nodarbojās ar LZS politiskās platformas popularizēšanu, izceļot LZS aktuālos jautājumus un izgaismojot to politisko nostāju, taču valsts un Baznīcas attiecību politika publikācijās tika cilāta reti, jo šīs problēmas strīdīgākie jautājumi arī tika risināti lielākoties tad, kad valdību vadīja LZS un tās koalīcijas politiskie spēki.

„Latgolas Vārds” (1919.-1940.) – populārākā latgaliešu dialektā iznākošā avīze. Sākotnēji tā bija Latgales kristīgo zemnieku savienības avīze, bet pēc 1934.gada 15.maija apvērsuma kļuva par katoļu zemnieku laikrakstu. Tas bija Latgales latviešu intelektuālākais laikraksts, kurā strādāja daudzi zināmi Latgales inteliģences pārstāvji, bet lielākoties galvenā redaktora amatā bija kāds no katoļu garīdzniecības pārstāvjiem. Līdz savai ekskomunikācijai šīs avīzes idejiskais tēvs bija Francis Trasuns. Viena no centrālajām laikraksta publikāciju tēmām bija valsts un Baznīcas attiecību tematika, īpaši Latvijas Romas Katoļu Baznīcas attiecības ar Latvijas valsti. Garīdzniecības pārstāvji, katoļu politiķi un katoļu inteliģence dzīvi pauda savu nostāju publikācijās, īpaši kas attiecās uz „katedrāļu jautājumu,” konkordāta noslēgšanu, Katoļu Baznīcas tiesisko stāvokli Latvijas valstī utt. Arī pēc K.Ulmaņa apvērsuma 1934.gada 15.maijā laikraksts saglabāja izteikti katolisku „orientāciju,” paužot simpātijas K.Ulmaņa valdībai un tās īstenotajai Baznīcas politikai.

„Jaunā Dienas Lapa” (1905.-1918.) – atjaunotais sociāldemokrātiski orientētās latviešu inteliģences laikraksts, kas savu nosaukumu aizguva no sava priekšgājēja slēgtās „Dienas Lapas” un kas arī turpmāk mainīja nosaukumus. Laikraksts iznāca līdz 1915.gadam Rīgā katru darba dienu. Laikraksta populārākie temati balstījās uz tālaika sabiedriski – politiskās dzīves analīzi, kas visbiežāk nonāca konfliktā ar cara valdības cenzūru. Šī laikraksta slejās salīdzinoši daudz (līdz 1908./1909/g.) tika rakstīts par Baznīcas jautājumu Krievijas Impērijā un Latvijas teritorijā, lielāku uzsvāru liekot uz Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas juridiskā statusa problēmu Vidzemē un Kurzemē, kā arī patronāta jautājumu. Tā kā šis laikraksts bija kreisi orientēts, jautājums par valsts un Baznīcas attiecībām tika atspoguļots caur sociāldemokrātu politisko uzskatu prizmu.

“Svētdienas Rīts”(1920.-1940.) bija Latvijas Evaņģēliski-luterisko draudžu laikraksts, kuru izdeva Ēvaņģēliski-luteriskās Baznīcas virsvalde, kurš iznāca reizi mēnesī un pārstāvēja Luterāņu Baznīcas oficiālo viedokli. Avīze sākotnēji bija Luterāņu Baznīcas iekšējās misijas laikraksts, kas vairāk nodarbojās ar teoloģisku un pastorālu jautājumu analīzi, bet 1923.gadā tas pārtapa par Baznīcas Virsvaldes izdevumu, paužot oficiālo Luterāņu Baznīcas vadības nostāju. Šis laikraksts diezgan daudz publicēja rakstus par valsts un Baznīcas attiecībām, konkrēti, valsts attieksmi pret Luterāņu Baznīcu Latvijā, īpaši līdz 1934.gada 15.maijam, paužot luterāņu oficiālo nostāju konkrētajā politiskās dzīves problēmā.

Laikraksts “Katoļu Dzeive”(1926.-1940.) - reliģiozi sabiedriskis mēnešraksts, kas iznāca neregulāri latgaliešu dialektā un kuru izdeva Latvijas Katoļu Baznīcas kūrija. Galvenā redaktora amatā bija kāds no katoļu garīdzniekiem, arī žurnāla redakcijā bija vienīgi katoļu garīdzniecības pārstāvji. Laikraksts publicēja ne tikai reliģiska satura rakstus, bet arī laicīga satura publikācijas par vēsturi, literatūru. Viena no centrālajām tēmām, īpaši pirms 1934.gada apvērsuma, bija sabiedriski politiski apskati, kas tika bieži publicēti šajā laikrakstā, tajā skaitā valsts un Baznīcas attiecību problemātikā.

„Gaisma” (1905.-1906.) – vēsturiski pirmā latgaliešu avīze, kas iznāca pēc drukas atcelšanas 1904.gadā Latgalē. Avīze iznāca Pēterburgā, tās priekšgalā atradās katoļu priesteri un jo īpaši – Fr.Trasuns. Avīzei bija plašs noiets gan Latgalē, gan Krievijā, kur dzīvoja diezgan lielas latgaliešu diasporas. Publikācijas tika veltītas sabiedriskām, politiskām, kulturālām un reliģiskām tēmām. Svarīgākās ziņas tika sūtītas no Latgales

dažādām malām, un to lielākoties veica vietējie latviešu vai lietuviešu katoļu garīdznieki. „Gaisma” bija Latgales atmodas sākuma posma centrālais laikraksts, kas ne tikai popularizēja ideju par Latgales apvienošanu ar pārējo Latviju, bet arī tās redzamākie pārstāvji bija cieši iesaistīti apvienošanas procesa uzsākšanā, kuras priekšgalā nostājās latviešu katoļu garīdzniecības pārstāvji.

“Vairogs”(1938.-1940.) - reliģiski ētisks žurnāls, kas iznāca neregulāri un kura izdevējs bija Ēvaņģēliski-luteriskās Baznīcas virsvalde, redaktors A.Virbulis. Šī žurnāla publikāciju loks galvenokārt saistījās ar reliģisku un ētisku problēmu iztirzāšanu, bet daži raksti tika veltīti arī sabiedriski –politiskajiem aspektiem Latvijā, valsts un Baznīcas attiecību tematikai, īpašu uzmanību veltot simpātijām pret autoritāro valdību.

“Vairogs”(1921.-1923.) - reliģiski sabiedriska laikraksts, kuru izdeva Latvijas Katoļu savienība, redaktors Ā.Ābeltiņš. Gluži tāpat kā luterāņu žurnāls, arī šī žurnāla publikāciju loks galvenokārt saistījās ar reliģisku un ētisku problēmu iztirzāšanu, bet nedaudzi raksti tika veltīti sabiedriski – politiskajiem aspektiem, tajā skaitā arī valsts un Baznīcas attiecību tematikai.

“Rigasche Rundschau”(1920.-1939.) - vācbaltiešu aprindu un preses centrālais laikraksts, dienas avīze, kas bija liberālās un intelektuālās Latvijas vācu sabiedrības preses izdevums, kura redaktors bija Saeimas deputāts P.Šīmanis. Avīze stingri aizstāvēja mazākumtautību un valodu politiku Latvijā un Eiropā. „Rigasche Rundschau” bija savi korespondenti lielākajās Eiropas pilsētās, īpaši vācu kultūras un valodas iespaida telpā. Kā uzskatīja pati avīze, tad šī bija lielākā vācu valodā iznākošā dienas avīze Eiropā un intelektuālākā prese Latvijā, ko lasīja ne tikai vācieši, bet arī latviešu un ebreju inteliģence.¹⁶ Valsts un Baznīcas attiecību tematikai Latvijā laikraksts pievērsa diezgan lielu uzmanību, sevišķi „katedrāļu jautājumam” un jautājumam par Domas baznīcas juridisko statusu. Laikraksts puda liberālās Latvijas vācu politisko aprindu nostāju, kas simpātizēja idejai par valsts un Baznīcas nošķiršanu un Baznīcas dzīves suverenitāti. Liberālās politiskās aprindas puda simpātijas vācu luterāņiem, cīnījās par īpašuma saglabāšanu un meklēja sabiedrotos šajos jautājumos vācu kultūras areālā, kur šī avīze tika izplatīta.

---

¹⁶ Treijs. R. Latvijas Republikas prese. 1918.-1940. – R., 1997., 523.lpp.

“Kirchenblatt”(1923.-1939.) - vācu Evaņģēliski-luteriskās kopienas valdes reliģiskais izdevums, kas iznāca neregulāri un kuru slēdza pēc baltvācu repatriācijas. Savās publikācijās atspoguļoja vācu luterāņu draudžu viedokli sabiedriski politiskajos un reliģiskajos jautājumos. Laikraksts puda vācu Evaņģēliski-luteriskās kopienas uzskatus par situāciju valsts un Baznīcas attiecību jautājumu risināšanā, konservatīvi aizstāvēt vācbaltiešu sabiedrības intereses. Līdz 1934.gadam salīdzinoši daudzas publikācijas tika veltītas atsevišķiem aktuāliem valsts un Baznīcas attiecību problemātikas tematiem.

„Riga am Sonntag” (1927.-1934.) – kreisi orientēts vācu valodā iznākošais laikraksts, ko izdeva Baltijas izdevniecība un redaktors bija R.Rīdels. Lielākoties konkurēja ar laikrakstu „Rigasche Rundschau” par tiesībām paust lielākās vācu valodā runājošās sabiedrības uzskatus, bet īsi pēc K.Ulmaņa apvērsuma beidza pastāvēt. Par valsts un Baznīcas jautājumiem rakstīja maz, izņēmums bija „katedrāļu jautājums” un jautājums par Domas baznīcas juridisko statusu.

“Segodna”(1920.-1940.) - centrālais krievu valodā iznākošais laikraksts, kas radās vienlaicīgi ar neatkarīgas Latvijas izveidošanos un izbeidza savu darbību līdz ar Latvijas neatkarības likvidēšanu. Pastāvēja apgalvojums, ka tā ir ebreju avīze, jo liels skaits ebreju žurnālistu strādāja šajā laikrakstā, taču avīzē strādāja arī citu tautību pārstāvji – krievi, latvieši. Tā nebija nedz emigrantu, nedz boļševiku, nedz cionistu avīze, bet tā apkalpoja Latvijas daudz nacionālo sabiedrību, kas izveidojās un dzīvoja krievu kultūras ietekmes sfērā. Laikraksts visai bieži publicēja rakstus par valsts un Baznīcas attiecībām Latvijā, par atsevišķiem aktuālajiem un problemātiskajiem jautājumiem, kā piemēram, „katedrāļu jautājumu” un jautājumu par Domas baznīcas juridisko statusu, pareizticīgo Alekseja baznīcas un arhiereja mājas atsavināšanu un nodošanu katoļiem, arhibīskapa Jāņa (Pommera) noslepkavošanu utt. Galvenokārt laikrakstā tika paustas simpātijas nacionālo minoritāšu cīņai par savām kultūras un reliģiskajām tiesībām, ļoti bieži arī dažādu nacionālo minoritāšu politiskās partijas puda savus politiskos uzskatus, izmantojot šī laikraksta slejas.

„Rižskij Vestņik” (1869.-1917) – viens no vecākajiem un pirmajiem krievu valodā iznākošajiem laikrakstiem Latvijā, kas bija domāts visām Baltijas guberņām un kurš pilnībā atbalstīja Krievijas valdības reakcionāro politiku un veica tās popularizāciju

Baltijā. Laikraksts savās publikācijās atbalstīja cara valdības īstenoto rusifikācijas politiku, nostājās krasi pret vietējo muižniecību un Evaņģēliski – luterisko Baznīcu.

“Nastavnik”- vecticībnieku centrālās padomes žurnāls, kas tika izdots Rīgā 1937.gadā un iznāca tikai trijos laidienos. Laikraksts pēc savas ievirzes bija apolitisks, un savās publikācijās, kas skāra K.Ulmaņa īstenoto Baznīcas politiku, izrādīja simpātijas, taču dziļāka interese par valsts un Baznīcas attiecību jautājumu nebija vērojama.

Pie publicētajiem avotiem, kas izmantoti, analizējot valsts un Baznīcas attiecību vēsturi Latvijā 20.gs. 20.-30.gados, var minēt dažus darbus: K.Rozes,¹⁷ „Latvijas Pareizticīgās baznīcas virsgana vēlēšanu jautājums”¹⁸, kā arī brošūra, kas tika izdota 1923.gadā, gatavojoties tautas nobalsošanai par katedrāļu jautājumu.¹⁹ Šajā brošūrā, ko var uzskatīt kā politisko reklāmu pirms referenduma, tika pausta luterticīgo aprindu un Luterāņu Baznīcas oficiālā nostāja, kas savdabīgi parāda tā laika lielo šī notikuma rezonansi sabiedrībā un problēmas emocionālās spriedzes pakāpi.

K.Rozes grāmatā tiek diskutēts par latviskošanas tendencēm Baznīcā. K.Rozes darbs satur toreizējās situācijas analīzi, kas saistījās ar katedrāļu jautājuma problemātiku, bet viedoklis, kas tiek pausts, ir saistīts ar Luterāņu Baznīcas nostāju šajos jautājumos un “ienaidnieka” tēla kultivēšanu, kas ir neatņemama nacionālisma uzplūdu sastāvdaļa. Autors daļēji un īsumā ir pievērsies valsts un Baznīcas attiecību vēsturiskajai ģenēzei pasaulē un Latvijā.

„Latvijas Pareizticīgās baznīcas virsgana vēlēšanu jautājums” – publicēta pareizticīgo latviešu draudžu brošūra, kas domāta K.Ulmaņa valdības iepazīstināšanai ar pareizticīgo latviešu nostāju arhibīskapa vēlēšanu sakarā un savas nostājas oficiālajai paušanai. Šajā brošūrā pareizticīgie latvieši, apejot Latvijas Pareizticīgās Baznīcas vadību, pauda stingru un oficiālu nostāju, ka šīs konfesijas priekšgalā ir jābūt pareizticīgajam latvietim, kas nodrošinātu ne tikai lojalitāti valstij, bet arī aizstāvētu pareizticīgo latviešu intereses. Blakus jau minētajai A.Niedras atmiņu grāmatai²⁰ pētījumā tika izmantoti arī citi

¹⁷ Roze K. Baznīca un valsts.- R., 1932.

¹⁸ Latvijas Pareizticīgās baznīcas virsgana vēlēšanu jautājums.-R., 1936.

¹⁹ Kas katram jāzina tautas nobalsošanas jautājumā par baznīcas neaizskaramību: Broš./aut.nez.-R., 1923.

²⁰ Niedra A. Tautas nodevēja atmiņas.-R., 1998.

memuārliteratūras darbi: F.Cielēna,²¹ P.Zālītes,²² M.Valtera atmiņas.²³ Visi trīs autori bija sava laika redzami un aktīvi 1905.gada revolūcijas dalībnieki, viņu publicētās atmiņas ir izmantotas tieši, lai papildinātu arhīva materiālus par 1905.gada revolūcijas laika norisēm Latvijā un parādītu revolucionāru noskaņojumu, mērķus un idejas. Šīs atmiņas lielākoties ir tapušas trimdā pēc Otrā pasaules kara.

Monsinjora Antona Smeltera (dzim. 1923, ord.1956) atmiņas²⁴ tika izmantotas, analizējot Latvijas valdības rīcību un motīvus, glābjot bīskapus Boļeslavu Sloskānu no PSRS cietumiem, kā arī raksturojot bīskapa personību, viņa dzīves gājumu un rīcības motīvus. Monsinjors Antons Smelters bija daudzus gadus pēckara trimdā bīskapa Boļeslava Sloskāna audzēknis un personīgi pazinis daudzus pirmskara Latvijas laika katoļu garīdzniekus. Pats Antons Smelters pēc kara kļuva par katoļu priesteri un aktīvu trimdas latviešu katoļu sabiedriskās un reliģiskās dzīves vadītāju. Mūsdienās Sv. Jēkaba katedrāles prāvests un Rīgas arhidiaecēzes kūrījas kanclers. Monsinjora atmiņas ir plašas un sirsnīgas, jo viņi bija līdzgaitnieki, kā arī ir vērojams visai objektīvs skatījums uz tā laika notikumiem un personībām.

II Literatūra

Zinātniskā darba tēma ietver sevī vēstures politisko, ekonomisko, reliģisko, sociālo, nacionālo un kultūras dimensiju, un, ņemot vērā visas objektīvās un subjektīvās Latvijas vēstures zinātnes attīstības tendences, var secināt, ka šim jautājumam historiogrāfijā ir pievērsta salīdzinoši niecīga uzmanība. Tā nebija pieprasīta un pateicīga tēma vēsturniekiem, no otras puses - arī Baznīca nebija ieinteresēta šādos pētījumos. Literatūras klāsts, kas attiecas uz vispārējo Baznīcas un valsts attiecību teorētisko aspektu, ir salīdzinoši niecīgs. Vispārējā valsts un Baznīcas attiecību teorētiskā aspekta analīzei tika izmantoti vairāki nozīmīgi ārzemēs izdotie pētījumi, kas ietver sevī juridiskās, politiskās, filozofiskās, vēsturiskās un psiholoģiskās paradigmatiskās šķautnes.

²¹ Cielēns F. Laikmeta maiņa. Atmiņas un atziņas. I sējums. No bezvēstures tautas līdz pilntiesīgai nācijai. - Lidingo: Memento, 1961.

²² Zālīte P. Mani memoāri. I daļa. - Rīga, 1935.

²³ Valters M. Atmiņas un sapņi. - Stokholma: Daugava, 1969.

²⁴ Monsinjora Antona Smeltera atmiņas. - Pierakstīja Inese Runce, Rīga, 2007.gada jūnijs.

Tie ir: R.Niebur,²⁵ C.T.McIntire,²⁶ E. Brookes,²⁷ S.Lamont,²⁸ M.C. Warner,²⁹ L. Luzzati,³⁰ L.Acton,³¹ N. Aston.³² u.c.

Šie pētījumi lielākoties skar kādu vienu no teorētiskajiem valsts un Baznīcas attiecību aspektiem vai arī sniedz kādu vienu konkrētu valsts vai vēsturiskā perioda piemēru.

Kopumā valsts un Baznīcas attiecību visu paradigmātisko šķautņu analīze zinātniskajā literatūrā nav veikta.

R.Balodis savā darbā³³ analizē valsts un Baznīcas attiecību juridisko aspektu gan pasaulē, gan arī Latvijā. Savā ziņā tā ir izziņu literatūra vai arī rokasgrāmata juristiem, kā arī mūsdienu Latvijas situācijas skaidrojums valsts un Baznīcas attiecību kontekstā. Īpašu uzmanību autors pievērš atšķirībām starp tradicionālajām, netradicionālajām konfesijām un sektām, sniedz plašu informāciju un statistiku par mūsdienu Latvijas politisko partiju attieksmi pret Baznīcu. Svarīgāko un noderīgāko darba daļu veido autora daži analizētie valsts un Baznīcas attiecību juridiskie modeļi. Grāmata ir vispārēja satura literatūra, bez dziļākas vēsturiskas un teorētiskas analīzes un attiecību modeļu izpētes.

No lielākajiem apkopojošākajiem, bet tajā pat brīdī vispretenciozākajiem un ideoloģizētākajiem darbiem, kas iznāca Latvijā, var nosaukt Z.Balēvica virkni sērijveida izdevumu, kas attiecās gan uz konkrētu Baznīcu vēsturi Latvijā 20.gs. 20.-30.g., gan arī uz valsts un Baznīcas attiecībām šajā laika posmā. Plašākais Z.Balēvica darbs³⁴ ir diezgan plašs izmantoto avotu klāsts, bagāts un rūpīgi atlasīts, faktoloģiskais materiāls, kas pazūd aiz komunistiskās ideoloģijas nostādņu ēnas un kas ir tapis, cerot pierādīt Baznīcas negatīvo lomu vēstures procesos un Latvijas valsts t.d. buržuāzisko politiku. Visai bieži, lai pierādītu savus uzskatus, autors izņēma no konteksta atsevišķus faktus vai fragmentus, uzsvēra negatīvo un to pastiprināja, kā arī

²⁵ Niebur R.H. *Christ and Culture*. - NY: Harper and Row, 1975.

²⁶ T. McIntire. *The shift from church and state to religions as public life in modern Europe*// *Church History*: Vol. 71 - Chicago, March 2002

²⁷ Brookes. *The City of God and the Politics of Crisis*- Connecticut: Greenwood Press Publishers, 1960.

²⁸ Lamont S. *Church and state: uneasy alliances*. - London: The Brodley Head, - 1989.

²⁹ Warner. M.C. *Confessions of an Interest Group. The Catholic Church and Political parties*. -NJ: Princeton University Press.

³⁰ Luzzati L. *God in Freedom. Studies in the relations between Church and state*. - NY: The Macmillan Company. 1930.

³¹ Lord Acton. *Renaissance to Revolution. The rise of the free state*. - NY, 1961.

³² Aston N. *Christianity and Revolutionary Europe c.1750-1830. New approaches to European history*. Cambridge University Press, 2002.

³³ Balodis R. *Valsts un Baznīca*.- Rīga: Nordik, 2000.

³⁴ Balevics Z. *Baznīca un valsts buržuāziskajā Latvijā. 1920.-1940.- R.*, 1964.

nereti veica pretējus slēdzienus, kas nebalstījās uz plašākiem avotu materiāliem, bet tikai uz viena konkrēta, padomju ideoloģijai noderīga fakta konstatējuma. Tomēr Latvijas vēstures historiogrāfijā tas ir pirmais līdz šim apkopojošais pētījums par valsts un Baznīcas attiecībām konkrētā vēstures posmā, iekļaujot zinātniskajā vēstures aprītē jaunus avotus.

Lai dziļāk un daudzpusīgāk izpētītu Baznīcas vēstures saikni ar valsts un Baznīcas attiecību problemātiku Latvijā, tika izmantoti atsevišķu konfesiju Baznīcu vēsturnieku darbi: E.Lange,³⁵ I.Vizulis,³⁶ H.Strods,³⁷ J.Zariņš,³⁸ Ē.Pabsts³⁹, E.Brastiņš⁴⁰ u.c. Lielākajai daļai no šiem darbiem piemīt kopīga iezīme - tieksme visai apoloģētiski un šauri atspoguļot savas konfesijas darbību, kas padara darbus subjektīvus, it īpaši attiecībā pret citām reliģiskajām konfesijām vai Baznīcas vēstures atsevišķām problēmām. Turklāt liela daļa no šiem darbiem ir rakstīti bez dziļāka zinātniskā salīdzinājuma un aprobežojas tikai un vienīgi ar konkrētu reliģisko grupu, vēl jo vairāk - tīši norobežojas no citām grupām, sadalot „mēs – jūs” kategorijās, kas padara tos vienveidīgus. Lielākā daļa no šiem pētījumiem pieskaras tikai kādiem noteiktiem un visai partikulāriem Baznīcas un valsts attiecību aspektiem, kas pētījumā ir papildinājuši vai precizējuši vēstures avotos iegūto informāciju.

Promocijas darba izstrādē tika izmantota arī vispārējā literatūra par Krievijas Impērijas vēsturi un īstenoto nacionālo un tajā skaitā arī reliģisko politiku - A. Tuminez⁴¹ un A. Kappeler,⁴² Filipov A.,⁴³ Odincov. M.⁴⁴ u.c. Abi autori veiksmīgi parāda, kādā veidā un pakāpē nacionālais un reliģiskais jautājums Krievijas Impērijā bija pakārtoti viens otram, parāda valdības īstenotās rusifikācijas politikas rezultātus, kas nacionālisma ideju

³⁵ Lange. E. Latvijas baznīcas vēsture.- Mineapolis, 1972.

³⁶ Vizulis I. Latvijas – Vatikāna diplomātiskās attiecības.-R., Pajumte, 1996.

³⁷ Strods H. Latvijas Katoļu Baznīcas vēsture. 1075.-1995.-R., 1996.

³⁸ Zariņš J. Pareizticīgās baznīcas un tās mantas stāvoklis Latvijā. R., 1939.

³⁹ Ē.Pabsts. Jēkaba baznīcas un Rīgas Doma atsavināšana mūsdienu skatījumā.//800 gadi. Mūsu kopējā Rīga. Vācbaltiešu autoru apcerējumi. Rīga, 2001.

⁴⁰ Brastiņš. E. Mūsu dievestības tūkstošgadīgā apkarošana. R., 1936.

⁴¹ Tuminez A, Russian Nationalism. Since 1865. Ideology and the Making of Foreign Policy. – NY, Oxford, Rowman, 2000.

⁴² Kappeler A. The Russian Empire: A Multiethnic History. - NY: Longman.

⁴³ Filipov B.A. Cerkov v pravoslavnom gosudarstve//Ezegodnaja Bogoslovskaja konferencija Pravoslavnogo svjato- Tihonovskogo Bogoslovskogo instituta. Materiali. - M, 1997.- c.115.

⁴⁴ Odincov M. Veroispovednije reformi v Gosudarstvenoj dume (1906.-1917): nadzeždi diskusiji u istoričeskije uroki//Svoboda sovesti v Rosii:istoričeskij I sovremennij aspekti. – Moskva, 2006.

uzplaukumā noveda šo impēriju pie kraha. Šajos pētījumos ir stingri uzsvērta doma par Baltijas un Polijas rietumniecisko sabiedrības un kultūras orientāciju, kas jau pašos sākumos nesaskanēja ar pārējās Krievijas Impērijas kultūras kodu, un, pieaugot lokālajam nacionālismam, neizbēgami noveda pie iekšpolitiskā saspīlējuma. Taču, neskatoties uz ļoti dziļu un pamatīgu vispārējo analīzi un veiktajiem secinājumiem, šiem pētījumiem piemīt faktoloģiskā materiāla trūkums un pārāk plašie vispārinājumi, piemēram, par Baltiju runāt kā par vienu vienotu parādību, u.c.

Analizējot Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas situāciju Krievijas Impērijas laikā, īpaši skatot patronāta tiesību institūcijas pastāvēšanu Krievijas Impērijas Baltijas guberņās, sevišķi noderīgs bija D. Līvena darbs.⁴⁵ Tas ir fundamentāls pētījums par aristokrātijas laika norieta pēdējo posmu un aristokrātiskās kultūras dekadenci Eiropā. Autors parādīja Eiropas aristokrātijas cīņu par privilēģijām, savu pozīciju saglabāšanu kapitālisma un modernisma laikmeta griežos, tajā skaitā arī Krievijas aristokrātijas un īpaši Baltijas situāciju. Autors savā ziņā norādīja, ka šis laika posms bija kopējs, visai Eiropai savdabīgs pārejas un transformācijas posms, kad kopā jāsadzīvo vecajai un jaunajai sabiedrībai un kopā jāeksistē diametrāli pretējiem pasaules uzskatiem – feodālismam un kapitālismam, īpašu uzsvāru liekot uz lauku vidi un tās patriarhālo uzbūvi. Autors min, ka šī problēma sevišķi aktuāla bija Krievijas Impērijā, ņemot vērā tās ekonomisko un politisko atpalcību un arhaisko uzbūvi. Krievijas (Baltijas) aristokrātija tiek salīdzināta ar pārējās Eiropas aristokrātiju, izdarot secinājumu, ka šai parādībai un šim sabiedrības slānim bija kopīga mentalitāte, kas ne ar ko daudz neatšķīrās dažādos Eiropas reģionos. Uz šo secinājumu bāzes pētniecības procesā bija iespējams veikt dziļāku analīzi par Vidzemes un Kurzemes muižniecības lomu Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas dzīvē līdz Pirmajam pasaules karam, kā arī labāk izprast cara valdības politikas manevrus, mēģinot vājināt Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas pozīcijas Latvijas teritorijā.

Aleksejeva S.I. – savā darbā⁴⁶ analizēja Krievijas patvaldības vecākās institūcijas - Sinodes vēsturi, kur tiek iztirzāti šīs institūcijas darbības atsevišķi posmi, īpaši pēcreformu periodā 19.gs. otrajā pusē. Autore kritiski uzlūko Krievijas Impērijas

⁴⁵ Liven D. Aristokratija v Evrope.1815-1917. - Sanktpeterburg, 2000.

⁴⁶ Aleksejeva S.I. Svatešij Sinod. V sisteme viših gosudarstvenih učereždenij poreformnoj Rossii. 1856-1904. - Sankt-Peterburg: Nauka, 2003

realizēto feodālo Baznīcas politiku, kas kapitālisma attīstības periodā izrādījās postoša gan Baznīcai, gan valstij. Promocijas darba izstrādē šim darbam bija svarīga nozīme, pētot Sinodes lomu attiecību veidošanas procesā. Tomēr lielākais šī pētījuma trūkums attiecībā pret pētāmo tēmu - tajā lielākoties analizēta Krievijas vēstures tēma, neskarot Baltijas īpašo situāciju un Sinodes realizēto Baznīcas politiku šajā teritorijā.

Gavriļins A.⁴⁷ – pētījums par Rīgas Eparhijas vēsturi sniedz pārskatu par 19.gs. Pareizticīgās Baznīcas Latvijā vēsturi, dziļāk analizējot 19.gs. vidus un otrās puses latviešu pāreju pareizticībā Vidzemes guberņā, valsts īstenoto Baznīcas politiku un t.d. K.Pobedonosceva ēru Krievijā. Šis ir viens no nozīmīgākajiem un daudzpusīgākajiem pētījumiem Latvijas Pareizticīgās Baznīcas vēsturē, kur tiek skartas valsts un Baznīcas attiecību vēstures atsevišķas šķautnes (Baznīca rusifikācijas politikas procesos, K.Pobedonosceva īstenotā Baznīcas politika un tās iespaids uz Baznīcas situāciju, u.c) Baltijā, īpaši Vidzemes guberņā, un kas kļuva noderīgs pamats, pētot valsts un Pareizticīgās Baznīcas attiecību vēsturi 20. gs. sākuma, bet šajā pētījumā atrodamais materiāls principā skar tikai šo iepriekšminēto konfesiju.

Promocijas darba izstrādē tika izmantoti arī mūsdienu jaunākie Latvijas vēsturnieku darbi: A.Stranga,⁴⁸ L.Dribins,⁴⁹ R.Cerūzis,⁵⁰ u.c., kas aplūko pētāmās tēmas problēmu atsevišķos griezumus, kā piemēram, antisemītisma un antijūdaisma pastāvēšana valsts attiekmē pret Mozus ticīgo draudzēm vai Latvijas vācu sabiedrības reakciju uz katedrāļu atsavināšanas lietu Latvijā 20. gs. 20. g.

Vispārinoši Baltijas reģiona vēstures problēmām ir pievērsies vēsturnieks D. Kirby.⁵¹ Autors vispārināti salīdzinājumā parāda Baltijas reģiona kopējās un atšķirīgās attīstības iezīmes, meklē kopējos kultūru un mentalitāšu saskarsmes punktus. Uz šī darba bāzes ir iespējams veikt dziļāku problēmas analīzi un salīdzināt to ar pārējo kopējā reģiona kaimiņu situāciju. Darbs neizceļas ar bagātu faktoloģisko materiālu, taču tas arī nebija pētījuma mērķis. Otrs īpaši nozīmīgs vispārīgais pētījums par Eiropas, ieskaitot Krievijas un Baltijas vēsturi no aizvēstures līdz „Dzelzs aizkara” sabrukumam 1991.gadā, ir

⁴⁷ Gavrilin A. Očerki istorii Rižskoj Eparhii. 19 vek. – Rīga: Filokalija, 1999.

⁴⁸ Stranga A. Ebreji un diktatūras Baltijā. 1926 – 1940. – R., 2002.

⁴⁹ Dribins L. Ebreji Latvijā. – Rīga, 2002.

⁵⁰ Cerūzis R. Vācu faktors Latvijā (1918-1939). Politiskie un starpnacionālie aspekti. R., LU., 2004.

⁵¹ Kirby D. The Baltic World. 1772-1993. Europe's Northern Periphery in a Age of Change. – NY: Longman.

N.Davies,⁵² kas gan profesionāļiem, gan interesentiem sniedz zinātniski un intelektuāli spīdošu pārskatu un analīzi par Eiropas vēstures kopējām un atšķirīgajām iezīmēm. Pētījums ir panorāmisks, taču dod iespēju atrast daudzas paradigmas par politiskās, ekonomiskās, kultūras un intelektuālās vēstures norises gaitu kopējā ģeogrāfiskajā un vēsturiskajā telpā. Informācija par Latviju un Baltiju ir visai skopa, tomēr tā sniedz noderīgu pārskatu par 20.gs. reliģisko situāciju Eiropā un Krievijā.

Būtiskāko un saturīgāko vispārējo nostāju jautājumā par valsts un Baznīcas attiecībām Latvijā 1906. -1940.gadā sniedz tieši nepublicētie un publicētie avoti, uz kuru bāzes tika izstrādāts šis promocijas darbs.

---

⁵² Davies. N. Europe. A History. - Oxford University Press.,1996.

I Valsts un Baznīcas attiecību modeļi un vēsturiskais mantojums

1.1. Valsts un Baznīcas attiecību teorētiskie modeļi

Kopš vēstures pirmsākumiem pastāvēja tikai divas atzītas un institucionalizējušās varas: sekulārā valsts un Baznīcas jeb garīgā vara. Jebkura reliģija savā attīstībā nonāk pie reliģisku institūciju veidošanās. Reliģiskajām institūcijām cilvēces sākotnējās attīstības stadijā bija arī primārās varas funkcijas, kurās tika apvienoti gan garīgās, gan arī laicīgās varas elementi. Reliģiskās normas, baušļi un citi priekšraksti pildīja likuma funkcijas, kas regulēja aizvēsturiskās sabiedrības eksistenci. Laika gaitā un cilvēces apziņas attīstības rezultātā, sekularizējoties sabiedrībai, reliģisko institūciju un priesteru (garīdznieku) absolūtā vara pakāpeniski mazinājās. Tas bija lēns, nepārtraukts, sāpīgs, konfliktiem piesātināts un nereti pat asiņains process, kas viennozīmīgi saistījās ar cīņu par varu. Prezbiteriāņu teologs un filozofs Ričards Nīburs (Richard Niebur), raksturojot šīs attiecības uzsver, ka "...tas ir saistīts ar dažādajiem vēsturiskajiem uzskatiem un dažādām attiecībām starp garu un matēriju."⁵³ Garīdzniecības (gars) un valdnieku (matērija) funkcijas ir diametrāli pretējas, abas puses ir saskarē ar varu, katrai no tām vara pieder savu robežu ietvaros. Priesterim vai Baznīcas institūcijām piederošā vara ir mistiska, sakrāla, simboliska un iracionāla. Ar šo jautājumu izpēti un analīzi dziļāk nodarbojas teoloģijas zinātne. Turpretim laicīgajiem valdniekiem vai arī laicīgajai varai bija jādarbojas profānās (racionālās), juridiskās, politiskās un reāli taustāmas varas ietvaros. Abas šīs institūcijas gadsimtu garumā viena no otras daudz aizguva, mācījās, dalījās savās garīgajās un laicīgajās autoritātēs, apstrīdēja viena otru un cīnījās viena pret otru. Taču bija arī pilnīgi pretējs process, kad abas institūcijas sabiedrisko interešu dēļ sadarbojās – Baznīca paļāvās uz valsts sekulāro varu un tās aizstāvību, bet valsts ar Baznīcas morālo un garīgo autoritāti uzturēja savu varu. Abas institūcijas daudzkārt centās pretendēt uz viena otras varas objektu, bet, ieskatoties dziļāk, ir skaidrs, ka jau

⁵³ Niebur R.H. *Christ and Culture*.- NY: Harper and Row, 1975. – p. 257.

no pašiem pirmsākumiem tās ir saaugušas kā Siāmas dvīņi, kuru funkcionalitāte ir atkarīga viena no otras.

Jēdzieni “valsts un Baznīca” ir pasaules vēsturē visredzamākā dihotomija un duālisms, kas sakņojas uzskatā, ka Baznīca un valsts ir divas realitātes, kas ir pilnīgas sevī un nošķirtas viena no otras ar institucionālām robežām, un šo uzskatu valsts un Baznīcas attiecību vēsturnieki apstiprina ar Jēzus teicienu, ka jādod ķeizaram, kas ķeizaram pieder, un Dievam, kas Dievam pieder...⁵⁴

Lai arī izpratne par valstu varu un valsti ir piedzīvojušas krasas izmaiņas, laicīgās valsts varas robežas vienmēr tiek uztvertas konkrētā laikā un telpā. Baznīcas un garīgās varas robežas bija mainīgas, neskaidras un apstrīdamas, tomēr tās dievišķās robežas vienmēr tika uztvertas ārpus laika un telpas. Sakrālās varas pārstāvji nemitīgi mēģināja savu iespaidu attiecināt arī uz laicīgo varu, bet laicīgās varas pārstāvji cīnījās ar kārdinājumu sakralizēt laicīgo varu, radot dažāda lieluma un pakāpju mītus, taču laika gaitā jebkura laicīga vara pakāpeniski desakralizējas, mainoties varām, sabrūkot impērijām un valstīm vai arī mainoties cilvēku eksistenciālajiem uzskatiem.

Baznīca ir neatņemama sabiedrības sastāvdaļa, kas parāda sabiedrības politisko, garīguma un tiesiskuma līmeni, kultūras mentalitāti un, protams, arī konkrētas sabiedrības trūkumus un nepilnības. Kā uzsver Rietumu filozofiskās un teoloģiskās domas pārstāvji, tad Baznīca ārēji ir dievišķa institūcija, kam nav cilvēcisks pirmsākums, bet tikai tāpēc, ka to ir veidojis cilvēks, tā ir kļuvusi trausla un cīnās ar savas pašas un visas sabiedrības grēkiem.⁵⁵

Baznīcu un tās institūcijas veido sabiedrība un tās indivīdi, tāpēc būtu naivi cerēt un apzināties, ka Baznīca ir bijusi vai kādreiz būs pilnībā diametrāli pretēja rakstura institūcija nekā visa sabiedrība kopumā. Pareizticīgais teologs Vasīlijs Zeņkovskis ir teicis, ka Baznīcu var iedalīt “ārējā” un “iekšējā”. Iekšējā Baznīca ir svēta, bet ārējā jeb vēsturiskā Baznīca pastāv ar savu hierarhiju, celtnēm un saistību ar pasauli

---

⁵⁴ . C.T. McIntire. The shift from church and state to religions as public life in modern Europe// Church History: Vol. 71 - Chicago, March 2002, pg. 153.

⁵⁵ Brookes Edgar. The City of God and the Politics of Crisis- Connecticut: Greenwood Press Publishers, 1960. - pg. 51.

noteiktā laikā un telpā. Teologs uzskata, ka garīdzniecības un ticīgo grēki ir nevis Baznīcas, bet gan visas sabiedrības vājības.⁵⁶

“Baznīca” tās klasiskā valsts un Baznīcas attiecību izpratnes formā juridiski nozīmē – pāvesta, bīskapu, klēra, augstāko reliģisko institūciju darbību, konkrēta laika posma teoloģiskās un filozofiskās domas attīstību, kā arī konkrētus noteikumus, kas skāra abu institūciju savstarpējo mijiedarbību un veidoja Baznīcas nostāju pret valsti. “Valsts” – valdnieku, valsts vadītāju, diplomātu, politiķu, ministru, likumdevēju darbība, politiskās domas un likumu, lēmumu, regulu un noteikumu kopums, kas rada vidi un ietekmē “Baznīcas” stāvokli noteiktā laikā un telpā.⁵⁷ Taču pie jēdziena “Baznīca” varētu minēt arī konkrētās valsts vai reģiona dominējošo ekleziālo tradīciju jeb vēsturiski izveidojušos valsts un Baznīcas attiecību vēsturisko modeli. Šādu izpētes metodi nereti dēvē par valsts un Baznīcas attiecību pētījumu klasisko modeli.

Mūsdienās valsts un Baznīcas attiecību pētniecības metodes ir dažādojušās, un ietver sevī daudz plašāku tēmu un problēmu loku nekā tas ir bijis klasiskajā pētījumu metodē. Modernie pētījumi par valsts un Baznīcas attiecību vēsturi balstās uz daudzslāņaināku un dziļāku pieeju, bet jēdziena “Baznīca” vietā vairāk tiek lietots vārds „reliģija” un jēdziena “valsts” vietā – „sabiedrība”.⁵⁸ Ja klasiskā metode lielākoties analizē kristietību t.d. tradicionālo konfesiju formā, kā piemēram, Romas Katoļu vai Luterāņu Baznīcu, un kā piemēri tika ņemti Francijas, ASV vai Skandināvijas modeļi, tad mūsdienās kopējā paradigma ir paplašinājusies. Paralēli kristietībai pēta islāma, jūdu, budistu, jauno reliģisko kustību u.c. valsts un Baznīcas attiecību modeļus, un tiek uzsvērts, ka katrai valstij ir sava attiecību pieredze un vēsture. Vēsturnieki, teologi, juristi un politologi uzsver, ka nav iespējams izstrādāt vienotu metodi vai pieeju kādas konkrētas situācijas analīzei, īpaši mūsdienu Eiropā, ņemot vērā globalizācijas tendences, multikulturalitāti un multireliģiozitāti. Izpratne par valsts un Baznīcas attiecību teorētisko pusi ir tik krasi mainījusies un

⁵⁶ Zenkovskij V. Osnovi hristianskoj filosofii. M, 1996.- s. 500.

⁵⁷ C.T. McIntire. The shift from church and state to religions as public life in modern Europe// Church History. Vol. 71, Chicago, March 2002.- pg. 154.

⁵⁸ turpat, pg. 157.

dažādojusies, ka mūsdienās ir iespējams izskaidrot tās problemātiku no feminisma pasaules izpratnes skatu punkta, kur attiecības starp Baznīcu un valsti tiek analizētas ar feminisma zinātniskās metodes palīdzību, kur visi notikumi tiek analizēti kā tīras vīriešu domāšanas inspirēti, jo Baznīca ir vīriešu dominantes arēna, bet vēsturiskie pētījumi - vīriešu roku rakstīti.⁵⁹

Klasiskā izpratne par valsts un Baznīcas attiecību izpēti ir ļoti strauji mainījusies kopš 20.gs. 60.g. beigām. Jaunu attīstības posmu tā piedzīvoja 20.gs. beigās un, kā redzams, aizvien turpina strauji attīstīties, nonākot saskarsmē ar jaunām reliģiskajām un politiskajām realitātēm.

Valsts un Baznīcas attiecības veido savdabīgu paradigmu, kas ietver sevī politiskos, reliģiskos, ekonomiskos, vēsturiskos un kultūras aspektus. Lai izveidotu kāda noteikta laika un telpas modeli, ir jāņem vērā, ka katram laikmetam, reģionam un valstij, katrai reliģijai un konfesijai bija savi valsts un Baznīcas attiecību modeļi un sava pieredze. Kaut arī šis jautājums neizbēgami ir klātesošs ikvienā sabiedrībā un reliģiskajā tradīcijā, visvairāk un viskritiskāk par šo problemātiku runāja Rietumeiropas un ASV sabiedrība. Rietumu kristietības vēsturē un sabiedrībā bija visdažādākā un kontraversālākā valsts un Baznīcas attiecību pieredze, eksistēja dažādi modeļi, kas laika gaitā nomainīja viens otru.

Viens no vecākajiem valsts un Baznīcas attiecību modeļiem ir valsts Baznīca vai reliģija (state religion or state Church, Staatskirchentum), kas ir viens no savdabīgākajiem abu institūciju sadarbības tandēmiem. No vienas puses šis tandēms šķietami garantē pastāvošās varas līdzsvaru, taču no tā likumsakarīgi rodas neizbēgami pārspīlējumi.⁶⁰ Spilgtākie šī modeļa piemēri ir pastāvējuši viduslaikos, Skandināvijas valstu vēsturē u.c. Mūsdienu politiskās un reliģiskās domas pārstāvji uzsver, ka, ja šis modelis ir saglabājies, tad tas ir anahronisms, kas sabiedrību novedis pie reliģiskās vienaldzības un apātijas, tādējādi nodarot Baznīcai ļaunu un nevis to aizsargājot, kā arī radot dīvainus valsts un Baznīcas attiecību paveidus – reliģiskas

---

⁵⁹ . C.T. McIntire. The shift from church and state to religions as public life in modern Europe// Church History. Vol. 71 -Chicago. March 2002.- pg. 152.

⁶⁰ Balodis R. Valsts un Baznīca. – Rīga: Nordik, 2000.- 62.lpp.

valstis sekulārā sabiedrībā.⁶¹ Austrumos, Latīņamerikā un citur šie modeļi aizvien turpina eksistēt un nešķiet, ka tuvākajā laikā būtu vērojama paradigmu nomaiņa.

Šajā modelī Baznīca tiek atzīta kā labākais valstiskās kārtības iemiesojums un pamatojums, kā autoritatīvākais starpnieks ar sabiedrību valsts atzīto morāles normu vai ideoloģijas principu realizācijā. Baznīca tiek uztverta kā savdabīga pilsoņu audzināšanas iestāde, korporatīvi saslēgta ar politisko varu, tai ir dotas sevišķas privilēģijas, tās vara pār ticīgajiem ir tāda pati publiska vara kā valsts vara, Baznīcas aktiem, regulām utt. ir spēks ne tikai Baznīcas vai ticīgo lokā, bet arī pilsoniskajā dzīvē. Valsts Baznīcas manta un īpašumi atrodas valsts īpašumā vai privilēģētā stāvoklī attiecībā pret citām reliģijām vai konfesijām.⁶² Šajā racionālajā tandēmā Baznīca zaudē savu patstāvību, nonāk valsts aizsardzībā un uzraudzībā. Baznīca tiek nostādīta pakārtotā pozīcijā valstij un tās birokrātiskajam aparātam.

Rietumeiropā, pieaugot sekularizācijas tendencēm vai politisko krīžu un satricinājumu rezultātā, Baznīca bija pirmā un lielākā cietēja, jo to vērtēja pēc tādas pašas mērauklas kā tika vērtēta laicīgā vara un valsts iekārta.

Rietumeiropas civilizācijas vēsturē laika gaitā tā izveidojās, ka valstij bija jāargā un jāatbalsta Baznīca. Tā bija vēsturiska valsts pozīcija kopš imperatora Konstantīna laikiem, kad kristietība kļuva akceptēta un izsludināta par valsts reliģiju 324. gadā. Kamēr kristietība bija tikai kā vajāta jūdu sekta, tikmēr tā stāvēja ārpus likuma un jebkuras juridiskas saiknes ar valsti. Taču līdz ar Konstantīna izdoto Milānas ediktu, kad Baznīca ieguva publiskās tiesības “kā organizācija,” tā nevarēja vairs izvairīties. Baznīca ieguva no valsts tiesības brīvi sludināt savu ticību, svinēt dievkalpojumus utt, taču neizbēgami līdz ar to Baznīcai bija jāatzīst valsts varas autoritāte pār Baznīcu.⁶³ Pārējo gadsimtu Eiropas valdnieki, valstis un Baznīca bija tikai šīs kultūrvēsturiskās situācijas mantinieki. Tas bija modelis, kas nemitīgi mainījās laika gaitā, varas pārsvaram periodiski pārvietojoties no vienas institūcijas pie otras.

⁶¹ www.crosscurrents.org/Demerath.htm.

⁶² Zariņš J. Pareizticīgās baznīcas un tās mantas tiesiskais stāvoklis Latvijā. R. 1939. - 4.-5.lpp.

⁶³ Zenkovskij V.V. Osnovi hristianskoj filosofii. M. 1996.- s. 523.

Labas attiecības starp valsti un Baznīcu kopš imperatora Konstantīna lēmuma ļoti reti bija noturīgas. Jau pāvests Innocents III sludināja, ka valsts savu varu gūst no Baznīcas gluži tāpat kā mēness atstaro gaismu no saules. Šīs pretenzijas sasniedza zenītu 1302.gada Bonifācija VIII bullā “Unam Sanctam,” kas izvirzīja prasības, lai garīgā vara būtu pārspēkā pār laicīgo varu jebkurā tās izteiksmes formā.⁶⁴

Valsts varai Eiropā jau vēsturiski izveidojās uzskats, ka ticība un Baznīca ir jāsargā, un tā tas bija jau kopš imperatora Konstantīna laikiem, taču tai vietā, lai kopīgi sadarbotos, abas institūcijas ir mēģinājušas iegūt pārsvaru jau sākot no agrajiem viduslaikiem, kad kristietība vēl nebija sadalījusies rietumu un austrumu atzaros.⁶⁵ Parādoties konfesionālajai daudzveidībai, mainījās un dažādojās arī garīgās un laicīgās attiecību paradigmas.

Bizantijas impērijā valsts un Baznīca bija sakausētas kopā vienā nedalāmā gabalā, tikai citādā mentalitātē. Imperators (autakrator – grieķu val.) un patriarhs tika iracionāli uztverti kā vienas dievišķas varas sekulārie un ekleziālie pīlāri. Imperators sargāja Ortodoksālo Baznīcu, un Baznīcai bija jācildina imperators. “Cēzarpapisms” (Caesaropapism) nebija vienlīdzīgs rietumu atzaram, jo sekulārā vara un pāvesta autoritāte nekad rietumos netika sapludināta.⁶⁶ Ekleziālo un laicīgo autoritāšu nodalīšana bija tipiska Rietumiem, bet sveša Austrumiem,⁶⁷ un tā balstījās uz “manas – tavas” varas pozīcijām. Šī valsts Baznīcas modeļa atzara piemēri pastāvēja Bizantijas Impērijas laikā, vēlāk tā modulācijas pārgāja uz tām valstīm (Krievijas Impērija, Balkānu valstis), kuras pieņēma kristietību Austrumu tradīcijā, taču tā aizsākumi visdrīzāk ir meklējami jau Senajā Grieķijā, kur reliģija bija neatņemama daļa no visas polisas.

Pareizticīgie teologi ir radījuši ideju par “simfoniju”, kur jēdzienam “**simfonija**” ir sinonīms “saskaņa.” Tas paredz, ka abas varas darbojas katra savas dabas un

⁶⁴ Lamont S. Church and state: uneasy alliances. - London: The Brodley Head, - 1989. pg.

⁶⁵ Aston N. Christianity and Revolutionary Europe c.1750-1830. New approaches to European history. Cambridge University Press, 2002.- pg. 134.

⁶⁶ Davies N. Europe: A History. - NY: Oxford University Press, 1996.- pg. 246.

⁶⁷ turpat, pg. 270.

kompetences ietvaros, bet “simfonija” skan kopīgi.⁶⁸ Valsts ir matērija, bet Baznīca – gars. Teorētiski tam ir jāsniedz abām pusēm kopīgās darbošanās brīvība, taču ikdienā, gluži tāpat kā Rietumu Baznīcā, bija redzama cita realitāte – imperatori vai valsts iejaucās dogmatisku un reliģisku jautājumu risināšanā, nozīmēja bīskapus, veica ticīgo vajāšanas. Kaut arī Austrumu Baznīca protestēja un uzstājās pret to, tomēr gandrīz vienmēr atzina valsts varu, kā līdzekli Dieva kalpošanai,⁶⁹ ko nevar nekādā gadījumā teikt par Rietumu kristīgo Baznīcu, kura vienmēr ir cīnījies pret valsts varas dominanti un sevi pozicionējusi kā prioritāti savstarpējo attiecību hierarhijā. Simfonijas ideja ir dziļi teokrātiska, vēsturē ne vienu reizi vien tā noveda pie idejas par patvaldības un mācības par valdnieku garīgo un mesijisko kalpošanu un pie Baznīcas dziļas atkarības no valsts.

Valsts un Baznīcas attiecību paradigmā pastāv neizbēgama likumsakarība - jebkura valsts reliģija var pāraugt Baznīcas valstī, kas ir otrs redzamākais valsts un Baznīcas attiecību modelis. Ja mūsdienā Rietumu politiskajā filozofijā ir pieņemts novilkt stingru svītru starp reliģiju un likumu, sekulāro un sakrālo, Baznīcu un valsti, un šīs stratēģijas gudrība ir neapstrīdama, tad tomēr pastāv pretējs politisks un reliģisks uzskats, un reliģijas un likuma vienotība ir mūsdienās klātesoša atsevišķās pasaules valstīs.⁷⁰

Teokrātiska jeb Baznīcas valsts forma ir samērā reta un specifiska parādība pasaules vēsturē: “Baznīcas valsts ir suverēna teritorija, kurā ne tikai dominē viena reliģija, bet kurā šīs reliģijas administrācija arī var tikt uzskatīta par suverēnu objektu. Šādā sistēmā valsts varas īstenošana ir atkarīga no Baznīcas gribas un Baznīca ietilpst valsts aparātā.”⁷¹ Arī šajā modelī parādās niansētas atšķirības, ko rada reliģijas vai konfesijas, kuras ir dominējušas kādā konkrētā valstī (katolicisms, budisms, islāms u.c.)

---

⁶⁸ Zenkovskij V.V. Osnovi hristianskoj filosofii.- M. 1996.- s. 524.

⁶⁹ turpat, s.525.

⁷⁰ Ahdar. R.I. The Inevitability of Law and Religion. An Introduction/Law and Religion.- Sydney, 2000. - pg.2.

⁷¹ Balodis R. Valsts un Baznīca.- Rīga: Nordik, 2000. - 80. lpp.

Tiesiskās sistēmas praksē Baznīcas valstij ir vairākas būtiskas pazīmes:

1. Baznīca saņem no valsts subsīdijas un materiālu palīdzību;
2. Baznīcai pieder plašas juridiskās pilnvaras;
3. Baznīca ir tiesīga piedalīties valsts politiskajā dzīvē, arī deleģēt tās pārstāvjus valsts pārvaldes orgānos;
4. valsts vadītājam ir jādod reliģisks zvērests, stājoties amatā, kā arī Baznīca piedalās valdnieku kronēšanas ceremonijās;
5. valsts regālijās tiek iekļauti reliģiski simboli;
6. Baznīcai ir tiesības cenzēt sabiedrības masu saziņas līdzekļus;
7. Baznīcai tiek ievērojami samazināti nodokļi vai tie vispār atcelti;
8. Baznīcai ir tiesības kontrolēt audzināšanas, izglītības un sociālās aprūpes sfēru.⁷²

Tie ir būtiskākie juridiskie aspekti, kas iezīmē Baznīcas valsts modeli, taču bieži kāda no šīm pazīmēm ir brīvi atrodama un pieļaujama arī citā valsts un Baznīcas attiecību modelī, kurai var būt gan vēsturiska, gan simboliska nozīme. Vēsturē klasiskie Baznīcas valsts modeļi pastāvēja Prūsijā, Vatikānā, Livonijas konfederācijā, Nepālā, Irākā u.c.

Islāma Baznīcas modelis parasti atšķiras no kristīgās Baznīcas valsts modeļa ar lielāku un dziļāku fundamentalitāti. Islāmā postulē, ka ikviens vārds, kas tiek pausts Korānā, simtprocentīgi pieder Dievam un Sunna arīdzan ir Dieva padomi, kas teikti praviešiem, līdz ar to islāms nevar būt nošķirts no valsts, jo ticība ir tā, kas musulmani vada katrā sīkumā, arī pārvaldot valsti un kārtojot cilvēku dzīves. Islāma reliģiskā doma uzsver, ka musulmanim nav citas izvēles, kā tikai noliegt sekulārismu, ja tas runā pret Dieva likumiem,⁷³ jo reliģija musulmaņu sabiedrībā vienmēr bija galvenais tiesību avots. Kā uzskata viens no ASV ievērojamākajiem islāmā reliģijas speciālistiem Jafars Šeihs Idris (Jaafar Sheikh Idris) valsts un Baznīcas nošķiršana nav izvēles jautājums, jo nošķiršana pieprasa atstāt novārtā Dieva likumus, kas tika doti cilvēkam, un sekulārisms nevar būt atrisinājums valstīs, kur ir musulmaņu vairākums, bet viņš atzīst, ka citu ticību pārstāvjiem islāma valstī ir tiesības uz savu reliģisko pārliecību.⁷⁴

⁷² Balodis R. Valsts un Baznīca.- Rīga: Nordik, 2000. - 80. lpp.

⁷³ www.jaafaidris.com/English/Articles/separ.htm.

⁷⁴ turpat.

Ja valsts reliģijas vai valsts Baznīcas modelī ir vērojams pārsvars valsts pusē, tad Baznīcas valsts modelī neapšaubāmi dominē Baznīca.

Trešais redzamākais ir **antireliģiskais vai ateistiskais** valsts un Baznīcas attiecību modelis, kas savu dažādību un popularitāti īpaši ir piedzīvojis 20. gadsimtā totalitāru režīmu paspārnē.

Ateisms kā individuāls uzskatu kopums ir katra cilvēka privāta lieta, taču problēma rodas tad, kad ateisms kļūst par kādas valsts ideoloģijas neatņemamu sastāvdaļu. Ateistiskās vai antireliģiskās valstīs negatīva un noliedzoša attieksme veidojas pret ikvienu Baznīcu vai reliģiju un tās institūciju. Baznīca no valsts tiek nošķirta brutāli vai arī tiek izmantota merkantiliskiem mērķiem. Tipiski un klasiski šī modeļa piemēri ir bijušās PSRS un Albānijas valstis, kur realitātē nepastāvēja reliģiska brīvība, kaut arī konstitūcijās tā tika deklaratīvi un tukšvārdīgi pausta, cenšoties parādīt galvenokārt Rietumu pasaulei un, protams, saviem pilsoņiem komunisma sistēmas humānismu. Valsts un Komunistiskā partija veicināja antireliģisku propagandu, slēdza baznīcas, pārraudzīja reliģisko dzīvi valstī, kontrolēja garīdzniecības aktivitātes u.t.t.⁷⁵

Komunisms, sociālisms, fašisms, nacionālsociālisms u.c. ir ideoloģijas, kas pašas pretendē uz pseidoreliģijas lomu un vietu sabiedrībā, līdz ar to bieži vien ateistisko vai totalitāro valstu galvenais ideoloģijas mērķis ir reliģijas un reliģiskās apziņas iznīcināšana, mākslīgi radot jaunus, ideoloģijai atbilstošus ideālus, kas funkcionāli līdzinātos reliģiskajiem ideāliem un spētu iedzīvoties sabiedrības apziņā, priekšplānā izvirzot ticību kādai no konkrētajām totalitārajām un autoritārajām ideoloģijām. Tā, piemēram, bijušajā PSRS un citās padomju satelītvalstīs komunisma ideoloģija tika pacelta reliģijas līmenī. Semantiski analizējot atsevišķus ideoloģiskus tekstus, viegli var pamanīt daudzu reliģisku jēdzienu un to funkciju aizstāšanu ar komunistiskiem, kad paradīze tiek aizstāta ar komunismu, sirdsapziņu nomaina kompartija, kārtējais Komunistiskās partijas ģenerālsekretārs visai droši ieņēma Mesijas lomu, revolūcija simbolizēja atpestīšanu, trijotne “Markss, Engelss un Ļeņins” veiksmīgi pārtapa par Sv. Trīsvienību, bet viņu darbi aizstāja Bībeli. Partijas funkcionāri un Centrālkomitejas locekļi veiksmīgi spēlēja svēto lomas un pildīja padomju svēto funkcijas. Arī pats

⁷⁵ www.bartleby.com/65/ch/churchNs.html.

marksisms nereti Rietumu historiogrāfijā tiek dēvēts par sava laika savdabīgu “sociālo evaņģēliju.”⁷⁶

Ikvienai totalitārai vai autoritārai ideoloģijai bija jāklūst ateistiskai vai antireliģiskai, lai tā varētu ieņemt reliģijas lomu sabiedrībā un uzrunāt cilvēkus, iznīcinot tās vērtības, kas bija pirms tam radītas un pastāvējušas gadsimtiem ilgi. Cīņā ar Baznīcu un reliģiju tika izmantoti ideoloģiskie, ekonomiskie, politiskie ieroči un fiziska vara. Baznīca šī modeļa sabiedrībās parasti izcieš daudzus un dažādus ierobežojumus, tai ir jāsaskaras ar morālu un fizisku teroru. Reliģiskās institūcijas atrodas patstāvīgā dominējošās partijas, autoritārā līdera vai valdības kontrolē. Tā piemēram, PSRS šāda veida kontroli veica PSRS Ministru Padomes Reliģijas kulta lietu padome, bez tās pilnvarotajiem Baznīca neko nedrīkstēja uzsākt, bet par pilnvarotajiem parasti tika izvēlēti cilvēki, kuriem bija pieredze valsts drošības iestāžu darbā.⁷⁷ Baznīca tika mērķtiecīgi izolēta no sabiedriskās dzīves un drīkstēja nodarboties tikai un vienīgi ar kulta lietām valsts iestāžu pieļautajās robežās. No valsts puses tika realizēta despotiska marionešu politika. Brīdī, kad Baznīcas autoritāte bija vajadzīga un izdevīga režīmam, tā tika pilnībā izmantota. Piemēram, tūlīt pēc Otrā Pasaules kara Baznīcu vadītājiem vajadzēja izdot apkārtrakstus, aicinot cilvēkus nākt ārā no meža, mudināt ticīgos piedalīties rīkotajās vēlēšanās, piedalīties miera kustībā, atmākot “pretpadomju propagandu,” skaidrot PSRS reliģijas politiku vai vākt līdzekļus Miera fondam.⁷⁸ Baznīca totalitārajā vai autoritārajā iekārtā tiek pārvērsta par ideoloģijas mašīnērijas sastāvdaļu. Ideoloģijai bija jāklūst sakrālāi, lai liktu cilvēkiem noticēt, ka tai piemīt taisnības un svētuma elementi, jo citādi tā nespētu pārliecināt cilvēkus par savu pareizumu un tā drīz pazustu, un pat bailes no fiziskas izrēķināšanās nelīdzētu.⁷⁹

Baznīcas institūcijas parasti ir spiestas maksāt nodokļus, tām netiek dotas nodokļu atlaides, daudzas reliģiskas institūcijas, ja vien tas ir iespējams, tiek slēgtas, kas bija

---

⁷⁶ Lamont S. Church and state: uneasy alliances. - London: The Brodley Head, 1989.- pg. 13.

⁷⁷ Latvija Padomju režīma varā. 1945.- 1986. Dokumentu krājums. – Rīga: Latvijas Vēstures Institūta apgāds, 2002. – 21.lpp.

⁷⁸ turpat, 21.lpp.

⁷⁹ Ahdar. R.I. The Inevitability of Law and Religion. An Introduction/Law and Religion. - Sydney, 2000.- pg. 5.

iedarbīgs līdzeklis, lai apkarotu Baznīcu un vājinātu tās darbību. Baznīcai valsts diktētie noteikumi bija jāpieņem.

Benito Musolīni režīms Itālijā deva priekšroku sadarbībai ar Baznīcas institūcijām. Tas izcēlās ar savu finansiālu un politisku devīgumu. Arī pati fašistiskā ideoloģija tika būvēta uz Itālijai tik saprotamās Baznīcas sociālās mācības, plaši tika manipulēts ar reliģiskajiem simboliem un saukļiem, reliģiskās izglītības atbalstīšanu, kas bija daļa no vajadzīgās popularitātes iegūšanas kampaņas un merkantīliskās politikas. Laterāna pakts juridiski nodalīja Baznīcu no valsts un fašistu režīma un sekmēja Baznīcas distancēšanos no valsts, bet laika gaitā tās tomēr deva iespēju režīmam iejaukties Baznīcas dzīvē.⁸⁰ Musolīni nebija domu atjaunot Itālijas slaveno kristīgās kultūras mantojumu, tai vietā tika plaši pielietoti romiešu laiku simboli un pagānisms, radot pašas valsts un fašisma ideoloģijas kultu.⁸¹

Totalitāro un ateistisko valstu laiks paiet, bet tās darbības augļi un sekas paliek sabiedrībā un cilvēku mentalitātē, jo, mainoties valsts varas formai, acumirkļi nemainās valsts attieksme pret Baznīcu un Baznīcai pret valsti, jo gan valsti, gan Baznīcu veido cilvēki. Postpadomju telpā parasti ir vērojamas sarežģītas valsts un Baznīcas attiecības, kas ir ateistiskā modeļa atspulgs: “Komunistiskais režīms ir ieaudzinājis ne tikai neticību, bet arī neiecietību pret atšķirīgu domāšanu. Komunistiskā režīma inerces līdz pat šim brīdim eksistē Baznīcā, kurā turpina valdīt neiecietība pret citu domāšanu, kā arī autoritatīvas metodes Baznīcas pārvaldīšanā.”⁸² To pašu problēmu var attiecināt arī uz valsti un jebkuru totalitāru vai autoritāru ideoloģijas ietekmētu sabiedrību. Pāreja no vienas valsts iekārtas uz otru ir ilgs transformācijas process, kas ietekmē valsts un Baznīcas attiecības, tas notiek vairāku paaudžu garumā, un izmaiņas modelī ir atkarīgas no konkrētas sabiedrības mobilitātes un atvērtības līmeņa.

Valsts un Baznīcas **separācijas** (angļu valodā - separation) modelis ir modernā laikmeta politikas un liberālisma auglis. Reliģiskās tolerances ideja ir sena, to jau pazina

---

⁸⁰ Warner. M.C. Confessions of an Interest Group. The Catholic Church and Political parties. –NJ: Princeton University Press. - pg. 53.

⁸¹ turpat, pg. 54.

⁸² Gavrilin A. Sovremenoje polozenije Pravoslavnih Cerkvei Latvii i Estonii//Vestnik Russkogo Hristianskogo dvizenija.- Paris. N. 182, 1-2001.- s.300.

senajā Romā, taču modernās tolerances un reliģiskās idejas dzima 18.-19.gadsimtos, kas bija revolūciju un sekulārisma laikmets. Nereti valsts un Baznīcas nošķiršanas modeli historiogrāfijā dēvē par ASV modeli.

Valsts un Baznīcas nošķiršana ir plaši akceptēts politisks lēmums un tiesisks akts ASV un Eiropā, tas kļuva par globālu politisku domu un vēsturiski radās visai praktisku iemeslu un apsvērumu dēļ Rietumu kristīgās civilizācijas areālā, pieaugot konfesionālajai un reliģiskajai dažādībai, pārciešot reliģiskus karus un nesaskaņas, desakralizējoties idejai par valsti. Pakāpeniski valsts un Baznīcas nošķiršana kļuva par priekšnoteikumu modernas valsts veidošanas procesā. Piederība kādai reliģijai vai Baznīcai tikai politiski nomainīta pret pilsonību, kas parādīja piederību valstij. Ja valsts parāda saistību ar kādu konkrētu reliģiju vai konfesiju, tad tā automātiski atsvešina pārējo reliģiju vai konfesiju pilsoņus no valsts, kas laika gaitā var radīt konfliktus vai nesaskaņas, kas savukārt kavē valsts attīstību un sabiedrības labklājību.⁸³ Tas bija laiks, kad radās vajadzība aizsargāt mazākuma intereses no vairākuma dominantes, kas bija kompromisa līdzeklis, lai novērstu reliģiskos karus.⁸⁴

Pirmais vēsturiskais paraugs, kurā pilnībā tika realizēta reliģiskās brīvības ideja, bija ASV konstitūcija, kas tika pieņemta 1791.gadā un kas tālāk ietekmēja visu Eiropu.⁸⁵ Tas bija pirmais šāda veida eksperiments pasaules vēsturē, ko teorētiski atbalstīja daudzu reliģiju un konfesiju ticīgie, tas bija princips, kas tika proklamēts reizē ar neatkarības deklarāciju.⁸⁶ Deklarācijas galvenā doma balstās uz to, ka valstij nav jābūt vidutājam starp Dievu un ticīgajiem un reliģiskais gars ir valsts un Baznīcas nošķiršanas būtības gars.⁸⁷

Multinacionālā, multikonfesionālā un multireliģiskā ASV nevarēja izvēlēties citu valsts un Baznīcas attiecību modeli, jo tādējādi tiktu likti šķēršļi politiskās nācijas veidošanas procesam. ASV veidošanās un imigrācijas vēsture bija ļoti īpatnēja un

⁸³ www.jaafaidris.com/English/Articles/separ.htm.

⁸⁴ Filipov B.A. Cerkov v pravoslavnom gosudarstve//Ezegodnaja Bogoslovskaja konferencija Pravoslavnogo svjato- Tihonovskogo Bogoslovskogo instituta. Materiali. M. 1997.- c.111.

⁸⁵ Lamont S. Church and state: uneasy alliances.- London: The Brodley Head, 1989.- pg. 54.

⁸⁶ Luzzati L. God in Freedom. Studies in the relations between Church and state. - NY: The Macmillan Company. 1930.- pg.7.

⁸⁷ turpat, pg. 8.

savdabīga, jo no vecā kontinenta uz jauno pasauli lielākoties pārceļoja politiski, reliģiski un ekonomiski apspiestie un vajātie, kuru mērķis bija atbrīvoties no apspiestības.

Šis modelis balstās uz varas neitralitātes principu, kas nosaka, ka valsts nediskriminē neviena cilvēka reliģisko izvēli, t.i., katram ir iespēja brīvi izvēlēties savu reliģisko piederību. Pašos dziļumos tas saistās ar kapitālisma garu un filozofiju, šī modeļa pamatā ir vienlīdzība un brīva konkurence. Valsts nošķiršana no Baznīcas nenozīmē sabiedrības nošķiršanu no Baznīcas vai reliģijas. Tā nav uzskatāma kā reliģiskās brīvības ierobežošana, bet gan gluži pretēji, tā ir daļa no demokrātijas: “...galvenokārt tas nozīmē, ka valsts un Baznīca ir ne tikai divas dažādas institūcijas un, ka nedz valstij, nedz Baznīcai ir publiskas tiesības iejaukties vienai otras iekšējā dzīvē un pārvaldē.”⁸⁸ Tā ir ļoti konkrēti novilkta demarkācijas līnija, kuru jau vairāk kā divus gadsimtus praktiski nav mainījuši ASV likumdevēji, kaut arī ticīgie bieži meklē veidus kā panākt lielāku reliģijas aizsardzību, reliģisko skolu un draudžu atbalstu⁸⁹

Analizējot valsts un Baznīcas nošķiršanas procesa vēsturi, ir skaidrs, ka ne visas valstis, nošķirot valsti no Baznīcas, oficiāli gāja ASV legālo (de jure) ceļu, jo tikai mazākā daļa izvēlējās pilnīgu ASV modeļa paraugu. Lielākā daļa valstu palika pie neformālā (de facto) nošķiršanas principa, kas nereti dod valstīm lielāku iespēju kontrolēt un vadīt valstī notiekošos reliģiskos procesus.⁹⁰ No otras puses de facto nošķiršana dod arī plašākas iespējas Baznīcai līdzdarboties politiskajā dzīvē.

Valsts un Baznīcas nošķirtības principā tiek ievēroti šādi nosacījumi:

1. valsts un tās iestādes nav tiesīgas kontrolēt savu pilsoņu attieksmi pret reliģiju;
2. valsts neiejaucas Baznīcu (reliģisko organizāciju) iekšējā darbībā, ja vien netiek pārkāpts likums;
3. valsts nesniedz Baznīcām ne finansiālu, nedz arī kāda cita veida materiālu atbalstu;
4. Baznīca valsts uzdevumā nepilda nevienu juridisku funkciju (arī laulības reģistrēšanu);

⁸⁸ Berg T. The State and Religion in a Nutshell. – Mineapolis: St.Paul press, 1998.- pg. 15.

⁸⁹ www.bartleby.com/65/ch/churchNs.html.

⁹⁰ www.crosscurrents.org./Demerath.htm.

5. Baznīca neiejaucas valsts lietās, bet nodarbojas tikai ar reliģiskajiem jautājumiem. Valsts apsargā Baznīcu likumisko darbību.⁹¹

Praksē visi šie nosacījumi kopumā ir reti sastopami, īpaši mūsdienu Eiropā.

Francijā bija savs vēsturisks savdabīgs valsts un Baznīcas nošķiršanas modeļa piemērs, kuram saknes meklējamas Lielās Franču revolūcijas laikā, bet plašāka un pakāpeniska attīstība bija vērojama 20.gadsimta laikā. Francijas piemērs iespaidoja arī daudzas citas Eiropas valstis, kuras ņēma par paraugu šo radikālo modeli. Balstoties uz šo principu, reliģija tiek uztverta kā absolūti privāta pilsoņu lieta, kas nav iekļauta valsts interešu sfērā. Kā atsevišķs izņēmums tiek pieļauta valsts sniegtā materiālā palīdzība dievnamu uzturēšanai un remontam, kas ir definēts kā valsts īpašums. Nereti šo pieeju dēvē par “naktssarga funkciju” modeli, kas norāda uz valsts izteikti pasīvo lomu un atturību valsts un Baznīcas attiecību reglamentējošajā darbībā.⁹² Kā uzsver Lords Aktons: “Francijā reliģiskais gars un brīvības gars maršē pretējā virzienā, bet Amerikā virziens ir bijis kopīgs.”⁹³

Mūsdienās Eiropā viens no populārākajiem valsts un Baznīcas nošķiršanas modeļa paraugiem tapa 1919.gadā Vācijā, kas aizliedz valsts Baznīcas pastāvēšanu, garantē reliģiskajām organizācijām vienlīdzīgas un plašas tiesības likumdošanas ietvaros. Nav noteikts arī aizliegums finansēt reliģiskās organizācijas, ja tās veic valstiski vajadzīgu un nepieciešamu pasaules uzskata veidošanu. Vācijā, kā arī Austrijā, Šveicē darbojas t.d. Baznīcas nodokļu sistēma, kur ticīgie speciālā paziņojumā var norādīt, kurai Baznīcai pieder, un valsts šo nodokli pārskaita Baznīcas rīcībā.⁹⁴

Īpašu nozīmi Vācijas valsts iekšpolitikā ieņem attiecības ar divām vēsturiski tradicionālajām kristīgajām konfesijām – katoļu un luterāņu, nosakot tām sadarbības prioritāti un labvēlību un nostādot tās pirmajā līmenī. Otrajā sadarbības svarīguma līmenī tiek ievietotas ilgāku laiku Vācijas teritorijā eksistējušās un formējušās musulmaņu,

⁹¹ Balodis R. Valsts un Baznīca.-Rīga: Nordik, 2000. - 98. lpp.

⁹² Filipov B.A. Cerkov v pravoslavnom gosudarstve//Ezegodnaja Bogoslovskaja konferencija Pravoslavnogo svjato- Tihonovskogo Bogoslovskogo instituta. Materiali. - M, 1997.- c.114-115.

⁹³ Lord Acton. Renaissance to Revolution. The rise of the free state. - NY, 1961.- pg. VII.

⁹⁴ turpat

Mozus ticīgo un pareizticīgo konfesijas, bet trešajā līmenī atstājot pārējās mazskaitlīgākās un ne tik ilglaicīgi Vācijā eksistējošās konfesijas. Tradicionāli vecākās konfesijas - Romas Katoļu un Evaņģēliski Luteriskā - saņem lielāku valsts atbalstu un finansējumu, bet pārējām noteikti tiek garantēta pilnīga vienlīdzība likuma priekšā.⁹⁵

Reliģiju un konfesiju dalīšana “tradicionālajās” un “netradicionālajās” mūsdienās izraisīja lielas politiskas debates par to, cik likumīgi un taisnīgi ir veidot šādu sadalījumu, vai tas nav cilvēka tiesību un reliģiskās brīvības pārkāpums. Cilvēktiesību un reliģiskās brīvības jautājums tiek konfrontēts ar vēsturisko situāciju un pieredzi. Teorētiski šis sadalījums balstās uz pieņēmumu, ka par tradicionāli vēsturiskām konfesijām un reliģijām var uzskatīt tās, kas konkrētā valstī ienāca un veidojās ļoti sen, un tās, kas politiski un kultūras ziņā veidojās noteiktā teritorijā. Mūsdienās šis iedalījums ļoti bieži vairs neiztur kritiku, bet aizvien ir oficiāli un neoficiāli pieņemts un pielietots praksē, regulējot valsts un Baznīcas attiecības.

1.2. Attiecību vēsturiskā pieredze pasaulē un Latvijā

Viduslaiku kultūru nereti dēvē arī par teokrātisku kultūru,⁹⁶ pasvītrojot reliģijas un Baznīcas nozīmību un centrālo lomu kultūras un politiskajā dzīvē. Viduslaikos valsts un kristīgās Baznīcas attiecības politiskajā līmenī sāka veidoties pēc Milānas Tolerances edikta izdošanas, kad kristiešu vajāšanas izbeidzās un kad no vajātas minoritātes tā izauga līdz reliģiskas institūcijas mērogam. Vēlāk imperatora Konstantīna valdīšanas laikā kristietība Romas Impērijā piedzīvoja brīdi, kad tā tika pasludināta par oficiālu valsts reliģiju. Konstantīns nedomāja apvienot reliģiju un politiku, taču kopš viņa valdīšanas kristietība un politika sāka iet roku rokā, kristieši uz to brīdi neapzinājās, ko

---

⁹⁵ Filipov B.A. Cerkov v pravoslavnom gosudarstve//Ezegodnaja Bogoslovskaja konferencija Pravoslavnogo svjato- Tihonovskogo Bogoslovskogo instituta. Materiali. - M, 1997.- c.115.

⁹⁶ Davies N. Europe: A History. - NY: Oxford University Press, 1996.- pg. 212.

Baznīcai nozīmēs šī savienība un valsts protekcija,⁹⁷ jo tolaik kristiešiem svarīgākais ieguvums bija reliģiskā brīvība.

Kristīgās Baznīcas akceptēšana par valsts Baznīcu sabiedrībā bija sāpīgs un pakāpenisks process, jo augstākajās politiskajās aprindās nu jau brūkošajā Romas Impērijā tai bija daudz pretinieku,⁹⁸ bet salīdzinoši īsā laikā kristietība kļuva par redzamu reliģisku vairākumu un sabiedrisku fenomenu.

Līdz ar Romas Impērijas sabrukumu 5.gadsimtā Kristīgā Baznīca kļuva par relatīvi neatkarīgu autoritāti laicīgajos un reliģiskajos jautājumos un strauji institucionalizējās. Romas Impērija sabruka, bet tās reliģija izdzīvoja un strauji turpināja izplatīties. Baznīcas un valsts līderi pamazām piesavinājās impērijas tradīcijas un godu.⁹⁹ Roma kļuva par Rietumu kristīgās Baznīcas centru, bet Austrumos par otru Romu veidojās Konstantinopole. Lielākas nesaskaņas starp Baznīcu un valsti viduslaikos parādījās 5.gadsimta nogalē, kad pāvests Gelasijs I formulēja izpratni par divām varām – diviem varas zobeniem – garīgo un laicīgo. Balstoties uz šo doktrīnu, Rietumos valsts un Baznīca tika uzskatītas kā līdzīgas institūcijas,¹⁰⁰ taču tā rezultātā radās jautājums, kas ir galvenā politiskā figūra – imperators vai pāvests. Šis jautājums izraisīja ilgas cīņas par taisnības meklēšanu arī tāpēc, ka Rietumu kristietībā, teoloģijā un vēsturē nebija strikti definēts, kuram būtu jāpakļaujas un kuram jāspēlē dominējošā loma.

13.gadsimtā pāvests Innocents III nāca klajā ar kategorisku paziņojumu, ka Svētā Romas Impērija (valsts) ir pakļauta pāvestam (Baznīcai), jo laicīgā vara rūpējas par fiziskiem ķermeņiem, bet Baznīca par dvēseli.¹⁰¹ Viduslaiku pasaules uzskats vēstīja, ka svarīgākā dzīves daļa būs paradīzē, nevis šīs pasaulīgās dzīves ietvaros, tāpēc arī šis uzskats tika uztverts kā piemērots un šāds valsts un Baznīcas attiecību modelis pieņemams, taču tas netraucēja atsevišķiem imperatoriem vai karaļiem valdīt par pāvestu un Baznīcu un cīnīties par varu. Rietumu kristīgajā tradīcijā, Baznīca un valsts netika

---

⁹⁷ Davies N. Europe: A History. - NY: Oxford University Press, 1996.- pg. 212.

⁹⁸ turpat, pg. 258.

⁹⁹ turpat, pg. 292.

¹⁰⁰ "Church and State,"Microsoft@Encarta@Online Encyclopedia, 2004/http//www. Encarta.msn.com.

¹⁰¹ turpat.

identiski uztvertas, taču tās neilgojās arī būt nošķirtas, un tas pavēra ceļu konfliktiem, sadursmēm un pārpratumiem.

Centralizētas varas sabrukums viduslaiku Rietumeiropā noveda pie jaunu nacionālu valstu veidošanās procesa un, pieaugot valsts politiskajam spēkam, pie iekšējas un ārējās neatkarības meklējumiem gan no Svētās Romas Impērijas, gan arī no Romas pāvesta puses.¹⁰²

Reformācija Eiropā radīja ne tikai jaunu kristīgās reliģijas domāšanu, bet arī konfesionālu dažādību. Ja pirms Reformācijas bija divi valsts un Baznīcas attiecību paraugi – katoļu un ortodoksālais, tad pēc Reformācijas bija jau trīs: katoļu, ortodoksālais un protestantu. Variējoties protestantu grupējumiem, veidojās jaunas protestantu Baznīcas un jauni valsts un Baznīcas attiecību modeļi. Viduslaiku Baznīca un tās valsts Baznīcas modelis sabruka, bet tā vietā radās jaunas Baznīcas un jauni valsts un Baznīcas attiecību risinājumi.

Humānisma ideoloģija desekularizēja izpratni par valsti. Reformācija bija humānisma laikmeta auglis, kuru veidoja reliģiski, politiski, ekonomiski un ideoloģiski procesi. Mārtiņa Lutera idejas reformēt Baznīcu guva plašu atbalstu Vācijas laicīgajās valdošajās aprindās, jo tā solīja atbrīvoties no pāvesta kontroles un nostiprināt savu varu. Reformācijas ideju uzplūdā 1529.gadā Anglijas karalis Henrijs VIII ierosināja nošķirt Anglijas Baznīcu no Romas un piespieda sevi atzīt par tās augstāko vadītāju. 1541.gadā Žans Kalvins Ženēvā pārņēma Baznīcas vadību. Viņa radikālā teoloģija iespaidoja arī kalvinistu viedokli par valsts un Baznīcas attiecībām, proklamējot ideju par valsts un Baznīcas nošķiršanu, kas bija vietējās Baznīcas kompetence, un to, ka laicīgajai varai jābūt inspirētai no garīgās varas parauga.¹⁰³ Šo ideju dēvē arī par „Kalvina teokrātiju,” kad Baznīca no valsts tiek finansiāli atbalstīta, bet kontrolēta tiek Baznīcas doktrīna un morāle.¹⁰⁴ Protestantu grupas – īpaši luterāņi un kalvinisti, apvienojās kopīgi ar lokālajiem un nacionālajiem līderiem Ziemeļeiropā, tādejādi veicinot modernu nacionālu valstu veidošanos, kas noveda pie tā, ka attiecības starp valsti un Baznīcu tika

¹⁰² Church and State,”Microsoft@Encarta@Online Encyclopedia, 2004/http://www. Encarta.msn.com.

¹⁰³ Davies N. Europe: A History. – NY: Oxford University Press, 1996.- pg. 491-492.

¹⁰⁴ Lamont S. Church and state: uneasy alliances.- London:The Brodley Head, 1989.- pg. 23

transformētas lokāli valstiskajā un nevis globāli centralizētā līmenī, kā tas bija viduslaikos, kad Rietumeiropā eksistēja tikai viena Baznīca un Romas pāvests. Protestantisms uztvēra Baznīcu kā institūciju citu valstisku institūciju starpā, kas ir Dieva inspirēta un caur kuru Dievs darbojas.¹⁰⁵

Reformācijas un pretreformācijas posms bija reliģisku konfliktu un karu laiks, kam īslaicīgs risinājums tika rasts Augsburgas Miera līgumā 1555.gadā. "Augsburgas miers" iespējams bija labvēlīgs risinājums katoļiem un luterāņiem, bet ne citām konfesijām.¹⁰⁶ Trīsdesmit gadu karš (1618-48) bija vēl viens mēģinājums atrast izeju no bezizejas ar militāra spēka palīdzību. Šajā konfliktā tika iesaistītas visas ietekmīgākās Eiropas valstis, karaļi un valdnieki, Romas Katoļu un Protestantu Baznīca. Pēdējais reliģiskais karš Eiropā noveda pie lielākām sabiedrības sekularizācijas tendencēm, konfesiju savstarpējai atsvešinātībai un centieniem pēc jauniem risinājumiem.

Jauno laiku sākumā Eiropā valsts un Baznīcas attiecības krasas izmaiņas nepiedzīvoja, kaut arī reliģisko karu iespaidā valsts un Baznīca pamazām atklāja, ka savstarpējās attiecības var kārtot arī juridiskā ceļā. Baznīca turpināja eksistēt pēc valstu noteiktas likumdošanas, kuru galvenā būtība bija vai nu tolerance, vai arī neiecietība – katoļu zemēs luterāņi bija ārpus likumdošanas labvēlības un luterāņu zemēs - katoļi. Jau kopš Reformācijas laikiem bija pierasts, ka reliģiskā daudzveidība rada politisku nestabilitāti un krīzi, un plaši izplatītais "Augsburgas miera" princips "cuius regio, eius religio" tikai to apstiprināja. Izskatījās, ka reliģiskā tolerance bija domāta mazajām valstīm, bet lielajās valstīs varēja droši eksperimentēt ar nelīdzcietības pielietošanu.¹⁰⁷

Reliģiskā dzīve un tās organizācija Reformācijas un Pretreformācijas laikā bija lielākoties atkarīga no aristokrātijas, taču absolūtisma laikā tā pamazām sāka vājināties, bet vispārējos pamatos saglabājās līdz 1914.gadam. Aristokrātija vairāk sāka aizrauties ar apgaismības idejām un maz veltīja laika domām par reliģiju vai Baznīcu, kaut arī aristokrātijas iespaids Baznīcas hierarhijā aizvien vēl bija ļoti augsts. Īpaši Eiropas

---

¹⁰⁵ Lamont S. Church and state: uneasy alliances.- London:The Brodley Head, 1989.- pg. 169.

¹⁰⁶ Church and State,"Microsoft@Encarta@Online Encyclopedia, 2004/http://www. Encarta.msn.com.

¹⁰⁷ Aston N. Christianity and Revolutionary Europe c.1750-1830. New approaches to European history.- Cambridge University Press, 2002.- pg. 19.

protestantu zemēs kā Anglija, Prūsija, Skotija jau kopš Reformācijas laikiem aristokrātijai piederēja Baznīcas patronāža loma un sociālā kontrole.¹⁰⁸

Ap 1760.gadu gandrīz visa Eiropa iepazīna apgaismības idejas, kas sludināja, ka prioritārais ir valsts likums, svarīgāka ir neitrāla valdība, reliģiskā un preses brīvība.¹⁰⁹ Apgaismības domātāji cīnījās pret Baznīcas autoritāti un autoritātēm, un valsts radīja iespaidu, ka šī institūcija ir visa racionālā pretmets un pārmaiņu traucēklis. Jēdziens “antiklerikālisms” bija bieži izmantots kā līdzeklis, lai pierādītu, ka Baznīca var apdraudēt sabiedrību un valsti, nodarīt tai intelektuālu un politisku kaitējumu. Daudz tika kritizēti viduslaiki un Reformācija, bet aizmirsts, ka antiklerikālisma idejas kļuva par ieročiem apgaismības idejas virzītājiem.¹¹⁰ Tādejādi tika pakāpeniski panākts, ka valsts un Baznīcas attiecībās pārsvars pārgāja valsts pusē. Baznīcai bija jāsamierinās ar kontroles pieaugumu, par visa mērauklu attiecībās uzskatīja politisko lietderīgumu. Reliģiskus vai iracionālus motīvus vai apsvērumus nomainīja ar tīri politiskajiem apsvērumiem. Kā savā darbā uzsvēra N.Astons: “...jēdziens “valsts Baznīca” 18.gadsimta Eiropā bija lietderīgi pielietots.”¹¹¹ Francija kļuva par Eiropas antiklerikālisma centru 18.gadsimtā, un daudzas citas valstis un daudzi citi valdnieki steidza to atdarināt. Lielā Franču revolūcija bija pārbaudījums gan Baznīcas hierarhijai, gan monarhiem un valdniekiem, gan arī pašai tautai un tās reliģiozitātei. Šo procesu var nosaukt arī par valsts dekrizianizāciju. Tās valstis un valdnieki, kā piemēram – Dānija un Anglija, kas savā teritorijā negribēja piedzīvot Francijas revolūcijas vēlāk radīto jakobiņu diktatūras līdzīgas šausmas, steidzās dibināt ar Baznīcu savstarpēju solidaritāti.¹¹² Tas noveda pie valsts un Baznīcas attiecību situācijas stabilizācijas Eiropā, lielākas abu institūciju uzticēšanās vienai pret otru, arī tolerances veidošanas pret reliģiskajām minoritātēm. Baznīca uzskatīja, ka Francijas revolūcija ir nekas cits kā tikai karš pret reliģiju un

---

¹⁰⁸ Aston N. Christianity and Revolutionary Europe c.1750-1830. New approaches to European history. - Cambridge University Press, 2002.- pg. 71-72.

¹⁰⁹ turpat, pg. 93.

¹¹⁰ turpat, pg. 123.

¹¹¹ turpat, pg.145.

¹¹² turpat, pg. 204-205.

Baznīcu, un tā visa pamatā ir cilvēka centieni dzīvot bez Dieva. Šķiet, ka kopš šī laika, Baznīca kā institūcija uz revolūcijām automātiski ir lūkojusies ar bailēm, neuzticību, aizspriedumiem un riebumu.

19.gadsimta sākumā pēc Napoleona Bonaparta inaugurācijas valsts un Baznīcas attiecībās Francijā iezīmējās uzlabojums. Romas Katoļu Baznīca, protestantu denominācijas un pat jūdaisms sāka dziedināt revolūcijas cirstās brūces. Šis process bija pamanāms ne tikai Francijā, bet arī pārējās Eiropas valstīs,¹¹³ taču to nevarētu raksturot kā Napoleona Bonaparta reliģiozitāti vai lojalitāti Baznīcai, drīzāk jau kā viņa politika reālismu un cinismu,¹¹⁴ mērķi iekarot Eiropu un panākt Baznīcas klusēšanu. Baznīcas vājums bija izdevīgs Napoleonam pašam un viņa plāniem. Napoleona iekarojumi un to bēdīgie iznākumi ienesa jaunas izmaiņas ne tikai Eiropas politiskajā, bet arī reliģiskajā kartē, ietekmēja valsts un Baznīcas attiecības visos līmeņos. Sarežģītāk kļuva atrast reliģiski monolītiskus reģionus, sabruka valsts un Baznīcas revolūcijas laika alianses, daudzkonfesionālajās valstīs valsts Baznīcas modelis iestīga anahronismā. Sabiedrībā plauka ne tikai sekulārisma idejas, bet arī mēģinājumi pāriet pāri tradicionālās reliģiozitātes robežām, kas radīja jaunu reliģisku virzienu rašanos, ko mēdza dēvēt par sektām. Valstij teorētiski bija jāreķinās ar strauji pieaugošo dažādību reliģisku institūciju jomā un jāmeģina atrast kompromiss.

Pieaugot nacionālisma ideju popularitātei 19.gadsimta otrajā pusē reliģija un Baznīca kā institūcija bija spiesta sankcionēt nacionālisma sentimenta rašanos, kas nacionāli daudzveidīgos reģionos, īpaši, kur bija vērojama valsts Baznīcas institūcijas pastāvēšana, pamazām uzcēla barjeras starp etniskajām grupām.¹¹⁵

ASV neatkarības pasludināšana deva jaunu pieredzi valsts un Baznīcas attiecību veidošanās vēsturē. Svarīga bija panāktā vienošanās, ka valsts atzīst reliģijas brīvību un ka valsts ir nodalīta no Baznīcas. Šo koncepciju uzskatīta par vienu no demokrātijas

---

¹¹³ Aston N. Christianity and Revolutionary Europe c.1750-1830. New approaches to European history. - Cambridge University Press, 2002.- pg.259.

¹¹⁴ Man and state. Religion, Society and the Constitution.- Michigan, 1988. - pg.119.

¹¹⁵ Davies N. Europe: A History. – NY: Oxford University Press, 1996.-pg. 817.

pamatvērtībām un principu. Tādejādi, pielietojot Džeimsa Džefersona frāzi, var teikt, ka ASV konstitūcija strikti novilka robežu starp valsti un Baznīcu.¹¹⁶

Dažāda veida ideoloģijas, filozofiskās un politiskās domas – apgaismība, liberālisms, nacionālisms u.t.t vēl spēcīgāk pasvītēja nepieciešamību pēc valsts un Baznīcas nošķiršanas. Taču Eiropā lielākoties Baznīca bija aizvien vēl valdošo iekārtu ķīlniece, kas pārmaiņu momentos automātiski tika nostādīta pret noteiktu sabiedrības daļu.

Izanalizējot valsts un Baznīcas attiecību teorētiskos modeļus, var secināt, ka tie pilnībā ir pakļauti konkrētam laikam, ģeogrāfiskajai telpai, valdošajai reliģijai, politiskajai ideoloģijai un ekonomiskajām attiecībām sabiedrībā. Neviens laikmets un neviena sabiedrība nepiedāvā savu vienīgo risinājumu, un neviens risinājums nebija statisks un nemainīgs un nepakļāvās politiskajām, sociālajām un reliģiskajām izmaiņām. Valsts un Baznīcas attiecību modelis pasaules vēsturē ir mainīgs gluži tāpat kā visa cilvēciskā eksistence kopumā, taču tā vēsturiskā izpēte spēj precīzāk raksturot konkrētu laikmetu un sabiedrību, parādot pasaules vēstures paradigmatiskos aspektus.

Latvijas vēsturē par valsts un Baznīcas attiecību vēsturisko sākumu var uzskatīt brīdi, kad Latvijas teritorijā bija sākuši veidoties šo abu institūciju iedīgļi, respektīvi 13.gadsimta pirmā puse, kad kristianizācijas procesa gaitā radās vietējās bīskapijas un vēlāk arī Livonijas konfederācija. Analizējot kristietības ienākšanu un iesakņošanu Latvijas teritorijā, jāatzīmē, ka pretēji dāņu misionāru un pareizticīgo mūku centieniem, vācu misionāriem un krustnešiem kristianizācijas process veiksmīgi realizējās, jo šajā teritorijā dibinātas tika laicīgās un garīgās varas institūcijas un šo procesu atbalstīja gan Svētā Romas Impērija, gan Baznīca. Vēsturnieks H. Strods uzskata, ka 13.gadsimts Livonijas vēsturē bija laiks, kad no Rietumeiropas uz Livoniju tika transplantēta viduslaiku Eiropas pilsēta, Baznīca, un klosteris.¹¹⁷ Transplantēta tika arī Rietumeiropas kristīgā kultūra, mentalitāte un jau izveidojies valsts un Baznīcas attiecību modelis, konkrēti – viduslaiku Rietumeiropas valsts Baznīcas modelis.

¹¹⁶ Church and State, Microsoft@Encarta@Online Encyclopedia, 2004/http://www. Encarta.msn.com.

¹¹⁷ Strods. H. Latvijas Katoļu Baznīcas vēsture. 1075.-1995. - Rīga: Zvaigzne, 1996.- 90.lpp.

Livoniju, kas pastāvēja vairāk nekā 350 gadu, dēvēja par katolisku Baznīcas valsti, jo augstākais laicīgais un garīgais valdnieks šajā teritorijā bija arhibīskaps.¹¹⁸ Iecerēto vienoto Baznīcas modeli bīskapam Albertam tomēr neizdevās realizēt, jo viņa dibinātais Kristus bruņinieku ordenis kļuva par patstāvīgu politisku spēku. Tāpat relatīvu brīvību ieguva Rīgas pilsēta un atsevišķas bīskapijas, kuras nodibināja plašas teritorijas pārvaldei.¹¹⁹ Livonijas Baznīcas valsts organizācijas raksturīgākā īpašība bija visas politiskās, sociālās un garīgās dzīves juridiska koncentrācija garīdzniecības vadošo personu: arhibīskapu un bīskapu rokās, kas bija gan Baznīcas province, gan kristīga Rietumeiropas modeļa tipa valsts.¹²⁰ Kaut gan juridiski nebija nepārprotami formulēts, ka arī Livonijas bīskapijas piederēja pie Svētās Romas Impērijas, tomēr Rīgas domkapituls 1508.gadā ieguva no pāvesta Jūlija II tiesības ievēlēt arhibīskapa kandidātu, ko pāvests parasti apstiprināja amatā.¹²¹

Livonijas konfederācijas pastāvēšanu apgrūtināja fakts, ka tā bija politiski un reliģiski teritoriālā ziņā sadrumstalota. Lai Livonijas konfederācija izdzīvotu bija jākaro ne tikai ar lielajiem kaimiņiem, bet arī konfederācijas valstu starpā jāpanāk miers. Ideālistiski raugoties, Livonijas Baznīcas valsts modelis (bīskapi- arhibīskaps – pāvests) bija viduslaikiem daudzsološs attiecību modelis, kas garantēja garīgās varas dominanti, tomēr praksē tas realizējās citādi. Modelis izrādījās smagnējs un neefektīvs, jo par varu cīnījās ne tikai arhibīskaps un privilēģētā Rīgas pilsēta, bet arī katras diacēzes bīskaps un Livonijas ordenis, kam sākotnēji bija iecerēts sargāt jaunizveidoto Livonijas Baznīcu un arhibīskapu. Kā uzsvēra E.Dunsdorfs un A. Spekke: “nevienam Rīgas arhibīskapam nebija lemta mierīga garīdznieka un valsts galvas dzīve.”¹²² Arhibīskapa un bīskapu garīgā vara bija lielāka nekā viņu laicīgā vara, un tas noveda pie lielām iekšējām pretestībām – divu varu neizbēgamas sadursmes. Livonijas Ordenis noraidīja pāvesta varas dominanti un arhibīskapu laicīgās un garīgās varas pārsvaru, un garīgā vara rīkojās

¹¹⁸ Strods. H. Latvijas Katoļu Baznīcas vēsture. 1075.-1995. - Rīga: Zvaigzne, 1996., 99.lpp.

¹¹⁹ Dunsdorfs E., Spekke A. Latvijas vēsture. 1500.-1600. - Stokholma: Daugava, 1964.- 19.lpp.

¹²⁰ Strods. H. Latvijas Katoļu Baznīcas vēsture. 1075.-1995.- Rīga: Zvaigzne, 1996.- 100.lpp.

¹²¹ Dunsdorfs E., Spekke A. Latvijas vēsture. 1500.-1600.-Stokholma: Daugava, 1964. - 29.lpp.

¹²² turpat, 32.lpp.

līdzvērtīgi. Kā ironiski uzsvēra A.Švābe, tad sava hierarhiskā stāvokļa dēļ Rīgas virsbīskapam (arhibīskapam) pienācās pirmā vieta Livonijā, tomēr ordeņa politikai pārsvars bija tik liels, ka nepateicīgi pētnieki aizmirsa visu to, ko Baznīca darīja Livonijas labā un nepamatoti visu šo laikmetu nosauca par ordeņa laikiem.¹²³

Reformācijai bija īpaša loma reliģiskās dzīves atjaunošanā, politiskās un ekonomiskās dzīves pārveidošanā visā Rietumeiropā. Ņemot vērā šo iekšējo varas nestabilitāti, Reformācijas process Livonijā ieguva vairāk politisku nokrāsu, kaut arī nav noliedzams, ka ciešās kultūras un reliģiskās saites ar Vāciju spēlēja ļoti svarīgu lomu. Reformācijas rezultātā laicīgās varas ietekme un dominante būtiski palielinājās. Livonijas konfederācijā, tāpat kā visā pārējā Rietumeiropā, sākās varas sekularizācijas process. Evaņģēliski – luterisko zemes Baznīcu izveidošanās bija 16.gadsimta un pēcreformācijas laika parādība, tikai katrā valstī tas notika savā laikā.¹²⁴ Kā atzina H.Strods, tad Reformācija stiprināja valsti un valsts stiprināja Reformāciju. Protestantu zemēs parasti reformētās Baznīcas kļuva par valsts Baznīcām un monarhi par Baznīcas vadītājiem.¹²⁵ Livonijas teritorijā šīs funkcijas sākotnēji tika dalītas starp bruņniecību, Rīgas pilsētu, landtāgu un citām varu nesošām institūcijām. Luterāņu Baznīcai pašā sākumā nepastāvēja augstākā Baznīcas hierarhija, tāpēc veidojās muižniecības un mācītāju reliģiskā pašpārvalde, tādejādi vasaļi ieguva mācītājus, kuri nav atkarīgi no Baznīcas augstākās hierarhijas – pāvesta un bīskapiem.

Livonijas kara rezultātā (1558-1583) Livonijas konfederācija sabruka, gluži tāpat sabruka viduslaiku Baznīcas valsts un Livonijas protestantisma valsts Baznīcas modelis. Tā vietā ienāca citu lielvalstu varas un jaunas reliģiskās attiecību formas. Bijusī Livonijas teritorija nonāca Polijas – Lietuvas sastāvā.

Daudznacionālā un multireliģiskā Polijas – Lietuvas valsts bija pazīstama ar savu tam laikam diezgan lielu toleranci un ticības brīvību, bet šī lielvalsts uzņēmās pretreformācijas patrona lomu Austrumeiropā, kas radīja labvēlīgus apstākļus Katoļu Baznīcas darbības atjaunošanai un stiprināšanai. Poļu politiskā un reliģiskā tolerance

¹²³ Švābe. A. Straumes un avoti. "Pilskalns", 1965, 67.lpp.

¹²⁴ Straube G. Kurzemes un Zemgales Evaņģēliski luteriskās baznīcas vēsture – tipiskais un atšķirīgais./Ventspils muzeja raksti. I. Rīga, 2001, 115.lpp.

¹²⁵ Strods. H. Latvijas Katoļu Baznīcas vēsture. 1075.-1995. - Rīga: Zvaigzne, 1996. - 140.lpp.

mazināja katoļu un luterāņu cīņas Latvijas teritorijā, ļāva ienākt un apmesties ebrejiem, vecticībniekiem glābties no Krievijas cara vajāšanām. Polijas - Lietuvas lielvalsts jaunā vara nodrošināja neaizskaramību luterāņu konfesijai,¹²⁶ īpaši to neatbalstot. Iekarotā Livonijas teritorija bija tikai maza sastāvdaļa Stefāna Batorija lielajam visas Eiropas rekatolizācijas plānam,¹²⁷ kas Ziemeļeiropā īpašus panākumus neguva, atskaitot Latgali, kas ilgāku laiku nonāca Polijas – Lietuvas sastāvā, un daļā Kurzemes hercogistes, un tas bija jezuītu ordeņa nopelnu un vēl jo vairāk vēlāka karaļa Zigismunda III nopietnas politiskās darbības rezultāts.¹²⁸

17.gs. nāca ar jauniem kariem, iekarojumiem un no tā izrietošu jaunu reliģisku politiku. Zviedriem iekarojot Rīgu un Vidzemi situācija Latvijas teritorijā mainījās. Luterāņu Baznīca ieguva lielākas privilēģijas, tā kļuva vienīgā atļautā kristīgā konfesija. Jesuītu ordenis tika padzīts, katoļu bīskapija slēgta un arī citām protestantu konfesijām ceļš uz Vidzemi un Rīgu bija slēgts. Šajā teritorijā stabili atjaunojās protestantiskais valsts Baznīcas modelis. Zviedrija, līdzīgi Polijas – Lietuvas realizētajai rekatolizācijas misijai, izdzīvoja luterānisma protekcijas un izplatīšanas mesiānisma ideoloģiju. Šī ideja darbībā no valsts pieprasīja realizēt noteiktu politiku. Atbilstoši tā laika prasībām Zviedrijas reliģiskā politika formulēja, ka:

1. Luterāņu Baznīcas superintendants tiek iecelts ar karaļa pavēli;
2. valsts finansiāli uztur valsts Baznīcu (šajā situācijā – luterāņu);
3. valsts nodrošina draudzēm mācītājus;
4. valsts uztur luterāņu draudžu skolas;
5. valsts aizliedz citu konfesiju publisku reliģisku darbību, bet pieļauj slēgtu (dievkalpojumi mājās apstākļos);
6. luterāņu mācītājiem vienīgajiem ir tiesības brīvi veikt metrikas;
7. katrs pilsonis teorētiski tika ieskaitīts valsts Baznīcas rindās.
8. izstrādā un veido speciālus baznīcu likumus, un piemēro tos pievienotajām teritorijām.

¹²⁶ Dunsdorfs E. Latvijas vēsture. 1600-1710. – Stokholma; Daugava, 1962. - 371.lpp.

¹²⁷ Strods. H. Latvijas Katoļu Baznīcas vēsture. 1075.-1995. – Rīga: Zvaigzne, 1996.- 150.lpp.

¹²⁸ Straube G. Die „polnische Gegenreformation“ in Livland – Ziele und Realitäten//Prusy i Infanty sredniowieczem a nowozytnoscia Panstwo – spoleczenstwo – kultura. – Torun, 2003, s.123

Kā uzsvēra H.Strods, tad 1691.gadā Zviedrijas valdība ar likumu aizliedza svinēt katoļu dievkalpojumus,¹²⁹ taču šajā situācijā to tik pat labi varēja attiecināt arī uz citu konfesiju pārstāvjiem. Zviedrijas likumi strikti regulēja valsts un Baznīcas attiecības, bet atsevišķos gadījumos pieļāva arī izņēmumus, kā piemēram, Rīgas pilsētai bija savu privilēģiju reliģiskā tolerance, kas atļāva katoļu un citu konfesiju privātu reliģisko dzīvi, tai skaitā arī Mozus ticīgajiem tirgotājiem uzturēties un lūgties sev piederošā ebreju ērberģī, un jezuītiem passlepeni ierasties.

1667.gadā superintendants J.Gecelis izstrādāja Vidzemes Baznīcas nolikumu, taču muižniecība pretojās, un likums neguva spēku. 1686.gadā Zviedrijas karalis Kārlis XI apstiprināja Zviedrijas Baznīcas likumu, kuru iztulkoja vācu valodā un 1690.gadā arī akceptēja.¹³⁰

Pret ārējām “katoļu un poļu laiku paliekām” kā krucifiksiem ceļa malās, svēto dienu tirgiem u.c. zviedru valdība cīnījās konsekventi stingri,¹³¹ bet ne brutāli, tieši tik, cik saprātīgai jaunajai varai un jaunai ideoloģijai pienākas, lai integrētu iekaroto teritoriju un nodrošinātu mierīgu valsts pastāvēšanu, bez fiziska spēka, psiholoģiskas viltības un divkosīgas likumdošanas. Kā secināja L.Adamovičs: “Zviedrijas ķēniņu vara ar noteiktām tieksmēm uz absolūtismu, pielīdzināma daudzkārt daudzinātajam “apgaismotajam absolūtismam,” kas rīkojas suverēni arī Baznīcas dzīvē.”¹³²

Kurzemes hercogistē bija vērojama mazliet atšķirīgāka situācija. Kaut arī Kurzemes hercogiste atradās lēna atkarībā no Polijas – Lietuvas valsts, jau kopš Reformācijas laikiem šeit bija saglabājusies luterāņu Baznīca kā valsts Baznīca, kas bija arī skaitliski lielākā konfesija, taču valsts nodrošināja plašāku reliģisko brīvību, ļaujot katoļiem un citiem protestantiem brīvi veikt reliģiskā kulta darbības. Polijas – Lietuvas valsts atbalstīja Katoļu Baznīcu darbību morāli un finansiāli, un Kurzemes hercogiem ar to bija jārēķinās. Tomēr Kurzemes hercogistei lielāka reliģiskā brīvība pastāvēja kā

¹²⁹ Strods. H. Latvijas Katoļu Baznīcas vēsture. 1075.-1995. – Rīga: Zvaigzne, 1996.- 158.lpp.

¹³⁰ Dunsdorfs E. Latvijas vēsture.1600-1710. – Stokholma: Daugava, 1962.- 381.lpp.

¹³¹ turpat, 377.lpp.

¹³² Adamovičs L. Latvieši un evaņģēliskā baznīca./Latvieši. XX gadsimta 20.-30.gadu autoru rakstu krājums. – Rīga:V.Belokoņa izdevniecība, 2003.- 159.lpp.

savdabīgs atbalss no lēņa attiecībām ar Poliju – Lietuvu un tās likumdošanu, jo sava Kurzemes hercogistes likumdošana Baznīcas jautājumos nepastāvēja¹³³, un nedz hercogs, nedz arī Kurzemes muižniecība vienmēr steidza rīkoties kā poļu likumi vai politika pieprasīja. Luterāņu Baznīca Kurzemē bija Landeskirche (zemes Baznīca), Staatskirche (valsts Baznīca) loma piederēja Katoļu Baznīcai.

Latgale (Inflantija) 17.gadsimtā atradās tiešā Polijas - Lietuvas sastāvā un Katoļu Baznīcas ietekmē. Katoļu Baznīca bija Polijas – Lietuvas valsts Baznīca, taču, kā jau tika minēts, šī valsts bija toleranta pret citām konfesijām un ticībām. Polijas Seims 1678.gadā apsprieda jautājumu par Inflantiju un konstatēja, ka Katoļu Baznīca karu un reliģiskās aizmirstības dēļ šajā teritorijā atradās sarežģītā situācijā. Vairākkārt Polijas Seims iecēla komisijas, kam uzdeva izvērtēt Baznīcas stāvokli un dot ieteikumus, uz kuriem balstoties valsts realizētu politiku šajā teritorijā,¹³⁴ uz kā pamata tika finansēta baznīcu, skolu un sociālu iestāžu celtniecība. Līdz ar Latgales iekļaušanu Polijas – Lietuvas sastāvā, mainījās arī šīs teritorijas politiskie, ekonomiskie, kultūras, nacionālie un reliģiskie procesi. Katoļu Baznīca apvienoja Latgalē ne tikai latviešus, bet arī šajā teritorijā dzīvojošos poļus, baltkrievus un lietuviešus, tādejādi radot šeit vienu spēcīgu un kopēju Latgales reliģisko mentalitāti.

Sākot ar 18.gs. sākumu Latvijas teritorija pakāpeniski nonāca Krievijas Impērijas sastāvā. Latvijas teritorija, kas visu laiku veidojās un formējās Rietumeiropas kristīgās kultūras ietekmē, tika pievienota Austrumu kristīgās kultūras areālam, tā pakāpeniski virzoties uz jaunām politisko, ekonomisko, kultūras un reliģisko attiecību pārmaiņām. Te līdz ar pareizticīgo krievu iedzīvotāju ienākšanu kārtējo reizi palielinājās arī konfesionālā un nacionālā dažādība.

Krievijas Impērijā izveidojās savs, no Rietumeiropas valsts Baznīcas atšķirīgs Baznīcas un valsts attiecību modelis. Pēc Bizantijas Impērijas sabrukuma, Maskavas valsts veica savdabīgu Bizantijas Impērijas restaurāciju. Jaunā Krievijas Impērija tika būvēta kā teokrātiska valsts - Trešā Roma jeb jaunā Konstantinopole. Saistībā ar šo

---

¹³³ Strods. H. Latvijas Katoļu Baznīcas vēsture. 1075.-1995. - Rīga: Zvaigzne, 1996.- 164.lpp.

¹³⁴ turpat, 168.lpp.

konceptiju un kultūras orientāciju uz Bizantijas mantojumu, kaut Bizantija sen vairs neeksistēja, parādījās cars (imperators) un arī patriarhs. Kā redzams, tad krievi orientējās nevis uz reāli pastāvošu tradīciju, bet uz savu priekšstatu par teokrātisku valsti, kuras pamatā ideoloģijai ir svarīgākā nozīme, kas noveda pie novatorisma - pavisam jauna valsts un Baznīcas attiecību modeļa, kā arī uztveres par valdnieka un patriarha varas pozīcijām. Turklāt vēl laika gaitā klāt nāca jauna ideoloģijas izpratne par cara un patriarha varas harizmu, kas lika pamatus Krievijas politiskajai koncepcijai par laicīgo un garīgo varu.¹³⁵

Visas Krievijas Impērijas vēstures gaitā valsts un Pareizticīgās Baznīcas attiecības ir raksturotas kā dziļi un cieši cauraugušas. Pētera I Baznīcas reforma Pareizticīgo Baznīcu iekļāva Krievijas Impērijas valsts birokrātijas un aparāta sastāvā. Tas bija daļēji universāls process, kas bija noritējis visās valstīs, taču Krievijā tam bija vesela virkne savu un savdabīgu jauninājumu, kas tika atvasināti no pareizticības un Krievijas sabiedrības politiskās organizācijas. Pie šādiem savdabīgiem jauninājumiem var pieskaitīt Pētera I reformu rezultātā 1721.gadā nodibināto Svēto Sinodi (Svjateišij Praviteļstvujušei Sinod). Līdz ar to valsts un Baznīca Krievijā saauga, un tas atspoguļojās ne tikai uz šīs institūcijas struktūru, kas tika komplektēta no garīgās un laicīgās birokrātijas, bet arī uz tās darbības formām.¹³⁶

Pēteris I bija rietumnieciski orientēts Krievijas valdnieks, kaut arī nereti darbojās ar ne visai rietumnieciskām metodēm. Viņa attieksme pret Baznīcu un reliģiju bija racionāla un pragmatiska. Viņam visai daudz simpatizēja protestantiskās valsts Baznīcas attiecību modelis, kuram tad arī tika radīts aizvietoējums Krievijas Impērijas valstiskajā iekārtā. Pētera I laikā šis modelis kaut cik normāli funkcionēja, bet katra nākamā cara politika to padarīja vēl smagnējāku, komplicētāku un nedzīvāku.

Latvijas un visas Baltijas teritorijas politiskā statusa izmaiņas 18.gs. sākumā acumirkli nenesa kardinālas izmaiņas reliģiskās dzīves jomā, arī valsts un Baznīcas attiecību jautājumā. Aleksandrs Gavriļins izskaidro to, ka cara valdība Baltijā centās

¹³⁵ Uspenskij. B.A. Carj i patriarh. Harizma vlasti v Rossii. Vizantijskij model i ee ruskoje pereosmishlenije. - M. 1998.- s. 1.

¹³⁶ Aleksejeva S.I. Svatešij Sinod. V sisteme viših gosudarstvenih učereždenij poreformenoj Rossii. 1856-1904. - Sankt-Peterburg: Nauka, 2003.- s. 3.

galvenokārt iegūt sev atbalstu vietējā muižniecībā. Tika darīts viss, lai iegūtu simpātijas – dotas privilēģijas, saglabātas vecās varas struktūras un ticības izpausmes formas. Līdz ar to Evaņģēliski - luteriskajai Baznīcai Pētera I iekarotajā teritorijā saskaņā ar Rīgas kapitulācijas “akorda punktiem” 1710.gadā un Nīšates miera līgumu 1721.gadā luterāņiem tika dota ticības brīvība līdzās Pareizticīgajai Baznīcai.¹³⁷ Līdz pat Katrīnas II valdīšanas laikam īpaši būtiskas izmaiņas šajā politikā nenotika, jo līdzīga attieksme pret jauniekaroto teritoriju Baznīcu bija visiem Pētera I pēctečiem.¹³⁸ 18.gadsimta pirmajā pusē Latvijas teritorijā saglabājās katra bijušās Livonijas novada niansētā atšķirība reliģiskajā situācijā un valsts un Baznīcas attiecībās.

Attiecībā pret citām konfesijām Krievijas Impērijas politika 18.gadsimta pirmajā pusē bija diezgan mainīga, īpaši pret katoļiem, vecticībniekiem un ebrejiem. Rietumu historiogrāfijā nereti tiek uzvērta, ka šīs kategorijas Krievijas Impērijas rietumu daļā bija t.d. autsaideri, un šo reliģisko grupu ticīgie kļuva par diskriminācijas objektu.¹³⁹ Neiecietīgu attieksmi pret Katoļu Baznīcu Krievijā visdrīzāk var izskaidrot ar to, ka tā bija ārpus jebkuras valsts jurisdikcijas esošo varas centru un autoritāti, līdz ar ko jebkuras valsts īstenotajai Baznīcas politikai vienmēr ir lielāks pretspārs un robežas. Jau 18.gs. Krievijas Impērijas ārpolitika visai bieži atdūrās pret neveiksmīgiem Polijas pakļaušanas centieniem, no kā vistiešāk cieta Katoļu Baznīca un visvairāk Latgalē. Vecticībnieki jau kopš 17.gs. tika dēvēti par raskoļņikiem (šķeltniekiem) un vajāti, jo neatzina cara īstenotās Baznīcas reformas, “rietumnieciskošanu” un valsts diktātu pār Baznīcu un garīdzniecību. Savukārt ebreju iedzīvotāju daļa dzīvoja noslēgti kā etnoreliģiska diaspora apmešanās joslā, cīnījās pret tiem vērstu diskrimināciju. Ķeizariene Elizabete I 1742.gadā lika padzīt visus ebrejus aiz valsts robežām, uzskatot viņu klātbūtni valstī par grēku, jo ebreji bija pieskaitāmi pie pagāniem.¹⁴⁰

¹³⁷ Gavrilin A. Očerki istorij Rižskoj Eparhij. - Rīga: Filokalijs, 1999. - s.12

¹³⁸ turpat, s.18.

¹³⁹ Kappeler A. The Russian Empire: A Multiethnic History. - NY: Longman,- p.142.

¹⁴⁰ Bogojavlenska S. Kurzemes guberņas un Rīgas ebreju sabiedrība. (1795-1915). Maģistra darbs. – Rīga:LU, 2002. - 14.lpp.

Situācija krasāk sāka mainīties Katrīnas II valdīšanas laikā līdz ar visas Krievijas Impērijas varas centralizācijas sākumu. Katrīna II gluži tāpat kā Pēteris I bija vienaldzīga pret reliģiju, bet pārņemta ar domu patikt krievu pareizticīgajai tautai. Pēc viņas domām, Baznīcas varai bija bez ierunām jāpakļaujas valdnieces varai. Pat arhierejus ķeizariene uztvēra nevis tikai kā altāra kalpotājus, bet arī kā valsts ierēdņus, tronim uzticīgus padotos, kuriem monarhu vara ir augstāka.¹⁴¹ Katrīna II piespieda palielināt valdības kontroli pār nekristīgajām reliģijām un centās cīņu ar šo reliģiju ticīgajiem vērst valstij par labu,¹⁴² kas vēlāk kļuva diezgan populārs veids, kā ar ideoloģijas palīdzību maskēt reliģisko un nacionālo diskrimināciju. Uzskatot sevi par apgaismības ideju apgarotu valdnieci, Katrīnai II bija svarīgi polemizēt par brīvības izpratni un jēdzienu, daļu no tā iekļaujot savos rīkojumos un pieņemtajos likumos, kā piemēram, 1763.gada pieņemtajā likumā par cītticībnieku ticības brīvību, ko nereti historiogrāfijā mēdz dēvēt arī par Katrīnas II “tolerances ediktu.” Ar jēdzienu “cītticībnieki” tika apzīmēti visi, kas nebija pareizticībai piederīgi. Cītticībniekiem šis rīkojums neatļāva celt klosterus, sludināt savu ticību citu konfesiju piederīgajiem vai tos pārvilināt. Taču rīkojums attiecībā pret visām konfesijām bija spēkā visai neilgu laiku, jo 1769.gadā tika rediģēts un izdots reglaments, kas ierobežoja un kontrolēja Katoļu Baznīcas darbību Krievijas Impērijas teritorijā līdz noslēgtajam konkordātam 1846.gadā.¹⁴³ Tomēr jāatzīmē, ka 18.gs. beigās un 19.gs. sākumā Latvijas teritorijā eksistējošais tiesiskais paritātes princips starp Evaņģēliski - luterisko un Pareizticīgo Baznīcu pilnībā apmierināja gan vietējo muižniecību, gan arī Krievijas valdību.¹⁴⁴

Valsts un Baznīcas attiecību modelis Krievijas Impērijā Pāvila I valdīšanas laikā būtiski daudz nemainījās, jo laiks izrādījās pārāk īss un cars politiski pārāk vājš, kaut gan jāatzīmē, ka šajā periodā uzlabojās Krievijas un Vatikāna attiecības, mazinājās saspīlējums starp valsti un Katoļu Baznīcu. Tika atcelti atsevišķi ierobežojumi, bet saglabājās stingrā valsts kontrole pār katoļu garīdzniecību un augstāko Baznīcas vadību

¹⁴¹ Gavrilin A. Očerki istorij Rižskoj Eparhij. - Riga: Filokalija, 1999.- s.19.

¹⁴² Kappeler A. The Russian Empire: A Multiethnic History. – NY: Longman, - p.147.

¹⁴³ Strods. H. Latvijas Katoļu Baznīcas vēsture. 1075.-1995. – Rīga: Zvaigzne, 1996. - 190.lpp.

¹⁴⁴ Gavrilin A. Očerki istorij Rižskoj Eparhij. – Riga: Filokalija, 1999.- s.31.

Krievijā. Pāvesta bullu izsludināšana palika valsts kontrolē, garīdzniecība nevarēja pa tiešo sazināties ar Romu, tika veikta strikta katoļu izdevumu cenzūra¹⁴⁵ Tas pats process bija vērojams arī attiecībā ar citām „svešticībnieku” konfesijām.

19.gadsimta sākumā Krievijas Impērija reliģiskajā un nacionālajā sfērā bija sasniegusi dažādības galējās robežas, un tīri teorētiski bija neiespējami piemērot tai kādu vienotu apzīmējumu, kā piemēram, vienota kultūra, pareizticīga valsts utt., jo tas izrādītos pārāk vienkāršoti.¹⁴⁶ Taču praksē ļoti bieži par spīti šai pastāvošajai realitātei tika mēģināts panākt pretējo. Krievijas Impērija tiecās panākt lielāku nacionālu un reliģisku unifikāciju. Ja 19.gadsimta pirmajā pusē nacionālais moments vēl nebija tik ļoti būtisks un svarīguma ziņā atpalika no reliģiskā, tad 19.gadsimta otrajā pusē nacionālais moments jau bija cieši savijies ar reliģisko jautājumu atsevišķos Krievijas Impērijas nostūros, īpaši Baltijas guberņās.

Aleksandrs I nolēma mainīt Baznīcas un valsts attiecības, virzoties pretī lielākai centra ietekmei, mēģinot centralizēt arī Evaņģēliski - luterisko Baznīcu, tādejādi pakļaujot to kontrolei un mazinot tās ietekmi. Tika dibināta Krievijas teritorijā kopējā luterāņu draudžu pārvalde – Ģenerālkonsistorija, un par pirmo prezidentu tika ievēlēts grāfs K. Līvens.¹⁴⁷ Tomēr ideju līdz galam nerealizēja, jo pastāvēja liela vietējo luterāņu konsistoriju, garīdzniecības un muižniecības pretestība. Šo ideju izdevās īstenot cāram Nikolajam I. 1828.gadā pēc cara rīkojuma darbu sāka komisija, un 1832.gadā tika parakstīti jauni luterāņu draudžu baznīcas likumi. Konsistoriju izsludināja par augstāko pārvaldes orgānu, kas administratīvi bija pakļauta Iekšlietu Ministrijai, bet juridiskās lietās – Senātam. Kā ir uzsvēris G.Straube: “Līdz ar to luterāņu baznīca Baltijā bija zaudējusi savu neatkarību, ko tā tik centīgi tiecās nosargāt iepriekšējos gadu simtos. Krievija tādā veidā veiksmīgi realizēja Baltijā savu iekšpolitiku, kas Nikolaja I laikā bija kļuvusi izteikti slavofilisku un ar skaidru tendenci uz policejiskas valsts izveidošanu.”¹⁴⁸

¹⁴⁵ Strods. H. Latvijas Katoļu Baznīcas vēsture. 1075.-1995. – Rīga: Zvaigzne, 1996.- 194.lpp.

¹⁴⁶ Kappeler A. The Russian Empire: A Multiethnic History. – NY: Longman, - p.157.

¹⁴⁷ Straube G. Reliģiskās institūcijas/Latvija 19.gadsimtā. Vēstures apceres. - Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2000. - 382.lpp.

¹⁴⁸ turpat.

Līdz ar šo juridisko aktu, Evaņģēliski – luteriskās un Pareizticīgās Baznīcas tiesiskā paritāte bija izzudusi. Evaņģēliski – luteriskā Baznīca Latvijas teritorijā kļuva par Landeskirche un Pareizticīgā Baznīca – Staatskirche.

Var piekrist A.Gavriļinam, kas uzskata, ka Nikolaja I valdīšana Krievijā kaut arī ārēji bija visai mierīga, tomēr tas bija graužošs laikmets Krievijas vēsturē kopš 17.gadsimta sākuma sajukuma laikiem. Divdesmit deviņus gadus ilgušī valstiskā tautas audzināšana disciplīnas un nacionālā lepnuma garā noveda pie pilnīgas sabiedrības spēku morālās devalvācijas. Muižnieki baidījās no zemniekiem, zemnieki izjuta naidu pret muižniekiem, abi slāņi neuzticējās valdībai, bet valdība neuzticējās ne vieniem, ne otriem.¹⁴⁹ Vispārējo baiļu un neuzticības ēnā Baznīca izjuta to pašu un pret visiem. Reliģijai un Baznīcai valsts politikā bija jātop par svarīgu nošķiršanas instrumentu starp krieviem un cittautībniekiem, un tādu cars to mēģināja arī izveidot.¹⁵⁰ Pareizticīgā Baznīca pret pašas gribu kļuva par svarīgu pīlāru valsts politikā, kas Baltijas guberņām nesa līdzīgu rusifikācijas procesu, diskriminējošo likumu izdošanu utt. Nikolaja I valdīšanas laiks sēja sēklu turpmākai valsts realizētajai politikai, kur visa pamatā bija formulētais princips – “patvaldība, pareizticība, tautiskums” jeb “viens cars, viena ticība, viena valoda.”¹⁵¹ Tas viss noveda pie visu konfesiju pozīciju vājināšanas, īpaši luterāņu, un vietējās muižniecības pretreakcijas.

Aleksandra II valdīšanas iesākumu Krievijas Impērijas progresīvā sabiedrības daļa, tajā skaitā arī Baznīca, sagaidīja ar lielām cerībām uz reformām un pārmaiņām. 19.gs. 60.gados Krievija dzīvoja reformu procesa radītā pacēlumā, bet valsts un Baznīcas attiecību sfērā, kā uzsver Krievijas vēsturniece S. Aleksejeva, lielākoties notika plašs un aizraujošs reformu imitācijas process. Centieni reformēt Baznīcas institūcijas un valsts reliģisko politiku noveda galvenokārt tikai pie sarunām par Pareizticīgās Baznīcas administrācijas reformām un pasākumiem, lai novērstu garīdzniecības noslēgšanos no sabiedrības un izglītības trūkumu, un izmaiņām likumdošanā, kas skāra jauktās

¹⁴⁹ Gavriļin A. Očerki istorij Rižskoj Eparhij. – Rīga:Filokalija, 1999. - s.59.

¹⁵⁰ Kappeler A. The Russian Empire: A Multiethnic History. – NY: Longman, - p. 248.

¹⁵¹ Straube G. Reliģiskās institūcijas/Latvija 19.gadsimtā. Vēstures apceres. – Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2000. - 386.lpp.

laulības.¹⁵² Reformas tika īstenotas no augšas, tās maz skāra Baznīcas un ticīgo ikdienas dzīvi. Paradoksāli, bet Baznīca bija vismazāk ieinteresēta reformās un iespējā saņemt brīvību, jo reformas tika veiktas “no augšas,” ar valsts varas diktāta palīdzību, no kuras Baznīcai pirmkārt bija jāatbrīvojas, kas bija svarīgs priekšnoteikums, lai reformas īstenotos, bet valsts bija vismazāk ieinteresēta dot Baznīcai brīvību.¹⁵³ Šo situāciju var attiecināt ne tikai uz Pareizticīgo Baznīcu, kuru reformas un izmaiņas vistiešāk skāra, bet arī Evanģēliski – luterisko Baznīcu, kas pilnībā nespēja atbrīvoties no feodālās sistēmas paliekām Baltijā nedz ar valsts palīdzību no augšas, nedz arī no “iekšas.” Kopumā analizējot Aleksandra II Baznīcas politiku, jāuzsver, ka salīdzinājumā ar Nikolaja I posmu, nekas daudz nemainījās, bet parādījās atsevišķas tolerances pazīmes attiecībā pret t.d. “citticībniekiem.” Šajā laikā varēja manīt valsts centienus liberalizēt Baznīcas politiku, bet nebija iespējamās politikas un jurisdikcijas krasas izmaiņas, tomēr parādījās daži ticības iecietības elementi. Likumi, kas apstiprināja Pareizticīgās Baznīcas privilēģijas netika atcelti vai mainīti, taču valdība klusēja, kad tos neievēroja.¹⁵⁴ Tomēr visai bieži Krievijas Impērijas valdības un sabiedrības noteiktajās aprindās arī šī “klusēšana” izsauca nepatiku un tās reformas, kas tika īstenotas, radīja uzskatu, ka sagrauta tika “ierastā kārtība.” Aleksandra II īstenotā Baltijas guberņu reliģijas politika bija diezgan iecietīga. Ņemot vērā neveiksmi Krimas karā, caram bija svarīgi iegūt simpātijas un palielināt viņa autoritāti Baltijas muižniecības un luterisko starptautisko un vietējo aprindu acīs, kas tika arī panākts.¹⁵⁵ Cars baidījās atklāti ķerties pie Pareizticīgās Baznīcas pozīciju stiprināšanas, arī Baltijas provinču rusifikācijas idejas tika atstātas malā. Taču “poļu jautājums” gluži kā spoks rēgojās cara valdībai, kurai bija bail, ka Baltijas guberņās var atkārtoties “poļu pieredze.”¹⁵⁶ Tas atstāja iespaidu uz Katoļu Baznīcas stāvokli Krievijā, kad zināmās reliģiskās liberalizācijas ietekmē, citām

---

¹⁵² Aleksejeva S.I. Svatešij Sinod. V sisteme viših gosudarstvenih učereždenij poreformenoj Rossii. 1856-1904. - Sankt-Peterburg: Nauka, 2003.- s. 3.

¹⁵³ Gavrilin A. Očerki istorij Rižskoj Eparhij. - Riga:Filokalija, 1999. - s. 240.

¹⁵⁴ turpat, s. 218.

¹⁵⁵ turpat, s.220.

¹⁵⁶ turpat.

konfesijām bija vērojama atelpa, bet valsts un Katoļu Baznīcas attiecībās nekas nemainījās.

Kā jau ierasts Krievijas Impērijas vēsturē, reformas periodu nomainīja Aleksandra III un vēlāk arī Nikolaja II kontreformu un konservatīvisma laikmets (1881.-1905.g.), ko vēsturnieki nereti, raksturojot valsts un Baznīcas attiecības Krievijā, dēvē par “Pobedonosceva ēru.” 1880.gadā K.Pobedonoscevu iecēla par Svētās Sinodes oberprokuroru, brīdī, kad valsts “augšas” piemeklēja varas krīze, un tika darīts viss, lai nostiprinātu valsts varu.¹⁵⁷ K. Pobedonoscevs bija pirmais spēcīgākais un redzamākais Sinodes oberprokurors kopš radīja Sinodes institūciju, turklāt vēl politiskā figūra, kuram bija liels iespaids gan uz Aleksandru III, gan Nikolaju II un ar kuru galma aprindās rēķinājās, kaut arī nemīlēja. Jaunā Sinodes oberprokurora īstenotā Baznīcas politika nāca no viņa filozofisko un politisko uzskatu dziļēm. Viņš nepagurstot cīnījās par valsts un Baznīcas vienotību, uzskatīdams, ka Krievijas stipruma fundamenti ir pareizticība un patvaldība.¹⁵⁸ Turklāt Baznīcas un valsts nošķiršana viņa priekšstatos bija utopija, kuru nevar realizēt dzīvē.¹⁵⁹ Sinodes oberprokuroram bija raksturīga liela neiecietība pret “citticībniekiem,” kas pēc viņa uzskatiem bija rietumnieciskās pasaules sastāvdaļa, līdz ar to arī drauds Krievijas tronim un pareizticībai. Baltijas guberņas 19.gs. 80.-90.gados saskārās ar vēl nepieredzētu valsts realizētu spēcīgu un sistemātisku rusifikācijas politiku, piespiedu pareizticības izplatību un unifikāciju, kas noveda ne tikai pie vietējās muižniecības nepatikas un protestiem, bet arī pie tās lielākas radikalizācijas, cenšoties nosargāt “vietējo varas sistēmu,” kuras neatņemama sastāvdaļa bija arī Evaņģēliski – luteriskā Baznīca. Baltijas īpašais statuss tika pilnībā atcelts, kas noveda pie jaunām pārmaiņām.

Ņemot vērā iepriekšējo gadsimtu vēsturisko mantojumu, katra nacionālā grupa Baltijā, īpaši Latvijas teritorijā, sauga ar kādu konkrētu konfesiju, kas gadsimtu garumā bija viņu reliģiskās un kultūras dzīves avots. Šī nianse sarežģīja situāciju vēl vairāk. Krievijas Impērijas realizētās tuvredzīgās nacionālās un reliģiskās politikas rezultātā,

¹⁵⁷ Aleksejeva S.I. Svatešij Sinod. V sisteme viših gosudarstvenih učereždenij poreformenoj Rossii. 1856-1904. - Sankt-Peterburg: Nauka, 2003.- s. 39.

¹⁵⁸ turpat

¹⁵⁹ turpat, s.105.

sabiedrība Latvijas teritorijā segmentējās nacionālajā un arī konfesijālajā ziņā, tādējādi radot daudzus nepārvaramus šķēršļus. Neskatoties uz sabiedrības sekularizācijas procesu, kas turpināja pieaugt pateicoties valsts realizētajai Baznīcas politikai, reliģija sabiedrībā un Baznīca katrai konfesijai spēlēja lielu lomu etniskās un kultūras identitātes veidošanas procesā. Turpretī valsts kā ieročus pielietoja krievu valodu, krievu kultūru un Pareizticīgo Baznīcu, meklējot un formējot lielāku Krievijas impērijas vienādību.¹⁶⁰

Ņemot vērā īpašos ģeopolitiskos un vēsturiskos apstākļus, Latvijā vairāku gadsimtu garumā eksistēja gan Rietumeiropā, gan arī Krievijā pastāvējušie valsts un Baznīcas attiecību modeļi. Katram laikmetam un varai bija savs interpretējums par valsts un Baznīcas attiecību pieredzi, taču Latvijas vēsturē dominēja Rietumeiropai raksturīgie valsts un Baznīcas attiecību modeļi un to variācijas. Krievijas Impērijas īstenotā Baznīcas politika bieži nonāca pretrunā ar Latvijas teritorijā eksistējošo pieredzi un reliģisko mantojumu.

---

¹⁶⁰ Kappeler A. The Russian Empire: A Multiethnic History. – NY: Longman, - p. 319.

II Valsts un Baznīcas attiecības Latvijas teritorijā: 1906.-1918.g.

1905.gada revolūcijas Latvijā uzliesmojumu pamatā bija vesela virkne ārēja un iekšēja rakstura cēloņu un likumsakarību, kas būtu detalizēti jāizvērtē, lai varētu veidot šī simtgadu tālā vēsturiskā notikuma kopējo paradigmu, tajā skaitā jautājumu par Baznīcas lomu un vietu šajā notikumā, un atbrīvotos no iepriekšējo laikmetu un to radīto ideoloģiju vēsturiskajiem pārspīlējumiem un uzslāņojumiem.

1905.gada revolūcijā noteicošās bija iekšējās likumsakarības un cēloņi: Latvijas īpašie vēsturiskie un ģeopolitiskie apstākļi un sabiedrības attīstība, Krievijas Impērijas neveiksmīgi īstenotā ekonomiskā, kultūras, nacionālā un Baznīcas politika. Pie revolūcijas izcelšanās ārējiem apstākļiem var minēt toreizējās vispārējās Eiropas un pasaules sabiedrības sociālās attīstības tendences, marksisma un nacionālisma ideoloģijas nostiprināšanos, izmaiņas kultūras un reliģiskajā dzīvē.

Analizējot Baznīcas lomu 1905.g. revolūcijas notikumu kontekstā un izvērtējot šī notikuma sekas tālākās Krievijas īstenotās Baznīcas politikā, īsumā lietderīgi pakavēties pie ārējo un iekšējo faktoru analīzes, kas noteica Baznīcas un valsts attiecību jautājuma aktualizāciju 20.gadsimta sākumā un 1905.gada revolūcijas priekšvakarā.

Gadsimtiem ilgajā cīņā starp Baznīcu un valsti 20.gadsimta sākumā Baznīca zaudēja. Pat tādas tradicionālās Baznīcas sabiedrības kontroles formas, kā piemēram, laulība un izglītība, kļuva par valsts īstenotajām funkcijām un kontroli.¹⁶¹ Eiropas sabiedrībā dziļi iesakņojās sekulārisms, ko kristīgās domas filozofi nereti dēvē arī par „dekristianizāciju,” tādējādi uzsverot, ka, galvenokārt, tā bija kristīgās Eiropas Kristīgās Baznīcas problēma. Taču tikpat lielā mērā sekulārisms skāra arī citas reliģijas, tai skaitā tik noslēgto jūdaismu: „...bija sākusi izzust ebreju sabiedrības absolūtā noslēgtība, tā zaudēja savu ekskluzīvi reliģisko raksturu. Laicīgā kultūra aizvien spēcīgāk ielauzās ebreju pasaulē, kas neliecina par vispārējo jūdaisma krīzi, bet gan tā ietekmes mazināšanos.”¹⁶² Urbanizācijas procesi strauji pārvērta sabiedrības struktūru un

¹⁶¹ Latourette K.S. A History of Christianity. Reformation to the Present. – Yale, 1999. – pg. 1075.

¹⁶² Eljaševič D. A. Praviteļstvinaja politika i evreiskaja pečjats. 1797-1917. - Sankt-Peterburg, 1999.- 342.lpp.

mentalitāti. Baznīca gadsimtiem ilgi bija sabiedriskās un reliģiskās dzīves galvenais centrs patriarhālajā vidē, īpaši laukos, taču kapitālistiskajos apstākļos un vēl jo vairāk pilsētvidē Baznīca un visa sabiedrība kopumā vēl nespēja piemēroties jaunajiem modernisma apstākļiem.

Iepriekšējais garīguma formu un reliģiskās vides turpinājums jaunajā gadsimtā vairāk nebija iespējams. Sabiedrība daļēji atsvešinājās no Baznīcas un reliģijas. Objektīvu un subjektīvu iemeslu rezultātā jau kopš apgaismības laikmeta sabiedrībā radās Baznīcas kā savdabīga sabiedrības vispārējas attīstības traucēkļa tēls. Baznīca nespēja tik strauji mainīties kā to pieprasīja modernisma ideju pārņemtā sabiedrība. Bet no otras puses, jebkura ideoloģija, kura mēģināja ieņemt Baznīcas vietu, vienmēr sāka tieši ar Baznīcas pozīciju apkaršanu, lai mazinātu tās ietekmi un tādejādi iekarotu cilvēku prātus.

Sākotnēji 20.gs. sākumā Krievijas Impērijas politiskajos sasprindzinājumos Baznīcas jautājumam nebija ierādīta centrālā loma. Prasības reformēt Baznīcu, kā arī mainīt valsts un Baznīcas attiecības Krievijas Impērijā parādījās visai sen, un tas nebija nekas jauns. Reformu prasībās centrālā loma revolūcijas priekšvakarā piederēja ekonomiskajiem un politiskās sfēras jautājumiem, bet tā kā Krievijas Impērijas Baznīcas un valsts attiecības bija arhaiskas, cara valdības īstenotā Baznīcas politika bija diskriminējoša, tad līdz ar to šis jautājums kļuva par vienu no sāpīgākajiem, pārpratumu pilnajiem un spekulatīvajiem momentiem visas 1905. gada revolūcijas vēsturē.

Krievijā vairāk kā visā pārējā Eiropā 19.gs. beigās reliģiskā dzīve bija kontrastu un pieaugoša saspīlējuma pilna. Šajā pasaules lielvalstī vēl nebija notikusi neviena pilsoniskā revolūcija. Krievijas Impērijā nepastāvēja konstitūcija, iedzīvotājiem pamatā netika garantētas pilsoniskās tiesības, lielākajai sabiedrības daļai nebija iespējas politiski ietekmēt notiekošos procesus, bet vidusšķira bija atrauta no politiskās dzīves. Svarīgākās politiskās un sabiedriskās dzīves pozīcijas aizvien vēl piederēja aristokrātijai.¹⁶³

Pasaules lielāko valstisko veidojumu – Krievijas Impēriju - apdzīvoja daudzas tautas, dažādas reliģijas un kristīgās konfesijas. Multireliģiskā un multinacionālā vide prasīja nosvērtu un tolerantu cara varas īstenotu politiku, taču tās vietā tika realizēta

---

¹⁶³Kappeler A. The Russian Empire: A Multiethnic History. - NY: Longman, - p. 328.

tuvredzīga Baznīcas un nacionālā politika, kas pilsoniskās sabiedrības veidošanās procesā varēja kļūt par bīstamu ieroci pret pašu Krievijas Impēriju un vēl jo vairāk pret cara patvaldību. Baznīca Krievijā atradās valsts spīlēs un tika uztverta kā konservatīvas un reakcionāras valsts iekārtas neatņemama sastāvdaļa. Pareizticīgā Baznīca no sabiedrības Krievijā vēl vairāk atsvešinājās Sv.Sinodes oberprokurora K.Pobedonosceva reakcionārās valdīšanas laikā.¹⁶⁴

Eiropā nebija valstu vai monarhiju, kas jau 19.gs. otrajā pusē nepiedzīvotu strauju pārmaiņu procesu un kaut vai reizi šajos samezglojumos nekristu un negūtu mācību.¹⁶⁵ Ja citas valstis, redzot revolūciju notikumu pavērsienus, mainīja savas politiskās nostādnes, tad 20.gs sākumā Krievijas cara patvaldība spītīgi turējās pie savas reformu neīstenošanas politikas, uzskatot, ka Krievijai ir ejams savs atšķirīgs attīstības ceļš, kuram nav nekā kopēja ar pārējās pasaules pieredzi.

Visās Baltijas guberņās, bet jo īpaši Latvijā, pilsoniskā sabiedrība attīstījās daudz straujāk nekā pārējā Krievijas Impērijas teritorijā. Rietumu historiogrāfijā nereti tiek uzsvērts, ka Baltijas guberņu sociālā struktūra, intelektuālā attīstība un piederība Rietumu kultūrai, padarīja šo teritoriju krasi atšķirīgu no pārējās Krievijas Impērijas teritorijas: „Katoliskajai Polijai un Lietuvai un luteriskajai Latvijai, Igaunijai un Somijai bija savi atšķirīgi priekšstati par to, kādai ir jābūt valsts iekārtai, sabiedrības attīstībai, kā arī valsts un Baznīcas attīstības modeļiem. Cara valdība nespēja pienācīgi atbildēt uz šīm prasībām, un ietiepīgi turpināja rusifikācijas politiku, saglabājot Pareizticīgās Baznīcas privilēģēto stāvokli.”¹⁶⁶ Salīdzinot Baznīcas jautājuma aktualitātes pakāpi visās Baltijas guberņās un Somijā, var secināt, ka Baznīcas jautājums tieši Latvijas teritorijā bija viens no vēsturiski complicētākajiem, jo, kā uzsvēra A.Spekke ”...konfesionālām lietām Latvijā bija nacionāla un sociāla piegarša.”¹⁶⁷

Latvijas teritorija bija gadsimtiem ilgi veidojusies kā multietniska un multireliģiska sabiedrība. Katra etniskā grupa nereti sevi asociēja ar kādu konkrētu

¹⁶⁴ Gavrilin A. Očerki istorii Rižskoj Eparhii. 19 vek. – Rīga: Filokalijs, 1999.- 328.lpp.

¹⁶⁵ Latourette K.S. A History of Christianity. Reformation to the Present. – Yale, 1999.- pg.1068.

¹⁶⁶ The End of European Era. 1890 to the Present. – NY: London, - pg. 95.

¹⁶⁷ Spekke A. Latvijas Vēsture. – Rīga: Jumava, 2003.- 283.lpp.

reliģisku konfesiju. Aristokrātija uzsvēra savas vēsturiskās saiknes ar kādu konkrētu konfesiju un sargāja savu reliģisko un kultūras identitāti, kas viena ar otru savijās cieši kopā. Muižniecība kļuva par savas konfesijas aizstāvi cīņā pret rusifikāciju un cara patvaldības īstenoto politiku. Jo vairāk cara patvaldība centās veicināt rusifikācijas politiku, jo lielāku paš aizsardzības mehānismu sev apkārt radīja muižniecība.

Vairāku gadsimtu laikā muižniecība Latgalē (Inflantijā) kļuva par Katoļu Baznīcas aizstāvi, arī mazskaitlīgā krievu izcelsmes muižniecība Baltijā rūpējās par Pareizticīgo Baznīcu, jo cara valdība būtībā par to īpaši neraizējās, izņemot politisko līmeni, garantējot Pareizticīgai Baznīcai privilēģēto stāvokli. Kurzemes un Vidzemes guberņās vācu muižniecība sargāja Evaņģēliski - luteriskās Baznīcas pozīcijas. Muižniecība pēc inerces un pēc iepriekšējās pieredzes vairāku gadsimtu garumā uzskatīja šo rūpi par savu privātu goda lietu, aizmirstot, ka 20.gadsimta sākumā pietiekoši emancipētajai zemniecībai var būt tādas pašas tiesības un pienākumi. Vienotībā ar Baznīcu 20.gadsimta sākumā visā Eiropā, aristokrātija vēl varēja īstenot savas patriarhālās vai korporatīvās intereses, kā arī mobilizēt sabiedrības patriotiskās, reliģiskās vai šovinistiskās jūtas cīņā pret liberālismu.¹⁶⁸ Muižniecības rokās visā Eiropā atradās lielākie resursi, tajā skaitā pieeja Baznīcas vadībai un iespēja uzraudzīt Baznīcā notiekošos procesus. Taču kā uzsver Dominiks Līvens, tad pienāca laiks, kad aristokrātijai, lai saglabātu savas līderpozīcijas, bija atvērti un tieši jāsāk apbruņoties.¹⁶⁹ Latvijas teritorijā nacionālā segmentācija konfesionālajos jautājumos Baznīcas problēmu saasināja vēl vairāk, jo muižniecība Vidzemē un Kurzemē bija vāciska, bet Latgalē – poliska. Nacionālisma un liberālisma ideju pārsātinātā laikmetā šādu situācijai Latvijā bija ļoti bīstami aspekti.

Latgalē, ņemot vērā tās īpatnējos kultūrvēsturiskos un politiskos procesus, Baznīca bija vienīgā sabiedrības uzticības institūcija un garīgais atbalsts. Te nacionālās apziņas veidošanās bija tikai iedīgļa stadijā, jo ikvienai Latgalē dzīvojošajai etniskajai grupai dominēja galvenokārt reliģiskā un konfesionālā apziņa, līdz ar to nacionālais jautājums Baznīcas iekšējā dzīvē vēl nebija aktuāls. Turpretī Vidzemē un Kurzemē

¹⁶⁸ Liven D. Aristokratija v Evrope.1815-1917. - Sanktpeterburg, 2000.- s.24.

¹⁶⁹ turpat, s.17.

Evaņģēliski - luteriskajā Baznīcā radās sarežģītu feodāla rakstura problēmu virkne, kas vēlāk ieguva arī izteikti nacionālas problēmas nokrāsu.

Baznīca kā institūcija nespēja izvairīties no 1905.gada revolucionārajiem notikumiem Latvijā. Šo garīgās varas institūciju pret pašas gribu iesaistīja revolucionārajos procesos. Latvijas laukos 1905.gada pavasarī un vasarā, izņemot Latgali, strauji izplatījās baznīcu demonstrācijas. Padomju historiogrāfijā šīm norisēm piedēvēja antiklerikālu un antirelīģisku raksturu, komunistiskajai ideoloģijai izdevīgi piemirstot par šo demonstrāciju izteikti politisko raksturu. K.Ulmaņa autoritārā režīma laika historiogrāfija centās šo notikumu izcelt un parādīt nacionālās problēmas atspulgā kā vācu muižniecības cīņu pret latviešu zemniekiem, veidojot lielāku ienaidnieka tēlu, mēģinot mākslīgi uzaudzēt latviešu nacionālo pašapziņu.

Cara valdībai steidzīgi bija jāglābj situācija, lai novērstu monarhijas sabrukuma draudus. 1905.gada 17.aprīlī cars izdeva ukazu (Rietumu historiogrāfijā to dēvē arī par Krievijas „tolerances ediktu”), kas ierobežoja Pareizticīgo Baznīcas privilēģēto statusu, atcēla vairākus diskriminējošus likumus pret citu konfesiju ticīgajiem.¹⁷⁰ Ukazs paredzēja arī tiesības brīvi izstāties no Pareizticīgo Baznīcas, tādejādi teorētiski Krievijas Impērijā pasludinot ticības brīvību. Sperot šādu ļoti nozīmīgu soli un veicot sen nepieciešamu reformu iesākumu, cars Nikolajs II tiecās panākt reliģisko konfesiju atbalstu, lai mazinātu spriedzi valstī un novērstu tālāku revolūcijas turpinājumu. Tas bija nozīmīgs solis ceļā uz demokrātiskajiem pārveidojumiem Krievijas Impērijā un pirmais mēģinājums pārtraukt gadu simtiem ilgo reliģisko un konfesionālo diskrimināciju. Taču jau toreiz liberālās Krievijas aprindas saprata, ka ukazs ir vienīgais solis pretī Baznīcas reformai, jo patiesībā tas tikai pagaidu veidā „izņēma no kopējās sistēmas” apspiestību, kas bija nežēlīgi vērsta pret ticīgās sabiedrības daļu, kuru pārstāvēja „sektanti,” katoļi, uniāti, musulmaņi, vecticībnieki u.c. Liberālajā sabiedrībā bija vērojama pamatota skepse.¹⁷¹ Bet liberālās Krievijas inteliģences pārstāvis A.Kortašovs ironiski rakstīja, ka „Reliģiskās brīvības mums nav, toties ir tolerance.”¹⁷²

¹⁷⁰ Kappeler A. Russian Empire: Multiethnic History. –NY: Longman, - pg. 334.

¹⁷¹ Odincov M. Verisovednije reformi v Gosudarstvenoj dume (1906.-1917): nadzeždi diskusiji u istoričeskie uroki//Svoboda sovesti v Rosii:istoričeskij I sovremennij aspekti. – Moskva, 2006., s 496.

¹⁷² turpat, s.497.

1905.gada revolūcijas laikā cars mēģināja dot Baznīcai emancipācijas solījumu un atbrīvot to no dzimtbūtnieciskas atkarības no valsts. Sinodes oberprokurors K.Pobedonoscevs tika atcelts no sava amata un viņa vietā nāca kņazs A.Obolenskis, kas bija pirmjerministra S.Vitte birokrātiskajām aprindām tuvs cilvēks.¹⁷³ Kā savās atmiņās rakstīja S.Vitte, K.Pobedonoscevs līdz pēdējam brīdim esot ietiepīgi turējies reformām pretī, izdomādams dažādus politiskus manevrus.¹⁷⁴

Bija jālauž vecā monarhistiskā mentalitāte un novecojušie stereotipi par Krieviju kā Trešo Romu un caru kā Dieva ieceltu valdnieku un Pareizticīgās Baznīcas patronu. Cara varai bija jāatmet tās varas metafiziskie akcenti un jākļūst sekulārai. Modernisma laikmetā izglīotam pilsonim valsts galva vai valdnieks vairs nevarēja asociēties ar dievišķās varas iemiesojumu zemes virsū. Cara vara nespēja efektīvi risināt šos jautājumus, lauzt stereotipus un veidot demokrātisku iekārtu, un tā bija zīme politiskās autoritātes zudumam Krievijā.¹⁷⁵ Kā ir uzsvēris Normans Deiviss (Norman Davies), raksturojot Krievijas Impēriju 20.gs. sākumā: "tautu cietumam bija daudz žogu un daudz caurumu sienā."¹⁷⁶

Pēc ticības brīvības ierobežojumu atcelšanas Evaņģēliski - luteriskā Baznīca gaidīja, bet valdība un Pareizticīgo Baznīca baidījās, ka varētu būt liels ticīgo skaits Latvijas teritorijā, kas vēlēties atstāt Pareizticīgo Baznīcu un atgriezties luterticībā, jo prasība brīvi mainīt konfesionālo piederību bija viens no centrālajiem pilsoniskās brīvības jautājumiem, taču, pretēji prognozēm, tas nekļuva par stihisku procesu. Ticīgo skaits, kas vēlējās mainīt konfesionālo piederību bija niecīgs.¹⁷⁷ Kā uzrāda Sinodei iesniegtās atskaites, tad 1907.-1908. gadā no pareizticības uz luterāņu konfesiju atpakaļ pārgāja

¹⁷³ Odincov M. Verospovednije reformi v Gosudarstvenoj dume (1906.-1917): nadzeždi diskusiji u istoričeskije uroki//Svoboda sovesti v Rosii:istoričeskij I sovremennij aspekti. – Moskva, 2006,s. 495.

¹⁷⁴ turpat, s. 492.

¹⁷⁵ Tuminez A, Russian Nationalism. Since 1865. Ideology and the Making of Foreign Policy. – NY, Oxford, Rowman, 2000.- pg.140.

¹⁷⁶ Davies. N. Europe. A History. - Oxford University Press.,1996. - pg. 826.

¹⁷⁷ Gavrilin A. Očerki istorii Rižskoj Eparhii.19 vek. – Riga: Filokalija, 1999.- 328.lpp.

1244 ticīgie.¹⁷⁸ Konfesionālās maiņas jeb konvertēšanās procesi sāka iezīmēties tikai pakāpeniski.

Laikposmā no 1905.gada 17.aprīļa līdz 17.oktobrim īpaši būtiskas izmaiņas Baznīcas un valsts attiecību jautājumā nenotika. Tā dēvētais „tolerances edikts” solīja jaunas iespējas, taču gan sabiedrībā, gan arī cara valdībā bija vērojama nogaidīšanas politika. Baznīca jau pirmajos revolūcijas notikumu mēnešos centās pārkāpt pāri šoka stāvoklim, izprast dziļāk notiekošo, cīnīties ar sekām un mainīt pašas Baznīcas iekšējo dzīvi. Kā uzsvēra Vilhelms Kāle (Wilhelm Kahl), tad periods no 1906.gada līdz 1914.gadam bija ārēji mierīgs, Baznīcas un sabiedrības dzīve tika atjaunota, tomēr tas bija tikai šķietami. Tas bija klusums pirms vētras.¹⁷⁹

Nobijies no vispārējā plaša vēriena politiskā streika Nikolajs II 1905.gada 17.oktobrī parakstīja manifestu, uzdodot valdībai „dāvāt iedzīvotājiem pilsoniskās brīvības nesatricināmos pamatus...”¹⁸⁰ Manifests paredzēja sirdsapziņas, vārda, personas neaizskaramības, sapulču un savienību brīvību. Cara manifests iezīmēja fundamentālu virzību uz jaunu plurālisku politiku un demokrātiju.¹⁸¹ Ar šo manifestu bija jāiesākas kvalitatīvi jaunam un atšķirīgam periodam visas Krievijas Impērijas dzīvē, tai skaitā arī jaunam pagrieziena posmam valsts un Baznīcas attiecību jomā, tomēr pilnībā ieceres un solītais nerealizējās. Kā uzsver D. Kirby „...1905.gada oktobra dienas paskrēja ātri un deva ideju, ka cerības var būt realizētas revolūcijas radītajās reformu aktivitātēs, un tā bija otra iespēja, kas pavisam ātri izplēnēja un pārliecināja, ka impērija dzīvo aizlienētā laikā.”¹⁸²

20.gs sākumā Latvijas laukos Baznīca aizvien vēl turpināja būt sociālu aktivitāšu un satikšanās centrs – lielākā tautas pulcēšanās vieta. Precīzi par baznīcu kā ikvienas

¹⁷⁸Krievijas Valsts Vēstures arhīvs (turpmāk – KVVA), 821.f., 5.apr., 22.l.

¹⁷⁹Kahle W. Baltische Evangelische Kirchentum. Versucht eines Zugangs.//Lutersiche Kirche im Baltische Raum. - Erlangen, 1985.- s.77.

¹⁸⁰ 20.gadsimta Latvijas vēsture I. Latvija no gadsimta sākuma līdz neatkarības pasludināšanai. 1900-1918. – Rīga, 2000.- 352.lpp.

¹⁸¹ Tuminez A, Russian Nationalism. Since 1865. Ideology and the Making of Foreign Policy. – NY: Oxford, Rowman, 2000. - pg.130.

¹⁸² Kirby D.The Baltic World.1772-1993. Europe’s Nothern Periphery in a Age of Change. – NY: Longman, - pg.237.

revolūcijas galveno centru runāja savās atmiņās A.Niedra: „...mītiņus rīkoja visur, kur tik bija plašākas telpas: biedrību namos, laukumos, bet vismīļāk baznīcās.”¹⁸³ Tiesa, autors runāja par mazliet attālāku periodu - lielinieku laiku Latvijā, precīzi ilustrējot baznīcas kā ēkas un institūcijas lomu tālaika ikvienā politiskajā un sadzīves notikumā, vēl jo vairāk lauku apvidū. Savukārt viens no aktīvākajiem 1905.gada nemieru dalībniekiem Fēlikss Cielēns savās atmiņās atcerējās, ka demonstrācijas un mītiņi notikuši pat Rīgas Pokrova pareizticīgajos kapos,¹⁸⁴ jo kapsētas svētdienās bija ļoti apmeklētas un demonstrantiem potenciāli bija iespējams sastapt plašu auditoriju un uzrunāt cilvēkus. Arī vēlāk soda ekspedīcijas, rīkojot izrēķināšanos ar nemierniekiem, lielākoties izvēlējās baznīcas tuvumu kā potenciālo cilvēku pulcēšanās vietu. Kā savās atmiņās atcerējās P. Zālīte, tad visnežēlīgākās soda ekspedīcijas izdarības Vidzemē sarīkoja pie Drustu baznīcas, un ne tikai.¹⁸⁵

Reliģisko aprindu attieksme pret revolūcijas notikumiem bija ļoti dažāda. Bija mācītāji, kas publiski nolādēja tos, kas piedalījās revolūcijā, bija arī tādi, kas atklāti simpatizēja nemierniekiem un aizlūdza par cīņās kritušajiem, un nacionālajai piederībai šajā situācijā nebija nekādas nozīmes. Nereti protesta akcijās, kas noritēja luterāņu baznīcās, iesaistījās un aktīvi piedalījās arī draudžu ķesteri un ērgelnieki. Kā atcerējās Fēlikss Cielēns: “svētdienā dievkalpojumā es biju klāt, lai novērotu, kā tauta reaģēs. Ķesteris pasniedza vienu uzsaukumu arī mācītājam..., kas noteica: “reiz tā revolūcija bija englanderu un francūžu zemē. Tagad tā atnākusi arī pie mums. Tur neviens nekā nevar darīt.””¹⁸⁶

1905.gadā, Vasarassvētku laikā, sākoties revolucionārajām aktivitātēm laukos, baznīcas pārtapa par sociāldemokrātu aģitācijas centriem.¹⁸⁷ Galvenokārt aģitācijas vērsa

¹⁸³ Niedra A. Tautas nodevēja atmiņas. – Rīga, 1998. - 129.lpp.

¹⁸⁴ Cielēns F. Laikmeta maiņā. Atmiņas un atziņas. I sējums. No bezvēstures tautas līdz pilntiesīgai nācijai. - Lidingo: Memento, 1961. - 154.lpp.

¹⁸⁵ Zālīte P. Mani memuāri. I daļa. – Rīga, 1935. - 19.lpp.

¹⁸⁶ Cielēns F. Laikmeta maiņā. Atmiņas un atziņas. I sējums. No bezvēstures tautas līdz pilntiesīgai nācijai – Lidingo: Memento, 1961. - 166.lpp.

¹⁸⁷ 20.gadsimta Latvijas vēsture I. Latvija no gadsimta sākuma līdz neatkarības pasludināšanai. 1900-1918. – Rīga, 2000.- 344.lpp.

pret Krievijas cara patvaldību un nevis Baznīcu kā institūciju vai mācītāju kā personību, bet atsevišķos gadījumos baznīcās demonstranti protestēja arī pret patronāta tiesībām, taču tā nebija dominējošā prasība. Lielākoties aģitatori pārtrauca dievkalpojumus ar saukļiem „Nost ķeizaru! Nost patvaldību!”¹⁸⁸ Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas Ģenerālkonsistorija savā ziņojumā Iekšlietu Ministrijas Policijas departamentam vairākkārt sūdzējās, ka nemiernieki (īpaši Cēsu apriņķī) izplatot skrejlapas, traucējot mieru un dievkalpojumus, kā arī piespiežot mācītājus nest sarkanus karogus un kliegt “nost ar patvaldību!” Sociāldemokrātu aģitatori sūtīja pa pastu proklamācijas un draudu vēstules, mudinot mācītājus bēgt. Turklāt vēl parasti dziedāja revolucionāras dziesmas baznīcas dziesmu meldijās.¹⁸⁹ Šo notikumu aculiecinieks un aktīvs dalībnieks Fēlikss Cielēns savās atmiņās apstiprināja šo faktu: “Pēc dievkalpojuma baznīcas priekšā pacēlās sarkans karogs, un tika teikta piemērota runa pret ienaidniekiem, par brīvību, un pašvaldību, arī par draudzes tiesībām vēlēt savu valdi un mācītāju. Beigās dziedāta tika kāda revolucionāra dziesma, baznīcas dziesmu meldijās, kam sekoja gājiens. Baznīcā aizlūgumu laikā par caru Nikolaju II sākās izsaučieni “nost ar patvaldību!””¹⁹⁰

Revolūcija skāra ne tika Baltijas luterāņu draudzes, bet arī Sibīrijas latviešu luterāņu draudzes. Kā ziņojumos rakstīja Svešticībnieku Garīgo lietu departamenta novērotāji, tad ap Vasarassvētku laiku Sibīrijas latviešu luterāņu draudzēs notika atsevišķi incidenti. Vietējie luterāņu mācītāji lūdza zirgus, lai varētu doties svētdienas dievkalpojumos uz attālākiem latviešu ciemiem, bet zemnieki, protestējot, atteicās mācītājiem izpalīdzēt. Ziņojumos akcentēja, ka nemieri izpaliek tikai tajās luterāņu draudzēs, kuras etniski bija viendabīgas. Tālredzīgi tika akcentēts, ka šie revolucionārie notikumi nav vērtējami kā pārejoši, jo vēl ilgu laiku tie atstās pēdas cilvēku prātos un darbībā.¹⁹¹

¹⁸⁸ 20. gadsimta Latvijas vēsture I. Latvija no gadsimta sākuma līdz neatkarības pasludināšanai. 1900-1918. – Rīga, 2000.- 344.lpp.

¹⁸⁹ KVVA, 821.f., 5.apr., 283.l., b.p.

¹⁹⁰ Cielēns F. Laikmeta maiņā. Atmiņas un atziņas. I sējums. No bezvēstures tautas līdz pilntiesīgai nācijai. - Lidingo: Memento, 1961.- 154.lpp.

¹⁹¹ KVVA, 821.f., 5.apr., 22.l., b.p.

Revolūcijas laikā neizpalika arī fiziskas sadursmes un vardarbība pret mācītājiem. Mācītāji bieži saņēma līdzīga satura draudu vēstules, kāda tā pienāca 1906.gada 25.septembrī Cesvaines draudzes mācītājam Auningam, kurā kategoriskā tonī tika uzvērta, ka baznīca jāslēdz nekavējoties, kad saņemta šī vēstule, citādi, "...mēs būsīm spiesti sākt darboties, un Jūs piemeklēs tāds pats liktenis, kā citus Jūsu kolēģus."¹⁹²

Ņemot vērā nopietno situāciju 1905.gada pavasarī un vasarā, gan vietējās konsistorijas, gan Evaņģēliski - luteriskās Baznīcas Ģenerālkonsistorija Pēterburgā un arī Iekšlietu Ministrijas Policijas departaments, pamatojoties uz Krievijas Svešticībnieku Garīgā departamenta lūgumu 1905.gada 21.augustā, slēdza vairākas Vidzemes un Kurzemes luterāņu baznīcas līdz laikam, kamēr netika ieviesta un nodrošināta kārtība un mācītāji, nebūstoties par savu fizisko drošību, varēja atgriezties savā draudzē. Šis rīkojums tika publicēts 1905.gada 21.septembrī. Gan Vidzemes un Kurzemes Evaņģēliski - luteriskās Baznīcas konsistorijas, gan arī Ģenerālkonsistorija Pēterburgā pieprasīja valsts iejaukšanos notiekošajā un lūdza nodrošināt drošību un kārtību. Vidzemes konsistorija rakstīja Iekšlietu ministram Pjotram Stolipinam, pievienojot klāt mācītājiem adresētās draudu vēstules, un informēja, ka pilnībā apzinās, ka baznīcu slēgšana nonāk pretrunā ar pastāvošo valsts kārtību, bet šādā situācijā tā nav spējīga turpināt pildīt uzticētos pienākumus.¹⁹³ Ģenerālkonsistorija un Iekšlietu Ministrijas Policijas departaments 1906.gada 22.decembrī ziņoja ministram, ka Vidzemes guberņā ir vakantas apmēram 15 draudzes, revolucionārās nekārtības nosauca par „teroru pret mācītājiem” un apstrīdēja izveidojošos uzskatu, ka mācītāji atstāj draudzes paši bez konsistoriju atļaujas. Pateicoties soda ekspedīcijām 1906./1907.gadā, sabiedriskais miers daļēji iestājās Baltijas guberņās un daudzi mācītāji atgriezās, turklāt ļoti bieži paša draudze lūdza savus ganus atgriezties.¹⁹⁴ 1907.gada 27.maijā, balstoties uz Ģenerālkonsistorija ziņojumu, vakantas bija vairs tikai 2 mācītāja vietas Cēsu apriņķī, kam nebija izdevies atrast aizvietotājmācītājus.

---

¹⁹² KVVA, 821.f., 5.apr., 283.l., b.p.

¹⁹³ turpat.

¹⁹⁴ turpat

Tajā pat laikā 1907.gada maijā izcēlās nopietns strīds starp vietējām luterāņu konsistorijām, Ģenerālkonsistoriju Pēterburgā, Iekšlietu Ministriju un Svešticībnieku garīgo lietu departamentu par to, cik tad īsti vakantas bija mācītāju vietas revolūcijas un baznīcu demonstrāciju laikā. Strīda pamatā bija Svešticībnieku garīgo lietu departamenta un Iekšlietu ministrijas polemika par mācītāju rīcību un bēgšanu. Šīs institūcijas atsaucās uz kādu rakstu Latvijā iznākošajā avīzē Baltijā, ko savukārt pārpublicēja Krievijā pretenciozais laikraksts “Reč.” Luterāņu aprindas protestēja pret krievu birokrātijas aprobežoto informāciju, jo avots bija neuzticams, skaitļi neprecīzi un informāciju sagrozīta.¹⁹⁵ Nav izslēgts, ka šī ažiotaža bija mākslīgi birokrātijas uzpūsta, lai parādītu Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas nevarību un laicīgi sagatavotu augsni valsts iecerētajai iejaukšanās politikai. Ģenerālkonsistorija veica izmeklēšanu un atkārtoti konstatēja, ka kopumā 1906.gadā bija vakantas 15 mācītāju vietas.

Drošību solīja un mēģināja nodrošināt ne tikai vietējie gubernatori, bet arī Iekšlietu ministrs Pjotrs Stolipins, kas pats personiski veica Baltijas notikumu pārraudzību.¹⁹⁶ Taču valsts varas īstenotie pasākumi, lai normalizētu situāciju, nāca gausi, un par to, zūdot pacietībai, īpaši sūdzējās Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas Ģenerālkonsistorija, uzsverot, ka vietējā valsts vara nedara pietiekoši, lai situāciju stabilizētu, jo 1905.gada augustā Vidzemes baznīcās aizvien vēl dedzināja, slepkavoja un laupīja. Ģenerālkonsistorija vēstulē Pjotram Stolipinam uzsvēra, ka tauta sāka zaudēt uzticību varai un valdniekam.¹⁹⁷ Pjotrs Stolipins noreagēja uz šīm sūdzībām tikai 1906.gada sākumā, rakstot vēstuli pagaidu Baltijas ģenerālgubernatoram, ka, ņemot vērā visas nekārtības Vidzemē, Vidzemes Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas konsistorija rīkojās neatbilstoši situācijai, ļaujot slēgt baznīcas un mācītājiem atstāt draudzes.¹⁹⁸ Otrā ministra vēstule tika rakstīta 1906.gada 14.novembrī un adresēta Vidzemes un Kurzemes luterāņu konsistorijām, kurā ministrs informēja, ka par kārtību jārūpējas pagaidu Baltijas

---

¹⁹⁵KVVA, 821.f., 5.apr., 283.l., b.p.

¹⁹⁶ turpat

¹⁹⁷ turpat

¹⁹⁸ turpat

ģenerālgubernatoram, un apsoliņa, ka tiesās baznīcu grautiņu vainīgos atbilstoši likumiem.

Šis solījums bija nepiemērots konkrētajai situācijai, jo viss, kas bija vajadzīgs draudzēm uz to brīdi, bija miers un kārtība, ko teorētiski varēja nodrošināt vietējā policija. Savukārt no luterāņu draudzēm un mācītājiem ministrs visai kategoriskā tonī pieprasīja līdzdarboties nekārtību novēršanā un moralizēja par Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas reakciju, uzsverot, ka Baznīca nav pati pietiekoši vīrišķīgi un pienācīgi rīkojusies, lai nodrošinātu kārtību.¹⁹⁹ Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas augstākās aprindas uz šo vēstuli aizvainoti klusēja. Pagaidu Baltijas ģenerālgubernators V.Sologubs 1906.gada 21. novembrī rakstīja P.Stolipinam, ka Luterāņu Baznīca Baltijā atrodas ļoti bēdīgā stāvoklī, bet, spriežot pēc novērojumiem, Baltijas iedzīvotāji ir ceļā uz nomierināšanos. Kā atzina pats ģenerālgubernators: "...notikušās nekārtības, laupīšanas un slepkavības var izskaidrot ar to, ka vietējā policija bija nepietiekami nodrošināta un slikti organizēta, ko nemiernieki izmantoja, dažreiz pat uzdrošinādami uz visneiedomājamākajiem noziegumiem."²⁰⁰ Tālāk ģenerālgubernators iztīrāja viņaprāt svarīgākos iemeslus, kāpēc baznīcu nemieri notika, uzsverot, ka problēma slēpjas apstākļi, ka Baltijā mācītāji ir vienkārši savu patronu paklausīgi ieroči, konfrontējot ar vietējo zemniecību. Ministram solīja, ka šo jautājumu izskatīs viņa personiskajā vadībā guberņu sagatavošanas komisijā (gubernstkih podgatoviteļnih komisij). Ģenerālgubernators uzsvēra, ka situāciju vislabāk var mainīt tad, ja paši mācītāji izmainīs savu attieksmi pret savu draudzi, jo tad viņi iegūs autoritāti un varēs palīdzēt Baltijas nomierināšanas procesā.²⁰¹ Kā redzams, tad pati augstākstāvošā Krievijas vara ilgojās iegūt pilnīgā savā pakļautībā Luterāņu Baznīcu, un visdrīzāk, ka Baznīcas reforma Baltijā Krievijas Impērijas valdībai saturiski nenožīmēja neko citu, kā tikai atbrīvošanos no patronāta tiesībām un Baznīcas tiešu pakļaušanu no valsts puses.

Savā atbildes vēstulē 1906.gada 22.decembrī P.Stolipins ģenerālgubernatoram rakstīja, ka arī viņa ierosinājumus jānodod guberņu sagatavošanas komisijā, kuru pamatā

---

¹⁹⁹ KVVA, 821.f., 5.apr., 283.l., b.p.

²⁰⁰ turpat

²⁰¹ turpat

bija doma, ka nepieciešamas veikt reformas Baltijas Baznīcas iekārtā.²⁰² Ministra nostāja bija tieša un nepārprotama – reformas jāveic Baltijā un nevis visā Krievijas Impērijā. Tālāk to ļoti plaši izmantoja cara valdības oficiālajā nostājā valsts un Baznīcas attiecību jautājumā Baltijas guberņās, kā arī veidojot jaunu pēcrevolūcijas notikumu izskaidrošanas taktiku, meklējot vainīgos ārpus valsts politikas un par vainīgo pasludinot vietējo muižniecību un ar to saaugušo Evaņģēliski – luterisko Baznīcu jeb drīzāk vēl saglabājušos protestantisko valsts un Baznīcas attiecību modeli Vidzemē un Kurzemē, izvairoties no pašas Krievijas Impērijas un cara valdības īstenotās Baznīcas politikas revidēšanas.

Cars Nikolajs II 1905.gada 28.decembrī izdeva rīkojumu par Sagatavošanas komisijas izveidošanu Baltijas ģenerālgubernatora pārraudzībā, lai izstrādātu ieteikumus likumdošanas izmaiņām Baltijas guberņās.²⁰³ Viens no svarīgākajiem šīs komisijas uzdevumiem bija sagatavot priekšlikumus par patronāta tiesību atcelšanu un Baznīcas dzīves reformu Baltijā. Komisija nekavējoties uzsāka darbu.

Sagatavošanas komisijas darbība atgādināja neko citu kā neizdevušos mēģinājumus kaut ko mainīt jeb vienkārši - laika tērēšanu. Komisijas darbībā iesaistīja vairākas centrālās un vietējās varas institūcijas. Apspriežamo jautājumu un problēmu loks bija ļoti plašs, iesaistīto institūciju skaits – pārāk liels un politiski idejisko virzienu pārstāvība – kontraversāla, bet ierēdņu darbība, pārraugot un koordinējot šīs komisijas darbu, mazefektīva un gausa.

Paralēli komisijas darbam aktivizējās arī visa Krievijas Impērijas sabiedrība. Lielu interesi sagatavošanas komisijas darbā izrādīja gan vietējā un centrālā prese, gan arī Baznīcas un kanonisko likumu profesionāļi Pēterburgā un Tērbatā. Negaidīti jautājums par valsts un Baznīcas attiecībām Baltijā kļuva par populāru politisku, juridisku, vēsturisku diskusiju un interešu un spekulāciju objektu. Ļoti īsā laika posmā Krievijas presē un izdevniecībās publicēja lielu rakstu un pētījumu skaitu par Baltijas likumdošanu, patronāta jautājumu un valsts un Baznīcas attiecībām šajās guberņās, un šos jautājumus skatīja tiesiskā, vēsturiskā un politiskā šķērsgrīzumā. Tā rezultātā konstruktīvākie

---

²⁰² KVVA, 821.f., 5.apr., 283.l., b.p.

²⁰³ KVVA, 821.f., 5.apr., 176.l., 31.lpp.

publicisti un pētnieki nonāca pie slēdziena, ka Baltijā izveidojās savi valsts un Baznīcas attiecību modeļi, kas, pirmkārt, kontrastē ar Krievijas Impērijas pieredzi, otrkārt, neļauj pilnībā akumulēt valsts realizēto politiku, treškārt, Krievijas Impērijai bija savi uzskati par to, kādai jābūt Luterāņu Baznīcai Baltijā, un pašai Baznīcai bija savi apsvērumi, bet patroniem un zemniekiem pilnīgi citi priekšstati. Tā piemēram, Nikolajs Kropotkins 1905.gada nogalē savā pētījumā secināja, ka Baltijā patronāta tiesības ir vēsturiski veidojies modelis, kuru var atrast visās Rietumeiropas valstīs, īpaši neskarts tas ir saglabājies Prūsijā, un līdz šim vēl aizvien sabiedrībā tiek diskutēts, ko ar šo problēmu darīt un kā to risināt. Autors visai skeptiski bija norūpējies, kādā veidā Baznīca spēs izdzīvot Baltijas guberņās, īpaši Kurzemē, jo lielāko daļu no finansēm tā iegūst tieši no vietējiem patroniem -muižniekiem. Un, viņaprāt, aktuāls bija jautājums, vai bija lietderīgi uzsākt Baznīcas reformas Baltijā revolūciju laikmetā un sociāldemokrātijas ideju iespaidā uzbudināto zemniecību.²⁰⁴

Patronāta tiesības bija jāizskaidro un apsvērumus un ieteikumus jāiesniedz arī Luterāņu Baznīcas pārvaldes institūcijām, kas ilgi un cītīgi skaidrojās par šo jautājumu dažādos aspektos. Visas iesaistītās puses nonāca pie slēdziena, ka reformas bija jāveic, bet katrai pusei bija savs viedoklis par to, kā to jādara, līdz beidzot visi saprata, ka šādā situācijā un pie šādas valsts politikas neviens nezina, kā to izdarīt. Atskatoties uz likumprojekta izskatīšanas gaitu, Pēterburgas avīze "Slovo" 1907.gada 14.spetembrī secināja: "...problēmas fakultatīvajai atrisināšanai nav jāpievērš pagaidām nopietna uzmanība, jo pašreiz patronāta tiesības ir nevis Baznīcas vai materiālais jautājums, bet tikai un vienīgi politiskais."²⁰⁵

Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas Ģenerālkonsistorija iesniedza vairākus izstrādātus priekšlikumus, kuros uzsvēra, ka patronāta tiesību atcelšana pēc būtības bija vienkārša lieta, bet pati svarīgākā problēma bija tā, ka valstī nepastāvēja atbilstoša likumdošana, nebija izveidota sistēma, kas regulētu mācītāju iecelšanas/ievēlēšanas amatā procesu, kas tās būtu par institūcijām, kuras uzraudzītu, un visbeidzot - kas kārtos

²⁰⁴ Kropotkin N. Patronat i cerkovnije povinnosti v Pribaltijskih gubernjah. - StP., 1905.- s.29.

²⁰⁵ KVVA, 821.f., 5.apr., 176.l., 9.lpp.

visas tās lietas, ko pirms tam veica patrons.²⁰⁶ Konsistorija ar bažām uzsvēra, ka pārvaldes struktūras reforma var būt iespējama tikai pēc rūpīgas pārbaudes un izvērtēšanas.²⁰⁷

Luterāņu Baznīcas aprindas Baltijā ar pamatotām aizdomām raudzījās uz valsts ieinteresēto attieksmi pret Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas reformu projektu. Bija skaidrs, ka valdība kardināli nepārskatīs savu nostāju attiecībā pret Baltijas guberņas rusifikācijas politikas īstenošanu un atgriešanās pie vecajām nostādnēm ir tikai laika jautājums. Pie toreizējās situācijas un sistēmas īstentās reformas nozīmēja tikai Luterāņu Baznīcas trumpja kāršu izsišanu no vietējās muižniecības rokām, tādejādi atvieglot iesāktos rusifikācijas procesus. Tāpēc vietējā muižniecība izmantoja visas iespējas cīņā par Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas pozīciju un vecā feodālā valsts un Baznīcas modeļa palieku saglabāšanu. Īpaši aktīvi cīnījās Kurzemes muižniecība, kas visai asā tonī rakstīja vēstules Iekšlietu ministrijai, paužot guberņas muižniecības nostāju jautājumā par patronāta tiesību atcelšanu un uzsverot: “...ka tā būs vardarbība pret Luterāņu Baznīcu.”²⁰⁸ Muižniecības priekšstāvis barons V. Līvens pasvītēja, ka baznīca nedrīkst būt vieta politiskajām izpausmēm un jautājums par mācītāju iecelšanu amatā no draudzes puses ir neloģisks un Baznīcas hierarhijai nepieņemams, un tas nenotiek nevienā citā valstī nedz Pareizticīgo, nedz Romas Katoļu Baznīcā.²⁰⁹ Iekšlietu ministrijas un Svešticībnieku Garīgo lietu departamenta ierēdņi izteica ierosinājumu, ka Baltijā luterāņu draudzes varētu tikt dalītas pēc nacionalitātēm, jo uzskatīja, ka “...draudžu dalīšana pēc ticīgo nacionālās piederības liekās vajadzīga.”²¹⁰ Barons V. Līvens ļoti asi noreagēja uz ministriju kuluāros parādījušos ideju par draudžu dalīšanu pēc nacionālās piederības un plānu, kā varētu dalīt latviešu un vācu draudžu mantu, balstoties uz veciem feodālajiem

---

²⁰⁶ KVVA, 821.f., 5.apr., 165.l., 209.lpp.

²⁰⁷ turpat

²⁰⁸ turpat, 226.lpp.

²⁰⁹ turpat

²¹⁰ turpat, 240.lpp

uzskatiem un atzīmējot, ka nedrīkst pieļaut nacionālu šķelšanos, jo Baznīca nav tā vieta, kur politiskajām un individuālajām ambīcijām būtu jāvalda.²¹¹

Diskusijās par patronāta tiesībām vienmēr centrālajā plānā izvirzījās jautājums – kas uzturēs luterāņu draudzes, mācītājus un baznīcas? Luterāņu draudžu finansiālais jautājums visur Eiropā bija galvenais šķērslis, kas kavēja patronāta tiesību atcelšanu. Arī Krievijā Luterāņu Baznīca jutās nedroši, analizējot potenciālo iespēju atbrīvoties no patronāta tiesībām, jo tad būtu jāpārskata draudžu darbības finansiālā puse, īpaši aktuāli tas bija laukos. Analizējot šo problēmu un visām diskusijās iesaistītajām pusēm izsakot viedokļus, Svešticībnieku Garīgo lietu departaments bija spiests konstatēt, ka zemniecības pārstāvji ir atteikušies no diskusijās piedāvātās iespējas pārmantot un segt no muižniekiem draudžu, baznīcu un mācītāju uzturēšanas izdevumus.²¹² Muižniecība šos izdevumus uzskatīja par savām privāttiesībām un pienākumu, bet zemniecības pārstāvji sapulcēs pagaidām lielākoties bija gatavi runāt tikai par savām tiesībām, bet ne pienākumiem.

Diskutējot par patronāta tiesību atcelšanu Baltijas guberņās, visas iesaistītās institūcijas nonāca pie secinājuma, ka patronāta tiesības ir novecojušās feodālās sistēmas palieka, kas būtu jārevidē, taču katrai pusei bija savas domas par to, kas būtu jāmaina. Tā Svešticībnieku Garīgo lietu departamenta ziņojumā ir saglabājies ieraksts, kas liecina, ka Vidzemes muižniecība izteicās par patronāta tiesību atcelšanu un mācītāja iecelšanu no draudzes pārstāvju padomes puses. Savukārt Kurzemes guberņas muižniecība bija kategoriski pret, izskaidrojot to ar vēsturiski izveidojušos tiesību sistēmu, kuras pamatā ir vesela virkne pienākumu, kas bija uzticēta patroniem. Arī ideja par luterāņu mācītāju ievēlēšanu amatā no draudzes puses Kurzemes guberņā netika akceptēta.²¹³

Jau pašā sākumā netieši bija skaidrs, ka nekas saturīgs no sagatavošanas komisijas darba neiznāks. Tai vietā, lai risinātu kaut vai to pašu jautājumu par Baznīcas reformu Baltijā, likumprojekts, kas tika iesniegts Senātam, labprātāk runāja par ģenerālgubernatora institūcijas radīšanu, tās nostiprināšanu un efektivitāti, karaspēka

²¹¹ KVVA, 821.f., 5.apr., 165.l., 240.lpp.

²¹² KVVA, 821.f., 5.apr., 176.l., 31.lpp.

²¹³ turpat.

virspavēlniecības veidošanu utt.²¹⁴ Gala rezultātā Senātam un cāram iesniegtā dokumenta tonis bija visai deklaratīvs un darbības projekts – miglā tīts, taču skaidrs bija viens – jāpalielina valsts varas uzraudzība Baltijā, jo kustība, kas aptvēra Vidzemes un Kurzemes guberņas, bija atzīstama par atklātu sacelšanos.²¹⁵

Jau 1906.gada beigās Iekšlietu ministrs P.Stolipins uzdeva Baltijas pagaidu ģenerālgubernatoram V.Sologubam noskaidrot to mācītāju vārdus, kas aktīvi piedalījās revolucionāro uzplūdu novēršanā un nenobijās no nemieriem.²¹⁶ Šis P.Stolipina ierosinājums radīja lielu izbrīnu un neapmierinātību sabiedrībā. Pat ģenerālgubernators, neraksturīgi cara valdības birokrātijas mašīnērijai, ātri un neatbilstoši noreagēja uz šo vēstuli. 1907.gada 2.janvārī viņš rakstīja, ka nepiekrīt idejai par luterāņu mācītāju apbalvošanu, jo tas iespējams izsauktu attiecību saasināšanos starp mācītājiem un tautu. Šim apgalvojumam pievienojās Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas Ģenerālkonsistorija Pēterburgā, kurai arī tika nosūtīts aicinājums. Ģenerālkonsistorijas ziņojumā bija teikts, ka ir sarežģīti šo notikumu izvērtēt, un, ņemot vērā vietējo konsistoriju uzskatus šajā jautājumā, jāatzīst, ka apbalvošana novestu pie attiecību saasināšanās.²¹⁷ 1906.gada 30.novembrī Vidzemes muižniecība ar baronu F. Meijendorfu priekšgalā rakstīja oficiālu vēstuli P.Stolipinam ar lūgumu atteikties no šī soļa, skaidrojot, ka nevienam šajā situācijā nevarēja neko nedz pārnest, nedz arī kādu godināt.²¹⁸ Arī Kurzemes konsistorija savā vēstulē ministram rakstīja, ka ir spiesta lūgt labdzimtību neapbalvot mācītājus, jo viņi rīkojās atbilstoši situācijai, savam raksturam un saprātam.²¹⁹ Kurzemes konsistorijas lūgumu 1906.gada 21.decembrī visas muižniecības vārdā atbalstīja Kurzemes muižniecības priekšstāvis barons V.Līvens.²²⁰ Vidzemes konsistorijas superintendants T.Gētgens ministram un ģenerālgubernatoram puda to pašu nepatiku pret šo

²¹⁴ KVVA, 821.f., 5.apr., 283.l., b.p.

²¹⁵ turpat

²¹⁶ turpat

²¹⁷ turpat

²¹⁸ KVVA, 821.f., 150.apr., 337.l., 4.lpp.

²¹⁹ turpat, 7.lpp.

²²⁰ turpat, 9.lpp.

ierosinājumu, uzsverot, ka šis solis veicinātu ne tikai nepatiku pret Baznīcu, bet arī šķelšanos pašu luterāņu mācītāju starpā, jo neiespējami ir vērtēt kāda rīcību revolūcijas apstākļos. Vēstules nobeigumā superintendants visas konsistorijas vārdā ierosināja daudz konstruktīvāku un pieņemamāku priekšlikumu, kas aicināja valdību izsniegt materiālus pabalstus un noteikt pensiju revolūcijā nogalināto mācītāju atraitnēm un bērniem.²²¹

Šis ierosinājums izsauca niknu valsts un valdības reakciju un nopēlumu, kas tika adresēts visai Luterāņu Baznīcai Latvijā. 1906.gada 11.decembrī Baltijas ģenerālgubernators steidzīgi rakstīja atbildes vēstuli Vidzemes konsistorijai un visām pārējām Luterāņu Baznīcas valdošajām institūcijām, asi pasvītrojot, ka nedz viņš, nedz arī valsts neuzskata par vajadzīgu un lietderīgu piešķirt pabalstus bojā gājušo mācītāju ģimenēm, jo "...luterāņu garīdzniecībai ir vērā ņemami īpašumi, uz kura rēķina varētu būt attiecināma pabalstu izsniegšana."²²² Vēstules nobeigumā ģenerālgubernators visai cietsirdīgi akcentēja, ka valsts kase jau tā ir pārslogota ar dažādu pabalstu izsniegšanu, un diez vai mācītāju ģimeņu pabalstiem naudas atliks.²²³ Vidzemes konsistorija vēl mēģināja izmisīgi skaidrot esošo situāciju, ka luterāņu garīdzniecībai pašai nepieder īpašumi, zemes īpašumi laukos ir tikai nodoti garīdzniecības īpašumā, no kā tie gūst savus ienākumus un uztur ģimenes, jo, mainoties mācītājiem, mainās zemes lietotāji, un atraitnes ar ģimenēm būs nepietiekami nodrošinātas.²²⁴ Taču visi viedokļi un argumenti, kas nāca no konsistoriju un muižniecības puses, valdības institūcijās netika uzklauti.

Apejot vietējo muižniecību un luterāņu aprindas, Kurzemes un Vidzemes gubernatori nosūtīja Baltijas ģenerālgubernatoram savus apbalvošanai ieteikto mācītāju sarakstus, un savukārt ģenerālgubernators apkopēja informāciju un nosūtīja tālāk Iekšlietu ministram P.Stolipinam, pavadvēstulē uzsverot: "...luterāņu konsistorijas to neuzskata par pareizu..."²²⁵

---

²²¹ KVVA, 821.f., 150.apr., 337.l, 10.lpp.

²²² turpat, 11.lpp.

²²³ turpat

²²⁴ turpat, 18.lpp.

²²⁵ turpat, 17.lpp.

Neskatoties uz lielo pretestību no luterāņu vadošo aprindu, muižniecības un sākotnēji ģenerālgubernatora puses, Pjotrs Stolipins savus uzskatus nemainīja un apbalvošanas procedūra tika iesākta. Apbalvošanai atlasīja piecus luterāņu mācītājus, un 1907.gada 30. jūlijā “Valdības ziņojumos” npublicēja cara rīkojumu par pateicības izteikšanu.²²⁶ Šāda veida nepārdomāti, iespējams arī tīši cara un viņa valdības žesti situāciju vēl vairāk sarežģīja, jo Luterāņu Baznīca tika parādīta kā monarhijas sabiedrotā, un sabiedrība revolūcijas notikumu rezultātā vēl vairāk radikalizējās un noslējās kreisā virziena pusē. Šis valdības solis bija kā nevajadzīgs pakalpojums Evaņģēliski - luteriskajai Baznīcai, ko vēlāk izmantoja dažādas ideoloģijas, lai pierādītu, cik šī konfesija bija pakalpīgs un lojāls ierocis cara režīmam. Jau pirms luterāņu mācītāju apbalvošanas cara valdība nolēma apbalvot ar krustu - gredzenu Mārcienas pareizticīgo draudzes priesteri Pēteri Grīnvaldu par humānu rīcību, mierinot tautu revolūcijas apspiešanas laikā.²²⁷ Tāpat valdība apbalvoja arī pareizticīgo mūķene Ņina, kuras apbalvošanu ierosināja Rīgas un Jelgavas bīskaps Agafangels.²²⁸

Cara valdībai bija jāizrāda ne tikai interese un brīvā griba reformēt Krievijas valsts iekārtu, bet arī jāveic vesela virkne pasākumu, lai deklarēto realizētu dzīvē, taču nopietna politiska rīcība nesekoja. Baznīcas dzīves juridiskā puse palika nesakārtota. Cariskās birokrātijas aizdomas un nepatika attiecībā pret „svešticībniekiem” (ar šo jēdzienu Krievijā apzīmēja ikvienas konfesijas ticīgos, izņemot pareizticīgos) nemazinājās, radot sajūtu, ka konkrētām izmaiņām Krievijas Impērijas īstenotajā Baznīcas politikā nav īstas vēlmes un spējas kaut ko mainīt. Jau 1907.gada 2.februārī īsi pēc revolūcijas Iekšlietu ministrs Pjotrs Stolipins attiecībā uz topošo, bet tajā pat brīdī jau bezcerīgi norakstīto likumprojektu par attiecībām ar atsevišķām konfesijām, rakstīja Svešticībnieku Garīgo lietu departamentam savus ieteikumus, kuros pasvītvoja, ka runāt par reliģisko brīvību Krievijas Impērijas teritorijā vēl nenozīmē, ka likumdošanai ir jābūt

²²⁶ KVVA, 821.f., 150.apr., 337.l., 29.lpp.

²²⁷ KVVA, 796.f., 187.apr., 102.l., 1.lpp.

²²⁸ KVVA, 796.f., 187.apr., 1.daļa., 178.l., 1.lpp.

pilnīgi vienādei attiecībā pret ikvienu konfesiju. Viņš uzsvēra, ka likumos ir jānodrošina priekšroka kristīgajām reliģijām, bet visvairāk – Pareizticīgajai Baznīcai.²²⁹

Krievijas Valsts Doms izrādījās pilnībā neefektīva institūcija un parlamentārā sistēma jau pamatos bija nedzīvotspējīga. Kaut sākums šķita daudziem daudzsološs, situāciju Krievijas Impērijā tas nemainīja. Gatavojoties I Domes vēlēšanām, partijas savās programmās piedāvāja daudzus risinājumus sasāpējušajām konfesionālajām attiecībām, galvenokārt uzsverot, ka steidzami ir nepieciešams mainīt valsts attieksmi pret Baznīcu un likvidēt Pareizticīgās Baznīcas privilēģijas, un radīt laicīgu un pilsonisku valsti. Tikai kreisi noskaņotās sociālistiskās sīkpartijas izteica prasību nodalīt Baznīcu no valsts. Visas partijas solīja vēlētajiem steidzami sākt risināt jautājumu par ticības brīvību.²³⁰ Taču I Valsts Doms nostrādāja tikai 73 dienas un pirms to cārs atlaida nepaspēja uzsākt ticības brīvības jautājuma problēmas risināšanu juridiskā ceļā, kaut arī šī problēma tika daudzkārt iztirzāta plenārsēdēs.²³¹

IV Valsts Doms bija vēl trauslāks un teatrālāks veidojums, kuras vēlēšanu norisē ne bez Iekšlietu ministrijas iniciatīvas aktīvi iesaistījās S. Sinode, aicinājot pilsoņus un pareizticīgo garīdzniecību, balsot par labējām partijām, kuru rindās bija ļoti daudz promonarhistiski orientētu klēra pārstāvju.²³²

II Valsts Doms pilnā mērā neuzspēja pieķerties klāt likumdošanas jautājumiem, kas skāra Baznīcu, jo tā politiski bija daudz kreisāka un cārs to steidzami atlaida.²³³ Bet III Doms jau tīri praktiski nespēja vairs neko saturīgu uzsākt, jo, katru reizi nonākot pie jautājumiem, kas skāra ticību, Baznīcu, reliģiju vai brīvību, iekšējās sadursmes starp valstiskajām struktūrām, partijām, reliģiskajām, nacionālajām vai sociālajām grupām, iznīcināja visas ieceres.²³⁴

²²⁹ KVVA, 821.f., 138.apr., 142.l., 1.lpp.

²³⁰ Odincov M. Verospovednije reformi v Gosudarstvenoj dume (1906.-1917): nadzeždi diskusiji u istoričeskije uroki//Svoboda sovesti v Rosii:istoričeskij I sovremennij aspekti. – Moskva, 2006., s 506.

²³¹ turpat, s 510.

²³² turpat, s.531.

²³³ turpat, s.518.

²³⁴ turpat,s. 520.

Baznīcas un valsts attiecību jautājums Krievijas Impērijā bija kā Gordija mezgls, kas jāšķetinā pamazām, ar apdomu un prātu, bet cars un neviena valstiska institūcija kaut ko tādu nebija spējīgi paveikt. Valsts un Baznīca netika nošķirtas nedz politiski, nedz juridiski, un tas bija pirmais priekšnoteikums tam, lai šī milzu teritorija spētu funkcionēt kā vienota valsts. Krievijas Impērijas valsts un Baznīcas attiecību politikā bija vērojams jau senais un klasiskais attiecību trijstūris: valsts – Pareizticīgā Baznīca – t.d. „sveštīcībnieku” konfesijas. Krievijā pēc 1905.gada revolūcijas un pēc manifesta izdošanas periodā bija vērojama tukša „reformu” slavināšana un monarhijas tēla spodrināšana, kas pēc dažiem gadiem pārauga redzamā atpakaļ ejošā monarhiskā ortodoksijā. Taču publiski skaidri politiskā ortodoksija tika pausta 1911.gada beigās, kad III Domes sēdē uzstājās jaunieceltais Ministru Padomes priekšsēdētājs V.Kokoškins teica savu pirmo parlamenta runu un, runājot attālināti par ticības brīvības jautājumiem, uzsvēra, ka ticības brīvība ir nekas cits kā krievu valstiskuma, vienotības un nesadalāmības sargāšana, kur dominē krievu tauta un pareizticība.²³⁵

Pirmā valdības institūcija, kas būtu steidzami jāreformē, bija Sv. Sinode. Sv. Sinode bija smagnēja institūcija, kuras pamatos jau kopš Pētera I laikiem nekas daudz nemainījās. 1722.gadā Pēteris I formulēja, ka Sinode pēc savas būtības ir garīgā vara un tai pieder tieši tādas pašas funkcijas kā Senātam laicīgajā sfērā. Šī formula tika kodificēta un saglabājas līdz pat 1917.gada februāra revolūcijai, taču pieejas šīs formulas skaidrošanai revidējās, mainoties cariem un laikmetiem. Sv. Sinodes un Senāta darbības un kompetences paralēle bija vērojama jau pašā sākumā.²³⁶ Abas institūcijas nemitīgi iejaucās viena otras kompetencē un darbībā, un šo institūciju savstarpējām attiecībām piemita visas Krievijas varas pārvaldes kaite, kas paralizēja kopējo darbu – nepastāvēja konkrēti novilkta robežas starp tiesu un administrāciju.²³⁷ Sinodes oberprokurori dažādi izprata gan monarhijas būtību, gan Baznīcas lomu sabiedrības dzīvē un valsts un Baznīcas attiecībām. Taču visi kā viens viņi tiecās saglabāt patvaldības neierobežoto varu

²³⁵ Odincov M. Verospovednije reformi v Gosudarstvenoj dume (1906.-1917): nadžeždi diskusiji u istoričeskije uroki//Svoboda sovesti v Rosii:istoričeskij I sovremennij aspekti. – Moskva, 2006., s 526.

²³⁶ Aleksejeva S.I. Svatešij Sinod. V sisteme viših gosudarstvenih učereždenij poreformenoj Rossii. 1856-1904. - Sankt-Peterburg: Nauka, 2003. - s. 137.

²³⁷ turpat, s. 155.

pār Baznīcu, un pēctecīgi saglabāja konservatīvisma virzienu, veidojot valsts un Baznīcas attiecību politiku.²³⁸

Sinodes kancelejas atbildīgās personas bija obersekretāri un sekretāri, kas veica informācijas uzskaiti un analīzi, sastādīja un rediģēja lēmumu projektus. No vienas puses viņi pakļāvās augstākajai priekšniecībai un uzraudzībai, bet no otras puses Sinodes birokrātiskajos gaitēnos zēla un plauka dziļa korupcija un haoss. Nereti gadījās tā, ka lietas, kas nonāca Sinodē un gaidīja savu lēmumu, gadiem un gadu desmitiem nekustīgi gulēja plauktos, tika nozaudētas, neiereģistrētas, vai arī, pretēji Sinodes locekļu lēmumam, parādījās pilnīgi citi lēmumi.²³⁹ Taču situāciju vēl vairāk sarežģīja fakts, ka Krievijā nebija izdots likumu krājums, kas apkopotu esošo likumdošanu attiecībā uz Baznīcas dzīvi. Kā rezultātā šajā jomā plauka birokrātu patvaļa un šī institūcija kļuva daudziem ierēdņiem par “zelta bedri,”²⁴⁰ bet reliģiskās institūcijas - par ierēdņu “slaucamajām govīm”.

Revolūcijas priekšvakarā Baznīcas pārvaldes institūcijas krīze un pretrunīgā sabiedrībā bija vērojama visai izteikti, un to apzinājās arī valdība, taču gan garīgās, gan valdošās laicīgās aprindas bija tik inertas attiecībā pret reformu, ka pēcrevolūcijas posmā būtiski nekas netika mainīts.²⁴¹ Sinode tikai imitēja reformu procesu, un līdz pat 1917.gadam būtiskas izmaiņas nebija vērojamas, ja nu vienīgi, uz atsevišķām dokumentu mapēm Sinodes kancelejā parādījās uzraksti “jautājumi par reliģisko iecietību.”

Sv. Sinodes krīze bija maza, bet ļoti sāpīga daļa no visas kopējās monarhijas pārvaldes aparāta krīzes. Ekonomisko un politisko jautājumu aktualitāte, kā arī nespēja nodalīt likumus no administratīvajiem rīkojumiem, jautājumu par Sinodes pilnvaru precizēšanu nobīdīja otrajā plānā.²⁴² Šis jautājums bija aktuāls 1905.- 1907.gada

---

²³⁸ Aleksejeva S.I. Svatešij Sinod. V sisteme viših gosudarstvenih učereždenij poreformenoj Rossii. 1856-1904. - Sankt-Peterburg: Nauka, 2003. - s.43

²³⁹ turpat, s. 68

²⁴⁰ turpat, s. 69-70

²⁴¹ turpat, s. 106.

²⁴² turpat, s. 136.

revolūcijas laikposmā, bet pēc tam tas tika nolikts malā un piemirsts līdz pat nākošajai revolūcijai.

Revolūcijas peripētijas vismazāk skāra Romas Katoļu Baznīcu Latvijā. To neapdraudēja demonstrācijas, sociāldemokrātu aģitatori netraucēja dievkalpojumu un neviens katoļu priesteris necieta fiziskos uzbrukumos. Katoļu Baznīcas centrs Latvijas teritorijā toreiz atradās Latgalē, kur bija vērojama spēcīga teonomiskās kultūras dominānce, un arī Katoļu Baznīcu tolaik vēl maz skāra vispārējā sekulārisma tendences. Vietējo Latgales katoļu attieksme pret Krievijas valdības īstenoto Baznīcas un nacionālo politiku vistrāpīgāk izteica kāda Latgales latviešu katoļu sūdzība Vatikānam par latviešu katoļu priesteru vajāšanām no Krievijas valdības puses, kuru pārķēra Svešticībnieku Garīgo lietu departaments: “mēs ne tik daudz baidāmies kļūt par poļiem, cik baidāmies pazaudēt savu reliģiju un kļūt par pareizticīgajiem.”²⁴³

19.gs. Krievijas valdība, nemitīgi cīnoties ar poļu dumpjiem, uzsāka stingru Katoļu Baznīcas kontroli, kas ar katru gadu tikai soli pa solim pieauga. Arī pēcrevolūcijas periodā attieksmē no valsts nekādas būtiskas pārmaiņas netika novērotas nedz valdības aprindās, nedz presē. Nereti šajās attiecībās neizpalika arī komiskas situācijas. Tā piemēram, 1910.gada oktobrī Krievijas prese sacēla ilglaicīgu ažiotāžu, paziņojot sabiedrībai, ka Krievijas Impērijā slepeni ielavījās jezuīti, kas valsts politikā radīja lielu sajukumu. Par to visai histēriskos toņos rakstīja lielākā daļa konservatīvās krievu preses. Tika sludināts, ka jezuītus Katoļu Baznīca slēpa katoļu klosteros, turklāt vēl ticības tolerances politiku uztvēra kā jezuītu roku darbu.²⁴⁴ Šīs ažiotāžas rezultātā Svešticībnieku Garīgo lietu komisija noorganizēja katoļu klosteru revīziju, kurā, protams, nekas netika pierādīts, taču tas radīja mākslīgi uzpūstu satraukumu Vatikānā un Katoļu Baznīcā Krievijā. Tā rezultātā Krievijas sabiedrība tika turēta sasprindzinājumā un bailēs no jezuītiem, katoļu aģentiem un pāvesta slepenas mērķtiecīgas politikas ar ideju atjaunot Polijas valsti.

Katoļu Baznīcas hierarhiju un garīdzniecību neatlaidīgi novēroja Krievijas drošības dienesti. Ne tikai garīdzniecība, bet arī augstākā Baznīcas vadība bija spiesta

²⁴³ KVVA, 821.f., 128.apr., 36.l., b.p.

²⁴⁴ KVVA, 821.f., 138.apr., 171.l., 212.lpp.

sadarboties ar drošības dienestiem un valstiskajām institūcijām. Vatikānā patstāvīgi bija nozīmēts kāds Krievijas drošības dienestu slepenais aģents, kura uzdevums bija spiegot Krievijas valdības labā un novērot Romas Kūrījas darbību un politiku, par to ziņojot Pēterburgai. Taču spiegoja ne tikai Romā un ne tikai garīdzniecības pārstāvji, bet arī katrā katoļu draudzē, par to cītīgi ziņojot gan Svešticībnieku Garīgo lietu departamentam, gan drošības iestādēm.

Spiegu lietās neiztika arī bez ierēdņu nezināšanas un iztapības radītiem kurioziem un katoļu pārvaldes institūciju īstenotās ierēdņu izjokošanas politikas, kas precīzi raksturoja valsts un Katoļu Baznīcas attiecību dziļāko būtību. Tā piemēram, balstoties uz aģenta ziņojumu, 1911.-1912.gadā Svešticībnieku Garīgo lietu departaments veica rūpīgu izmeklēšanu Katoļu Baznīcā, kuras pamatā bija slepens ziņojums, ka kaut kur Latgales nomalē Mogiļevas katoļu bīskapijā kādā katoļu draudzē lūdzoties un dziedot “Svētais Dievs” ir izlaists 5.pants par valdnieku imperatoru un visu valdošo namu. Iekšlietu ministrija rakstīja visiem Krievijas katoļu bīskapiem un lūdza ziņot, vai šāda veida nolaidība ir novērota arī viņu pakļautajās draudzēs, un ja tā ir, lai vainīgie priesteri tiktu sodīti pēc visas likuma bardzības.²⁴⁵ Visiem katoļu bīskapiem Krievijā bija jāraksta atskaites un ziņojumi, un šī lieta izvērtās par garu skaidrošanas procesu katoļu hierarhijai. Lielākā daļa bīskapu ar caurvijušos ironijas devu padevīgā tonī ziņoja, ka viņu padotajās bīskapijās tāda nolaidība gan nenotiekot, kā tas esot manīts bīskapa V. Kļučinska diacēzē. Bīskapi solīja, ka par caru un monarhiju tiekot lūgts nemitīgi un bez jebkādam izmaiņām vai piebīdēm, un ar “Svētais Dievs” 5.pantā. Skaidrošanās turpinājās ilgi, līdz beidzot Varšavas arhibīskaps saņēma drosmi un rakstīja izskaidrojošo vēstuli departamenta vadībai, ka šī lūgšana bija domāta, lai atvairītu dažādas nelaimes – karu, postu, badu, ugunsgrēku un nāvi, un, ņemot vērā šo apstākli, šādā pret nelaimēm vērstā lūgšanā, lūgt par caru būtu nepieņemami.²⁴⁶ Tā šis gadījums tika izsmelts un izbeigts, bet ierēdņu patvaļa un valsts izsekošanas politika palika nemainīga.

Cara valdība centās slēpt savu negatīvismu un aizdomu pilno attieksmi pret Katoļu Baznīcu, lai pasargātu sevi no liekām problēmām un nedotu pamatu

---

²⁴⁵ KVVA, 821.f., 128.apr., 20.l., 2.lpp.

²⁴⁶ turpat, 6.lpp.

katoļticīgajiem iesaistīties revolucionārajos notikumos, taču kopumā izvērtējot situāciju var teikt, ka valsts attieksme pret Katoļu Baznīcu kardināli nemainījās un pilnībā diskriminācija netika izbeigta,²⁴⁷ lai arī katoļu bīskapi un Vatikāns centās panākt tiesību ievērošanu, kas bija sludinātas 1905.gada 17.aprīļa manifestā.

Pēc revolūcijas arī poļu jautājums, kas šķita sen jau piemirsts, strauji atdzima jaunās formās un citos apgriezienos. Jau tūlīt pēc revolūcijas 1907.gadā Vatikāna kūrijas sekretārs prelāts A.Benini bija spiests rakstīt vēstuli Iekšlietu Ministrijas Svešticībnieku lietu Garīgajam departamentam, minot konkrētus faktus par atsevišķu katoļu reliģisku (oriģinālā – nepolitisku) organizāciju slēgšanu, ar lūgumu izskaidrot aizspriedumus un neuzticību, kas pretēji cara paustajai jaunajai reliģiskajai politikai no jauna parādījās Krievijā. Uz šo vēstuli prelāts saņēma Krievijas Impērijas pilnvarotā pārstāvja Vatikānā V. Šelinga vēsu atbildi, ka jautājums par Katoļu Baznīcas diskrimināciju Krievijā ir bez faktiska pamata.²⁴⁸ Šajā sarakstē 1909.gada 28.augustā iesaistījās arī pats Ministru Padomes priekšsēdētājs P.Stolipins, kas personiski rakstīja Vatikāna prelātam A.Benini vēstuli, gari un plaši izskaidrojot Krievijas Impērijas jauno Baznīcas politiku, nobeigumā uzsvēra, ka pats par sevi saprotams, ka valstij ir jāsargā valdošās Baznīcas gods, kura gadsimtiem ilgi veidoja Krievijas pamatus, it īpaši brīdī, kad šai Baznīcai svešticībnieku vai svešu reliģiju apziņas brīvības ideju aizsegā tiek nodarīts būtisks zaudējums.²⁴⁹ Pjotrs Stolipins vēstules nobeigumā atklāti akcentēja, ka valsts neaizmirst, ka tieši Romas Katoļu Baznīcas garīdzniecības vidū ir daudz cilvēku, kas melīgi tulko likumus par apziņas un politisko brīvību, tādejādi veicot plaša mēroga noziedzīgu propagandu pret valdošo Baznīcu, krievu tautu un tās valstiskumu.²⁵⁰ Ar to diskusijas starp Vatikānu un Krievijas valdību pašos pamatos izbeidzās, tā arī īsti nesākušās. Valdības pretuzbrūkošais tonis liecināja, ka pozitīvas izmaiņas valsts un Katoļu Baznīcas savstarpējās attiecībās pēcrevolūcijas laikposmā pilnībā nav iespējamās un ka tolerances edikta tonis pašos pamatos bija domāts tikai revolūcijas nomierināšanai, bet ne reformu īstenošanai.

---

²⁴⁷ Strods H. Latvijas Katoļu Baznīcas vēsture. 1075-1995. – Rīga; Zvaigzne, 1996. - 226.lpp.

²⁴⁸ KVVA, 821.f., 150.apr., 130.l., 21-22.lpp.

²⁴⁹ turpat, 25.lpp.

²⁵⁰ turpat, 26.lpp.

Vatikāns Krievijā bija spēcīgs aizsegs Katoļu Baznīcai pret tai vērsto negatīvo valsts politiku. Krievija bija spiesta ar to rēķināties. Valdība nevarēja atļauties atklātu diskrimināciju, taču tas radīja ignorantu monarhijas pretreakciju. Tam visam klāt nāca katoliskās Polijas savaldīšanas nesekmīgie mēģinājumi, kas arī atstāja savu iespaidu uz Krievijas valsts attieksmi pret Katoļu Baznīcu kopumā.

1911.gada 13.decembrī starptautiskajā katoļu izdevumā "L'Univers" kāds anonīms autors ar visai zīmīgu pseidonīmu Skarga, analizējot Krievijas Baznīcas īstenoto politiku pēcrevolūcijas periodā, rakstīja, ka 1905.gada 17.aprīļa rīkojums par reliģisko iecietību ir tikai tukši burti un tukša skaņa, un īstas apziņas brīvības Krievijā nav un nebūs.²⁵¹ Šis raksts izsauca asu Krievijas valdības reakciju. Protestus sūtīja gan uz Romu, gan vietējai Romas Katoļu Garīgajai kolēģijai Pēterburgā, pasvītrojot, ka Krievijas valstij ir nodarīts milzīgs tīšs starptautisks un politisks zaudējums un ka par šo noziegumu ir jāuzņemas atbildība Vatikānam, poļu separātistiem un jezuītiem.

1912.gadā valdības konservatīvisma politikas uzplūdu periodā Romas Katoļu Baznīcas Krievijā augstākā vadība ar metropolītu arhibīskapu V.Kļučinski priekšgalā mēģināja vēlreiz nodibināt dialogu ar Krievijas cara valdību, iesniedzot oficiālu priekšlikumu projektu, kurš palīdzētu mainīt Katoļu Baznīcas situāciju Krievijā. Savā vēstulē arhibīskaps sagatavoja strukturētu projektu, kurā izcēla būtiskās Katoļu Baznīcas Krievijā vajadzības un norādīja lietas, kas būtu steidzami jāmaina. Arhibīskaps vēstulē minēja 6 svarīgākos punktus:

1. lielās un smagnējās birokrātijas likvidēšana;
2. atļaut katoļu garīdzniecību, kuri izdarījuši garīgās sfēras pārkāpumu, sodīt caur kanoniskajiem nevis administratīvajiem likumiem;
3. atļaut veikt katehizāciju ne tikai valsts noteiktajās mācību iestādēs;
4. atļaut ieviest pāvesta Pija X jauno dekrētu, kas skar izmaiņas laulības sakramenta jaunajā versijā;
5. atļaut oficiāli pasludināt un publicēt pāvesta jauno encikliku "Sacrarum Antistitum," kas runā par Baznīcas nostāju attiecībā pret modernisma tendences izpratni pasaules sabiedrībā;

---

²⁵¹ KVVA, 821.f., 128.apr., 12.l., 112.lpp.

6. atļaut Katoļu Baznīcai brīvi iecelt garīdzniekus amatā.²⁵²

Šie punkti būtībā runāja par valsts pret Katoļu Baznīcu vērstās stingrās kontroles atcelšanu Krievijas Impērijā, taču atbildi vai interesi no valdības puses Baznīcas hierarhija tā arī nesagaidīja. Svešticībnieku Garīgo lietu departamentā ierēdņi šo projektu ielika mapē ar uzrakstu “Narekanije na veroispovedannuju politiku pravitelstva” (pārmetumi pret valdības ticības politiku). Katoļu Baznīcas vadības darbība un centieni panākt apsolīto reformu īstenošanu atgādināja bezcerīgu laušanos aizslēgtajās durvīs.

Krievijas cara valdības īpašās neuzticēšanās saknes bija meklējamas kaut kur starp Krievijas un Vatikāna gadsimtiem ilgajām saspīlētajām attiecībām un poļu jautājuma krustpunktiem. Savukārt Latvijas katoļticīgie bija kaut kur pa vidu šajā krustpunktā un tika uztverti kā savdabīgs šīs problēmas atzars jeb palieka no poļu laikiem, kas jāizskauž, lai veiksmīgi varētu īstenot rusifikācijas politiku.

Latgales katoļi, ņemot vērā revolūcijas laikā cara valdības pasludinātās brīvības, sākotnēji aktīvi diskutēja par nepieciešamību reorganizēt Krievijas Katoļu Baznīcas administratīvo dalījumu, cerot, ka latviešu katoļiem būs sava diacēze un savs bīskaps. Latgaliešu laikrakstos, kas aktīvi sāka iznākt pēc drukas aizlieguma, viena no aktuālākajām tēmām 1905.- 1907.gada revolūcijas laikā bija tieši Katoļu Baznīcas un katoļticīgo jautājums Latgalē. Viens no lielākajiem šo sabiedrisko diskusiju iniciatoriem un ideologiem bija Francis Trasuns, kuru ievēlēja par deputātu Krievijas I Valsts Domē. Revolūcijas sākumposmā, cerot uz reformu iespējamību, Latgales katoļticīgie mēģināja aktualizēt šo jautājumu un pievērst cara valdības un Krievijas Katoļu Baznīcas vadības uzmanību šīm problēmām, taču nesekmīgi, un visbeidzot vīlušies secināja: „Augsta wērseiba, kura moz pazeist latwīšu wajadzeibas, sēd Pīterburgā un Kauņiā.”²⁵³

Pēc tolerances edikta izdošanas Pareizticīgo Baznīca zaudēja kādu daļu no savām privilēģijām. Tā tika nostādīta līdzīgās pozīcijās ar citām konfesijām. Revolūcijas notikumi nopietni satrauca Pareizticīgās Baznīcas vadību, un 1905.gada 20.septembrī tika sasaukts Rīgas Eparhijas Koncils, kurā izskatīja Baznīcas dzīvē svarīgus un aktuālus

²⁵² KVVA, 821.f., 128.apr., 12.l., 81. – 94.lpp.

²⁵³ Latwieszu bazneica//Gaisma. - 1906.g., Nr. 4.

jautājumus, tostarp Baznīcas reformu jautājumu.²⁵⁴ Pareizticīgo Baznīca gaidīja reformas, kas bija vajadzīgas, lai pārveidotu un stiprinātu savu darbību jaunajos apstākļos. Kā rakstīja Rīgas Eparhijas arhibīskaps Agafangels (Preobraženskis), tad, lai tas notiktu, bija vajadzīgs saņemt brīvību, taču cars neņēma vērā visas prasības, un Pareizticīgā Baznīca Krievijā turpināja būt valsts īstenotās Baznīcas politikas ķīlniece.

Viens svarīgs panākums tomēr bija sasniegts, un par to Pareizticīgās Baznīcas vadība jutās dziļi gandarīta. No amata atstādināja Sinodes oberprokuroru K.Pobedonoscevu,²⁵⁵ kura realizētā valsts un Baznīcas politika Krievijas Impērijā noveda valsti pie revolūciju provocējošas situācijas. Tomēr valdības veiktā rusifikācijas politika un 1905.gada notikumi pilnībā nevarēja neietekmēt iedzīvotāju nostāju attiecībā pret Pareizticīgo Baznīcu Baltijas guberņās. Nereti Pareizticīgo Baznīcai nācās pārciest pret to vērstu nepatiku un naidu, kaut arī revolūcijas notikumu virpulī Latvijā tā bija ierauta mazāk nekā Evaņģēliski – luteriskā Baznīca. Pareizticīgās Baznīcas vietējā vadība centās turēties tālāk no politiskajām interesēm un vairāk vadīties pēc kristīgajiem likumiem. Pareizticīgo garīdzniecība nereti centās samierināt naidīgi noskaņotos, sniedza palīdzību visiem revolūcijā cietušajiem, neatkarīgi no viņu konfesionālās piederības vai politikās pārliecības.²⁵⁶ Rīgas un Jelgavas arhibīskaps Agafangels nodibināja “Palīdzības komiteju priekš nemieros cietušajām pareizticīgo ģimenēm,” kas sniedza palīdzību ne tikai pareizticīgajiem, bet arī citu ticību pārstāvjiem, kuriem šāda palīdzība bija nepieciešama. Vajāto revolucionāro aizstāvībai, komiteja iestājās par likumīgu aizsardzību nevainīgajiem un sodu mīkstināšanu tiem, kas piedalījās revolūcijā, tā iegūstot zināmas simpātijas Latvijas sabiedrībā.²⁵⁷

Kopš 19.gadsimta otrās puses Pareizticīgās Baznīcas Latvijā sastāvā bija diezgan daudz latviešu, kuri pārgāja pareizticībā politisku, reliģisku vai ekonomisku apsvērumu

²⁵⁴ 20.gadsimta Latvijas vēsture I. Latvija no gadsimta sākuma līdz neatkarības pasludināšanai. 1900-1918. – Rīga, 2000.- 345.lpp.

²⁵⁵ Gavrilin A. Očerki istorii Rižskoj Eparhii. 19 vek. – Rīga: Filokalija, 1999.- 327.lpp.

²⁵⁶ turpat, 329.lpp.

²⁵⁷ 20.gadsimta Latvijas vēsture I. Latvija no gadsimta sākuma līdz neatkarības pasludināšanai. 1900-1918. – Rīga, 2000.- 388.lpp.

vadīti. Latvijā 20.g.s sākumā jau bija izveidojies diezgan spēcīgs latviešu pareizticīgo priesteru skaits, kas apkalpoja pareizticīgo latviešu draudzes. Tūlīt pēc revolūcijas 1908.gadā Krievijas Impērijas Ministru padome izstrādāja plānu ar mērķi izveidot pasākumu programmu Krievijas ietekmes palielināšanai Baltijas guberņās. Kā centrālais plāna punkts (A) bija izcelts pareizticības nostiprināšanas jautājums. Ministru Padome nolēma, ka šī plāna ietvaros:

1. pareizticīgie latviešu priesteri būtu kontrolējami un to skaits nākotnē samazināms;
2. tika uzsvērts, ka latviešu un igauņu pareizticīgo garīdzniecība tiecās atbalstīt antikrieviskās noskaņas un tās implementēja savā pastorālajā darbībā;
3. slepeni lūgt Sv. Sinodei veikt stingru filtrāciju un stingru atlasī starp latviešu un igauņu reflektantiem, kas vēlas iestāties Rīgas garīgajā seminārā un studēt par valsts līdzekļiem;
4. augšminētajās mācību iestādēs pakāpeniski un ar laiku sākt uzņemt tikai pareizticīgo Baltijas krievu ģimeņu atvases;
5. Baznīcas hierarhijai pakāpeniski likt nomainīt Baltijā liturģiskās valodas – dievkalpojumos lietot senslāvu, bet sprediķos – krievu valodu. Krievu valodā pielietojumu attaisnot ar krievu ticīgo vēlmi sprediķi dzirdēt dzimtajā valodā;
6. ne bez valdības atbalsta mākslīgi radītās latviešu un igauņu kultūras nākotnē aizlieguma apstākļos pamazām izmirs, tad rūpējoties par to, nekavējoties radīt apstākļus, lai vietējās kultūras nomainītu krievu kultūra, un neļaut vietējiem iezemiešiem pievērsties atpakaļ vācu kultūrai;
7. Baznīcas augstākajai hierarhijai biežāk likt apmeklēt draudzes Baltijā un viņu vizitācijas laikā lietot tikai krievu un senslāvu valodu, tādējādi pieradinot vietējos iezemiešus pie šīs valodas;
8. nozīmēt uz Tallinu un Liepāju vikārbīskapus, kas rūpētos par šo valdības izstrādāto politiku;
9. izveidot garīdzniecības rezervi, kas varētu apbraukāt ciemus, kuros nav pareizticīgo baznīcu un priesteru.²⁵⁸

---

²⁵⁸ KVVA, 1276.f., 2.apr., 139.l// Imperskaja politika. Rossiya v Prebaltike v načali XX veka. - Tartu, 2000.- s. 336.

Valdības izstrādātā programma bija pretrunā ar vietējās garīdzniecības piedāvāto plānu, kas pēcrevolūcijas periodā akcentēja izglītības kvalitātes paaugstināšanas nepieciešamību un misiju darba uzlabošanu pareizticīgo garīdzniecības vidū, lai “jaunos apstākļos” Pareizticīgo Baznīca nebūtu pabērna lomā salīdzinot ar luterāņiem un katoļiem, kuru rīcībā bija lielāki resursi vai kvalitatīvi izveidota izglītības sistēma.

Tūlīt pēc revolūcijas notikumiem Rīgas un Jelgavas bīskaps Agafangels lūdza Sv. Sinodi piešķirt par valsts līdzekļiem divas misionāru vietas Rīgas eparhijai. Šis lūgums dziļi iestīga birokrātijas gaitēnos uz vairākiem gadiem, kaut arī valdība bija ļoti ieinteresēta pareizticības nostiprināšanā Baltijā. Jaunajam Rīgas un Jelgavas bīskapam Jānim (Smirnovam) šo lūgumu nācās vēlreiz atkārtot, līdz visbeidzot to piemeklēja tāds pats liktenis. Atkārtotais bīskapa Jāņa lūgums tika iesniegts Sinodei jau 1912.gadā, bet pozitīvu lēmumu Rīgas eparhija sagaidīja tikai 1914.gada 18.janvārī.²⁵⁹ Šis gadījums ļoti trāpīgi ilustrēja ne tikai Krievijas Impērijas valdības instanču darba kvalitāti un gaitu, bet arī Pareizticīgās Baznīcas Krievijā reliģisko un politisko nespēku. Nekavējoties pēc revolūcijas Luterāņu Baznīca uzsāka aktīvu iekšējo misiju darbu, bet Pareizticīgā Baznīca to nespēja brīvi veikt. Šis moments parādīja Krievijas Impērijas valsts Baznīcas traģisko stāvokli un tās nespēju ne tikai atbrīvoties no valsts uzkundzēšanās, bet arī brīvi lemt un veidot savu darbību Baltijā.

Vecticībnieku kopiena revolūcijas laikā, pilnīgi pretēji citām konfesijām, piedzīvoja zināmu atdzimšanas posmu savā vēsturē. 1905.gada 17.aprīļa rīkojums un 17.oktobra manifesti ļāva vecticībniekiem paplašināt savas tiesības. 1906.gada 17.oktobrī iznāca Krievijas Valsts I Domes izstrādātais un cara parakstītais likums par vecticībnieku draudzēm, ko lielākā daļa citu konfesiju tā arī nesagaidīja. Latvijā daļēji pēc šī likuma vecticībnieku draudzes oficiāli darbojās līdz pat 1935.gadam. Vecticībnieku organizācijas varēja iegūt juridiskas tiesības, legalizēja vecticībnieku garīdzniecības statusu. Draudzēm bija dotas iespējas pašiem noteikt iekšējās dzīves reglamentāciju, brīvi veikt reliģiskās ceremonijas un darbību.²⁶⁰ Vairāk netika lietots gadsimtiem ilgi Krievijā pieņemtais

²⁵⁹ KVVA, 796.f., 195.apr., 1620.l., 6.lpp.

²⁶⁰ KVVA, 821.f., 138.apr., 142.l., 36.lpp.

vecticībnieku apzīmējums „šķeltnieki.”²⁶¹ Tas bija jauns pavērsiens un jaunas iespējas vecticībnieku kopienu dzīvē.

Gadsimtu ilgās vajāšanas šķita esam aiz muguras, kopienas ticīgie bija pateicīgi caram par piešķirtajām ticības brīvības žēlastībām, un cars Nikolajs II ieguva zināmu svētā slavu ticīgo aprindās. Monarhija ieguva simpātijas vecticībnieku reliģiskajās aprindās. Cara patvaldības pēkšņo attieksmes maiņu pret vecticībniekiem var izskaidrot gan ar kopējo vecticībnieku un monarhijas nacionālo momentu, gan arī ar vecticībnieku kopienu absolūto apolitiskumu.

Tolerances politikas nostiprināšanās deva augļus vecticībnieku kopienām. Vecticībnieku garīgā kultūra piedzīvoja strauju uzplaukumu: dibināja vecticībnieku sabiedriskās organizācijas un dažādas institūcijas, parādījās pirmā vecticībnieku periodika, atklāja vecticībnieku skolotāju reliģisko institūtu, publicēja vecticībnieku domātāju darbus, kuros analizēja kopienas vēsturiskās un nacionālās saknes. Tikai 1910. gadā visā Krievijas Impērijā uzbūvēja un atklāja 100 vecticībnieku lūgšanas namus.²⁶² Tajā laikā izremontēja arī Rīgas Grebenščikova draudzes namu un uzcēla zelta zvanu torni. Latvijā bija viena no lielākajām Krievijas Impērijas vecticībnieku kopienām, kas strauji aktivizējās un uzplauka vecticībnieku kopienu dzīve, un šo posmu nereti mēdz dēvēt par “pirmo zelta periodu.”

Latvijas teritorijā pēcrevolūcijas periodā darbojās vairāk kā 70 vecticībnieku draudžu, visvairāk tās atradās Latgalē. Daudzas draudzes izveidojās tieši pēcrevolūcijas periodā, un to dibināšanas gadu datēja kā 1905.-1907.gadu, taču patiesībā tas bija nevis dibināšanas, bet gan to legalizācijas gads, jo pirms tam vecticībnieku draudzes neatļāva oficiāli dibināt.²⁶³

Pēcrevolūcijas laikā vecticībnieki sāka organizēt un sasaukt vietējos koncilus. 1906.gada janvārī Viļņā notika Krievijas Ziemeļrietumu guberņu vecticībnieku koncils, kurā piedalījās arī Latvijas draudžu delegāti, kas bija ieskaņas pasākums kopējam Krievijas vecticībnieku pomoriešu draudžu kongresam 1909.gada maijā

²⁶¹ Podmazovs A. Vecticība Latvijā. – Rīga, 2001. - 101.lpp.

²⁶² Staroobrjadčestvo v Rossii.(XVII-XX) M., 1999.- s. 7.

²⁶³ Podmazovs A. Vecticība Latvijā. – Rīga, 2001.- 101.lpp.

Maskavā.²⁶⁴ Kongress izstrādāja teorētiskās nostādnes, kurās lielāku uzmanību pievērsa vecticībnieku izglītības jautājumiem. Kongresa laikā dalībnieki atzina, ka Latvijā vecticībnieku izglītība ir vairāk progresējusi salīdzinājumā ar citām Krievijas Impērijas guberņām. 1911.gadā Daugavpilī noorganizēja visas Krievijas vecticībnieku pomoriešu skolotāju kongresu. Kurzemes guberņā 1906.gadā atklāja astoņas jaunas vecticībnieku skolas, kas gadā no valsts kases saņēma subsīdijas 1200 rubļu vērtībā. 1910.gadā vecticībnieku pārstāvjus uzaicināja piedalīties 200 gadu svinībās par godu Rīgas un Vidzemes pievienošanai pie Krievijas Impērijas, bet 1913.gadā daži Latvijas vecticībnieku pārstāvji piedalījās svinībās par godu Romanovu dinastijas trīs simt gadu valdīšanai Krievijā.²⁶⁵

Neskatoties uz šo ārējo mieru un harmoniju valsts attiecībās ar vecticību, tomēr ir jāuzsver, ka iekšēji viss bija daudz nestabilāks nekā tas izskatījās no ārpuses. Vecticība Krievijas Impērijas varas struktūrām bija savdabīgs valsts Baznīcas modeļa un ideoloģisko nostādņu pārrāvums. Valdības attieksme pret vecticību vairākus gadsimtus bija būvēta uz neatzišanas politiku, kuras sākotnējā būtība bija tā, ka Krievija ir pareizticīga valsts, bet krievi – neatraujami saistīti ar pareizticību, bet vecticībnieki bija kā skabarga valdības un cara acīs, jo viņu eksistence neatbilda šīm nostādnēm.²⁶⁶ Valsts Baznīca bija ilgi cīnījusies ar „šķeltniecību”, bet tagad tai pašai bija jāatzīst sava sakāve. Principā vecticības un Pareizticīgās Baznīcas attiecības bija nekas cits kā pēdējās institūcijas iekšējās problēmas, kuras centās risināt un koriģēt valsts. Valsts, atzīstot vecticībnieku tiesības un reliģisko brīvību, bija spiesta saprast, ka turpmāk netiks īstenota ideja panākt Baznīcas vienotību un „šķeltnieku” kustības apspiešanu. Tas atsevišķās politiskajās un konservatīvajās aprindās izsauca lielu nepatiku un protestus. Turklāt vecticībnieki turpināja neatzīt valsts kontroli pār Baznīcu un Pētera I īstenotās reformas. Tas viss situāciju sarežģīja daudz nopietnāk un izsauca lielas un saspīlētas diskusijas, un vecticībnieki turpināja dzīvot un darboties duālistiskās un nenoteiktās valsts politikas iespaidā. Krievijas Impērijā risinājās vecticībnieku jautājuma piemērošana jaunajai

²⁶⁴ Podmazovs A. Vecticība Latvijā. – Rīga, 2001.- 102.lpp.

²⁶⁵ turpat, 106.lpp.

²⁶⁶ Eršova O. Staroobrjadčestvo i vlastj. - M., 1999.- s.120.

Baznīcas politikai un jaunajiem vēsturiskajiem apstākļiem, un sabiedrībā veidojās kvalitatīvi citas prasības attiecībā pret reliģiskajām un pilsoniskajām tiesībām. Šīs izmaiņas deva iespēju vecticībniekiem sākt jaunu posmu kopienas dzīvē, bet oficiālās varas apziņā kardinālas pārmaiņas nenotika un attieksme pret vecticību kā pret sabiedrības slimību tāpat turpināja eksistēt.²⁶⁷

Evaņģēliski - luteriskā Baznīca bija vislielākā cietēja un zaudētāja šajā revolūcijā, jo bija saistīta (juridiski, vēsturiski un morāli) ar veco feodālo iekārtu, jeb precīzāk - muižniecību. Toreizējo sabiedrības attieksmi var ilustrēt ar M.Valtera 20.gs. sešdesmitajos gados atmiņās pausto domu: „Luteriskā baznīca bija ne visai ļoti iecienīta.”²⁶⁸ Evaņģēliski - luteriskās Baznīcas Vidzemes un Kurzemes, kā arī Pēterburgas Konsistorijas nekavējoties gan pēc iekšēja, gan ārēja pamudinājuma centās izanalizēt un noskaidrot „baznīcu nemieru” cēloņus Vidzemes un Kurzemes guberņās²⁶⁹, taču nedz valsts, nedz muižniecība un arī pati Baznīca pie reformu realizācijas nenonāca. Birokrātiskā mašīnērija cara valdībā darbojās lēni un negribīgi. Aplūkojot dažādu cara valdības birokrātisko institūciju savstarpējo saraksti un saraksti ar Evaņģēliski - luteriskās Baznīcas pārvaldes institūcijām un guberņu pārvaldēm, var secināt, ka tālāk par problēmu iztīrāšanu un tukšu runāšanu birokrāti netika un arī īsti nevēlējās tikt. Evaņģēliski - luteriskā Baznīca pati savā iekšienē nespēja ar šo sarežģīto politisko un vēsturisko problēmu tikt galā, bet konservatīvā muižniecība centās saglabāt savu pēdējo ievērojamāko ietekmes sfēru, pretrunīgās patronāta tiesības netika atceltas un arī citas reformas netika realizētas. Politiskajā arēnā un vēlāk arī Krievijas Valsts Domē šis jautājums kļuva par politisko spekulāciju un demagoģiskas spriedelēšanas objektu.

Vairāki desmiti luterāņu mācītāju revolūcijas laikā cieta no fiziskas vardarbības, laupīšanām, bet pieci bija nogalināti.²⁷⁰ Mācītāji bija spiesti bēgt, daudzi vācu tautības

²⁶⁷ Eršova O. Staroobrjadčestvo i vlastj. - M., 1999.- s.96.

²⁶⁸ Valters M. Atmiņas un sapņi. – Stokholma: Daugava, 1969.- 46.lpp.

²⁶⁹ KVVA, 821.f., 5.apr., 283.l., b.p.

²⁷⁰ 20.gadsimta Latvijas vēsture I. Latvija no gadsimta sākuma līdz neatkarības pasludināšanai. 1900-1918. – Rīga, 2000.- 345.lpp.

mācītāji, saskaroties ar latviešu revolucionāru vardarbību, ar konsistoriju piekrišanu aizceļoja uz Vāciju. Baznīcai šī bija vēl nekad nepieredzēta situācija.

Precīzs cietušo skaits nav zināms, jo gan Iekšlietu ministrijai, gan Ģenerālkonsistorijai bija sava atšķirīga statistika. Tā 1907.gada maijā izcēlās strīds starp šīm institūcijām par konkrētiem skaitļiem. Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas konsistorijas pārmeta Krievijas Iekšlietu Ministrijai pārspīlējumus statistikā, jo tādejādi tā centās parādīt Baznīcas nevarību un nespēju kontrolēt situāciju revolūcijas laikā.²⁷¹ Pēc revolūcijas policijas iestādes veica izmeklēšanu par baznīcu grautiņiem un garīdznieku nogalināšanu, kas notika Tieslietu Ministrijas stingrā pārraudzībā. Daudzus teroristus noķēra un ar tiesas spriedumu notiesāja, bet tikpat daudziem izdevās no soda izbēgt.²⁷² Evaņģēliski - luteriskajā Baznīcā iekšējās reformas veikt nebija iespējams, jo radās pamatīga plaša nacionālajās attiecībās starp latviešu un vācu luterāņiem, ko vēl vairāk saasināja cara ierēdniecības vēlme spodrināt cara režīmu un mēģināt pārliecināt, ka revolūcija patiesībā bija vērsta pret vācu muižniecību un Evaņģēliski – luterisko Baznīcu kā tās satelītu un nevis cara patvaldību.

1905.gada revolūcija bija arī brīdis, kad veco, sociāli segmentēto sabiedrību pilnībā nomainīja pret nacionāli segmentēto sabiedrību, kas Latvijā bija visvairāk izjūtams tieši Evaņģēliski - luteriskās Baznīcas aprindās. Evaņģēliski - luteriskā Baznīca ilgi nevarēja attapties no prestiža un autoritātes zuduma, ko radīja 1905.gada revolūcijas notikumi Latvijā.

20.gadsimta sākumā vecā un arhaiskā Krievijas feodālās sabiedrības forma sāka izzust, dodot ceļu jaunažiem, moderniem strāvojumiem. Mainījās sabiedrības sociālā struktūra, kā arī dzimstība tās attieksme pret atsevišķām „vecās” sabiedrības struktūrām. Sabiedrības kriticisms un prasības pēc reformām nesaudzīgi skāra ikvienu dzīves jomu, tajā skaitā tādu vienmēr tradicionālu, patriarhālu un universālu institūciju kā Baznīca.²⁷³ Sabiedrības prasības pēc reformas skāra ikvienu reliģisku un konfesjonālu institūciju. Lielo pārmaiņu procesos cilvēki nereti vīlās tradicionālajās reliģiozitātes formās, ko

²⁷¹ KVVA, 821.f., 5.apr., 283.l., b.p.

²⁷² turpat.

²⁷³ The End of European Era. 1890 to the Present. – NY: London, - 95.lpp.

nodrošināja tradicionālās konfesijas. Itin bieži ticīgie, kuri vīlās šajās konfesijās, mierinājumu atrada divās pretējās izpausmēs – aizraujoties ar marksisma idejām vai pievēršoties jaunās reliģiozitātes formām – netradicionālajām reliģiskajām kustībām. Tā bija savdabīga cilvēciska atbilde urbanizācijas mestajiem sociālajiem un kultūras izaicinājumiem. Šādos apstākļos jaunās reliģiozitātes formas uzskatāmas arī par multikulturālās dažādības likumsakarību.²⁷⁴

Krievijas valdības attieksme pret netradicionālajām kustībām un organizācijām gadsimtiem ilgi bija iezīmēta ar neiecietību. Netradicionālās konfesijas attieksmes skalā starp kristīgajām konfesijām bija novietotas pašās beigās. Tās bija uzskatītas kā monarhiju un valdošo Baznīcu apdraudošs fenomens. Ja t.d. tradicionālās konfesijas, ņemot vērā savu iekšējo struktūru un hierarhiju, varēja justies kaut mazliet pasargātas, tad “sektas” bija pilnīgi ievainojamas un trauslas reliģiskas organizācijas attiecībā pret valsts varu. “Sektas” nereti tika apzīmētas ar vārdu “šķeltņieki.” Zem vārda “šķeltņieki” Krievijas Impērijas likumdošanā un administratīvajos aktos novietoja gan vecticībniekus, gan arī reliģisko sektantismu, kas Krievijā 19.gs. otrajā pusē strauji atvasinājās no protestantiskajām Baznīcām, vecticības un pareizticības.²⁷⁵

Visas sektas Krievijas Impērijā neoficiāli tika sadalītas vēl divās kategorijās: kaitīgās un mazāk kaitīgās, un šis sadalījums tika balstīts uz apsvērumiem par šo organizāciju attieksmi pret monarhiju un laulību.²⁷⁶ Ļoti bieži uz sektām Krievijā valsts lūkojās ar aizdomām tikai tāpēc, ka Rietumeiropā sektu rašanās, pastāvēšana un juridiska legalizācija bija pilsoniskās sabiedrības un liberālisma priekšvēstneses. Sektas vajāja ne tikai valsts, bet arī valdošā Baznīca un to hierarhija, kā arī tradicionālās konfesijas. Tā piemēram, 1905.gada februārī Svešticībnieku Garīgo lietu departamentā bija atklāta izmeklēšana par adventistu darbību, jo šīs konfesijas ticīgajiem aizliedza svinēt dievkalpojumus Vidzemē, līdz ar to adventistu sludinātāji vērsās pie Vidzemes gubernatora N.Zvegincova ar lūgumu atļaut to darīt. Gubernators atbildību par to neuzņēmas un lūdza padomu Iekšlietu ministrijai, bet tā savukārt – Evaņģēliski –

²⁷⁴ Tēraudkalns V. Jaunā reliģiozitāte 20.gadsimta Latvijā. Vasarsvētku kustība. –Rīga, 2003.- 65.lpp.

²⁷⁵ Aleksejeva S.I. Svatešij Sinod. V sisteme viših gosudarstvenih učereždenij poreformenoj Rossii. 1856-1904. - Sankt-Peterburg: Nauka, 2003. - s.161.

²⁷⁶ turpat, s. 170.

luteriskajai Ģenerālkonsistorijai Pēterburgā, lūdzot izskaidrot, ko darīt šajā situācijā un vispār, kas īsti adventisti bija un ar ko tie atšķīrās no baptistiem.²⁷⁷ Izskaidrošanas process kā vienmēr ievilkās, un adventistiem atļauja tika atteikta, jo nevienam nebija skaidrības kā rīkoties šajā situācijā un adventistus uzlūkoja kā baptistu sektas atšķēlušos daļu. Taču Vidzemes adventisti bija ļoti prasīgi un neatlaidīgi lūdza valstiskajām institūcijām atzīt savas tiesības. 1906.gada oktobrī Adventistu biedrības priekšsēdētājs Otto Vilgrībs rakstīja Iekšlietu ministram Pjotram Stolipinam ar lūgumu atteikties viņu likumīgajās prasībās. Lūgums netika ievērots un adventisti nolēma rakstīt vēstuli pašam monarham, skaidrojot savas ticības īpatnības un uzsverot, ka "...mēs ticam, ka valdība ir Dieva dota, lūdzam par to, dodam tai nodokļus, godu un bailes."²⁷⁸ Visbeidzot 1906.gada novembrī Iekšlietu ministrs deva rīkojumu gubernatoriem atzīt adventistus kā baptistu atzaru, jo "...nav pietiekama pamata adventistiem atteikt."²⁷⁹

Valsts attieksmē pret netradicionālajām reliģiskajām organizācijām bija vērojama ļoti rūpīgi veiktā kontrole un uzraudzība, ko realizēja ne tikai vietējās varas iestādes Latvijas teritorijā, bet arī centrālie drošības dienesti. Kopumā analizējot situāciju var teikt, ka Latvijas teritorijā pēcrevolūcijas periodā sabiedrībā bija vērojama daudz iecietīgāka varas institūciju un sabiedrības attieksme pret netradicionālajām reliģijām nekā pārējā Krievijas teritorijā.

Reliģisko sektu jautājumā pēc revolūcijas valdība turpināja īstenot tradicionālo politiku, kur reliģiskajai brīvības apziņai nebija ierādīta centrālā loma politiskajā dzīvē. Krievijas Valsts Doms vairākkārt mēģināja izstrādāt likumdošanu attiecībā pret reliģiskajām sektām, taču nesekmīgi, jo tam visam pretī stājās gan valdošā Baznīca, gan pārējās tradicionālās konfesijas, gan arī valsts institūcijas, kas šo attiecību peripetijās nespēja un nevēlējās iedziļināties.²⁸⁰

---

²⁷⁷ KVVA, 821.f., 5.apr., 1035.l., 18.lpp.

²⁷⁸ turpat

²⁷⁹ turpat

²⁸⁰ Aleksejeva S.I. Svatešij Sinod. V sisteme viših gosudarstvenih učereždenij poreformenoj Rossii. 1856-1904. - Sankt-Peterburg, : Nauka, 2003.- s. 191.

Svešticībnieku Garīgo lietu departamenta ierēdņi ziņojumā par reliģisko situāciju Vidzemes un Kurzemes guberņās pēcrevolūcijas periodā uzsvēra, ka sektas ātri un efektīvi izmantoja radušos situāciju, lai pievilinātu sev ticīgos no citām konfesijām. Ierēdņi pasvītēja, ka šajās guberņās bija vērojama negatīva attieksme no Luterāņu Baznīcas puses pret sektām, bet savukārt sektām - pret luterāņiem.²⁸¹

Netradicionālās reliģiskās kustības Baltijas guberņās 1905.gada manifesta deklarētās brīvības uztvēra ar atvieglotumu un cerībām, un šķiet, ka tās bija vienas no retajām reliģiskajām institūcijām, kam arī pēc 1905.-1907.gada vēl saglabājās noteiktas ilūzijas. Par to liecina no Vidzemes un Kurzemes guberņām iesūtīto vēstuļu un prasību skaits Svešticībnieku Garīgo lietu departamentam. Lūgumu motīvi lielākoties saistījās ar vēlmi dibināt un legalizēt draudzes, sprieda par metriku jautājumu, atļaut sludināt vai pārvietoties draudžu sludinātājiem u.c. Valdības ierēdņu attieksme ļoti bieži bija noteicošais faktors kādas sektas darbībā, tās veismēs un neveismēs. Netradicionālo reliģisko kustību lūgumi lielākoties bija atstāti bez uzmanības, bija atteiktas prasības, likti mākslīgi šķēršļi, pamatojot to ar iesniegto lūgumu nepilnībām vai neprecizitātēm. Tā Rīgā iznākošā avīze "Rižskaja Mišļ" 1909.gadā 9.maijā sekoja līdzīgai baptistu nedienām Kurzemes guberņā, kur Grobiņas baptistu draudze nolēma atklāt draudzes skolu, bet aprīņķa priekšnieks, ņemot vērā, ka draudzei nebija juridiska statusa, atteica. Skola jau bija gatava, un draudze no varas iestādēm nevarēja dabūt koncesiju skolas atklāšanai, tad vietējais draudzes skolotājs šo skolu atklāja uz sava vārda un personisko atbildību, bet skolu inspektors šo skolu nekavējoši slēdza.²⁸²

Arī Krievijas Iekšlietu ministrijas izstrādātajā un Valsts Domei piedāvātajā likumprojektā tika runāts par atļauju t.d. sektantiem brīvi rīkot reliģiskās ceremonijas un vest metrikas.²⁸³ Taču likumprojekts tā arī palika politisko diskusiju līmenī, kaut arī Krievijas avīzes cēla trauksmi un izteica savu nepatiku pret topošo likumprojektu. Avīze

---

²⁸¹ KVVA, 821.f., 5.apr., 22.l., b.p.

²⁸² Rižskaja Mišļ, - 1909. - Nr. 534.

²⁸³ KVVA, 821.f., 5.apr., 1046.l., 161.lpp.

“Novoje Vremja” 1910.gada 13.oktobrī rakstīja: “sektas, propagandējot savu mācību, ne tikai publiski apvaino pareizticību, bet arī met tai izaicinājumu.”²⁸⁴

1910.gadā Iekšlietu ministrija izstrādāja un akceptēja noteikumus reliģisko sektantu sapulču norisei, kurā bija noteikts, ka reliģiskās sapulces sektanti drīkst organizēt mājās bez vietējās varas iestāžu atļaujas, bet ārpus mājām, tikai ar iestāžu atļauju un iepriekšēju brīdinājumu.²⁸⁵

Pie sadaļas „sektanti” pēc valdības klasifikācijas bija ievietoti arī Mozus ticīgie. 20.gadsimta sākumā ebreji vēl aizvien dzīvoja apmešanās joslā un pilnā mērā izjuta un izbaudīja valsts politikas diskriminējošo attieksmi pret sevi. Nereti arī Mozus ticīgos aizvien vēl uzskatīja kā tautu, kas “piesita Jēzu krustā.” Latvijas teritorijā 20.gadsimta sākumā dzīvoja lielas ebreju kopienas, galvenokārt Rīgā, Kurzemē un Latgalē, kas ticības jomā sadalījās divos reliģiskajos virzienos – hasīdos un mitnagdim. No valsts puses bija vērojama pilnīgi līdzīga attieksme pret abiem virzieniem un šajā ziņā gradācija nebija veikta.

Revolūcijas laikā Mozus ticīgo sinagogas nebija protestu un revolucionāro notikumu epicentri. Taču laikā, kad Latvijas teritorijā plosījās soda ekspedīcijas, atsevišķas sinagogas cieta no soda ekspedīciju izrēķināšanās un bija nopostītas, kā piemēram, Gostiņos jeb idišā dēvētā Glazmanka. Soda ekspedīcijas mēģināja organizēt arī ebreju grautiņus, kas lielākoties neizdevās. 1906.gada janvārī Pēterburgā avīze “Gaisma” rakstīja, ka Ludzā 1905.gada beigās bija ebreju grautiņu mēģinājums ar nolūku noslepkavot vietējos ebrejus un izlaupīt viņu veikalus. Avīze rakstīja, ka „melnsimtnieku vidū nebija neviena godīga latvieša, un ka bandīti gatavojās slepkavot nevainīgus cilvēkus, bet katoļi, latvieši, uzzināja par melnsimtnieku nodomiem, lielā steigā ieradās Ludzā un paziņoja, ka ebreji ir tādi paši cilvēki kā visi pārējie. Tad melnsimtnieki saprata, ka latvieši nejoko, un izlamājuši latviešus, izklīda atsakoties no sava plāna īstenošanas.”²⁸⁶

²⁸⁴ KVVA, 821.f., 138.apr., 171.l., 123.lpp.

²⁸⁵ turpat, 124.lpp.

²⁸⁶ Šteimans J. Ebreju mentalitātes problēmas//Acta Latgalica. -Daugavpils, 2001.-Nr.11, 91.lpp.

1911.gadā Svešticībnieku Garīgo lietu departamentam un Iekšlietu ministram pienāca vēstule no Rīgas iedzīvotāja Ārona Levenšteina, kas tapa ar vietējo Mozus ticīgo līderu svētību, savā vēsturiskajā pārskatā un ziņojumā skaidroja Mozus ticīgo situāciju, izteica priekšlikumus valsts un Mozus ticīgo kopienas attiecību un sadarbības uzlabošanai, un skaidroja, kāpēc ebreju jaunatne iesaistās revolūcijā un kāpēc ir vērojama liela negativitāte pret valsti un iekārtu. Ārons Leveinšteins savā vēstulē ļoti precīzi norādīja galvenās problēmas, kas valstij savā attieksmē pret Mozus ticīgajiem ir jārisina:

1. rabīnu legalizācija;
2. kroņa rabīnu institūcijas atcelšana;
3. ješibotu legalizācija;
4. rabinātu institūcijas radīšana;
5. galvenā rabīna institūcijas uzturēšana no valsts līdzekļiem;
6. nodokļu komitejas izveidošana, kas regulētu nodokļu vākšanu, risinātu jautājumu par sinagogu, lūgšanu namu, rabīnu u.c. uzturēšanu;
7. korobkas nodokļa atcelšana;
8. atļaut brīvi ebreju biedrībām un privātajām personām dibināt mācību iestādes;
9. atcelt ebreju bērniem mācības sestdienās un ebreju svētkos;
10. ļaut ebreju zaldātiem piekopt košrut tradīcijas;
11. atļaut ebrejiem tirgoties svētdienās un kristiešu svētkos.²⁸⁷

Šajā vēstulē ieteiktie priekšlikumi un novērojumi ļoti precīzi atspoguļoja valsts un Mozus ticīgo kopienas savstarpējo attiecību aspektus un valsts realizēto politiku. Taču no valsts institūciju puses nebija redzama ieinteresētība šīs attiecības reformēt. Vēstules nobeigumā autors uzsvēra, ka par nožēlu, Krievijas valdība iepriekšējā gadsimta (19.gs. – aut.) sešdesmitajos gados uzsāka rīdīt latviešus pret muižniecību, luterāņu mācītājiem un vāciešiem, kas arī noveda pie šīs komplicētās situācijas.²⁸⁸

Svešticībnieku Garīgo lietu departamenta ziņojumā par reliģisko konfesiju noskaņojumu pēcrevolūcijas periodā bija uzsvērts, ka runājot par Mozus ticīgo attieksmi

---

²⁸⁷ KVVA, 821.f., 150.apr., 395.l., 2.lpp.

²⁸⁸ turpat, 7.lpp.

pret valdības jauno politiku ir vērojama liela atturība.²⁸⁹ Mozus ticīgie, pieredzējuši dažādus laikus un katras Krievijas Impērijas valdības atšķirīgu nostāju attiecībā pret jūdu ticību, aktīvi piedalījās revolūcijas notikumos un jaunajos apstākļos nolēma nogaidīt, kaut gan īpaši lielas cerības uz tolerances politiku netika liktas.

Tikai 1910.gadā Pēterburgā tika sasaukta rabīnu komisija, kas uzsāka savu darbu, lai izstrādātu jaunas regulācijas. Centrālais rabīnu komisijas jautājums bija rabīnu atbrīvošana no karaklausības un ebreju – kantonistu problēma.²⁹⁰ Valdības attieksme pret Mozus ticīgo aktivitātēm šķiet bija vairāk nogaidoša, bet sabiedrībā tas izsauca lielas politiskās kaislības. Avīze “Russkoje Znamja” 1910.gada 23.martā histēriskā tonī rakstīja, ka “pašreizējās valdības līdzjūtība un Iekšlietu ministrijas labvēlība pret ebrejiem un cenšanās ebreju jautājumu risināt likumdošanas ceļā jūdu kongresam iedeva milzīgu uzdrošināšanos.”²⁹¹

1910.gadā tika svinēta Rīgas pievienošanas Krievijai Impērijas 200 gadu jubileja, uz kuru ieradās arī pats cars Nikolajs II. Šis pasākums bija ieplānots jau 1908.gadā Krievijas Impērijas Ministru padomes izveidotajā plānā ar mērķi izstrādāt pasākumu programmu Krievijas iespaيدا palielināšanai Baltijas guberņās. Ministru padome iecerēja veikt veselu virkni politiski aktuālu pasākumu, kas simbolizētu šo guberņu nesaraujamo vienību ar Krievijas Impēriju un saturiski vēstītu par jubilejas vēsturisko nozīmību. Viens no šiem pasākumiem bija Rīgas pievienošanas Krievijas 200 gadu jubilejas svinības.²⁹² Jubilejas ietvaros atsevišķi izcēla ideju rīkot reliģiskas svinības par godu šim notikumam, taču beigās, šķiet, svinību rīkošanas procesā šo ideju koriģēja un jubilejas pasākumus sarīkoja sinhroni, un Baznīca bija iesaistīta kopējā organizēšanas plānā. Tomēr ir jāuzsver, ka ideja par Baznīcas aktīvo iesaistīšanos šajā notikumā bija diktēta no “augšas” un nevis radusies pēc Baznīcas vadības iniciatīvas.

---

²⁸⁹ KVVA, 821.f., 5.apr., 22.l., b.p.

²⁹⁰ KVVA, 821.f., 138.apr., 142.l., 36.lpp.

²⁹¹ KVVA, 821.f., 138.apr., 164.l., b.p.

²⁹² KVVA, 1276.f., 2.apr., 139.l.// Imperskaja politika. Rossija v Prebaltike v načali XX veka. - Tartu, 2000. - s. 340;

Jau dažus mēnešus pirms tam jubilejas svinības ievadīja steidzami sagatavošanas darbi un pasākumi. Viens no pretenciozākajiem un interesantākajiem svinību ievadpasākumiem bija cara dzimšanas dienas svinības 1910.gada 6.maijā, kurā tika iesaistītas gandrīz visas lielākās konfesijas. Dzimšanas dienas svinības valdības informācijā pasniedza kā savdabīgas sabiedrības nomierināšanas zāles neilgi pirms jubilejas lielajām svinībām. Luterāņu, pareizticīgo, vecticībnieku un ebreju centrālajos dievnamos tika svinētas īpašas pateicības liturģijas par godu caram Nikolajam II un viņa īstenoto Baznīcas politikai. Emocionāli pacilāti par šīm svinībām rakstīja vienīgi Pēterburgas prese. Latviešu un vācbaltiešu liberālā prese uz šo pasākumu lūkojās visai rezervēti, atvēlot tikai oficiālu paziņojumu sleju.

200 gadu jubilejas svinības izvērtās visai krāšņas un pompozas. Kā rakstīja toreiz krievu avīze „Rižskij Vestnik:” „...svinībās dalību ņēma gan latvieši, gan krievi, gan vācieši, kā arī vecticībnieku... pareizticīgie un luterāņi...”²⁹³ Nikolajs II apmeklēja Rīgā Doma Baznīcu, kur viņu sveica Baltijas guberņu Evaņģēliski - luteriskās Baznīcas konsistoriju vadība. Pareizticīgās Baznīcas vadība caru sveica Rīgas Kristus Piedzimšanas katedrālē. Cars tikās ar augstākām latviešu aprindām un pareizticīgo latviešu “deputāciju”, bet Melngalvju namā uzrunāja Baltijas muižniecību.²⁹⁴ Pēc trijiem mulsumā un nesapratnē aizvadītajiem pēcrevolūcijas gadiem cara vizīte un tās plāns atgādināja savdabīgu cara mēģinājumu izlīgt mieru ar dumpīgajām Baltijas guberņām un ievadīt samierināšanās procesu.

Vācbaltiešu prese centās klusēt, aprobežojoties tikai ar oficiālu informāciju un izvairoties no pārāk lielas notikuma analīzes. Krievu liberālā „Rižskaja Mišļ” bija spiesta darīt to pašu, bet savukārt vietējā „Rižskij Vestnik” slavīnāja Krieviju, caru un kaunināja latviešus par pasivitāti un vāciešus, kuri aizvien vēl cenšas ģermāņu kultūru Baltijā izplatīt, un šiem uzskatiem lielākoties piebalsoja arī Krievijas centrālā prese. Svešticībnieku Garīgo lietu departamenta ziņojumā bija mēģināts panākt minētā pasākuma politiskā un vēsturiskā svarīguma un nozīmes palielināšanu, uzsverot, ka tas bija notikums, kas ietekmēja arī Baznīcas dzīvi Baltijas guberņās. Un kā simboliska

---

²⁹³ Rižskij Vestnik. 1910. - Nr. 149.

²⁹⁴ turpat.

vienotības zīme bija atklāts Pētera I piemineklis. Nikolaja II uzruna Rīgā luterāņu katedrālē, pēc ierēdņu domām, radīja dziļu iespaidu par cara attieksmi pret Luterāņu Baznīcu, kas cēla luterāņu pašapziņu.²⁹⁵ Bet „Jaunā Dienas Lapa” 1910.gada 3.jūlijā uzsvērti piebilda: „...latviešiem kā vietējai tautai būtu tiesība teikt par savu stāvokli šais 200 gados ko vairāk.”²⁹⁶

Pēc revolūcijas sabiedrība bija acīmredzamā šoka stāvoklī. Tā lielākoties klusēja par notikušo, centās izlikties, ka 1905.gads īsti nav bijis un revolūcija nav notikusi. Par notikušo baznīcas demonstrācijās atklāti atteicās runāt gandrīz visas tajā iesaistītās puses. Nopietnas diskusijas notika tikai nacionālu grupu ietvaros, atsevišķās Baznīcas institūcijās. Aizvainojums un neuzticēšanās gan sociālajām un nacionālajām grupām vienai pret otru, gan konfesijām vienai pret otru, gan visām kopā pret valdību un valsti bija pēcrevolūcijas ikdienas parādība visas Krievijas Impērijas teritorijā, arī Latvijā. Taču gandrīz vai ikviena konfesija (īpaši luterāņi) aktīvi uzsāka iekšējo misiju darbību, domājot par kvalitatīvu sava darba veikšanu, kas ikdienā nereti sabiedrībā palika nepamanīts vai arī noklusēts. Laikposms starp 1905.g. revolūciju un Pirmo pasaules karu bija brīdis, kad sabiedrībā bija vērojams straujš ekonomiskās un kultūras dzīves uzplaukums Latvijas teritorijā. Šajā laikā bija pamanāmas sekularizācijas tendences, kas neveicināja Baznīcas autoritātes atgūšanu pēc revolūcijas, bet valdības nespēja reformēt valsts un Baznīcas attiecības noveda pie turpmākas vilšanās valdības institūcijās un kreiso ideju dominantes. Cerības uz reformu iespējamību izzuda jau ap 1908/1909.gadu līdz ar cenzūras ieviešanu un progresējošo monarhijas pozīciju nostiprināšanu. Iekšlietu Ministrijas pakļautībā esošie drošības dienesti jeb t.d. ohranka turpināja izspiegot Baznīcas aprindas, cītīgi vervējot aģentus ne tikai žurnālistu, partijas vadītāju, skolotāju un ārstu aprindu pārstāvjus, bet arī zemākos un augstākos visu konfesiju garīdzniekus.²⁹⁷ Vietējie krievu valodā iznākošie laikraksti centās popularizēt ideju par cara valdības īstenotās ticības politikas pareizību, uzsverot, ka valsts un Baznīcas nošķiršana būs nenormāla cilvēciskās dzīves nekristīga parādība. Kā rakstīja „Rižskij Vestņik,” tad

²⁹⁵ KVVA, 821.f., 5.apr., 22.l., b.p.

²⁹⁶ Jaunā Dienas Lapa. 1910. - Nr. 150.

²⁹⁷ Odincov M. Verisovednije reformi v Gosudarstvenoj dume (1906.-1917): nadžeždi diskusiji u istoričeskije uroki//Svoboda sovesti v Rosii:istoričeskij I sovremennij aspekti. – Moskva, 2006., s 486.

Krievijā kā pareizticīgajā valstī, katra sabiedriski politiskā dzīves parādība ir centrēta reliģijas pamatā, tas nav iespējams: „Šajā ziņā mēs tālu priekšā esam aizsteigušies Rietumeiropas valstīm, īpaši Francijai, kur no vienas puses ir pāvests, bet no otras sociālisms, kas viens otru apkaro, un rada bēdīgu stāvokli Katoļu Baznīcai.”²⁹⁸

Krievijas Impērijas un cara pašizolācija Baznīcas un valsts attiecību politikā noveda pie pakāpeniskas šīs daudznacionālās un multireliģiskās valsts sabrukuma, kas strauji iesākās līdz ar Pirmā pasaules kara sākumu.

Pirmais pasaules karš, kas aizsākās 1914.gadā, ne tikai tuvināja Krievijas Impērijas un visas Eiropas monarhiju sabrukumu, bet arī radīja zināmas izmaiņas valsts un Baznīcas attiecībās. Šis karš ne vienai no karojošām pusēm nebija reliģisku mērķu vadīts, taču Krievijas Impērijas propaganda, mēģinādama attaisnot valsts iejaukšanos karā, centās karam piedot reliģisku nokrāsu, bārstot populistiskus saukļus “par pareizticību” un “par pareizticīgo slāvu apvienošanos” utt. Masu apziņā atsevišķas valdības aprindas un institūcijas mēģināja apelēt pie noteiktas sabiedrības daļas sirdsapziņas, izsaucot reliģiskus saukļus un velkot paralēles ar Krusta karu laikmetu. Loģiski izvērtējot, var secināt, ka diez vai šie saukļi bija nopietni uztverami, pamatoti un saturēja kādu noteiktu ieceri, jo drīzāk tie bija radīti, lai lielākās Krievijas iedzīvotāju daļas acīs (īpaši – pareizticīgajā) kaut uz mirkli attaisnotu karu un Krievijas iesaistīšanos tajā, kaut gan no otras puses Krievijas Impērijas mērķi un ierēdņu iedomas savā globalitātē nereti nezināja robežas, arī reliģiskajā aspektā. Baznīca Krievijas Impērijas politikas rezultātā bija jau tik sekularizēta no valsts puses, ka jebkuras reliģiskās idejas un pat dogmas bija valstij brīvi pieejamas, ar tām varēja manipulēt, tās jebkurā brīdī varēja izmantot un tās vairāk nebija Baznīcas “privilēģija un īpašums.” Šādā situācijā, nepastāvot robežām starp valsti un Baznīcu (Krievijas situācijā – Pareizticīgo Baznīcu), sabiedrībā bija liela varbūtība, ka var rasties galēji negatīva attieksme pret valsts Baznīcu un reliģiju vispār. Tas bija Krievijas Impērijas reālais un tuvojošais drauds, kas 1917.gada oktobrī pārvērtās realitātē. Kāds raksts Pēterburgas avīzē “Birževije vedomosti” 1914.gada 1.novembrī vēstīja, ka Krievijas veiksmīgais karš paplašinās valsts

²⁹⁸ Cerkovj i politika//Rižskij Vestnik. 1910.g.- Nr. 97.

robežas, un Krievijas savās skavās aptvers visas slāvu zemes un pareizticība triumfēs.²⁹⁹ Šie utopiski populistiskie mērķi ar katru kara dienu samazinājās, taču acīmredzami tie nodarīja Pareizticīgo Baznīcai lielu morālu zaudējumu, un pašas Krievijas sabiedrība vēl dziļāk sāka atsvešināties no reliģijas un visas Baznīcas.

Paralēli Krievijas sabiedrības atsevišķās aprindās pieauga radikālas un nacionālistiskas noskaņas, īpaši attiecībā pret t.d. „svešticībniekiem.” Un valdības iestādes to nereti veikli izmantoja, lai veiktu kratīšanas dievnamos vai lūgšanu namos, aizliegtu praktizēt reliģisko praksi draudzēs, arestētu šo konfesiju garīdzniekus un kulta kalpotājus, nemaz nerunājot par pastāvošo izspiegošanu, cenzūru un nemitīgi pieaugošo valsts kontroli.³⁰⁰

Pareizticīgā Baznīca Latvijā turpināja rūpēties par savu ticīgo tautu un cīnīties ar valdības realizētās politikas nospraustajām robežām. Pirmā pasaules kara laikā Pareizticīgajai Baznīcai Latvijā, gluži kā citām konfesijām, nācās piedzīvot daudz smagu brīžu, tā nespēja izvairīties no cara valdības piespiedu evakuācijas. 1915.gada jūlijā, vācu karaspēkam tuvojoties, lielākā daļa baznīcu inventāra, rituālo trauku, svētbilžu, zvanu, baznīcu arhīvu un bibliotēku, Rīgas Garīgais seminārs un visa augstākā garīdzniecība evakuējās uz Iekškrīevijas guberņām.³⁰¹ Taču arī evakuācijas apstākļos Pareizticīgā Baznīca savu garīgo un izglītojošo darbību nepārtrauca. 1916.gadā Pareizticīgās Baznīcas vadība iesniedza Sv. Sinodei lūgumu atļaut īstenot veselu virkni iecerēto pasākumu ar mērķi stiprināt Pareizticīgās Baznīcas darbību Baltijā un veikt reliģiski-izglītojošus pasākumus. Šo plānu izstrādāja protoherejs Aleksandrs Vjarats, tā pamatā bija doma panākt valdības finansiālu atbalstu, nevis tikai politisku un deklaratīvu, lai Baznīca būtu spējīga uzturēt skolas, izdot pareizticīgo presi, izglītēt topošo garīdzniecību³⁰², taču valsts nebija spējīga atrast līdzekļus, līdz ar to šis projekts kārtējo reizi palika deklaratīvā līmenī.

²⁹⁹ KVVA, 821.f., 150.apr., 66.l., 128.lpp.

³⁰⁰ Odincov M. Verospovednije reformi v Gosudarstvenoj dume (1906.-1917): nadzeždi diskusiji u istoričeskije uroki//Svoboda sovesti v Rosii:istoričeskij I sovremennij aspekti. – Moskva, 2006., s 533.

³⁰¹ Gavrilin A. Očerki istorij Rižskoj Eparhij. - Riga: Filokalija., 1999.- s. 329.

³⁰² KVVA, 796.f., 203.apr., 34.l., 3.lpp.

Savukārt Rīgas bīskapa Jāņa lūgums Sv. Sinodei atbalstīt Rīgas Pētera un Pāvila pareizticīgās brālības izdoto reliģisko žurnālu guva atbalstu un katru gadu valdība asignēja 1.500 rbļ. Pēc evakuācijas 1915.gadā valdība turpināja piešķirt naudu brālībai un latviešu pareizticīgo žurnāli turpināja iznākt Pēterburgā līdz pat 1917.gada oktobrim.³⁰³

Baznīca kā institūcija, kas atrodas konkrētā laikā un telpā, arī tika ierauta Pirmā pasaules kara notikumos, kā vienmēr nespējot no tā izvairīties vai kaut ko mainīt. Lielāko konfesiju pārstāvji, it īpaši Katoļu Baznīca kā liela starptautiska institūcija un arī autoritāte, centās novērst karu un apstādināt apgriezienus uzņemošo Eiropas tragēdiju, taču nesekmīgi. Katoļu Baznīca par spīti savai pacifistiskajai darbībai kara laikā, Krievijas Impērijā tika kontrolēta un izspiegota vēl rūpīgāk. Šo faktu ilustrēja Krievijā saceltā ažiotaža ap pāvesta Benedikta XV izdoto uzsaukumu karojošām tautām un viņu valdībām par mieru, ar kuru visu ticīgo tautu aicināja lūgties par mieru pasaulē un nožēlot grēkus. Vēl pāvests aicināja Baznīcu visā Eiropā 1915.gada Lieldienu laikā noorganizēt īpašas reliģiskas aktivitātes (adorēt, sūdzēt grēkus, lūgties Rožukroni utt).³⁰⁴ Vatikāna iecerētais pasākums radīja lielas aizdomas Krievijā. Krievijas Impērijas esošajā situācijā Katoļu Baznīcai sākumā, lai realizētu pāvesta ieceri, bija jāizlūdz atļauja varas iestādēm un jāpierāda, ka tas nav vērsts uz pastāvošās iekārtas graušānu, kas izrādījās ilgs un sāpīgs process. Svešticībnieku Garīgo lietu departamenta ierēdņi, apkopojot informāciju, ziņoja Iekšlietu ministram, ka “pāvesta dekrēts, starp citu, var traucēt visu reliģiju un nacionalitāšu cara padoto vienotībai, kas nepieciešama, lai sekmīgi pabeigtu iesākto karu.”³⁰⁵ Tā rezultātā pāvesta sūtījums ticīgajai tautai līdz Krievijas Impērijas katoļticīgajiem un visai sabiedrībai tā arī nenonāca.

1915.gada sākumā Katoļu Baznīcas augstākā hierarhija lūdza Krievijas valdībai atļauju nozīmēt katoļu kapelānus un veikt garīgo aprūpi Krievijas Impērijas teritorijā esošajās karagūstekņu nometnēs, bet valsts institūcijas to aizliedza, pamatojoties uz šādiem iemesliem:

1. šo karagūstekņu vidū var būt uniātu garīdznieki, kas nav atzīti Krievijā;

³⁰³ KVVA, 796.f., 199.apr., 6.nodaļa, 3.galds, 146.l., b.p.

³⁰⁴ KVVA, 821.f., 128.apr., 1424.l., 25.lpp.

³⁰⁵ turpat

2. tur var būt jezuīti, kas ir kaitīgi Krievijas Impērijai iekārtai un šeit ir aizliegti.³⁰⁶

Šis Krievijas valdības solis bija pretrunā ar starptautisko praksi, kad kara laikā garīdzniecības pārstāvjiem atļāva veikt karojošo garīgo aprūpi un starptautiskajā sabiedrībā, īpaši katoliskajā Francijā, un Vatikānā šī ignorances politika radīja lielu neizpratni un Krievijai nācās piedzīvot starptautiskā prestiža zudumu pat tās koalīcijas sabiedroto acīs.

Vatikāns mēģināja Krievijas politiku iespaidot ar Francijas starpniecību, bet rezultāts bija nesekmīgs. Krievijas monarhijai zuda jebkāda vīzija par revolūcijas laikā sludināto un deklarēto ticības brīvību un toleranci. Tā kā Latvija atradās tās robežas joslā, kas bija vairāk kara skarta, šo teritoriju apdzīvoja galvenokārt visas t.d. svešticībnieku konfesijas, kuras jau pašos pamatos uzskatīja kā monarhijai potencionāli bīstamas, tad lielas un kardinālas izmaiņas vai iecietības politikas turpinājumu no valdības puses sagaidīt nevarēja.

1915. gada 27.martā Vitebskas gubernators rakstīja Svešticībnieku Garīgo lietu departamentam oficiālu lūgumu sakarā ar tuvojošos karadarbību atļaut Kauņas benediktiešu klostera māsām pārcelties uz Latgali – Aglonu. Taču departamenta vadība neatļāva to darīt, pamatojoties uz to, ka:

1. mūķenes neatrodas nemaz tik bīstamā zonā;
2. būtu daudz jāmaksā, lai viņas pārvietotu uz Aglonu;
3. Aglona atrodas zem poļu vides ietekmes;
4. tas samazinās Kauņas bīskapijas garīguma līmeni.³⁰⁷

Šie apsvērumi parāda kara laika valdošo totālo Baznīcas kontroli, ko īstenoja valstiskās institūcijas un tai vietā, lai īstenotu reformas, realizēta tika vēl daudz konservatīvāka politika.

Ar kara sākumu Baltijas jautājums vēl vairāk saasinājās un atkal bija uzmanības centrā kā viens no komplicētākajiem iekšpolitiskās jomas jautājumiem, un kura

---

³⁰⁶ KVVA, 821.f., 128.apr., 1424.l. b.p.

³⁰⁷ turpat

risinājumu saskatīja tikai un vienīgi atceļot Baltijas guberņu īpašo statusu.³⁰⁸ Tas bija vienkāršots risinājums, ņemot vērā to, ka būtībā un vēl dziļāk tas bija vērts pret baltvāciešiem, kas jau no pirmajām kara dienām kļuva par sabiedrības un valstisko institūciju aizdomu un neloyalitātes objektu. Vācbaltiešus padarīja par grēku izpirkšanas upuri, turklāt vēl pielietojot reliģiskus izskaidrojumus. Šajā situācijā kārtējo reizi nācās ciest Evaņģēliski – luteriskajai Baznīcai, un tas bija cara valdības mākslīgi radīts mīts kā pašizdomāts glābiņš un izskaidrojums visām monarhiju piemeklējušajām nelaimēm. Krievijas Impērijas masu saziņas līdzekļi, kas karā laikā tika rūpīgi kontrolēti, neatlaidīgi rakstīja un popularizēja vāciešu kā valsts ienaidnieku tēlu. Paanalizējot rūpīgāk šos tekstus un to saturu, var secināt, ka vācieši vienmēr neatraujami bija saistīti ar Baltiju, un vislabprātāk ar Vidzemi un Kurzemi, un, protams, ar Luterāņu Baznīcu, tādejādi demonstrējot, ka nelaimju cēlonis visdrīzāk ir meklējams tieši šeit un nekur citur. Tā reakcionārais laikraksts “Russkoje Znamja”: “Vāciešiem kā Lutera sekta sekotājiem vistuvākais ir vācietis, bet pārējie tikai citas cilts pārstāvji, kas ir jāiznīcina. Tā māca viņu mājas vēsturiskās grāmatas uz tā pamata tiek audzinātas visas paaudzes.”³⁰⁹ Aiz šiem laikrakstiem acīmredzami stāvēja tikpat reakcionāras noteiktas valdības aprindas, kuras pat cars nevarēja kontrolēt, kas, izmantojot cara personisko un politisko vājumu, veiksmīgi prata diplomātiski lavierēt un panākt sev vēlamus rezultātus valsts un Baznīcas attiecībās un Baltijas jautājumā.

Valdība saprata, ka reformas ir vismaz jāmēģina inscenēt, lai izvairītos no vēl nopietnākiem iekšējiem satricinājumiem. Iekšlietu ministrijas 1914.gada nogales ziņojumā valdībai bija teikts, ka, lai noregulētu situāciju, ir jāpaātrina zemes un Baznīcas reformas īstenošanas projekts.³¹⁰ Projekts kārtējo reizi iestrēga valdības kuluāros. Toties vācu karaspēka tuvošanās un ienākšana Kurzemē izjauca ne tikai valdības nodomus, bet radīja jaunu politisko problēmu krīzi, kas atstāja iespaidu uz Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas funkcionēšanu. Nezinot, kā lai reagē kara un krīzes situācijā, un uzskatot visus vāciešus, tajā skaitā arī ebrejus, par potenciālajiem Vācijas sabiedrotajiem, Krievijas

³⁰⁸ Andrejeva N. “Ostzeiskij vopros i Pervaja mirovaja voina.”//Rossija i Baltija. – Moskva: RAN, s. 26.

³⁰⁹ KVVA, 821.f., 150.apr., 359.l., 165.lpp.

³¹⁰ Andrejeva N. “Ostzeiskij vopros i Pervaja mirovaja voina.”//Rossija i Baltija. - Moskva: RAN,- s. 30.

valdība, neizskaidrojot situāciju, steidzīgi nolēma deportēt no Baltijas uz Krievijas iekšējām guberņām vāciešus, ebrejus, muižniecības pārstāvjus un luterāņu mācītājus.³¹¹ Kā uzsvēra V.Kāle (W.Kahle), tas bija represiju un izraidīšanas laiks, kurā cieta arī daudzi luterāņu mācītāji.³¹² Daudzi vācu tautības luterāņi paspēja izglābties un, tai vietā lai dotos uz Sibīriju, bēga uz Vāciju.³¹³

Krievijas valdības uzmanība Baltijas provincēs laika posmā no 1914.-1917.gada februārim galvenokārt koncentrējās uz jautājumu par agrārā un Evaņģēliski – luterisko draudžu reformas sagatavošanu, un šis process tika uzsākts valdības un ierēdņu problēmas radikalizācijas ietvaros.³¹⁴

1915.gada decembrī Iekšlietu ministrija atsauca no Krievijas Valsts Domes likumprojektu par Vidzemes un Igaunijas guberņu Baznīcas reformu, kas Domei bija jau iesniegts 1911.gada 7.decembrī. Tas tika darīts, lai likumprojektu kārtējo reizi pārstrādātu un pielāgotu jaunajiem apstākļiem Baltijas guberņās. 1916.gada jūnijā Svešticībnieku Garīgo lietu departaments iesniedza likumprojekta jauno redakciju. To attiecināja uz visām trim Baltijas guberņām, paredzēja likvidēt patronāta tiesības. Likumprojekts paredzēja iespējas draudžu sapulcēs lietot vietējās valodas, bet ar obligātu nosacījumu, ka protokoliem jābūt tulkotiem krievu valodā, jo uzskatīja, ka Baltijā krievu valodas zināšanas ir ļoti vājas. Tāpat projekts paredzēja atcelt arī baznīcu klausības.³¹⁵

Atgriežoties pie valodas lietošanas jautājuma, ir jāuzsver, ka kara laikā stingri uzraudzīja un cenzēja jebkuru informāciju. Arī oficiālā sarakste bija atļauta tikai krievu valodā. Cenzēja jebkuru informāciju: vēstules, atskaites utt, un daži luterāņi mācītāji, rakstot superintendentam T.Gētgenam, uzsvēra, ka ir aizliegts privātās sarakstes

³¹¹ Andrejeva N. "Ostzeiskij vopros i Pervaja mirovaja voina."//Rossija i Baltija. - Moskva: RAN,- s. 32.

³¹² Kahle W. Baltische Evangelische Kirchentum. Versucht eines Zugangs.//Lutersiche Kirche im Baltische Raum. - Erlangen, 1985. - s.77.

³¹³ Grass W. Die Verfolgung der Evangelische – luterischen Kirche in der Ostseeprovinzen von seiten der Russen. - Libau, 1936. - s. 36.

³¹⁴ Andrejeva N. "Ostzeiskij vopros i Pervaja mirovaja voina."//Rossija i Baltija. - Moskva: RAN, - s. 36.

³¹⁵ turpat

aploksnēs ieliktajās vēstulēs rakstīt vācu valodā, pazemīgi piebilstot, ka karš tomēr ir karš.³¹⁶

Ja luterāņu mācītāji visas nebūšanas izskaidroja ar karu, tad cara valdībai attieksmē pret Luterāņu Baznīcu Latvijā iecietības nebija. Vidzemes luterāņu mācītāji savās atskaitēs konsistorijai un superintendentam T.Gētgenam nepārtraukti sūdzējās, ka valsts ierēdņi izturējās pret viņiem patvaļīgi. Latvijas un Krievijas lielākajās pilsētās, kur uzturējās latviešu bēgļi un darbojās luterāņu draudzes, Pirmā pasaules kara laikā ļoti bieži bez iemesla luterāņu mācītāji tika arestēti, baznīcās un mācītāju mājās rīkotas kratīšanas.³¹⁷

Vidzemes un Kurzemes luterāņu konsistorijām sadarbojoties ar Krievijas Ģenerālkonsistoriju, Maskavas un Pēterburgas konsistorijām, kara laikā tika veikta latviešu luterāņu bēgļu garīgā aprūpe un, neskatoties uz varas institūciju liktajiem šķēršļiem, bija vērojama Krievijas luterāņu savstarpējās palīdzības pastiprināšanās un misijas darba aktivizēšanās.³¹⁸

Krievijas valdība paredzēja, ka 1916.gada likumprojektu papildinās un tas kļūs par dokumentu, kas noteiks Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas administratīvās reorganizācijas procesu, kas lielākoties saistījās ar mēģinājumiem izslēgt vācbaltiešus no Baznīcas augstākās hierarhijas un mazināt to lomu.³¹⁹

Lielāka daļa iecerētā un solītā tā arī palika politiski deklaratīvā līmenī. 1905.gads bija pēdēja iespēja to darīt, bet 1917.gada februārī bija jau par vēlu ko mainīt, kaut gan politiskas gribas un iniciatīvas, un Baznīcas attiecību reformu aspektā bija daudz vairāk nekā tas bija darīts pēc 1905.gada 17.aprīļa un 17.oktobra manifesta periodā.

Krievijas monarhiju piemeklēja traģiskas, bet loģiskas beigas. Kā rakstīja Andreass Keplers, tad 1917.gada februāra revolūcija atšķirībā no 1905.gada revolūcijas bija izauklēta kara pārņemtajā Petrogradā un tā bija strādniecības un inteliģences atbalstīta. 1917. februāra gada revolūcija triumfēja, jo cariskais režīms jau sen bija

³¹⁶ Latvijas Valsts Vēstures Arhīvs (tupmāk – LVVA), 6988.f., 1.apr., 260.l., 205.lpp.

³¹⁷ LVVA, 6988.f., 1.apr., 260.l., 207.lpp.

³¹⁸ turpat, 345.lpp.

³¹⁹ Andrejeva N. "Ostzeiskij vopros i Pervaja mirovaja voina."//Rossija i Baltija. - Moskva: RAN, - s. 37.

zaudējis gan krievu, gan visu citu Krievijas Impēriju apdzīvojošu tautību uzticību.³²⁰ Papildinot tālāk šo domu, var teikt, ka cariskais režīms jau sen bija neglābjami zaudējis uzticību arī reliģiskajās aprindās un Baznīcas institūcijās.

Saglabājot savu socioetnisko struktūru, 1917.gada revolūcija bija sarežģīts sociālā un nacionālā antagonisma mudžeklis. Atsevišķas politiskās aprindas uzskatīja, ka nacionālais jautājums Krievijas Impērijā būs atrisināts automātiski, monarhijai sabrūkot. Krievijas Pagaidu valdība bija spiesta cīnīties ar kara radītajām problēmām un pašas Krievijas iekšējo politisko un ekonomisko reorganizāciju, līdz ar to bijušās impērijas perifērijām, kā piemēram Baltijai, neatlika laika, un arī jebkurš solis, mēģinot realizēt jaunu perifērijas politiku, tuvināja pašu Krieviju pie teritoriālā sairuma un apdraudēja Pagaidu valdības īstenoto ideālu par reformētu, nedalāmu un vienotu Krieviju.³²¹

Tā kā nacionālais jautājums Krievijā bija dziļi saaudzis ar reliģisko, tad jau pašā sākumā gan valstij, gan Baznīcai bija skaidrs, ka nebūs viegli reformēt Krievijas politisko sistēmu, taču Pagaidu valdības pretimnākšana un gatavība runāt par samilzušajām valsts un Baznīcas attiecībām radīja pozitīvu attieksmi pret Pagaidu valdību no Baznīcas puses. Jau 1917.gada martā tika publicēta Pagaidu valdības deklarācija, kurā solīts tika nodrošināt reliģisko brīvību.³²²

Februāra revolūcija deva nacionālās politikas liberalizāciju Krievijā, kas savā apjomā un vērienīgumā tālu pārspēja 1905.gada revolūcijas sasniegumus. Visi Krievijas Impērijas iedzīvotāji saņēma pilsoniskās tiesības un brīvības – individuālās, nacionālās un kultūras tiesības. Diskriminējošie un izslēdzošie likumi attiecībā pret cittautībniekiem (inorodtsi) un citticībniekiem (inovertsi) Krievijā tika atcelti.³²³ Revolūcija radīja nacionālo kustību eksploziju un Baznīcas centienus atbrīvoties no valdības kontroles un apspiestības politiskas, bet sabiedrības kreisi noskaņotā daļa turpināja cīnīties pret vecā režīma struktūrām, īpaši reliģiju kā pretējo ideoloģiju un Baznīcu kā institūciju.

---

³²⁰ Kappeler A. The Russian Empire: A Multiethnic History. - NY: Longman, p.353.

³²¹ turpat.

³²² Odincov M. Verospovednije reformi v Gosudarstvenoj dume (1906.-1917): nadzeždi diskusiji u istoričeskije uroki//Svoboda sovesti v Rosii:istoričeskij I sovremennij aspekti. – Moskva, 2006., s 536.

³²³ Kappeler A. The Russian Empire: A Multiethnic History. - NY: Longman, pg.353.

Situācija Baltijas teritorijā Krievijas Pagaidu valdībai bija īpaši bezcerīga. Ne tikai vietējās nacionalitātes pieprasīja lielākas pašvaldības tiesības, bet arī militārās vienības un boļševistiski noskaņotā sabiedrības daļa.³²⁴ Latvijā boļševiku partija ar populistiskiem saukļiem, kas nāca no reāli pastāvošu sociālu, politisku un ekonomisku problēmu dzīlēm, pamazām sāka pulcināt lielu skaitu piekritēju, īpaši Vidzemē. Marksistiskās idejas fascinēja Latvijas sabiedrību, un reliģijai šajā procesā tika iedalīta problēmu projicētājas loma.

Neskatoties uz lielo politisko bezcerību, kas valdīja Krievijā tajā laikā, Pagaidu valdība steidzami ķērās pie Baznīcas un valsts attiecību reformas. 1917.gada 25.aprīlī Pagaidu valdība izveidoja īpašu komisiju, kuras uzdevums bija izstrādāt jaunas vadlīnijas Baznīcas politikai Krievijā. Komisijā bija 33 locekļi gan no valdības un Sv. Sinodes, gan no reliģiskajām konfesijām, valsts Padomes un Valsts Domes. Komisiju vadīja Pagaidu valdības komisārs svešticībnieku lietās profesors S.Kotļarovskis.³²⁵ Tas bija liels un nozīmīgs valdības solis uz priekšu, kas paredzēja konsekventi un operatīvi rīkoties, veidojot jaunu valsts un Baznīcas attiecību modeli Krievijā, un šoreiz valdība un valsts izrādījās patiesi ieinteresētas situācijas izmaiņās, taču darba bija neiedomājami daudz un labajiem nodomiem vairs neatlika laika.

Ar 1917.gada 14.jūlija likumu tika pilnībā atcelti visi likumi, kas ierobežoja pilsoņu tiesības un brīvību atkarībā no viņu reliģiskās pārliecības. Valsts pasludināja sevi par neitrālu reliģiskajās lietās.³²⁶ Pēc ilgiem gadsimtiem Krievijā tas bija brīdis, kad tika veikta garīgās un laicīgās varas sfēru nodalīšana, taču ne oficiāla valsts un Baznīcas nošķiršana. Pareizticīgā Baznīca zaudēja savu privilēģēto stāvokli, kas patiesībā bija tikai gadsimtiem ilga valsts kontrole un atkarība.

Visas reliģiskās konfesijas Krievijā jaunajai Pagaidu valdībai lūdza īstenot 1905.gada 17.aprīlī tolerances edikta solīto reliģisko brīvību, ko Krievijas monarhija tā arī nespēja īstenot. Pēc šīs diezgan sāpīgās nepiepildīto cerību un neīstenoto solījumu

---

³²⁴ Kirby D. *The Baltic World. 1772-1993. Europe's Northern Periphery in a Age of Change.* – NY: Longman, - p.248-249.

³²⁵ KVVA, 821.f., 128.apr., 1739.l.; 4-7.lpp.

³²⁶ Zariņš J. *Pareizticīgās Baznīcas un tās mantas tiesiskais stāvoklis Latvijā.* - R., 1939.- 26.lpp.

pieredzes, lielākā daļa konfesiju pieprasīja Pagaidu valdībai nodrošināt tūlītēju apziņas un ticības brīvību Krievijā, nevis tikai ierobežotu ticības iecietību.³²⁷

1917.gada pavasaris bija unikāls laiks Krievijas vēsturē, ko raksturoja reliģiskās dzīves atjaunošanās.³²⁸ Taču politiskās un varas struktūras pienācīgi netika līdzī šim noskaņojumam, nereti bija vērojama cariskās birokrātijas nespēja būt mobiliem. Un jau 1917.gada jūlijā parādījās pirmā krīze valdības aprindās jautājumā par ticības brīvības likumdošanas izstrādi. Sākotnēji postulētā ideja par sekulāras valsts veidošanu pamazām tika teorētiski un praktiski valdības aprindās drupināta, nespējot izšķirties, kurš ceļš ejams: rietumu vai kāds cits jeb savējais.³²⁹ Īsi pirms savas krišanas un boļševistiskā apvērsuma 1917.gada oktobrī, Pagaidu valdība bija pilnīgi iestigusī neziņā un zaudējusi orientierus. Taču acīmredzami, tā tomēr paveikt daudz, lai valsts un Baznīcas attiecības Krievijā īsā laikā manāmi uzlabotu.

Tika izveidota Ticības lietu ministrija un par ministru tika iecelts liberālais politiķis A.Kartaševs, kas kādreiz bija bijis dedzīgs cara valdības kritiķis. Pagaidu valdība 1917.gada 26.aprīlī izveidoja īpašu komisiju, kuras uzdevums bija pārskatīt valsts likumdošanu, kas attiecās uz Romas Katoļu Baznīcas darbību Krievijā un pieskaņot to jaunajai valsts nostājai un kanoniskajiem likumiem.³³⁰ Pēc visai ražīga darba posma komisija nolēma un oficiāli pauda tās secinājumus, ka valsts varai Krievijā nav nekādu tiesību uzlikt pienākumus Svētajam Krēslam, un turpmāk visi jautājumi tiks izskatīti valsts varai un kūrījai vienojoties.³³¹

Šis lēmums paredzēja ar laiku sagatavot Krievijas konkordātu ar Vatikānu. Vatikānā un Katoļu Baznīcā šie procesi radīja politisku apmierinātību, kaut arī ne ar lielu dedzību, jo šķiet, ka Baznīca, vairākkārt gaidījusi solījumu pildīšanu, jutās vīlusies un pārāk lielas cerības neloloja. Tomēr Pagaidu valdība lielu daļu no savām pūlēm,

³²⁷ Eršova O. Staroobrjadčestvo i vlastj. - M., 1999.- s.110.

³²⁸ Odincov M. Verospovednije reformi v Gosudarstvenoj dume (1906.-1917): nadzeždi diskusiji u istoričeskije uroki//Svoboda sovesti v Rosii:istoričeskij I sovremennij aspekti. – Moskva, 2006., s 543.

³²⁹ turpat, s.552.

³³⁰ KVVA, 821.f., 128.apr., 1740.l., 22.lpp.

³³¹ turpat., 29.lpp.

reformējot valsts un Baznīcas attiecības Krievijā, tieši veltīja Romas Katoļu Baznīcas jautājuma risināšanai.

Vatikāns steidzami iesaistījās komisijas darbā, nosūtot garu sarakstu ar Romas Katoļu Baznīcas prasībām Krievijas Pagaidu valdībai, kurā norādīja lietas, kas valsts realizētajā Baznīcas politikā bija nekavējoties jāreformē:

1. izveidot tiešas un nepastarpinātas pāvesta un katoļu attiecības;
2. atcelt cenzūru pāvesta dekrētiem un bullām;
3. atcelt aizliegtās likuma normas;
4. atcelt ierobežojumus pāriešanai katolicismā;
5. atļaut bīskapiem brīvi pārvietoties bez IM atļaujas;
6. atcelt katoļu garīdznieku vervēšanu;
7. atcelt aizliegumus skolas katehizācijai un dzimtās valodas brīvu pielietojumu ticības mācības stundās;
8. atcelt ierobežojumus katoļu dievnamu celtniecībai un ziedojumu vākšanai.³³²

Šīs prasības Krievijas Pagaidu valdība bez ierunām akceptēja.

Ir ļoti sarežģīti apgalvot, kāpēc Katoļu Baznīcas juridisko jautājumu mēģināja sakārtot steidzamības kārtībā. Vai tas bija solis pretī poļu – lietuviešu blokam un mēģinājums izlīgt un nomierināt Krievijas rietumu nomales, vai arī tas bija sāpīgākais un neatliekamākais jautājums visā valsts un Baznīcas attiecību mozaīkā Krievijā? Drīzāk jau, ka abi momenti savijās kopā un Pagaidu valdība neatliekamības kārtā arī šīs problēmas risināja.

Jau 1917.gada 19.aprīlī Krievijas katoļu bīskapi, kas pulcējās Petrogradā uz kopējo tikšanos savā vēstulē apsveica Pagaidu valdību un tās vadītāju A. Kerenski ar vēlmi izbeigt Katoļu Baznīcas diskrimināciju Krievijā.³³³ Attiecībās starp Krievijas Pagaidu valdību un Romas Katoļu Baznīcu beidzot iestājās sapratne un dialogs. Visbeidzot 1917.gada 26. jūlijā Pagaidu valdība atcēla veselu virkni reliģisko ierobežojumu, kuri pastāvēja attiecībā pret Katoļu Baznīcu Krievijā.³³⁴

³³² KVVA, 821.f., 128.apr., 1740.l., 130.lpp.

³³³ turpat, 133.lpp.

³³⁴ turpat, 153.lpp.

Pagaidu valdība 1917.gada rudenī likvidēja arī slepenā aģenta Romā, Vatikānā amatu, kura galvenais uzdevums bija spiegot Krievijas valdības interesēs,³³⁵ taču jāuzsver, ka šis “postenis” kļuva mazefektīvs un nepielietots jau kopš Pagaidu valdības izveidošanas.

Krievijas Pareizticīgā Baznīca pēc Februāra revolūcijas atradās pārkārtojumu un reformu stadijā. Tai bija jāiemācās dzīvot jaunajos apstākļos un jāadaptējas jauno reliģisko attiecību spektrā, gan reliģiskajām konfesijām vienai ar otru, gan arī valstij ar reliģiskajām konfesijām.

1917.gada augustā Maskavā sanāca Viskrievijas Pareizticīgās Baznīcas koncils, kura laikā atjaunoja patriarha institūciju un visu kanonisko Baznīcas pašpārvaldes sistēmu. Noteica, ka Baznīcai savā likumdošanā, pārvaldē un Baznīcas tiesā ir pašnoteikšanās un pašvaldības tiesības.³³⁶ Vairāk kā 500 koncila delegāti ievēlēja jauno jeb pirmo Pareizticīgās Baznīcas patriarhu kopš Pētera I laikiem. Par Krievijas Pareizticīgās Baznīcas patriarhu ievēlēja Tihonu (Beļavinu), kurš ilgus gadus pirms tam bija Ziemeļamerikas Pareizticīgās Baznīcas galva un tika uzskatīts par pašu mērenāko kandidātu šim postenim, bet Tihona oficiālā iecelšana amatā notika tikai pēc boļševiku veiktā apvērsuma.³³⁷

Pareizticīgajai Baznīcai beidzot bija dota iespēja pašai lemt par savu darbību, ko lielākā daļā Pareizticīgās Baznīcas vadības apsveica. Krievijas valdība atzina Pareizticīgās Baznīcas neatkarību no valsts un valdības kontroles. Līdz ar to bija sasniegts mērķis, par kuru Baznīcas autoritātes ilgi cerēja un cīnījās, un tādu bija vairākums salīdzinot ar tām aprindām, kas uzskatīja, ka Pareizticīgās Baznīcas un valsts nošķiršana Krievijā nesīs postu un garīgo sabrukumu.

Pēc Februāra revolūcijas Krievijā 1917.gada augustā tika nodibināta Ticības lietu ministrija, kas pārņēma Iekšlietu Ministrijas Garīgo lietu departamenta funkcijas, taču tā pastāvēja tikai nepilnus divus mēnešus, jo pēc boļševiku Oktobra apvērsuma šī institūcija

³³⁵ KVVA, 821.f., 128.apr., 1738.l. 1.lpp.

³³⁶ Zariņš J. Pareizticīgās Baznīcas un tās mantas tiesiskais stāvoklis Latvijā. R., 1939., 26.lpp.

³³⁷ Church and State in the Modern Age. A Documentary History. NY, Oxford University Press., 1995., p.329.

bija slēgta.³³⁸ Rietumeiropas valsts un Baznīcas attiecību modelis beidzot nonāca arī Krievijā, taču iedzīvoties šajā valstī tas nevarēja. 1917.gada oktobra boļševiku apvērsums sagrāva ne tikai vēl eksistējošo vecās Krievijas monarhijas mentalitāti, bet arī iznīcināja demokrātiskās reformas, ko bija devusi Krievijas sabiedrībai Februāra revolūcija.

T.d. „proletariāta diktatūra” popularizēja ideju par reliģiju kā opiju, kas domāta vienkāršajai tautai. Reliģija kļuva par ideoloģiju, ar kuru jācīnās, tā bija vecās sistēmas neatņemama sastāvdaļa, kura Krieviju noveda līdz karam, badam un pilsoņu karam. Šāda veida populistiskie saukļi guva atbalstu kara izmocītajā un politiski, nacionāli un ekonomiski sašķeltajā sabiedrībā. Krievijas monarhijas gadsimtiem īstenotā Baznīcas kontroles, pareizticības “aizstāvības”, Krievijas kā Trešās Sv. Romas turpinātājas tēla un cara kā pareizticības aizstāvja - Dieva iecelta valdnieka tēla popularizēšana noveda šo valsti līdz reliģiskajai ignorancei un vienaldzībai, kas bija pietiekoši laba sēkla boļševiku izplatītajiem antireliģiskajiem un populistiskajiem saukļiem.

Jau paši pirmie boļševiku valdības dekrēti bija vērsti pret Baznīcu un reliģiju. Baznīcai tika konfiscēta zeme un ēkas, valsts finansiāli neatbalstīja Baznīcu, Baznīcas skolas bija nacionalizētas, ieskaitot teoloģijas skolas un seminārus, Baznīcai vairāk nebija tiesības uzturēt metrikas, kas nu Krievijā kļuva par valsts īstenoto civiltiesisko funkciju.³³⁹

Boļševiku valdības izdotie ekleziālie likumi bija vērsti pret Baznīcu. Sabiedrībā akceptēja un pieņēma likumu par Baznīcas nošķiršanu no valsts, ko 1918.gada 5.februārī (pēc jaunā stila) parakstīja V.Ļeņins un astoņi valdības komisāri, tādejādi pilnībā sekularizējot valsti un atņemot visām konfesijām īpašumus un tiesisko statusu. Šis solis iezīmēja tūkstošgadu ilgās konfesionālās valsts jeb “Svētās Krievijas” oficiālās beigas.³⁴⁰ Taču tā bija ne tikai valsts sekularizācija, bet arī Baznīcas vajāšanas sākums Krievijā.

Latvija bija kara līnijas pāršķelta un sadalīta starp vairākām varām un ideoloģijām. Lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju evakuējās vai tika evakuēta uz Iekškrīevijas guberņām, galvenokārt uz Petrogradu un Maskavu. Tāpat pāršķelta un

³³⁸ Gosudarstvennostj Rossii. Slovarj-spravochnik. Kniga 2. – M., 2000., s. 31.

³³⁹ Church and State in the Modern Age. A Documentary History. – NY: Oxford University Press, 1995.- p.329.

³⁴⁰ turpat , pg. 330.

deaktivizēta bija Baznīcas darbība Latvijā. Valsts un Baznīcas attiecību tālāka attīstība Latvijas teritorijā bija kara bloķēta, un svarīgākais, kas notika valsts un Baznīcas attiecību jomā, norisinājās Petrogradā, bet iespaidu uz Latvijas situāciju tas principā neatstāja.

Valsts un Baznīcas attiecības Latvijas teritorijā 1906.-1917.gadā var iedalīt trijos atšķirīgos posmos:

1. revolūcijas posms (1906.-1908.g), kad sabiedrībā (īpaši Krievijas Impērijas Baltijas guberņās) valdīja ilūzijas un cerības par iespēju reformēt Krievijas Impērijas politisko sistēmu un tai skaitā arī arhaiskās valsts un Baznīcas attiecības;
2. pēcrevolūcijas posms (1909. – 1917.g. februāris), kad sabiedrībā cerības uz monarhijas spēju īstenot reformas strauji izzuda un pastiprinājās monarhistiskā ortodoksija, bet reliģiskās konfesijas noslēdzās savu iekšējo misiju aktivitātēs, cerībā aizmirst revolūcijas notikumus;
3. 1917.gada februāris – oktobris – Krievijas Pagaidu valdības īstenotās valsts un Baznīcas attiecību reformas, kas panāca daudz vairāk pozitīvu izmaiņu dažos mēnešos nekā iepriekšējos desmit gados cara valdības solītais, bet kuru pilnīgai īstenošanai vairs neatlika laika, jo pēc 1917.gada boļševistiskā apvērsuma, Pirmā pasaules kara un vēlākā pilsoņu kara sabruka Krievijas Impērija.

III Valsts un Baznīcas attiecības LR parlamentārisma periodā: 1918. - 1934.g.

Latvija 1918.gada 18.novembrī pasludināja savu valstisko neatkarību. Politiskā un ekonomiskā situācija nebija labvēlīga Latvijas Pagaidu valdībai, arī valsts un Baznīcas attiecību iepriekšējā kvalitāte un pieredze neko vienkāršu nākotnē nesolīja. Neatkarības deklarācija pasludināja vārda, preses, reliģisko un apziņas brīvību, parlamentārā likumdošana sniedza demokrātijas prioritātes, bet sabiedrība, tai skaitā arī reliģiskās konfesijas, šīs priekšrocības vēl pilnībā neapzinājās, katrai pusei bija sava vēsturiskā pieredze, un savi priekšstati par Baznīcu jaunveidojamā Latvijas valstī. Taču tas bija arī brīdis, kad pirmo reizi Latvijas valstij bija iespēja veidot savu, no ārējiem apstākļiem neatkarīgu valsts un Baznīcas attiecību modeli.

Pagrieziena punkts un uzskatu maiņa reliģiskajās aprindās notika “pateicoties” Pētera Stučkas komunistiskās valdības veiktajam teroram un antireliģiskajai ideoloģijai, kas lika reliģiskajām konfesijām nosvērties par labu neatkarīgās valsts idejām un Pagaidu valdības atbalstam. Neapšaubāmi, arī Kārļa Ulmaņa Pagaidu valdība apzinājās, ka ir svarīgi veidot savstarpējo uzticību un sadarbību ar esošajām reliģiskajām konfesijām, noregulēt attiecības starp Baznīcu un valsti, jo pretējā gadījumā šī nesakārtotība kādā brīdī draudētu pārvērsties par “bumbu ar laika degli.”

Pagaidu valdības politiskajiem konkurentiem šādas sapratnes par Baznīcas politikas veidošanu nebija. Boļševiku valdības galvenie centieni bija izolēt Baznīcu un vājināt tās pozīcijas, iznīdēt reliģiju un tai vietā iedzīvināt savu boļševistisko ideoloģiju. P.Stučkas valdībai Baznīcas politikas jautājumā neskaidrību nebija, taču metode, kā lai no tās tiek vaļā, arī vēl nepastāvēja. Boļševikiem reliģija bija jāiznīdē un no garīdzniecības bija jāatbrīvojas. Gluži tāpat kā aristokrātija un inteliģence, garīdzniecība kļuva par „mistisko ienaidnieku”, pret ko boļševiki dedzīgi un aukstasinīgi cīnījās. Revolucionārā terora sākumi, kā to uzsvēra Ā.Šilde, Latvijā meklējami 1917.gada decembrī Iskolata veidošanas pirmsākumos, kad Vidzemē sāka apcietināt un nogalināt

„sodomātus” ienaidniekus, tajā skaitā arī luterāņu mācītājus.³⁴¹ To savās atmiņās vēlāk arī plaši aprakstīja A.Niedra.³⁴² Taču P.Stučkas valdības, īstenotās Baznīcas vajāšanas un pret garīdzniecību vērsta terors bija daudz dziļāks.

Pats Pēteris Stučka krasi negatīvu personisko attieksmi pret reliģiju vai Baznīcu īsti definējis nekad nebija, izņemot vienu publikāciju, kas tapa Liepājā tālajā un revolucionārajā 1906.gadā, kad, analizējot cara manifestu un pilsonisko brīvību jautājumu, tika teorētiski uzsvērts, ka „ticībai jābūt katra privātajai lietai...bet šeit (Krievijas Impērijā – aut.) šī brīvība, tāpat kā visas citas, ir pilnīgi nenoteikta.”³⁴³ Šķiet, ka reliģija vismaz 1906.gadā P.Stučkam bija pietiekoši vienaldzīga jeb privāta lieta. Viņš savā publikācijā uzstāja, ka ticības brīvība ir nepieciešama īpaši neskaidros apstākļos, lai cilvēki var izvēlēties pēc savas iekšējās pārliecības, bet kā pašu svarīgāko pilsonisko brīvību aspektu P.Stučka minēja vajadzību nodalīt valsti un skolu no Baznīcas.³⁴⁴

1918.- 1919.gads P.Štučkam bija kā iespēja savus teorētiskos uzskatus realizēt dzīvē. Kā viens no pirmajiem Latvijas Sociālistiskās Padomju Republikas valdības pieņemtajiem dekrētiem bija „Dekrēts par baznīcas šķiršanu no valsts un skolas šķiršanu no baznīcas,” ko pieņēma 1919.gada 20.februārī. Baznīcas šķiršana no valsts boļševiku izpratnē bija ne tikai juridisks solis, kas nozīmētu vienas institūcijas nošķiršanu no otras un neiejaukšanos to savstarpējās attiecībās, bet arī nozīmēja juridiski striktu valsts iejaukšanos Baznīcas dzīvē, šīs institūcijas darbības ierobežošanu, mantas atņemšanu utt. Dekrēts paredzēja, ka:

- reliģiskās mācības pasniegšana visās valsts un sabiedriskās, un privātās mācību iestādēs, kur pasniedz vispārizglītojošos priekšmetus, tiek aizliegta;
- nevienai baznīcas vai reliģiskajai biedrībai nevar piederēt īpašums. Juridiskās personas tiesības viņām nav;

³⁴¹ Šilde A. Pasaules revolūcijas vārdā. – NY., 1983., 12.lpp.

³⁴² Skat. Niedra A. Tautas nodevēja atmiņas. – R., 1998., 453.lpp.

³⁴³ Tagadne. 1906.gada 28. februārī (13.martā);

³⁴⁴ turpat;

- visu Latvijā pastāvošo baznīcu un reliģisko biedrību īpašums tiek pasludināts par tautas īpašumu.³⁴⁵

Sekojošā instrukcija paredzēja, ka visa Baznīcas (arī reliģisku biedrību –aut.) manta pāriet vietējo Strādnieku Deputātu Padomju rīcībā.³⁴⁶

Avīze „Cīņa” 1918.gada 8.martā, komentējot pieņemto dekrētu, uzsvēra, ka „tas ir visnepieciešamākais solis katrā revolūcijā, kas cīnās pret iepriekšējo valdītāju un sabiedrisko šķiru, un grib gūt uzvaru pār to.”³⁴⁷ Sabiedrība, kura acīmredzami izrādīja nepatiku pret jaunās padomju valdības rīcību, tika demagoģiski mierināta ar domu, ka badu un trūkumu valstī varēs labot ar baznīcu īpašumu atņemšanu.³⁴⁸

Pēc dekrēta pieņemšanas citi Baznīcu diskriminējoši vai ierobežojoši dokumenti no P.Stučkas valdības puses nesevoja, bet pilnīgi viennozīmīgi tā bija tikai pagaidu situācija, jo konkrētajā situācijā šai valdībai nebija nedz laika, nedz iespēju, un bija jākaro pret „buržuiem, spekulantiem u.c. proletariāta ienaidniekiem.” Nebija arī politiskas drosmes valdībai no savas puses to atklāti uzsākt. Toties, ja „augšas” ieturēja pauzi, tad „apakšas” juta brīvību darīt to, ko vēlas vai to, kas nebija pabeigts 1905.-1907.gada revolūcijas laikā. P.Stučkas valdība zīmīgi un ar nolūku deva lielāku brīvību vietējām varas institūcijām – padomēm: „... jo tā ir pašu diktatūra, pašu strādnieku rokām iekarota, strādnieku asinīm samaksāta. Un lai šo diktatūru nostiprinātu visā Latvijā, mums visnopietnākā vērība jāpievērš tām Latvijas nomalēm, tiem pagastiem, kuru dēļ mēs varam zaudēt maizi un pēc tam arī varu.”³⁴⁹ Aiz šī formulējumu P.Stučkas valdība varēja visai veiksmīgi maskēties, bet, dodot varu jeb precīzāk patvaļas iespējas vietējām padomēm, radās izdevība tikt vaļā no ideoloģiskajiem pretiniekiem – Baznīcas un garīdzniecības.

³⁴⁵ Latvijas Sozialistiskās Padomju Republikas dekretu un rihkojumu krahjums. Nr1.- R., 1919., 93.-94.lpp.

³⁴⁶ Latvijas Sozialistiskās Padomju Republikas dekretu un rihkojumu krahjums. Nr1.- R., 1919., 94. - 95.lpp.

³⁴⁷ Ticības brīvība.//Cīņa. - 1919.gada 8.martā.

³⁴⁸ turpat;

³⁴⁹ Vara uz vietām//Cīņa. - 1919.gada 28.janvārī.

Boļševiku vajāšanas dziļi iespaidās ticīgās tautas un Baznīcas vēsturiskajā atmiņā. Reinharda Vitrama grāmatā „Baltijas Baznīcas vēsture” Vilhelms Neaders (Wilhelm Neader) šo posmu vēsturē nodēvē par „mocekļu laiku,” simboliski pielīdzinot to pirmo kristiešu vājašanās.³⁵⁰ Taču vissmagākos laikus nācās izbaudīt tiem novadiem, kas atradās zem padomju varas: Vidzemei, Latgalei un Rīgai.

Andrievs Niedra, kuram pašam tajā laikā nācās bēguļot un slēpties no boļševiku vajāšanām, savās atmiņās atcerējās, ka „Lielinieki baznīcu pārņēma savā lietošanā...Proletāriešu diktatūra tieši šobrīd (1919.gada februāris – aut) iesāka pārkārtot šīs iestādes. Baznīcu un draudžu manta pēc viņu uzskatiem piederēja valstij. Bet pašas baznīcas ēkas, baznīcas traukus un ērģeles lielinieki bija ar mieru vēl atstāt līdz tālākam rīkojumam draudzes lietošanā.”³⁵¹ Vissmagāk komunistu terors skāra Vidzemes luterāņu draudzes un vācu mācītājus. Vietējā garīdzniecība nevilšus vilka paralēles ar 1905.gada revolucionārajiem notikumiem, bet bēdīgi pazīstamo baznīcu grautiņu vietā nāca fiziskais terors. P.Stučkas valdības laiks bija savdabīgs 1905.gada revolūcijas noslēgums, kura rīcības un īstenotā terora motīvi bija pietiekoši kompleksi, kas plosīja reliģiskās draudzes.³⁵²

Vissarežģītākajā situācijā bija nonākušas Malienas apriņķa reliģiskās draudzes. 1919.gada 19.aprīlī avīzē „Cīņa” tika publicēts Malienas apriņķa Strādnieku un deputātu padomes oficiālais rīkojums šī apriņķa visu konfesiju reliģiskajām biedrībām un institūcijām, kurā tika paziņots, ka ir jāpiesakās, ja vēlas savā īpašumā saņemt kādu no 11 pagastos esošajiem dievnamiem un to mantu. Draudžu pārstāvjiem bija jāpiesakās triju nedēļu laikā pie Malienas apriņķa Strādnieku un deputātu padomes nodaļas, iesniedzot arī 3 eksemplāros attiecīgās ticības iedzīvotāju sarakstu un uzrādot šo cilvēku vārdus, uzvārdus, tēva vārdus, vecumu, dzīvesvietu, un nodarbošanos. Tiem, kas vēlējās apriņķa dievnamus un to mantu ņemt savā lietošanā, bija jāuzņemas tā saglabāšana, jo oficiāli tas tika pasludināts par tautas kopējo īpašumu, kā arī rīkojums paredzēja segt draudzēm remontu, uzturēšanas izmaksas utt. Ja tiktu konstatēti mantas bojājumi, tad pēc rīkojuma

³⁵⁰ Skat. Wittram R. Baltische Kirchengeschichte. – Gottingen., 1956., 298.-304.lpp.

³⁵¹ Niedra A. Tautas nodevēja atmiņas. – R., 1998., 71.lpp.

³⁵² Wittram R. Baltische Kirchengeschichte. – Gottingen, 1956., s.299.

pantiem, tika paredzēta mantas atņemšana, izdevumu atlīdzināšana, kā arī tika paredzēta sistemātiska mantas pārbaude un revīzija, kas bija jāveic Strādnieku un deputātu padomes pilnvarotajiem.³⁵³

Kā redzams, tad pēc vietējas padomju varas iniciatīvas Malienas apriņķī tika īstenota diskriminējoša un nežēlīga attieksme pret Baznīcu un tās institūcijām, bez konfesionālās atšķirības. P.Stučkas valdība pret šo iniciatīvu no „apakšas” izturējās mierīgi, neko neiebilstot. Taču tas bija tikai sākums, jo dievnamos uz kuriem neviens nepieteicās vai kas nevienam nepienācās, tika ierīkotas vietējo padomju iestāžu centri, tajā skaitā arī tribunāli, kā tas bija bēdīgi slavenajā Vecgulbenes tribunāla gadījumā. Arī citas Vidzemes un Rīgas luterāņu baznīcas pārtapa par mītiņu vietām un mājvietu padomju iestādēm.

Padomju vietējās iestādes īpaši nesaudzēja tos, kuri savos uzskatos bija atļāvušies būt nesamierināmi un negatīvi noskaņoti pret revolucionāriem un 1905.gada revolūciju, taču boļševiku uzbrukumi visām konfesijām vadīti tika pēc viena parauga.³⁵⁴ Proletariāta diktatūras paudējiem bija svarīga pilnīga kontrole. Cilvēku fiziskos ķermeņus kontrolēja likumi, bet prātus - ideoloģija, tāpēc visas organizācijas, kam boļševiki nevarēja izspiesties cauri ar saviem likumiem un ideoloģiju, bija likvidējamās.³⁵⁵

Ar boļševiku teroru saskārās ne tikai garīdzniecības pārstāvji, bet arī laji – laicīgie teologi, draudžu priekšnieki, ierindas ticīgie. Daudzi tika ieslodzīti cietumos, koncentrācijas nometnēs jeb kā tos tolaik dēvēja „zvēru dārzos.” Kā akcentēja Ā.Šilde: „Kamēr cietuma kamera bija pārvērtusies par baznīcu, tikmēr draudzes dievnams pārvērtās par mītiņvietu. Komunisti piestiprināja baznīcas altārim Ļeņina, Trocka un Marksa attēlus. Puķu vietā iesprauda sarkanus karogus.”³⁵⁶

Kopumā Latvijas teritorijā (Rīgā un Vidzemē) boļševistiskā terora apstākļos tika nogalināti 32 luterāņu mācītāji, septiņi no tiem - latviešu tautības, pārējie – vācbaltieši. Arī Latgalei nācās izciest boļševiku teroru un klātbūtni, un pat vēl ilgāk. Kā pasvītvoja

³⁵³ Cīņa. - 1919.gada 19.aprīlis.

³⁵⁴ Wittram R. Baltische Kirchengeschichte. – Gottingen, 1956., s.303.

³⁵⁵ Puisāns T. Vēstures mozaīka. – Rēzekne, 1997., 176.lpp.

³⁵⁶ Šilde A. Pasaules revolūcijas vārdā. – NY., 1983., 29.lpp.

katoļu bīskaps Jāzeps Rancāns, tad galvenie terora upuri Latgalē bija katoļu garīdznieki, taču, salīdzinot ar luterāņu kolēģiem, katoļticīgie savus draudžu ganus slēpa, glāba un palīdzēja tiem nokļūt Lietuvā vai Kurzemē, vai arī maksāja lielas kontribūcijas, izpērkot tos no drošas nāves vai ieslodzījuma.³⁵⁷ Starp tiem katoļu priesteriem, kas tika izglābti 1919.gadā, bija plaši pazīstamie nākamie Latvijas politiķi: Fr. Trasuns, A. Pastors un arī K. Skrinda. Taču daži katoļu priesteri tika arī nogalināti (Jānis Biskaič-Bikšis, Ksavers Martinenass u.c.), un viņus Latvijas Katoļu Baznīcas vēsturē arī dēvē par ticības mocekļiem, simboliski atzīstot Baznīcas izpratnē šo laika periodu par kristiešu vajāšanu laiku. Baznīcas vēsturnieks Albers Budže uzskata, ka bija vairāki iemesli, kāpēc Latgalē nogalināti un vajāti tika katoļu garīdznieki un laji, nereti pat neizskaidrojami, taču pārsvarā tas notika katoļu garīdzniecības neslēptās nepatikas dēļ pret padomju varu, kas publiski pausta tika sprediķos.³⁵⁸ Tas kļuva par galveno iemeslu, lai izrēķinātos ar citādi domājošiem un arī profilaktiski iebiedētu pārējos.

Atpirkšanās maksa latviešu boļševikiem sākotnēji bija diezgan populārs un viegls naudas iegūšanas veids, ko pastiprināja vispārējais institucionālais haoss un visatļautība, un tas notika ne tikai Latgalē, bet arī Vidzemē. Daudz ciešanas sagādāja arī personisko rēķinu kārtošana, ko vēlāk daudzkārt bija arī spiestas atzīt augstākstāvošas padomju instances.³⁵⁹ Arī vietējais Latgalē, Rēzeknē krievu valodā iznākošais boļševiku laikraksts „Vlastj Bednoti” rakstīja, ka Latgalē publika dusmojoties par sarkano laupīšanu, huligānismu un patvaļu „gaišas dienas laikā.” Kaut arī laikraksts to noraksta uz „buržuju organizētu apvainošanu,” tomēr arī bija spiests atzīt, ka atsevišķos gadījumos vietējās varas patvaļas ir bijis par daudz.³⁶⁰

Ja Vidzemē un Rīgā vietējās padomju varas iestādes bija salīdzinoši sistemātiskas savā īstenotajā politikā, arī pašos pamatos tās bija visai antireliģiskas, tad Latgalē garīdzniecības vajāšana galvenokārt bija daļa no vispārējās patvaļas, kam ar ideoloģiskajiem motīviem nebija dziļāka sakara. Latgales reliģiskajā sabiedrībā un

³⁵⁷ Šilde A. Pasaules revolūcijas vārdā. – NY., 1983, 31.lpp.

³⁵⁸ Budže A. Tautas moceklis priesteris Jānis Biskaič-Bikšis.//Katoļu Kalendārs 2008. - R., 2007, 282.lpp.

³⁵⁹ 20.gadsimta Latvijas vēsture. II. Neatkarīgā valsts. 1918-1940.-R., 2003., 56.lpp.

³⁶⁰ Vlastj Bednoti.- 1919.g. 9.februāris.

kultūrā boļševistiskajām idejām nebija atbalsta un popularitātes. Antirelīģiska propaganda rezultātus nevarēja sasniegt, un līdz ar to arī vietējie boļševiki bija savā ideoloģijā visai mēreni, pat vienaldzīgi. Tā, piemēram, laikraksts „Vlastj Bednoti” sludināja primitīvu boļševistiskās revolūcijas pamatojumu, kam ar dziļākām teorētiski ideoloģiskajām boļševistiskajām nostādnēm nebija nekāda sakara: „Mums ir jāveido tāda izpratne par revolūciju, kas liek sagraut mākslu, Baznīcu, buržuāzisko audzināšanu, tikumus un tradīcijas, jo tie ir tikai nomaskēti vispasaules laupīšanas ieroči...³⁶¹”

Nereti Latgalē P.Stučkas valdības laikā bija vērojama visai interesanta parādība, kad vietējie boļševiki tautu uzrunāja lietojot gan reliģisko semiotiku, gan lietojot Kristus tēlu. Laikrakstā „Vlastj Bednoti” izvērtās inscenēta diskusija par to, kāpēc padomju vara neceļ pieminēkli Jēzum Kristum. Žurnālists deva skaidrojumu neapmierinātiem pilsoņiem, ka Jēzum esot divi tēli. Pirmais, kas nabago, apspiesto un proletāriešu Jēzus, kas uzskatīja, ka īpašums ir noziegums. Šis Jēzus esot pēc savas dabas sociālists un komunist, bet ir arī otrs – bagāts, muižnieku un popu Jēzus, ko sludina verdzinātāji. Jēzus personība tika definēta kā izdevīga katram, tāpēc pagaidām pieminēklis netikšot celts, bet nobeigumā tika uzsvērts, ka padomju vara esot par pirmo Jēzus tēlu, kas esot proletāriešu Kristus, bet viņam padomju vara pieminēkli jau ceļot, kas esot krāšņāks, skaistāks un cēlāks par visiem īstiem pieminēkļiem, un tas ir komunisms. Jeb to varot dēvēt arī par otreizējo Kristus atnākšanu „kura valdīšanai nebūs gala...³⁶²”

Šāda veida propaganda bija visai raksturīga Latgales vietējiem boļševiku aktīvistiem, lai vismaz iegūt laiku un zināmu „pamieru” Latgales izteikti reliģiskās sabiedrības acīs.

Pieredzētais un izdzīvotais boļševiku terors lika lielai daļai Latvijas sabiedrības novērsties no idejas par proletariāta diktatūras veidošanu Latvijā, pat tie, kas visai cerīgi skatījās uz boļševiku solījumiem, novērsās un nosliecās uz atbalstu Pagaidu valdībai, it īpaši Baznīcas aprindas.

Turpretī Andrieva Niedras valdība iespējams savās vīzijās par valsts un Baznīcas attiecībām redzēja valsts Baznīcas modeli, kur noteicošā loma bija paredzēta Luterāņu

³⁶¹ Vlastj Bednoti.- 1919.g.19.janvāris.

³⁶² Vlastj Bednoti.- 1919.g. 19.marts.

Baznīcai. Kā savās atmiņās izcēla A.Niedra, tad Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas Vidzemes un Kurzemes sinodes pauda atbalstu, kaut arī ne vienprātīgi, A.Niedras valdībai un nosūtīja pat apsveikuma telegrammu ķeizaram Vilhelmam.³⁶³ Taču nav iespējams dziļāk izanalizēt A. Niedras valdības potenciāli realizēto Baznīcas politiku un tās būtu tikai vēsturiskas spekulācijas, jo nepastāv nopietni vēstures avoti, kas ļautu veikt plašākus secinājumus, jo šīs valdības mūžs bija īss.

A. Niedras valdība, īstenojot savu politiku, teorētiski un praktiski nespēja nodrošināt visu konfesiju vai Baznīcas kopumā atbalstu, un arī tas radītu nopietnu iekšpolitisku problēmu, ņemot vērā Latvijas multikonfesionālo situāciju.

Latvijas sabiedrība bija sašķelta savos politiskajos uzskatos, mēģinot izvēlēties kādu no triju valdību piedāvātajiem nākotnes variantiem, taču reliģiskajās aprindās šī problēma bija vēl sarežģītāka. Daļa no Latvijas Evaņģēliski luteriskās Baznīcas aprindām ticās atbalstīt A.Niedras valdību. Katoļu Baznīcas atsevišķas aprindas, kas jau izsenis bijušas daudznacionālas, apelēja pie apvienošanās ar ticības brāļiem Polijā un Lietuvā; daži grupējumi Pareizticīgajā Baznīcā, ņemot vērā iepriekšējo situāciju cariskajā Krievijā, kad tā pastāvēja kā valsts Baznīca, mēģināja rast iespējas, kā atjaunot Krievijas Impēriju un kādreizējo stāvokli. Pārējās konfesijas, kas pirms tam nebija baudījušas nevienas varas labvēlību un privilēģētos laikus, galvenokārt bija ieinteresētas saņemt savai darbībai labvēlīgus nosacījumus, tāpēc cerīgi lūkojās uz demokrātiskās iekārtas prioritātēm, taču, ņemot vērā iepriekšējo vajāšanu un neuzticības pieredzi cariskajā Krievijā, ieņēma caurmērā nogaidošu pozīciju. Acīmredzamas vienprātības un vienotības reliģiskajās aprindās nebija. Izņēmums bija atsevišķi sabiedrībā pazīstami konfesiju garīdzniecības pārstāvji: Francis Trasuns, Kārlis Irbe, Fricis Mīlenbahs, Nikodēms Rancāns u.c., kas ļoti aktīvi darbojās neatkarīgas valsts tapšanas procesā un dedzīgi atbalstīja Pagaidu valdību un ideju par neatkarīgu Latviju.

Kā jau tika uzsvērts, galvenais uzdevums no Pagaidu valdības puses bija radīt uzticību sabiedrībā, vēl jo īpaši reliģiskajās aprindās. Pirmais solis, ko Pagaidu valdība spēra 1919.gada jūlijā, cenšoties noregulēt Baznīcas un valsts attiecības Latvijā, bija Iekšlietu ministrijas Garīgo lietu departamenta izveidošana, ko sākotnēji bija iecerēts

---

³⁶³ Niedra A. Tautas nodevēja atmiņas. – R., 1998., 104.lpp.

dēvēt par Ticības Lietu departamentu. Šis uzdevums no Iekšlietu ministrijas puses tika uzticēts Ventspils luterāņu mācītājam Teodoram Grīnbergam, kuram steidzamā kārtā lūdza izstrādāt un iesniegt projektu par šīs institūcijas iekārtu un funkcijām³⁶⁴. Iekšlietu ministrijas Pašvaldības nodaļas priekšnieks V.Freijvalds, rakstot oficiālu lūguma vēstuli T.Grīnbergam, uzsvēra: „Tā kā šī lieta prasa piedzīvojošus un lietpratējus strādniekus, Iekšlietu ministra uzdevumā lūdzu Jūs, kā piedzīvojošu garīgā darba strādnieku visdrīzākajā laikā iestrādāt un stādīt ministrijai priekšā projektu par šīs jaunās valsts iestādes iekārtu un funkcijām.”³⁶⁵ Teodors Grīnbergs priekšlikumu pieņēma un uzsāka darbu pie šīs institūcijas struktūras izstrādāšanas, kas nebija viegls uzdevums dotajā situācijā nedz teorētiski, nedz arī praktiski.

Par Garīgo lietu departamenta pirmo direktoru tika iecelts luterāņu mācītājs F.Mīlenbahs. Šis solis nevar pierādīt apgalvojumu, ka Pagaidu valdības lielāku uzticību baudīja Evaņģēliski-luteriskā Baznīca, jo F.Mīlenbahs bija viena no tam laikam piemērotākajām kandidatūrām šim amatam. Kā liecina arhīvu ziņas, neviena konfesija neizrādīja protestus vai nepatiku pret šo valdības soli un izvēlēto kandidātu. Pagaidu valdība šajā procesā centās iesaistīt pēc iespējas aktīvāk daudzu konfesiju redzamākos pārstāvjus, arī daudzi no šiem pārstāvjiem labprāt darbojās savas pārliecības vadīti.

Jau 1919.gada septembrī Iekšlietu ministrija apstiprināja Teodora Grīnberga izstrādāto projektu, bet jāuzsver arī tas, ka projekts tapa salīdzinoši īsā laikā un nemierīgos apstākļos. Latvijā 1919.gadā vēl trūka valsts pārvaldes iestāžu, valsts pārvaldes sistēma bija tikai tapšanas stadijā, līdz ar to iztrūkst ziņas par pašiem pirmajiem Garīgo lietu departamenta darbības soļiem, kas neļauj izdarīt plašākus secinājumus par šīs institūcijas darbības pirmo posmu.

Normalizējoties iekšpolitiskajai situācijai, beidzoties Atbrīvošanas karam, radās iespēja veidot kvalitatīvi jaunu posmu demokrātiskas valsts iekārtas tapšanā Latvijā. Taču jāuzsver fakts, ka jaunā Latvijas valsts mantoja ne tikai sabrukušu ekonomisko situāciju un citas negācijas, bet arī iepriekšējo gadsimtu varu rīcības sekas nacionālajā un

---

³⁶⁴ Balevics Z. Baznīca un valsts buržuāziskajā Latvijā. 1920-1940.-R., 1964., 21.lpp.

³⁶⁵ LVVA, 1370.f., 1.apr., 1.l., 1.lpp.

konfesionalajā sfērā, arī nīsto, bet visur klātesošo carisko mentalitāti, veco tiesisko sistēmu un tās izveidotos aizspriedumus.

Viens no pirmajiem uzdevumiem, ar ko bija jātiek skaidrībā Garīgo lietu departamentam, bija ziņu un datu ievākšana par reliģiskajām draudzēm, kas bija nepieciešams, veicot valsts teritoriālo dalīšanu apriņķos. Svarīgākais, ko valdība gribēja panākt šajā procesā, bija tas, lai netiktu pagasti nošķirti no līdzšinējām draudzēm³⁶⁶, īpaši tas attiecās uz t.d. tradicionālajām reliģiskajām konfesijām, jo šo konfesiju draudžu skaits bija vislielākais un nereti vēsturiski bija sasaistīts ar kādu konkrētu pagastu. Līdz ar to šādas informācijas iegūšana bija ļoti svarīga Pagaidu valdībai, lai pilsoņiem neradītu lieku uztraukumu un nevajadzīgu apgrūtinājumu.

Runājot par konfesiju dalīšanu „tradicionālajās” un „netradicionālajās”, ir jāuzsver, ka šis visai strīdīgais un zināmā mērā netaisnīgais, vēl precīzāk sakot – vietējai situācijai un jaunajai Latvijas valstij nepiemērotais formulējums tika mantots no cariskās Krievijas juridiskajām normām. Gluži kā Krievijas Impērijas valsts un Baznīcas modelī 20.gs. 20.-30.g. Latvijā par tradicionālajām konfesijām tika uzskatītas trīs: luterāņu, katoļu un pareizticīgo, bet visas pārējās pēc vecās inerces tika ierindotas ailē – „netradicionālās”. Interesanti, ka daudzas t.d. netradicionālās konfesijas nevienam neko nepārmeta par šo formulējumu, jo galvenais šķita Pagaidu valdības solījums nodrošināt reliģisko brīvību, uz kuru daudzas konfesijas izmisīgi ilgi bija cerējušas. Tradicionālās konfesijas tam īpašu vērību nepievērsa, jo juridiskais formulējums attiecībā uz tām bija labvēlīgs, bet valdībā un likumdevēju institūcijās ierēdņi darbojās pēc iepriekšējās politiskās pieredzes šablona, šim juridiskajam formulējumam saskatot vēsturisku pamatojumu un pēctecību.

Jaunajai Pagaidu valdībai Baznīca bija arī ļoti svarīgs atbalsts starptautiskajās aprindās, īpaši cīnoties par Latvijas valsts starptautisko atzīšanu. Kristīgo konfesiju, īpaši, katoļu un luterāņu, pārstāvji gan pēc savas iniciatīvas, gan valdības uzdevumā devās uz dažādiem reliģiskajiem kongresiem ārzemēs, tikās ar saviem kolēģiem un ticības brāļiem un māsām, un augstāko reliģisko priekšniecību, lai veicinātu simpātijas un atbalstu jaunajai Latvijas valstij. Nereti arī Pagaidu valdība deleģēja konfesiju pārstāvjus uz

---

³⁶⁶ LVVA, 1370.f., 1.apr., 1.l., 8.lpp.

starptautiskiem pasākumiem, pēc iespējas delegātus finansiāli atbalstot. Tā piemēram, 1919.gada 22.septembrī valdība delegēja pārstāvēt Latviju luterāņu mācītāju Kārli Irbi „World's Alliance of Churches for internfriendship” Hāgas kongresā.³⁶⁷ K.Irbem bija dots uzdevums informēt pasaules reliģiskās aprindas par Latvijas stāvokli un gūt atbalstu jaunajai valdībai un valsts neatkarībai. Pēc savas misijas veikšanas kongresā Hāgā K.Irbe sūtīja telegrammu F.Mīlenbaham, kurā informēja, ka Latvijas stāvoklis uzsvērts iespaidīgākajās Baznīcas aprindās Dānijā, Zviedrijā un atrod dzīvu atbalsi: ”Zviedrijas arhibīskaps ir spēris diplomātiskos soļus visu valstu pārstāvniecībās”.³⁶⁸ Kārļa Irbes brauciens uz Hāgas kongresu tika uzskatīts kā ļoti veiksmīgs un valdība bija apmierināta ar luterāņu mācītāja panākumiem. Taču iekšpolitiskajai situācijai Latvijā sarežģījoties, K.Irbe pats uzņēmās iniciatīvu un savu diplomātisko misiju turpināja patstāvīgi, negaidot pamudinājumu no valdības. 1919.gada novembrī K.Irbe rakstīja vēstuli F.Mīlenbaham uz Rīgu skaidrojot, ka ir spiests uzturēties ārzemēs ilgāk nekā bija domāts, jo Bermonta uzbrukumi Rīgai lika asi uzstādīt Latvijas nākotnes jautājumu: būt vai nebūt? Mācītājs uzsvēra: „Tā kā uz mums ārzemju pasaule skatās ar zināmiem aizspriedumiem, tad blakus maniem tiešajiem uzdevumiem baznīcas lietās, skaitīju par savu pienākumu Hāgā ar nodibināto personīgo sakaru palīdzību mūsu stāvokli pēc iespējas izskaidrot mūsu kaimiņu valstu iespaidīgākajās aprindās.”³⁶⁹ K.Irbe apmeklēja Berlīni, Stokholmu, Kopenhāgeni, Helsingoru, Upsalu, Igauniju. Viņa diplomātisko misiju varēja uzskatīt par veiksmīgu, un to atzina arī valdība, jo K.Irbi atpazīna un viņam starptautiskajās Baznīcu aprindās bija drošas rekomendācijas. Uz veiksmi cerēja ne tikai valdība, bet arī pats Kārlis Irbe.³⁷⁰ Tostarp K.Irbe uz Latviju Pagaidu valdībai sūtīja savus ziņojumus ar informāciju par starptautiskās sabiedrības attieksmi pret Latviju, kas valdībai bija īpaši noderīgi, veidojot Latvijas ārpolitiku.

Pagaidu valdība 1919.gada 16.septembrī izdeva rīkojumu ar kuru „visu ticību garīdznieki, kam ir draudze vai arī kas iecelti no savas garīgās priekšniecības, bet kuri

³⁶⁷ LVVA, 1370.f., 1.apr., 1.l., 12.lpp.

³⁶⁸ turpat, 50.lpp.

³⁶⁹ LVVA, 1370.f., 1.apr., 1.l., 60.lpp.

³⁷⁰ turpat

nav vēl draudzi saņēmuši, atsvabināmi no iesaukšanas armijā.”³⁷¹ Šis solis nodrošināja nemiera apstākļos gan draudžu funkcionēšanu, gan simpātijas Pagaidu valdībai no reliģisko konfesiju vadības un vienkāršo ticīgo puses. Balstoties uz Garīgo lietu departamenta ziņām, neviens no garīdzniekiem netika mobilizēts armijā, izņemot gadījumus, kad tā bija garīdznieka privātā iniciatīva.

Garīgo lietu departamentam jaundibinātajā valstī bija jāklūst par vidutāju starp Baznīcu un valsti. 1923.gadā departamentu pārdēvēja par Garīgo lietu pārvaldi, kuras “kompetencē ietilpa likumdošana Baznīcu lietās, sarakste ar ministrijām, vietējām valsts un pašvaldību iestādēm jautājumos, kas skar Baznīcas, kulta kalpotāju darbības pārraudzību, konfesiju savstarpējo konfliktu izšķiršanu, pārstāvju sūtīšanu uz reliģisko organizāciju sanāksmēm, sektu draudžu reģistrēšanu un sludinātāju apstiprināšanu amatos, statistiku par draudzēm un lūgšanu namiem un garīdzniekiem.”³⁷²

Garīgo lietu pārvaldei atsevišķos jautājumos bija jāsadarbojas ar Iekšlietu ministrijas Policijas pārvaldi, kontrolējot dažu reliģisku apvienību un garīdznieku darbību, kā arī ar Ārlietu ministriju, izdodot garīdznieku darbības atļaujas tiem garīdzniekiem, kuriem nebija Latvijas pilsonība. Sadarbība tika veikta arī ar Finanšu ministriju, veicot pabalstu piešķiršanu baznīcām, kā arī ar Izglītības ministriju, koordinējot ticības mācības pasniegšanu skolās.

Lai nodrošinātu garīdzniecības potenciālu lojalitāti pret Latvijas valsti un valdību, Garīgo lietu pārvalde kontrolēja arī garīdznieku ievēlēšanu amatā. Balstoties uz valdības prasībām, tām draudzēm, kurām garīdznieki nebija Latvijas pavalstnieki, bija noteikti jāgādā lai tie būtu, bet ja nē, tad draudēja izraidīšana no valsts³⁷³.

It īpaši šī prasība skāra Pareizticīgo Baznīcu, vācu luterāņu un Mozus ticīgo draudzes, jo daudzi no šo konfesiju garīdzniekiem bija ieradušies kalpot Latvijā no citām valstīm,³⁷⁴ galvenokārt no Krievijas un Vācijas. No valdības puses tas bija principiāls un

³⁷¹ Valdības Vēstnesis. - 1919.g. Nr. 38.

³⁷² LVVA, 1370.f., 1.apr., 1.l., 22.lpp.

³⁷³ LVVA, 1370.f., 1.apr., 18.l., 18.lpp.

³⁷⁴ turpat

konsekvents politisks solis, kas saistījās ar priekšstatu par valstiskuma nostiprināšanu un Baznīcas lojalitātes nodrošināšanu.

Garīgo lietu pārvaldei bija jāizstrādā valsts un konfesiju attiecību savstarpējā politika, kas bāzētos uz nolikumu par katru atsevišķu konfesiju darbības principiem Latvijā. Tādējādi Latvijas valsts un Latvijas Katoļu Baznīcas attiecību normalizēšanai 1922.gadā tika parakstīts konkordāts, 1919.gadā tika pieņemti grozījumi Evaņģēliski - luteriskās Baznīcas likumos, kā arī 1926.gadā noteikumi par Pareizticīgās Baznīcas stāvokli Latvijā un citi reglamentējoši dokumenti, kas attiecās uz konfesiju darbību valstī. Tas radīja tiesisku pamatu šai darbībai, garantēja reliģisko brīvību, neaizskaramību un valsts aizsardzību.

Lai cik arī daudzsološs bija sākums, taču jau pašos pamatos, veidojot Baznīcas un valsts attiecības, tika pieļautas kļūdas, kas vēlāk pārauga veselā virknē politisku un reliģisku nesaskaņu. Kā atzīmēja 1932.gadā K.Roze: "Notikumi mūsu valsts un Baznīcas dzīvē liecina, ka stāvoklis ir sarežģīts, ka attiecības starp Baznīcu un valsti vēl nav nokārtotas un ka tautā un sabiedrībā valda neskaidrība, kādu stāvokli ieņemt jautājumā par attiecībām starp Baznīcu un valsti."³⁷⁵ Iespējams, ka tīri cilvēciski tās pat nevarēja nosaukt par kļūdām, bet gan par daļu no vecās cariskās mentalitātes valsts un Baznīcas attiecību politikā, ko varēja kritizēt, pelt, bet no kuras īsā laikā atbrīvoties diemžēl nevarēja. Šis vēsturiskais mantojums turpināja eksistēt un ietekmēt jaunās Latvijas valsts realizēto Baznīcas politiku.

Viens no būtiskākajiem trūkumiem, kas tika pieļauts Latvijas valsts tapšanā, bija neizdotais likums par Baznīcas šķiršanu no valsts. Šāds likums būtu nošķīris divu varu ietekmes sfēras, atcēlis daudzu gadu simtu un varu radītas diskriminācijas reliģiskajā jomā, atbrīvojis Baznīcu no iespējamās valsts iejaukšanās, taču tas nenotika. Grūti atrast vienu visaptverošu atbildi, kāpēc tas tā notika, un iespējams, ka visaptverošās atbildes arī nav, bet redzami bija vairāki nopietni cēloņi, kāpēc šāds likums Latvijas valsts tapšanas sākotnējā posmā netika pieņemts.

---

³⁷⁵ Roze. K. Baznīca un valsts.-R., 1932., 5.lpp.

Tā jau 1923.gadā I Saeimas publisko tiesību komisijā radās projekts likumam par Baznīcas šķiršanu no valsts.³⁷⁶ Projekta autors bija ievērojamais vācbaltiešu liberālais politiķis Pauls Šīmanis. Šis projekts deklarēja ticības brīvību un valsts aizsardzību Baznīcām un reliģiskajām organizācijām. Projekts paredzēja valsts un Baznīcas visciešāko sadarbību, kā arī valsts pabalstus reliģiskām konfesijām pēc sekojoša modeļa: “Ja kāda reliģiska savienība saņem pabalstu no valsts, tad uz tādu pabalsta saņemšanu ir tiesības arī visām citām reliģiskām savienībām proporcionāli to locekļu skaitam.”³⁷⁷ Jāuzsver, ka, neskatoties uz visa likumprojekta noraidīšanu, tomēr šis formulējums tika akceptēts, un valdības pabalsti konfesijām 20.gs. 20.-30.gados tika maksāti pēc šī modeļa. Ir diezgan sarežģīti viennozīmīgi pateikt, kāpēc Paula Šīmaņa projektu likumdevēji nepieņēma, arī pieejamajos vēstures avotos šāda informācija nav atrodamā, taču, analizējot toreizējo politisko un reliģisko situāciju, autora nostāju un vēsturisko pieredzi, izkristalizējas divi iespējamie cēloņi:

1. projekta autors bija vācbaltietis, un līdz ar to daudzi politiski spēki un labēji noskaņotas sabiedrības aprindas būtu to uztvērušas kā vāciešu diktātu jaunajai valstij;
2. politiskās aprindas un arī visa sabiedrība kopumā neapzinājās un nebija gatavas tajā brīdī pieņemt pilnībā liberālisma vērtību nozīmīgumu, veidojot valsts un Baznīcas attiecības;
3. šis projekts formāli tika apbedīts komisijas arhīvos, pateicoties sociāldemokrātu negatīvajai nostājai, kas tajā laikā veidoja parlamenta vairākumu un nevēlējās vienoties ar „klerikāļiem.”³⁷⁸

Laiks steidzās ļoti ātri, bet likumdošanas process šajā jomā virzījās ļoti lēni.

1924.gada Iekšlietu ministrija, ņemot par paraugu P.Šīmaņa projektu, izstrādāja jaunu likumprojektu “Likumam par baznīcām un citām reliģiskām organizācijām.”³⁷⁹

Likumprojektā tika noteikts, ka Baznīcai un citām reliģiskajām organizācijām Latvijā ir

³⁷⁶ LVVA, 1370.f., 1.apr., 265.l., 11.lpp.

³⁷⁷ Balevics Z. Baznīca un valsts buržuāziskajā Latvijā. 1920-1940.-R., 1964., 23.lpp.

³⁷⁸ turpat, 26.lpp.

³⁷⁹ LVVA, 7469.f., 1.apr., 10.l., 2.lpp.

vienādas tiesības, piederība pie kādas reliģiskas organizācijas vai nepiederība pie nevienas, neierobežo pilsoniskās tiesības, nedod nekādas priekšrocības un neatsvabina no pilsonisko pienākumu pildīšanas. Kā svarīgs punkts likumā tika izcelta tēze, ka ikkatras reliģiskas organizācijas centrālajai pārvaldei vai augstākajai varai jāatrodas Latvijas valsts robežās.³⁸⁰

Analizējot jautājumu, kāpēc netika Latvijas valstī ar likumu nošķirta valsts no Baznīcas, tad var izdalīt šādus iemeslus:

1. valsts tapšanas procesā prioritāte tika dota tiem likumiem, kas sakārtoja un regulēja ekonomiskās, politiskās, sociālās attiecības valstī, bet šāda veida likums sarežģītā iekšpolitiskā un ārpolitiskā situācijā, kādā atradās Latvijas valsts, ieguva sekundāru nozīmi;

2. Latvijas likumdevēji nespēja vienoties par piemērotāko valsts un Baznīcas attiecību modeli. Arī pārējās multireliģiskās Eiropas valstis īstu modeli nebija atradušas. Ja Satversmes Sapulce tikai deklarēja valsts un Baznīcas nošķiršanas idejas vajadzību, tad Saeima to nespēja nodrošināt. LR Saeimā ik pēc brīža notika periodiska atgriešanās pie šīs problēmas, it īpaši apspriežot ikgadējos valsts budžeta jautājumus un valsts pabalstu apmērus konfesijām. Nepārtrauktas diskusijas šajā sakarā veicināja kreiso partiju bloka, īpaši LSDSP, nostāja, kas aicināja šķirt Baznīcu no valsts. Tā sociāldemokrāts Fēlikss Cielēns, III Saeimas debatēs par katedrāļu jautājumu, 1931.gadā secināja: “Jau Latvijas valsts sākumā bija nepieciešams šķirt baznīcu no valsts, lai varētu vienlīdzīgi izšķirt visu konfesiju stāvokli valstī un vienlīdzīgi visām konfesijām nokārtot viņu tiesības un pienākumus valstī. Mūsu Latvijas Republika nav realizējusi likumu par baznīcas šķiršanu no valsts.”³⁸¹

Līdz ar to Latvijā de facto zināmā mērā pastāvēja stāvoklis, ka Baznīca un valsts ir šķirta, bet de jure, tas netika veikts. Politīķi iegrīma nebeidzamās un neauglīgās diskusijās, un katrs piedāvāja savu variantu Baznīcas un valsts šķiršanas modelim. Sociāldemokrātu frakcija kā piemēru piedāvāja Francijas modeli, kur valsts un Baznīca ir šķirta, bet viss baznīcu īpašums piederēja valstij kā garants, lai nepieciešamības

³⁸⁰ LVVA, 1370.f., 1.apr., 18.l., 21.lpp.

³⁸¹ LR III Saeimas Stenogrammas. – R., LR Saeimas izdevums, 1928-1931., 689.lpp.

gadījumā iejauktos. Zemnieku Savienība principiāli atbalstīja šādu likumprojektu, taču aktīva politiska rīcība no partijas puses nesevoja, jo viņi arī apzinājās, ka daļa no viņu elektorāta, kas nāca no tradicionālajām lauku aprindām, to nesaprastu.

Arī katrai konfesijai - katoļiem, luterāņiem, pareizticīgajiem un vecticībniekiem, Mozus ticīgajiem - bija savas politiskās partijas, kuras ņēma aktīvu dalību Latvijas politiskajā dzīvē un bija pārstāvētas Saeimā. Lielākoties šīs partijas, īpaši Katoļu Kristīgā partija, Latgales Kristīgo Zemnieku Savienība, centās lobēt to likumu pieņemšanu, kas saistījās ar Baznīcas ietekmes un pozīciju, īpaši savu konfesiju, nostiprināšanu.

Konfesiju iejaukšanās politikā un pārlietu izteiktā politizēšanās, kā arī Baznīcas pārstāvju nostāja par notiekošajiem procesiem sabiedrībā un tieksme uz autoritātes izrādīšanu, izsauca neapmierinātību Latvijas sabiedrības atsevišķos slāņos, jo īpaši kreisās inteliģences aprindās. Jau 20.gs. 20.gadu beigās sabiedrībā sāka parādīties apzīmējums “klerikālisma tendences”. Sevišķi asi par to runāja kreisi noskaņotie masu mediji, partijas un daži politiķi. Latviešu pilsoniskā sabiedrība ieņēma mērenu nostāju šajā jautājumā, nesaskatot nekādu problēmu cēloņus, un kuras pozīcijas vislabāk raksturo Arveda Berga apgalvojums, ka “baznīcas šķiršana ir tīri teorētisks jēdziens, kas praksē nebūt nav izvedama.”³⁸²

Tomēr Garīgo lietu pārvalde darbojās, vadoties pēc 1924.gada likumprojekta, kas nepārtapa par likumu. Valstī radās interesants juridisks precedents, kad likums kā tāds nepastāvēja (de jure), bet sistēma, kas nodrošināja Baznīcas un valsts attiecības, (de facto) darbojās. Rezultātā valsts un konfesiju savstarpējās attiecības tika kārtotas pēc valdībā pieņemtajiem noteikumiem par katru konfesiju atsevišķi.

Arī valstī pieņemtais agrārais reformas likums aprobežoja kvantitatīvā un teritoriālā ziņā zemju platību, kura vēl būtu piešķirama Baznīcai.³⁸³ Baznīcām un klosteriem atstāja ne vairāk kā 50 ha lielu zemes platību no iepriekš īpašumā esošajām zemes platībām. Draudzei kā juridiskajai personai varēja piederēt manta, un īpašums zemesgrāmatā tika reģistrēts Baznīcai atkarībā no tās kanoniskajām tiesībām.³⁸⁴

---

³⁸² Latvis.- 1923.g. Nr. 604.

³⁸³ LVVA, 7469.f., 1.apr., 10.l., 61.lpp.

³⁸⁴ turpat, 65.lpp.

Valsts likumdevēju neizlēmība radīja veselu virkni sajukumu Latvijas Baznīcas dzīvē un plašākā sabiedrībā 20. gs. 20.-30. g.

Romas Katoļu Baznīca Latvijā bija otrā skaitliski lielākā kristīgā konfesija. Pēc 1920. gada statistiskajiem datiem Latvijā bija 375227 katoļticīgie,³⁸⁵ taču šis skaitlis katru gadu strauji palielinājās sakarā ar lielo dzimstību Latgalē. Katoļu Baznīcas lomas nostiprināšanās bija saistīta ar Latgales atkalapvienošanos ar Latviju, kas arī palielināja katoļticīgo skaitu visā valstī. Līdz ar katoļticīgās Latgales pievienošanu, Latvijā pieauga arī Katoļu Baznīcas politiskā nozīme, jo viena no centrālajām latgaliešu prasībām pirms apvienošanās ar pārnovadiem bija Katoļu Baznīcas tiesiskā statusa noregulēšana Latvijā.

Līdz 1918. gadam Latvijas katoļticīgie bija sadalīti dažādās diacēzēs. Latgales un Vidzemes katoļi atradās Mogiļevas bīskapa pārziņā, bet Kurzemes katoļi Žemaitijas bīskapijā. Latvijas Katoļu Baznīcas hierarhija nepastāvēja, un Latvijas katoļticīgo iedzīvotāju garīgā vadība atradās ārpus valsts robežām. Līdz ar to šī problēma kļuva par vienu no aktuālākajiem valsts un Baznīcas attiecību jautājumiem, kas Latvijas valstij un valdībai bija steidzami jārisina.

Līdz ar neatkarīgās Latvijas izveidošanu, tika uzsākta arī Latvijas Katoļu Baznīcas pārveidošana, atbilstoši Vatikāna noteiktajām kanoniskajām normām. 1918. gada 29. septembrī pāvests Benedikts XV ar bullu "Hodie nos" atjaunoja seno Rīgas bīskapiju un ar bullu "Commisum humilitati Nostrae" iecēla Edvardu O'Rurke par Rīgas bīskapu.³⁸⁶ Šī bīskapa izraudzīšana bija Vatikāna pagaidu risinājums, kamēr vēl netika izraudzīts šim amatam vietējais kandidāts.

Pagaidu valdība bija ieinteresēta, lai neatkarīgo Latvijas valsti atzītu Vatikāns, kas bija starptautiska un internacionāla autoritāte, bet Vatikāns bija ieinteresēts Latvijas Katoļu Baznīcas tiesiskā stāvokļa noregulēšanā. Arī Latgales latviešu centrālā prasība bija Katoļu Baznīcas jautājumu noregulēšana Latvijā. Ņemot vērā šo situāciju un abu pušu ieinteresētību, Katoļu Baznīcas juridiskā statusa sakārtošanas jautājumi Latvijā

---

³⁸⁵ Latvijas Statistiskā gadagrāmata. 1920. gads.-R., 1921. – 14. lpp.

³⁸⁶ Strods H. Latvijas Katoļu Baznīcas vēsture. 1075.-1995.-R., 1996., 241. lpp.

virzījās uz priekšu visai ātri. Kā vēlāk trimdā atcerējās bīskaps Jāzeps Rancāns: „samērā īsā laikā lietas sāka kārtoties labvēlīgā garā un vēlamā virzienā.”³⁸⁷

Politisku un valstisku apsvērumu vadīta, Pagaidu valdība vēlējās Katoļu Baznīcas priekšgalā redzēt latviešu tautības bīskapu, un “tāpēc bīskaps Edvards O’Rurke, kas latviešu valodu neprata, šo apstākli ņēma vērā un no Rīgas bīskapijas pārvaldīšanas atteicās.”³⁸⁸ Taču jāņem vērā arī tas, ka Latvijā latgaliešu t.d. pārnovados bija vēsturiski saglabājušies daudzi seni aizspriedumi attiecībā pret Katoļu Baznīcu, kas nereti visai krāšņi izpaudās politiskajās diskusijās un aktivitātēs. Šo aizspriedumu līmeni labi ilustrē Vatikāna nuncijs Latvijā Antonīna Cekīni vēstule, kas tika sūtīta 1922.gadā uz Venēciju jezuītu ordeņa priekšniekam, un kurā tika uzsvērts: „Vai un kad brauksim uz Rīgu, vēl nav droši, jo republika nav katoļiem un sevišķi jezuītiem labvēlīga, jo bija Satversmes Sapulcē ierosinājums jezuītus Latvijā neielast. Citi reliģiozie tur var ierasties, bet no jezuītiem baidās.”³⁸⁹ Situācijā, kad politiski jāsakārto Katoļu Baznīcas jautājums Latvijā, jānoslēdz konkordāts ar Vatikānu, bīskaps svešzemnieks (Edvards O’Rurke), kuru ar latgaliešiem nedz teorētiski, nedz praktiski sasaistīt nevarēja, būtu bijis visai liels traucēklis. To labi saprata gan Vatikāns, gan arī pats bīskaps Edvards O’ Rurke.

Pagaidu valdība Latvijas valsts tapšanas laikā, kad vēl risinājās cīņa pret lieliniekiem Latgalē, norīkoja toreizējo kanoniķi Jāzepu Rancānu par valdības sūtni Vatikānā, kur viņam bija jāveic diplomātiskās funkcijas, jāmēģina panākt labvēlīgu attieksmi pret jauno Latvijas valsti. Savas vizītes laikā 1919.gada 25.novembrī³⁹⁰ Jāzeps Rancāns iepazīstināja Romas pāvestu ar katoļticības stāvokli Latvijā un palūdza iecelt bīskapu no latviešu tautas vidus, bet Rīgas bīskapiju paaugstināt par arhibīskapiju.³⁹¹

Jāzeps Rancāna ziņojums sniedza ne tikai Latvijas iekšpolitiskās situācijas aprakstu, bet ietvēra arī konkrētas rekomendācijas, kas bija saskaņotas ar Pagaidu

³⁸⁷ Bīskaps Jāzeps Rancāns. Rakstu izlase. Prof. H.Tihovska redakcijā. Toronto, 1977., 160.lpp.

³⁸⁸ Trūps H. Katoļu Baznīcas vēsture. – R., Avots, 1992., 302.lpp.

³⁸⁹ St. Kučinskis. SJ. Pirmais Latvijas nuncijs Antonīns Dzekīni//Dzimtenes kalendārs 1988.gadam., Zviedrija, 1987., 104.lpp.

³⁹⁰ Ā.Šilde. Pirmā Republika. NY., Grāmatu Draugs, 1982.g., 274.lpp.

³⁹¹ Strods H. Latvijas Katoļu Baznīcas vēsture. 1075.-1995.-R., 1996., 242 .lpp.

valdību: “Valdības labvēlība izmantojama Katoļu Baznīcas nostiprināšanai, jāuzsāk sarunas ar Vatikānu par konkordāta noslēgšanu, kā arī Rīgas diacēzei vajadzīgs patstāvīgs bīskaps (latvietis), kurš labi pazītu vietējos apstākļus.”³⁹² Kā iespējamie Rīgas arhibīskapa amata kandidāti tika minēti trīs katoļu priesteri: Francis Trasuns, Kazimirs Skrinda, Antonijs Springovičs. Pagaidu valdības un Jāzepa Rancāna ieteikumi Vatikānā tika uzklausi un ņemti vērā. Pāvests Benedikts XV 1922.gadā no trim arhibīskapa amata kandidātiem par Rīgas bīskapu iecēla A.Springoviču un Rīgas bīskapijas robežas saskaņoja ar Latvijas valsts robežām. Antonija Springoviča izvēlēšana arhibīskapa amatā nepalika nepamanīta latviešu katoļu aprindās, un to vairāki nacionāli noskaņotie garīdzniecības pārstāvji un ticīgie skaidroja ar poļu lielo ietekmi uz Vatikānu. Pēc Latgales kultūrvēsturnieka Leonarda Latkovska domām var secināt: ”A. Springovičam bija poļu muižniecības atbalsts, viņš bija poļu muižniecības kandidāts, un poļiem bija iespaids uz Vatikānu.”³⁹³

Jau 1920.gada 20.martā Rīgā ieradās pāvesta nuncijs A.Ratti, kas bija vēlākais pāvests Pijs XI. Nuncijs un Pagaidu valdības pārrunās tika izstrādāti konkordāta pamatprincipi. Konkordāta projektu izstrādāja 1921.gada vasarā, bet 1922.gada 30.maijā, Vatikānā tas tika noslēgts, un to parakstīja Z.Meierovics un kardināls Pjērs Gaspari.³⁹⁴

Noslēdzot konkordātu, Latvijas Katoļu Baznīcai tika garantēta ticības un kulta brīvība, kā arī piešķirtas juridiskas tiesības. Savukārt, valdība uzņēmās arhibīskapa rīcībā nodot piemērotu katedrāli, katoļu garīdzniekus atbrīvot no karaklausības, atļaut dibināt katoļu skolas, seminārus, kā arī katoļu organizācijas. Konkordāts tika noslēgts uz trim gadiem, taču automātiski stājās spēkā, ja sešus mēnešus iepriekš tas netika uzteikts.³⁹⁵ Tas stājās spēkā brīdī, kad to ratificēja Svētais Krēsls un Latvijas Satversmes Sapulce.

No valdības puses bija vērojama zināma steiga un liela ieinteresētība konkordāta noslēgšanā. Pamatā tam bija ārpolitiski un iekšpolitiski motīvi. Ārpolitiskajā jomā

³⁹² LVVA, 633.f., 1.apr., 59.l., 66.lpp.

³⁹³ Leonards Latkovkis, „*Bazneickunga F. Trasuna un Veiskupa A. Spriganoviča Atteiceibas./Francis Trasuns. Viņa Darbīgais Mūžs un Traģiskais Noslēgums*, Sast. Jānis Šķirtmanis (Rēzekne: Latgales Kultūras Centra Izdevniecība, 1999, 71.lpp.

³⁹⁴ Valdības Vēstnesis. - 1922.g. Nr. 162.

³⁹⁵ turpat.

konkordāts deva iespējamu labvēlību jaunajai valstij ne tikai no Vatikāna puses, bet arī no pārējām valstīm, it īpaši katoliskajām zemēm. Taču, neapšaubāmi, svarīgākais bija iekšpolitiskais faktors. Satversmes Sapulces ārlietu komisijas referents J.Pabērzs, pirms konkordāta ratificēšanas Satversmes Sapulcē uzsvēra: “Pirmkārt, konkordāts dos Katoļu Baznīcai iespēju būt tautiskai un latviskai. Otrkārt, tas dos iespēju Katoļu Baznīcai būt neatkarīgai politiskā ziņā no citu valstu iespaidošanas. Treškārt, ar konkordātu mūsu valstī tiks radīti tādi apstākļi, ka katoļticīgie varēs apmierināt visas reliģiskās vajadzības.”³⁹⁶ J.Pabērzs zīmīgi arī uzsvēra, ka runa, ka šis konkordāts tika slēgts, lai dotu vienai konfesijai pret otru zināmas privilēģijas, nav pamata. Kā redzams, valdība paredzēja, ka konkordāta ratificēšana izsauks karstas debates, arī sabiedrībā neizpratne sāka kļūt pamanāma.

Lielākā daļa Latvijas katoļticīgo iedzīvotāju dzīvoja Latgalē. Latgales latviešu identitāte bija dziļi saaugusi ar katoļticīgo apziņu. Lielākajai daļai Latgales latviešu ticības apziņa bija pārāka par nacionālo apziņu. Katoļu Baznīca bija vienīgā institūcija, kas stiprināja Latgales cilvēkus dažādos vēstures brīžos. Psiholoģiski katoļticīgie lietuvieši vai poļi nereti bija daudz tuvāki un pieņemamāki nekā luterticīgie Vidzemes un Kurzemes tautieši. Lai panāktu Latgales latviešu lojalitāti jaunajai valstij un neradītu lielākus politiskus saspīlējumus, konkordāts Satversmes Sapulcei bija jānoslēdz. Toreizējais Ministru Prezidents Zigfrīds Meierovics, uzstājoties Satversmes Sapulcē, skaidroja: “... sākot no 1916. gada, kad bija runa par Latgales pievienošanu Latvijai, tad viena no Latgales neatlaidīgām prasībām bija konkordāts. Tad visas partijas bez izņēmuma, kā tās, kas stāvēja galējā labā spārnā, tā arī kreisais spārns stāvēja par to, ka Latgales pievienošanai šis konkordāta upuris ir jānes.”³⁹⁷ Zigfrīdu Meierovicu droši varēja saukt par tā laika Latgales un katoļticīgo lielāko politisko aizstāvi. Viņš bija klāt Rēzeknes kongresā 1917.gada aprīlī, kad tika lemts jautājums par Latgales atkalapvienošanu ar pārējo Latviju. Kopā ar katoļu priesteri Franci Trasunu viņš spēja apjukušajā Latgales kongresa publikā radīt uzticību un paļāvību. Kā rakstīja Jāzeps Rancāns: „...bieži Meierovicu varēja dzirdēt runājam: „Ticībai dosim pilnīgu brīvību,

³⁹⁶ Latvijas Satversmes Sapulces Stenogramma. 18.burtņīca. R., 1920-1923., 2832.lpp.

³⁹⁷ turpat, 2854.lpp.

katoļu baznīcas lietas nokārtosim latgaliešiem.”³⁹⁸ Arī vēlāk, ejot cauri konkordāta ratificēšanas procesam, Z.Meierovics solījumus nemainīja un viņš bija viens no redzamākajiem politiķiem (ja neņem vērā latgaliešu katoļu politiķus), kas aizstāvēja konkordātu.

Jautājumi, kas bija konkordāta pamatā, bija politiski strīdīgi, un tie kļuva par politisko spekulāciju objektu. Pret ratificēšanu uzstājās sociāldemokrāti, nacionālo minoritāšu pārstāvji un daļēji arī Kristīgi Nacionālā Savienība. Galvenais opozīcijas pretarguments bija tas, ka Latvijā tiktu radīta privileģēta reliģiska konfesija. Politiskajās diskusijās tika apelēts pie fakta, ka konkordāts Latvijas apstākļos nemaz nebūtu vajadzīgs, jo Latvijas valstī vajāšanas pret Katoļu Baznīcu nenotiek un nenotiks, tāpēc ka Satversme garantē ticības brīvību.³⁹⁹

Konkordāta ratificēšanu atbalstīja sociāldemokrātu - maziņu frakcija, Zemnieku Savienība, Latgales Kristīgo Zemnieku Savienība. Sociāldemokrāts - maziņš Marģers Skujenieks uzsvēra, ka galvenie motīvi, kas lika atbalstīt konkordāta ratificēšanu, ir tīri politiski: “Mūsu valsts nostiprināšanas interesēs ir nepieciešami darīt visu, lai šo organizāciju (Katoļu Baznīcu - aut.) padarītu daudz maz paklausīgu Latvijas valsts idejai un mērķiem. Viens no līdzekļiem, lai to panāktu, ir konkordāts.”⁴⁰⁰

Satversmes Sapulcē risinājās plašas debates šajā jautājumā, kas radīja arī tikpat plašu rezonansi sabiedrībā, it īpaši Latgalē. Latgales latviešu sabiedrība bija sašķēlusies savos uzskatos vēl radikālāk, nekā visa Latvijas sabiedrība kopumā. Daļa iedzīvotāju atbalstīja Latgales konsolidāciju ar pārējo Latviju, un šīs daļas priekšgalā bija Francis Trasuns. Otrā daļa nepievērsa problēmas būtībai īpašu nozīmi. Pastāvēja arī trešais variants - t.d. „Latgales separātisti” Franča Kempa vadībā, kuri apelēja, ka Latgalei ir savs ceļš ejams un nav nekas kopējs ar pārnovadu luterisko Latviju. Šī politiskā sašķeltība arī zināmā mērā draudēja izjaukt konkordāta ratificēšanu.

Viens no redzamākajiem un ietekmīgākajiem Latvijas politiķiem un valstsvīriem, karsts konkordāta ratificēšanas politiskais aizstāvis, katoļu garīdznieks Francis Trasuns

³⁹⁸ Bīskaps Jāzeps Rancāns. Rakstu izlase. Prof. H.Tihovska redakcijā. Toronto, 1977., 108. -109.lpp.

³⁹⁹ Latvijas Satversmes Sapulces Stenogramma. 18.burtņica. R., 1920-1923., 2843.lpp.

⁴⁰⁰ turpat, 2849.lpp.

izvērsa plašu kampaņu katoļu presē, izskaidrodams latgaliešu galveno uzdevumu: “Separātisms ir pretīgs Katoļu Baznīcas interesēm. Baznīcas uzdevums - atgriezt pie ticības visu Latviju. Katoļu ticība ir arī baltiešu tēvutēvu ticība. Latgaļiem te nav vis jānorobežojas ar separātismu, bet jānāk tuvākā sakarā un jāpieliek visas pūles pie katolicisma izplatīšanās.”⁴⁰¹ Francis Trasuns ar šiem vārdiem bija veiksmīgi izvēlējis metodi, kā uzrunāt un pārliecināt Latgales latviešus, jo katoliskā ticība un tās nosargāšana bija neatņemama Latgales latviešu mentalitātes iezīme un tā bija lieta, par ko šī novada cilvēku lielākajai daļai jau vēsturiski bija vērts cīnīties un uzpurēties. Nevarēja atrast nevienu citu veiksmīgāk un patiesāk formulētu, Latgales latvieša katoļa mentalitātei tuvāku frāzi, lai katoļticīgajiem latgaliešiem politiski liktu konsolidēties.

Francis Trasuns mēģināja politiski panākt, ka latgalieši tiek uzskatīti par tiem pašiem latviešiem, mazinot aizspriedumus un kļiedējot laika gaitā radušos stereotipus, uzsverot, ka katolicisms nav nekas svešs Latvijai, un savos rakstos apkaroja tos politiķus un arī Baznīcas aprindu pārstāvjus, kas vēlējās panākt pretējo. Viņš bija tas politiķis, kas Satversmes Sapulcē visaktīvāk uzstājās par konkordāta ratificēšanu.⁴⁰²

Pēdējo punktu ieilgušajām debatēm, kas dažbrīd izvērtās par savstarpējo rēķinu kārtošanu, pielika Zigfrīda Meierovica atbildes uz deputātu pieprasījumiem. Z.Meierovica viedoklis bija centrēts uz valsts interesēm: “Ja mēs patiešām gribam domāt par mūsu valsts konsolidēšanu, ja mēs patiesi gribam tuvoties viens otram, ja gribam radīt šādus apstākļus, lai latgalieši justos Latvijā kā mājās, tad šis konkordāts ir nepieciešams. Valstij katru reizi ir jānes upuri, lai sasniegtu valsts nostiprināšanos.”⁴⁰³ Ministru prezidenta objektivitāte gan konkrētajā problēmā, gan arī objektīvā nostāja pret visām reliģiskajām konfesijām bija būtisks faktors politisko diskusiju laikā. Tas pārliecināja lielāko deputātu vairākumu balsot par konkordāta ratificēšanu. 1922.gada 19.jūlijā Latvijas Satversmes Sapulce konkordātu ratificēja.

Konkordātam vajadzēja kalpot iekšpolitiskajai stabilitātei, taču tas izsauca vairākas nopietnas iekšpolitiskas problēmas. Konkordāta realizēšana dzīvē no valsts

⁴⁰¹ Vairogs. Reliģiski-sabiedriska laikraksts. - 1920.gada septembris.

⁴⁰² Vizulis I. Latvijas – Vatikāna diplomātiskās attiecības.-R., Pajumte, 1996.g., 32.lpp

⁴⁰³ Latvijas Satversmes Sapulces Stenogramma. 18.burtņīca. R., 1920. -1923., 2853.lpp.

prasīja veikt virkni attiecīgu soļu. Jau bīskaps Edvards O'Rurke 1920.gadā vēstulē Latvijas valdībai pieprasīja, pamatojoties uz valsts vienošanos ar apustuliskā vizitatora Ekselences M.Ratti vienošanās rezultātiem, ierādīt telpas bīskapa dzīvoklim, kapitula locekļiem, diacēzes kancelejai un garīdznieku semināram, tāpat atklāt pienācīgu kredītu minēto ēku remontiem un ierīkošanai.⁴⁰⁴ Valdība, lai īstenotu šīs prasības, piešķīra Katoļu Baznīcai vienu miljonu Latvijas rubļu.⁴⁰⁵ Otrs svarīgākais uzdevums bija atrast Katoļu Baznīcas bīskapam Antonijam Springovičam piemērotas telpas Rīgā. Bīskaps par savu pagaidu rezidenci bija izvēlējis Aglonu, kas, neskatoties uz tās svarīgo garīgo lomu, no Baznīcas administrēšanas aspekta bija neizdevīga vieta un salīdzinājumā ar citām konfesijām, kuru centri atradās valsts galvaspilsētā, nostādīja Latvijas katoļus neizdevīgā politiskā pozīcijā.

Jautājumu par katedrāles piešķiršanu katoļu arhibīskapam bija jārisina jaunievēlētajai Latvijas Republikas I Saeimai. Valdība saprata, ka jautājums ir grūti atrisināms, jo Rīgā nebija piemērotu katedrāļu, ko nodot Katoļu Baznīcai, taču valdība mēģināja rast izeju no radušās situācijas. Tika izveidota Saeimas komisija, kas izskatīja šo jautājumu. Referents Francis Kemps komisijas ziņojumā Saeimai secināja: "1923.gada 29.martā bija sanākusi sēde, kur tika aicināti visi komisiju pārstāvji. Mēģināja rast dialogu, bet baznīcu pārstāvji īsi un strupī visu noraidīja, ka jautājums nav pat diskutējams, ka viņi piekāpties par labu katoļiem nevar nekādā ziņā. Tātad visi saprašanās ceļi izstaigāti, visi miera līdzekļi no komisijas puses izmēģināti."⁴⁰⁶ Sākumā Katoļu Baznīca valstij prasīja piešķirt lietošanā Doma baznīcu, taču saprotot, ka tas būtu sarežģīts process un izsauktu lielu pretestību, izteica ideju par Jēkaba baznīcas piešķiršanu katoļiem. Valdība šo ideju atbalstīja, pieņemot to kā sava veida kompromisa variantu.⁴⁰⁷

Latvijas Evaņģēliski-luteriskās Baznīcas bīskaps Kārlis Irbe, kas bija Saeimas deputāts no Kristīgi Nacionālās Savienības, tautas pārstāvjus brīdināja, ka likumprojekts

⁴⁰⁴ LVVA, 1370.f., 1.apr., 29.l., 64.lpp.

⁴⁰⁵ Strods H. Latvijas Katoļu Baznīcas vēsture. 1075.-1995.-R., 1996., 243 .lpp.

⁴⁰⁶ LR I Saeimas Stenogrammas. 1.sesija – R., LR Saeimas izdevums, 1923-1925., 112.lpp.

⁴⁰⁷ turpat

par Jēkaba baznīcas atdošanu katoļu bīskapam “izsauks nepārprotamus konfesionālus karus.”⁴⁰⁸ Apzīmējums “konfesionālie kari” ātri izplatījās ne tikai Saeimā, bet kļuva populārs sabiedrībā, raksturojot pastāvošās politiskās un reliģiskās nesaskaņas Latvijā. Francis Trasuns mēģināja pierādīt, ka Katoļu Baznīcas prasības balstās tikai un vienīgi nacionālajā jeb t.d. “Latgales jautājumā.”⁴⁰⁹ Tomēr Saeimas un visas sabiedrības strīdos sadūrās konfesionālais un nacionālais viedoklis, kuru atrisināt nebija iespējams. Luterāņi Jēkaba baznīcas atņemšanu uztvēra kā luterāņu ticības pazemošanu citu ticību priekšā. Vācbaltiešu reliģiskais laikraksts “Kirschenblatt” 1923.gada 13.numurā apsūdzēja valdību un Saeimu, paziņodams, ka notiek Latvijas Evaņģēliskās Baznīcas apvainošana visas pasaules priekšā un luterāņu konfesijas zaimošana. Vācu Jēkaba draudzes baznīcas padomes priekšsēdētājs L.Pussuls aicināja uz „svēto karu” pret Saeimas deputātiem.⁴¹⁰

Saeima karstos politiskajos un konfesionālajos strīdos pieņēma likumprojektu par katedrālēm ar norādi “steidzamības kārtībā”. Valsts prezidents Jānis Čakste, izmantojot likumā esošās iespējas, šo likumprojektu neizsludināja, bet atgriezta to Saeimā vēlreizējai caurlūkošanai. Paralēli diskusijām par Jēkaba baznīcas nodošanu katoļiem Saeimā parādījās domas par konkordāta uzteikšanu. Visasāk par to uzstājās Kristīgi - Nacionālā Savienība, nacionālo minoritāšu pārstāvji, kā arī daļa kreisi noskaņoto sociāldemokrātu,⁴¹¹ taču tas netika akceptēts, jo lielākā daļa deputātu no dažādām frakcijām apzinājās, ka šis solis grautu Latvijas starptautisko prestižu. Situācija acīmredzami bija nonākusi strupceļā, no kura nebija iespējams izkļūt bez sāpēm.

Kā viens no optimālākajiem konflikta risinājuma ceļiem, kuru izskatīja valdība un kas izskanēja arī Saeimas diskusijās, un kam nepretojās arī Katoļu Baznīca, bija priekšlikums būvēt Rīgā jaunu baznīcu katoļiem, bet valstsniecīgais budžets nevarēja atrisināt šo problēmu, līdz ar to bija jāmeklē citi risinājuma ceļi. Pirmie, kas protestēja pret šo priekšlikumu, bija sociāldemokrāti, kuru viedokli pauda deputāts K.Dēķēns: “Ja nebūtu nevienas baznīcas, kas būtu noderīga bīskapa vajadzībām, tad vajadzētu celt

⁴⁰⁸LR I Saeimas Stenogrammas. 1.sesija – R., LR Saeimas izdevums, 1923-1925., 614.lpp.

⁴⁰⁹ turpat, 618.lpp.

⁴¹⁰ Kirchenblatt. - 1923.g. Nr.13.

⁴¹¹ Vizulis I. Latvijas – Vatikāna diplomātiskās attiecības.-R., Pajumte, 1996., 44.lpp.

jaunu. Tas maksātu 700 - 1000 miljonu rubļu. Tik bagāti mēs neesam, lai varētu tādu summu izdot. Tātad jautājums par jaunas baznīcas celšanu pilnīgi atkrīt.”⁴¹²

Kā redzams, Saeimas lielākās frakcijas, sociāldemokrātu, nostāja būtiski ietekmēja šo viedokli: “Latvijas valdībai ir tiesības lemt par baznīcām. Līdz šim baznīca bija saistīta ar valsti arī īpašuma ziņā. Kad šķirs baznīcu no valsts, tad arī īpašuma tiesības būs revidējamas.”⁴¹³

Diskusijās tika piesaistīti visiespējamākie iemesli, kas brīžam lavierēja uz galēja cinisma robežas, lai apstiprinātu abu pušu patiesību pretenzijas uz Jēkaba baznīcu. Strīdu iemesli tika meklēti pat 16.gs., Ziemeļu karā u.c. vēsturiskajos notikumos. Strīdā parādījās daudzu gadsimtu neatrisinātās sāpes, pārmetumi un pārinodarījumi vienam pret otru un valsts varai pret Baznīcu. Šos iemeslus ātri uztvēra masu mediju pārstāvji. Katoļu prese apvainoja luterāņus, ebrejus, krievus un sociālistus, kas esot sasējušies vienā pusē un “latviešu katoļus nostāda kā baznīcu laupītājus.”⁴¹⁴ Turpretī latviešu un vācu luterāņu draudzes aktīvi puda savu nostāju organizējot oficiālo protesta kampaņu. Vēstules tika sūtītas Saeimai, valdībai, valsts prezidentam un Garīgo lietu departamentam. Savu nostāju puda arī latviešu un krievu pareizticīgo draudzes un Pareizticīgās Baznīcas aprindas, kurām tika atsavināta baznīca, klosteris un arhireja māja Rīgā, Mazajā Pils ielā 2, taču šie protesti netika uztverti kā līdzvērtīgi, neviens nepievērsa tiem uzmanību, līdz visbeidzot tie pazuda katoļu un luterāņu savstarpējās ķildās. Arī valdība un parlaments centrā izvirzīja katoļu un luterāņu savstarpējo cīņu.

Protesta vēstulēs, kas nāca no visas Latvijas, tika minēti visplašākie iemesli, kāpēc Jēkaba baznīca būtu jāatstāj luterāņiem. Savā vēstulē Iekšlietu ministram Rīgas Latviešu Evaņģēlisko draudžu Savienība minēja šādus iemeslus:

1. Jēkaba baznīca ir nepieciešama latviešu luterāņiem, jo tiem pilsētas centrā ir tikai viena baznīca - Jāņa baznīca;
2. Jēkaba baznīca ir vecākā latviešu evaņģēliskā baznīca, jo 1524.gadā tā tika atdota latviešu draudzei;

⁴¹² LR I Saeimas Stenogrammas. 2.sesija.– R., LR Saeimas izdevums, 1923-1925., 619.lpp.

⁴¹³ turpat, 620.lpp.

⁴¹⁴ Vairogs. Reliģiski-sabiedriska laikraksts. - 1923.g., 6.lpp.

3.Jēkaba baznīcā ir labas ērģeles, kuras dod mūsu māksliniekiem iespēju sajūsmināt ar savu mākslu plašas aprindas. Atdodot Jēkaba baznīcu katoļiem, atņemtu latviešu luterāņu draudzēm iespēju dzirdēt savos dievkalpojumos mākslas ziņā vērtīgu baznīcas mūziku.⁴¹⁵

Par spīti visiem protestiem, valdība ar savu lēmumu 1923.gada 23.aprīlī nodeva katoļu bīskapa rīcībā Jēkaba baznīcu un ēkas Mazās Pils ielā 2. Šis valdības solis izraisīja prieku Katoļu Baznīcā un sašutumu luterāņu un pareizticīgo aprindās. Tika uzsākta parakstu vākšana, lai sarīkotu visas tautas referendumu. Lieldienu laikā kanceles pārvērtās par politiskās aģitācijas tribīnēm. Vajadzīgais parakstu skaits īsā laikā tika savākts, un valsts prezidents "Valdības Vēstnesī" Nr.151 tautas nobalsošanā izsludināja šādu likumprojektu: "Baznīcas un lūgšanas namus, kurus lieto kādas konfesijas dievkalpošanām, nedrīkst atsavināt vai nodot citas konfesijas vajadzībām. Pastāvošās baznīcas un lūgšanu nami atstājami tām konfesijām, kuru vajadzībām tos lietoja uz likumīga pamata 1.augustā 1914.gadā."⁴¹⁶

Kamēr sabiedrība gatavojās referendumam, tikmēr Saeimā turpinājās diskusijas. 1923.gadā, neilgi pirms paredzētā referenduma, Demokrātiskā centra partijas deputāts Gustavs Zemgals Saeimai piedāvāja savu risinājumu - atsavinātās Jēkaba katedrāles vietā luterāņu draudzēm (gan latviešu, gan vācu - aut.) piešķirt īpašumā Doma baznīcu un pārveidot to par luterāņu bīskapa sēdekli.⁴¹⁷ Daļa no deputātiem, kas bija iesaistījušies "konfesionālajos karos", apsverot šo priekšlikumu, piekrita, ka tas būtu saprātīgākais lēmums bezizejas situācijā.

Referendums notika 1923.gada 1.un 2.septembrī. Abas puses bija rūpīgi gatavojušās šim brīdim: diskusijas presē, aģitācijas baznīcās, izsaukumi utt. Luterāņu aprindas izdeva brošūru "Kas katram būtu jāzina tautas nobalsošanā," kur bija izskaidrota referenduma būtība un tika uzsvērts: "Tā ir mūsu ticības apkaunošana, luterāņu svētāko

⁴¹⁵ LVVA, 1370.f., 1.apr., 62.l., 79.lpp.

⁴¹⁶ Kas katram jāzina tautas nobalsošanas jautājumā par baznīcas neizskaramību. Broš./aut.nez.R., 1923., 1.lpp.

⁴¹⁷ LR I Saeimas Stenogrammas. 2.sesija. – R., LR Saeimas izdevums, 1923-1925., 631.lpp.

jūtu nicināšana, zaimošana. To, kas ticīgiem ir svēts, partiju varas vīri pārdod, izandelē...”⁴¹⁸

Katoļu aprindu uzskati bija daudz kolorītāki, sākot no “latgaliešu nicināšanas kampaņas” „separātistu presē”, beidzot līdz “stoiciskam mieram” un ticību “taisnības uzvarai” Franča Trasuna atbalstītāju presē: “...tas negroza lietu pēc būtības, bet viņu uz kādu laiku tikai novilcina.”⁴¹⁹ Katra puse ticēja savai uzvarai, taču rezultātus noprognozēt neuzdrošinājās. Katoļu Baznīcas vēsturnieks St. Škutāns SJ rakstīja, ka pat Vatikāna nuncijam Antonio Cekīni nebija pārliecības par katoļiem labvēlīgu iznākumu un ka viņš esot uzsvēris: „redzēsim, kā šī lieta nobeigsies.”⁴²⁰

Referenduma rezultāti bija negaidīti abām pusēm – nobalsošanā nepiedalījās vajadzīgais vēlētāju skaits. Kāpēc tas notika, iespējams, bija trīs galvenie iemesli:

1. multikonfesionālā Latvijas sabiedrība bija pagurusi no ieilgušajiem strīdiem, īpaši sekularizētā sabiedrības daļa, kas jau tā vīzdegunīgi raudzījās uz visiem samilzušajiem valsts un Baznīcas attiecību jautājumiem;
2. Saeima (Demokrātiskais centrs) nāca klajā ar saprātīgu risinājumu, un līdz ar to sabiedrības acīs šis strīds tajā mirklī pārvērtās tikai un vienīgi par luterāņu un katoļu savstarpējo cīņu un veco rēķinu kārtošanu;
3. tie, kas referendumā piedalījās, galvenokārt, bija Latgales latvieši, kuri balsoja pret šo likumprojektu. Kā vēlāk mīlēja jokot sabiedrībā, tad Latvijā aktīvu katoļu izrādījās vairāk nekā aktīvu luterāņu.

Pāvests 1923.gada oktobrī Rīgas bīskapu Antoniju Springoviču paaugstināja par arhibīskapu, bet par palīgbīskapu iecēla Jāzepu Rancānu.⁴²¹

Līdz ar to valdības lēmums stājās spēkā un Jēkaba baznīca, kā arī ēkas Mazajā Pils ielā 2 tika nodotas katoļu arhibīskapa pārziņā. Jautājums par Katoļu Baznīcas tiesisko stāvokli Latvijā tika atrisināts, un konkordāta lēmumi tika izpildīti. Taču

⁴¹⁸ Kas katram jāzina tautas nobalsošanas jautājumā par baznīcas neaizskaramību. Broš./aut.nez. R., 1923., 3.lpp.

⁴¹⁹ Vairogs. Reliģiski-sabiedrisks laikraksts. - 1923.marts.

⁴²⁰ St. Kučinskis. SJ. Pirmais Latvijas nuncijs Antonīns Dzekīni//Dzimtenes kalendārs 1988.gadam., Zviedrija, 1987., 106.lpp.

⁴²¹ Strods H. Latvijas Katoļu Baznīcas vēsture. 1075.-1995.-R., 1996., 244 .lpp.

“konfesionālie kari” ar to vien nebeidzās, bet iegāja jaunā fāzē, kā nevilšus pamanīja paši politiķi, tad šī problēma nesakārtotajā Latvijas valsts un Baznīcas attiecību šķērsgrīzumā bija kļuvusi par izdevīgu un pateicīgu politisko spekulāciju objektu.

Viens no faktiem, kas nelabvēlīgi ietekmēja valsts un Baznīcas attiecības, kā arī radīja negatīvu sabiedrības reakciju, bija politiķa un katoļu garīdznieka Franča Trasuna ekskomunikācija, ko politiskās aprindas uztvēra kā nacionālā jautājuma sastāvdaļu un izrēķināšanos ar Katoļu Baznīcai nevēlamu personību, kuru cienīja politiķi un atbalstīja daudzi vēlētāji. Katoļu Baznīcas vadības, konkrēti Rīgas arhibīskapa Antonija Springoviča rīcība, sarežģīja valsts un Baznīcas attiecības kopumā un radīja vispārēju negatīvu reakciju sabiedrībā, arī Latgalē. Neapmierinātība bija tik liela, ka tā ietekmēja valsts finansiālo pabalstu piešķiršanu reliģiskajām konfesijām turpmākajos gados, kuri tika vai nu samazināti, vai arī vispār nepiešķirti.⁴²² Vēl jo vairāk attiecības tika saasinātas pēc Franča Trasuna nāves 1926.gada 6.aprīlī. Politiskās aprindas Latvijā izjuta zaudējumu un nespēja izskaidrot un pieņemt faktu, ka politiķis, kas visu savu dzīvi bija kalpojis Baznīcai un savu politisko darbību veltījis valsts un Baznīcas attiecību sakārtošanai Latvijā, bija cietis visvairāk. Pat LSDSP pārmeta K.Ulmaņa valdībai, ka tā nespējusi ietekmēt šo problēmu un ka valsts un valdības pārstāvji nav piedalījušies Franča Trasuna bērū ceremonijā.⁴²³ Valsts un valdība uzskatīja par labāku neiejaukties šīs lietas norisē, taču atsevišķas politiskās aprindas to uztvēra kā valsts lomas noniecināšanu un ignoranci no Latvijas Katoļu Baznīcas puses. Katoļu Baznīcas iekšējās nesaskaņas atstāja zināmu iespaidu arī uz valsts un Baznīcas attiecībām Latvijā. Turpmākos parlamentārisma perioda gadus šis starpgadījums meta ēnu gan uz visām reliģiskajām aprindām Latvijā kopumā, gan uz atsevišķiem politiķiem no šīm aprindām, gan arī radīja sabiedrības vēl lielāku reliģisku atsvešināšanos un sekularizāciju.

Viena no aktuālākajām problēmām, kas, pieaugot politiskā nacionālisma tendencēm, parādījās kā atbalss Latvijas Katoļu Baznīcā, bija nacionālās nesaskaņas. IV Saeimas laikā tika izveidota īpaša parlamentāra komisija, kas nodarbojās ar t.d. “pārpoļošanas jautājuma” izskatīšanu Latgalē, kur “vainīgās” lomā tika nosaukta Katoļu

---

⁴²² LR III Saeimas Stenogrammas. – R., LR Saeimas izdevums, 1928.-1931., 284.lpp.

⁴²³ turpat, 285.lpp.

Baznīca un vietējie poļu tautības garīdznieki. Šīs komisijas izveidošana bija neslēpts mājieni par pieaugošo vēlmi ierobežot Baznīcas autonomiju un palielināt kontroli pār to. Aktīvi par šo jautājumu diskutēja LSDSP un Nacionālais bloks Arveda Berga vadībā.⁴²⁴ Taču Saeima konkrētu lēmumu šajā jautājumā pieņemt nespēja un arī nevarēja, jo šis jautājums nebija valsts vai valdības kompetencē, tapēc ka to spēja risināt tikai un vienīgi pati Katoļu Baznīca. Līdz ar to tas palika tikai diskusiju līmenī, kaut arī sabiedrībā tika radīts Katoļu Baznīcas - pārpoļotājas tēls.

Evaņģēliski - luteriskā Baznīca 20.gs. 20.-30.g bija skaitliski lielākā Latvijas kristīgā konfesija. Pēc 1920.gada statistiskajiem datiem Latvijā bija 914409 luterticīgie iedzīvotāji.⁴²⁵ Pagaidu valdība uzsāka Evaņģēliski - luteriskās Baznīcas lietu kārtošanu jau 1919.gadā, neilgi pēc neatkarības pasludināšanas, jo Evaņģēliski - luteriskās Baznīcas juridiskais jautājums jau ilgu laiku bija svarīga valsts un Baznīcas attiecību problēma jeb „Gordija mezgls”, ko neviens nevarēja atšķetināt. Gadsimtiem ilgi Luterāņu Baznīca Latvijas teritorijā bija pastāvējusi „Landeskirche” statusā. Tā bija pietiekoši daudz cietusi gan no novecojušās feodālās sistēmas, gan no cara valdības īstenotās pārkrievošanas politikas un 1905.-1907.g. revolūcijas peripetijām. Šī bija viena no tām reizēm, kad bija iespējams pilnībā atbrīvoties no feodālās sistēmas paliekām (patronāta tiesībām) un veikt virkni nepieciešamo reformu, kas attiecas uz Baznīcas juridiskās un organizatoriskās darbības principiem, kā arī sakārtot valsts un Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas attiecības atbilstoši demokrātiskas iekārtas prasībām un jaunajai situācijai. Arī valdība to apzinājās un samērā ātri spēra pirmos soļus, lai noregulētu valsts un Evaņģēliski - luteriskās Baznīcas attiecības.

1919.gada rudenī tika izdots Iekšlietu ministra rīkojums, ar kuru draudzēm tika uzdots atjaunot Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas konsistorijas darbību, bet ar citu rīkojumu savukārt tika apstiprināta vecā Evaņģēliski - luteriskās Baznīcas konsistorija.⁴²⁶ Vidzemes konsistorija darbojās Rīgā un aptvēra Vidzemi un Latgali, bet Kurzemes konsistorija ar centru Jelgavā - Kurzemi un Zemgali. Šis modelis pastāvēja līdz

⁴²⁴ LR IV Saeimas Stenogrammas. – R., LR Saeimas izdevums, 1931-1934., 2357.lpp.

⁴²⁵ Latvijas statistiskā gadagrāmata. 1920.gads. R., 1921.-319.lpp.

⁴²⁶ Valdības Vēstnesis. - 1919.g. Nr. 18.

1921.gadam, kad abas konsistorijas tika apvienotas vienā - Vidzemes konsistorijā, ar mērķi vienkāršot Baznīcas pārvaldi.⁴²⁷

Būtiskas izmaiņas radīja arī 1919.gada 23.septembra valdības pieņemtie "Pagaidu noteikumi par evaņģēliskām luterāņu konsistorijām."⁴²⁸ Ar šiem noteikumiem tika atceltas bruņniecības un muižnieku patronāttiesības, bet draudzēm tika uzdots izveidot savas pašpārvaldes. Mācītājus ievēlēja katra draudze atsevišķi, bet konsistorija tos tikai apstiprināja. Valsts (valdība) bija tā, kas saskaņā ar Baznīcas autoritātēm veidoja reglamentētu Evaņģēliski - luteriskās Baznīcas tiesisko stāvokli Latvijā.

Vatikāna un Latvijas valdības gatavotā konkordāta noslēgšana neizbēgami radīja lielas bažas un neapmierinātību Luterāņu Baznīcas aprindās. Jau 1921.gada 21.jūlijā Latvijas Evaņģēliski-luteriskās Baznīcas Sinode protesta vēstulē Ministru Prezidentam pieprasīja apliecināt, ka "valdība būdama uzticīga mūsu valsts pamatuzskatiem - ka Latvijā ne politisku, ne citu kādu iemeslu dēļ, nav un nevar būt valdošās jeb privilēģētās baznīcas - ievēros vienlīdzīgi visu ticību vajadzības."⁴²⁹

Kad kļuva zināms, ka valdība grasās kādu no luterāņu baznīcām nodot katoļiem, Vidzemes konsistorija 1921.gada 15.oktobrī iesniedza Iekšlietu ministram oficiālu protesta vēstuli pret šo valdības nodomu. Tas neguva atbalsi, un konsistorija bija spiesta izdarīt demonstratīvu soli, redzot, ka valdība no saviem ieskatiem viegli neatkāpsies. Konsistorija paziņoja par savu atkāpšanos pilnā sastāvā, tādējādi cerot ietekmēt valdības rīcību. Valdība izrādīja arī savu nepieņēmu un principialitāti, un ar Iekšlietu ministra A.Berga rezolūciju 1921.gada 21.oktobrī tika atlaista visa konsistorija.⁴³⁰ Neskatoties uz luterāņu aprindu nostāju, valdība turpināja realizēt savu iecerēto politiku un pildīt Latgales iedzīvotājiem un Vatikānam dotos solījumus, nonākot politiskās un juridiskās pretrunās ar luterāņu aprindām.

1922.gada 5.janvārī Latvijas valdība izdeva "Noteikumus par Vidzemes Evaņģēliskās luterāņu Baznīcas pārvaldīšanu", kas noteica jauna Baznīcas pārvaldes

⁴²⁷ Balevics Z. Baznīca un valsts buržuāziskajā Latvijā. 1920-1940.-R., 1964., 32.lpp.

⁴²⁸ Valdības Vēstnesis.- 1919.g., Nr. 47.

⁴²⁹ LVVA, 1370.f., 1.apr., 62.l., 1.lpp.

⁴³⁰ LVVA, 1370.f., 1.apr., 66.l., 4.lpp.

orgāna - Baznīcas Virsvaldes izveidošanu. Pēc jaunajiem noteikumiem Virsvaldi ievēlēja draudžu pārstāvju Sinode. Uz neilgu laiku Luterāņu Baznīca Latvijā bija palikusi bez pārvaldes orgāna. Taču jau februārī sanāca pirmā Sinodes ievēlētā virsvalde, kuras sastāvā bija 9 locekļi - 6 latvieši un 3 vācieši.⁴³¹

Evaņģēliski – luteriskajai Baznīcai vēl nebija izteiktas reliģiskās autoritātes (bīskapa vai arhibīskapa), kas efektīvāk spētu organizēt Baznīcas dzīvi. Krievijas Impērijas Baznīcas vecās pārvaldes struktūras saira, kā arī tās nebija efektīvas, un līdz ar to Baznīcas un valsts aprindas optimālo pārvaldes modeli vēl tikai meklēja. Šis process gan valdībai, gan Evaņģēliski - luteriskajai Baznīcai virzījās uz priekšu samērā lēni un sarežģīti. Kopumā līdz 1934.gadam Latvijā tika izdoti vairāk kā 13 rīkojumi un grozījumi Evaņģēliski - luteriskās Baznīcas juridiskajās normās. Tikai 1922.gada 23.februārī sasauktā Sinode “par pirmo Latvijas Evaņģēliski-luteriskās Baznīcas bīskapu ievēlēja mācītāju K.Irbi.”⁴³² Automātiski pēc Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas nolikuma Kārlis Irbe kļuva par Baznīcas Virsvaldes prezidentu. K.Irbe bija viens no piemērotākajiem kandidātiem Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas virsgana amatam. Kā izteicās sens viņa domubiedrs Ludis Adamovičs: „Irbes paliekamā nozīme ir Latvijas Evaņģēliski – luteriskās baznīcas organizēšanas un izveidošanas darbs gandrīz veselā gadu desmitā (1922.-1932.) Par zināmu sagatavošanos šim pienākumam viņam noderēja agrākā darbība baznīcas administrācijā un baznīcpolitikā.”⁴³³ Bīskapam Kārlim Irbem bija jāiznes lielāka daļa no visa problēmu smaguma, kas saistījās gan ar katedrāļu jautājumu risināšanu, gan valsts un Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas attiecību veidošanu.

1922.gada Sinodes laikā vācu luterāņi izteica vēlēšanos pēc zināmas autonomijas. Šim procesam nebija dziļāka sakara ar nacionālo šķelšanos, bet tikai ar reliģisko segmentāciju, kas parasti valda daudznacionālajās konfesijās un sabiedrībās. Kopējais vācu luterāņu skaits Latvijā bija 7% no visiem luterticīgajiem.⁴³⁴ 1922.gadā vācu luterāņu draudzes ievēlēja savu draudžu bīskapu - P.Pelhausu (P.Pelchau), kas bija viens no

⁴³¹ Lange. E. Latvijas baznīcas vēsture.- Mīneapolis, 1972., 54.lpp.

⁴³² turpat, 55.lpp.

⁴³³ Ā. Šilde. Pirmā Republika. Stokholma, 1982, 270.lpp.

⁴³⁴ Balevics Z. Baznīca un valsts buržuāziskajā Latvijā. 1920-1940.-R., 1964., 34.lpp.

redzamākajiem un piemērotākajiem šī amata kandidātiem un kuru respektēja arī latviešu luterāņu aprindas. Līdz ar to Baznīca bija sadalījusies divās nacionālajās vienībās - latviešu un vācu, ar vienu kopēju pārvaldes orgānu. Vācu bīskaps ieguva Virsvaldes viceprezidenta amatu.⁴³⁵ Jāuzsver, ka luterāņu aprindās 20.g. 20.g. nebija vērojamas saspīlētas latviešu un vācu nacionālās attiecības, drīzāk jau sekulārās aprindas un politiķi neatlaidīgi meklēja un vēlējās atrast nesaskaņu pēdas Latvijas luterāņu aprindās. Oficiālais latviešu un vācu draudžu atdalīšanās process virzījās lēni, starp abām grupām notika baznīcu īpašumu lietu kārtošana, un jāuzsver, ka process ritēja ļoti korekti, pat sensāciju tverošā un alkstošā latviešu prese nekur nespēja pieķerties.

Jēkaba baznīcas atsavināšana no luterāņu puses tika uzņemta ar lielu sarūgtinājumu, uztverot to kā pārinodarījumu, kad luterāņu vairākums cieš katoļu mazākuma dēļ: "Kā būs ap sirdi katram luterānim, ejot garām mūsu valdības centrālo iestāžu ēkām, kuras pēc valdības projekta no visām pusēm ieslēgs katoļu bīskaps ar savām baznīcām un kādas jūtas viņu pārņems, kad tas atgādāsies, ka valdība ar varu atņēmusi luterāņiem viņu Dieva un cilvēku priekšā nostiprinātās tiesības uz Jēkaba baznīcu?"⁴³⁶ Taču no otras puses, luterāņu aprindas bija spiestas samierināties, jo uzskatīja, ka „runa bija par jauniegūto zemju reģionu cilvēku piesaistīšanu valstij un viņu tuvināšanu pārējiem tautiešiem. Visai atšķirīgais izglītības līmenis un atšķirīgā konfesionālā piederība nostādīja jauno valsti grūta uzdevuma priekšā un lika piekāpties.”⁴³⁷

Demokrātiskā centra partijas 1923.gadā izvirzītais risinājums un ideja „katedrāļu jautājuma” lietā Doma baznīcu nodot Evaņģēliski-luteriskā bīskapa pārziņā, radīja jaunas kolīzijas Saeimā un visā Latvijas sabiedrībā. Ilgu laiku Saeimā neizskatīja t.d. “katedrāļu likumu,” ļaujot emocijām nomierināties, bet šī lieta aizvien parlamentā periodiski uzliesmoja, atceroties konkordāta ratificēšanu un Jēkaba baznīcas atsavināšanu, bet neizbēgami šo jautājumu vajadzēja nokārtot, jo no tā nevarēja un vairs nebija iespējams izvairīties.

⁴³⁵ LVVA, 6636.f., 5.apr., 147.l., 2.lpp.

⁴³⁶ Svētdienas Rīts. 1921.gada 6.novembris.

⁴³⁷ Ē.Pabsts. Jēkaba baznīcas un Rīgas Doma atsavināšana mūsdienu skatījumā.//800 gadi. Mūsu kopējā Rīga. Vācbaltiešu autoru apcerējumi. Rīga, 2001., 187.lpp.

Doma baznīcas tiesiskais stāvoklis bija visai neskaidrs. Juridiski tā piederēja vācu luterāņu draudzei, bet Saeima steigā jau 1923.gada 23.aprīlī bija izdevusi likumu, ar kuru tā nodeva baznīcu Evaņģēliski-luteriskā bīskapa pārziņā kopā ar tai piederīgām ēkām un laukumiem. Bīskaps Kārlis Irbe šīs tiesības neizmantoja, jo zemesgrāmatā īpašuma tiesības piederēja Doma baznīcas vācu draudzei.⁴³⁸ No Jēkaba baznīcas aizgājušās vācu un latviešu luterāņu draudzes pārcēlās uz Doma baznīcu. Valsts un valdība nebija juridiski un politiski atrisinājusi jautājumu līdz galam. Šī jautājuma risināšanā iesaistījās tikai Latvijas Republikas III Saeima. Uz šo soli Saeimu it kā netieši pamudināja starpgadījums ar Krišjāņa Barona bērņu organizēšanu Doma baznīcā 1923.gadā, kad par pakalpojumiem, kā likās dažām politiskām aprindām, tika pieprasīta liela summa.⁴³⁹

1931.gada 20.februārī Saeimā apspriešanai parādījās likumprojekts par Rīgas Doma baznīcas tiesiskā stāvokļa nokārtošanu. Likumprojekta autori bija deputāti M.Skujenieks, J.Breikšs, J.Šterns, K.Kiršteins, P.Juraševskis, kuri piederēja Progresīvajai Apvienībai.⁴⁴⁰ Likumprojekts paredzēja atzīt par neesošām un dzēstām visas tiesības, kas piederēja juridiskai personai "Doma baznīca" uz nekustamo īpašumu, piešķirt šim nekustamajam īpašumam nosaukumu "Māras baznīca", nodot to Latvijas valsts īpašumā. M.Skujenieks šo lēmumu pamatoja ar to, ka nav iespējams jautājumu atrisināt bez valsts iejaukšanās. Likumprojekts izsauca niknu vācbaltiešu partijas reakciju. Deputāts V. fon Firkss norādīja, viņaprāt, īstos problēmas cēloņus: "Jūs vieglprātīgi spēlējaties ar nacionālajām jūtām, lai, tad, kad nacionālā naida viļņi būs sabangoti, varētu labāk kārtot savus politiskos veikalus"⁴⁴¹. Vācbaltiešu partija aicināja noraidīt šo populistisko likumprojektu, taču, par spīti visiem iebildumiem, to nodeva tālākai caurskatīšanai komisijā.

Evaņģēliski - luteriskās Baznīcas Virsvalde mēģināja atrisināt šo jautājumu savstarpējās pārrunās starp latviešu un vācu draudzēm, tādejādi cerot, ka Saeima

---

⁴³⁸ Ē.Pabsts. Jēkaba baznīcas un Rīgas Doma atsavināšana mūsdienu skatījumā.//800 gadi. Mūsu kopējā Rīga. Vācbaltiešu autoru apcerējumi. Rīga, 2001., 188.lpp.

⁴³⁹ LR III Saeimas Stenogrammas. 8.sesija.– R., LR Saeimas izdevums, 1928-1931., 392.lpp.

⁴⁴⁰ turpat

⁴⁴¹ turpat, 395.lpp.

respektētu to kā luterāņu iekšējo lietu. Pēc ilgām sarunām Rīgas Doma vācu un latviešu draudzes noslēdza savstarpējo vienošanos, kas šādā situācijā bija loģisks un saprātīgs solis konflikta atrisināšanā.⁴⁴² Barons V. Firkss intervijā krievu valodā iznākošajai avīzei “Segodņa” uzsvēra, ka “jautājums par Doma baznīcu - luterāņu Baznīcas iekšējā lieta. Ja viņa nespēj pati atrisināt šo jautājumu, tad to nespēs izdarīt arī parlaments.”⁴⁴³ Tas bija ļoti precīzs un tālredzīgs secinājums, un tie, kuriem bija uzticēts pienākums veidot valsts un Baznīcas attiecības – politiķiem un ierēdņiem, šos vārdus neņēma vērā. Līdzīga bija arī Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas vairākuma nostāja.

Vācu minoritātes partijas atbalstīja pārējo nacionālo minoritāšu deputāti. Nacionālais bloks, kurā ietilpa arī daži latviešu luterāņu mācītāji un Latgales kristīgie, no balsošanas atturējās.

Likumprojekta izskatīšanas sākuma posmā Demokrātiskā centra partija izteica varbūtību, ka, ja sarunas būšot veiksmīgas, tad projekts zaudēšot savu aktualitāti un nebūšot vajadzīgs.⁴⁴⁴

Vienošanās tika panākta, bet likumprojekts aktualitāti nezaudēja, jo bija aizskāris tobrīd jūtīgo nacionālo un vēsturisko jautājumu, ar kuru ļoti bieži varēja visai veiksmīgi politiski manipulēt. Atkāpšanās no šī likumprojekta dažiem politiskiem spēkiem būtu izskatījusies kā padošanās “vāciešu baroniem,” kā to vēl jo vairāk uzkurināja labējā un kreisā latviešu prese. Diskusijas dažreiz izraisīja līdzīgu situāciju un līdzīgus strupceļus, kā tas bija nesen pieredzēts Jēkaba baznīcas atsavināšanas lietā. Lai pierādītu savu uzskatu taisnību, deputāti izskatīja un ņēma par palīgu viduslaiku Rīgas īpašumtiesību likumdošanu, diskusijas par jautājumu, kas tad īsti Domu ir cēlis, utt. Kā uzsvēra Ēriks Pābsts: „Ne ar ko citu abpusējās nacionālās jūtas netika aizskartas tik dziļi kā ar notikumiem šajā sakarā, kaut arī uz laukiem un mazpilsētās tas izpaudās mazāk nekā pašā Rīgā.”⁴⁴⁵

⁴⁴² LVVA, 6636.f., 5.apr., 109.l., 12.lpp.

⁴⁴³ Segodņa. - 1931.g. Nr. 52.

⁴⁴⁴ LVVA, 6636.f., 5.apr., 109.l., 12.lpp.

⁴⁴⁵ Ē.Pabsts. Jēkaba baznīcas un Rīgas Doma atsavināšana mūsdienu skatījumā.//800 gadi. Mūsu kopējā Rīga. Vācbaltiešu autoru apcerējumi. Rīga, 2001., 187.lpp.

Jāatzīst, ka nacionālā plāksne, kādā jautājums ievirzījās, atrada plašu atbalstu labējā latviešu sabiedrībā, kura to uztvēra kā nacionāla prestiža lietu, kaut arī pietiekoši emocionāli uzvilktas bija visas latviešu politiskās partijas. Par to liecina ne tikai Saeimas partiju nostāja, bet arī plašās diskusijas presē. Tas kā centrālais punkts mediju preses lapās parādījās gan bulvārizdevumos un nacionālo minoritāšu presē, gan arī nopietnākajos latviešu laikrakstos. No tīri “formāla” jautājuma tas pārtapa par nacionālo attiecību kārtošānu. Pat solīdākais latviešu laikraksts “Jaunākās Ziņas” iesaistījās savstarpējo apvainojumu maratonā, uzbrukdams “vāciešu bezkaunībai”: “Vēl tagad, pat neatkarīgajā Latvijā, viņi mūs izsmej un pazemina, un nosauc mūs visas pasaules priekšā par laupītājiem, kad mēs prasām mūsu dzimtenes sargiem - karavīriem - savu senču celto svēto Māras baznīcu.”⁴⁴⁶

Strīdā par Doma baznīcas iegūšanu iesaistījās arī Rīgas armijas garnizona uz ātru roku 1926.g. izveidotā draudze, kurai bija vajadzīga sava baznīca, izvirzot šo jautājumu Latvijas armijas prestiža lietas līmenī.

Sākotnēji domstarpības starp Doma baznīcas vācu draudzi un Garnizona draudzi nepastāvēja. Garnizona draudzei tika atļauts divas reizes mēnesī noturēt dievkalpojumus, arī īpašu svinību gadījumos baznīca bija pieejama visām draudzēm.⁴⁴⁷ 1930.gadā Garnizona draudze pieprasīja tiesības pārvaldīt baznīcu kopīgi, uz ko Doma baznīcas padome nebija gatava, taču padome un latviešu Miera draudze vienojās par vienlīdzīgu līdzdalību baznīcas pārvaldē un Garnizona draudzes uzņemšanu. 1931.gada 8.-9.aprīlī notikušā Sinode arī nespēja panākt pilnīgu vienprātību šajā lietā, bet pieņēma rezolūciju, ka saprašanās starp latviešiem un vāciešiem ir panākta.⁴⁴⁸ Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas vācu un arī latviešu grupas izmisīgi centās iejaukties politiskajos procesos un pūlējās panākt, lai atstāj šo jautājumu Baznīcas iekšējā pārziņā, taču valsts turpināja spītīgi iejaukties Baznīcas dzīvē un tās autonomajos procesos.

Vācu-baltiešu tautas savienība (Deutsche-Baltische Folksgemeinschaft) savā sapulcē 1931.gada februārī pieņēma paziņojumu, ka “vācietība cīnīsies ar visiem

⁴⁴⁶ Jaunākās Ziņas. - 1931.g. Nr.191.

⁴⁴⁷ Ē.Pabsts. Jēkaba baznīcas un Rīgas Doma atsavināšana mūsdienu skatījumā.//800 gadi. Mūsu kopējā Rīga. Vācbaltiešu autoru apcerējumi. Rīga, 2001., 188.lpp.

⁴⁴⁸ turpat

līdzekļiem pret tiesību laušanu, un lai cīņa sekmīgāk veiktos, sapulce iecēla speciālu cīņas komiteju.⁴⁴⁹ Kaut gan jāuzsver, ka, salīdzinājumā ar latviešu politiskajām aprindām un jo īpaši presi, vācieši aizstāvoties bija savaldīgāki un centās ieturēt nosvērtu stāju.

Vācu luterāņi cīņu bija nodēvējuši par “tumsas varas darbiem” un piesauca devītā baušļa pārkāpumu. Vācu evaņģēliski – luterisko draudžu bīskaps P.Pelkauss savā intervijā vācu valodā iznākošajam Rīgas laikrakstam „Riga am Sonntag” paziņoja, ka Luterāņu Baznīcas īpašuma jautājumu problēma tiek risināta ar „brutālu roku.”⁴⁵⁰ Vācbaltiešu sabiedrības izpratnē šī problēma tika uztverta kā tieši izteikta nacionāla rakstura sadursme starp latviešu luterāņu vairākumu, kuras pusē bija nostājusies valsts, un vāciešu luterāņu mazākumu.⁴⁵¹

Šie sarežģījumi Latvijas Luterāņu Baznīcā guva plašu atbalsi Vācijā un arī citās luteriskajās valstīs. Vācijas un Zviedrijas sabiedrība bija sašutusi par Latvijas Saeimas rīcību un „latviešu revanšismu.” Taču tas nemazināja latviešu nacionālistu aktivitāti, bet situāciju vēl vairāk uzkurināja. Labēji orientētā un skaitliski nelielā Latvju Kristietības biedrība savu dusmu izvirzumā aizgāja pat tik tālu, ka Rīgā iesniedza prokuroram populistisku lūgumu vāciešus saukt pie atbildības.⁴⁵²

Kā bija redzams, tad Doma baznīcas strīda pamatā nebija nedz juridiskie, nedz arī telpu jautājumi. Tā bija atsevišķu latviešu un vācbaltiešu politisku spēku sadursme, kad „vieni centās uz ārpusauli skaidri demonstrēt savu noteicošo stāvokli valstī, bet otri centās saglabāt Domu kā savas līdzšinējās nozīmības simbolu dzimtenē.”⁴⁵³ Kā uzsvēra Raimonds Cerūzis, tad Vecrīgas baznīcas vācbaltiešiem simboliski asociējās ar vācu kultūrvēsturiskajām vērtībām un kopš 19.gs. nogales Baltijas vāciešu politiskās pašapziņas identitāti veidojošo „autonomijas principu,” kura neatņemama sastāvdaļa bija

⁴⁴⁹ Rigasche Rundschau.- 1931.g., Nr. 45

⁴⁵⁰ Riga am Sonntag. - 1931.gada 25.februāris.

⁴⁵¹ Cerūzis R. Vācu faktors Latvijā (1918-1939). Politiskie un starpnacionālie aspekti.. R., LU., 2004, 108.lpp.

⁴⁵² Jaunākās Ziņas. -1931.g. Nr. 74

⁴⁵³ Ē.Pabsts. Jēkaba baznīcas un Rīgas Doma atsavināšana mūsdienu skatījumā.//800 gadi. Mūsu kopējā Rīga. Vācbaltiešu autoru apcerējumi. Rīga, 2001., 191.lpp.

Luterāņu Baznīca.⁴⁵⁴ Tas bija brīdis, kad tika apdraudēti vācbaltiešu vēsturiskie un reliģiskie simboli, bet augstāko punktu Latvijas neatkarības periodā sasniedza pretvāciskā politika, un šīs domstarpības pilnībā nenorima līdz pat repatriācijai.

Kamēr Saeimā un sabiedrībā risinājās sīvas diskusijas, Evaņģēliski- luteriskās Baznīcas iekšienē bija vērojama vācu un latviešu luterāņu sadarbība un solidarizēšanās. Jau pašā likumprojekta izskatīšanas sākumā Saeimā luterāņu deputāti - latviešu mācītāji - bīskaps K.Irbe, T.Grīnbergs, J.Reinhardts un citi - uzstājās pret šo soli, mēģinot aizkavēt valsts iejaukšanos Baznīcas iekšējās lietās. Latviešu luterāņu mācītāju solis sekulārās sabiedrības daļā tika uztverts kā antinacionāls un krāšņi tika nosaukts par “otro Strazdumuižas pamieru.” Šis apzīmējums sabiedrībā kļuva tikpat populārs kā apzīmējums „konfesionālie kari.” To mēdza arī traktēt kā Luterāņu Baznīcas nevēlēšanos atbrīvoties no vācu kundzības, bet deputāts J.Breikšs savā runā apzīmēja radušos situāciju kā „izaicinājumu nacionālajai cieņai.”⁴⁵⁵

Saeimā likumprojekts nesavāca nepieciešamo balsu vairākumu, jo Zemnieku Savienība un tās koalīcija atturējās no balsošanas, taču šo likumprojektu vēlreiz nodeva Saeimas komisijai pārstrādāšanai.⁴⁵⁶ Bet labējās latviešu politiskās un arī sociāldemokrātiskās partijas tomēr politiski nedomāja padoties. 1931.gada 23.martā Saeima, nespējama rast risinājumu, pieņēma lēmumu uzdot valdībai gādāt Doma baznīcas nodošanu Rīgas garnizona vajadzībām, bet valdība to tālāk atstāja Iekšlietu ministrijas pārziņā.

Likumprojekta atbalstītāji, cerot lietu nokārtot līdz galam un izmantojot radušās emocijas, organizēja parakstu vākšanas kampaņu. Lai atrisinātu kārtējo Baznīcas un valsts attiecību nesaskaņu radīto problēmu, jau otrreiz tika rīkots referendums, kas notika 1931.gada 5.un 6.septembrī, kurā bija tautai jāizlemj jautājums par Doma baznīcas nodošanu valsts (tautas) rīcībā. Demokrātiskais centrs, gatavojoties referendumam, izdeva patētisku uzaicinājumu vēlētājiem, kurā bija proklamēts: “Parādīsim tagad tautas nobalsošanā, ka mēs esam kungi mūsu dzimtajā zemē! Šis brīdis ir liels un vēsturisks.

⁴⁵⁴ Cerūzis R. Vācu faktors Latvijā (1918-1939). Politiskie un starpnacionālie aspekti.. R., LU, 2004, 109.lpp.

⁴⁵⁵ LR III Saeimas Stenogrammas. 8.sesija. – R., LR Saeimas izdevums, 1928-1931., 395.lpp.

⁴⁵⁶ Balevics Z. Baznīca un valsts buržuāziskajā Latvijā. 1920-1940.-R., 1964., 37.lpp.

Latvieti! Nobalsojumā par Māras baznīcu mums nav jāizšķir partiju lietas, bet mūs vada visas tautas svētums un suverēnā vara.”⁴⁵⁷

Referendums nenotika, jo netika savākts nepieciešamais balsu kvorums. Tālāk no šīs strupceļa situācijas bija jāmeklē izeja valdībai, kā to bija pilnvarojusi Saeima. Valdība, ko tolaik vadīja K.Ulmanis, 1931.gadā 29.septembrī izdeva papildinājumu 1923.gada 23.aprīļa likumam, pasludinot Doma baznīcu par Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas bīskapa katedrāli un nodibinot Doma baznīcas pārvaldi.⁴⁵⁸ Pārvaldē bija jāietilpst bīskapam, Kara ministrijas pārstāvim, pa trim pārstāvjiem no trijām ieinteresētajām draudzēm. Līdz ar to tika noteikts, ka Doma baznīca atradīsies padomes pārziņā, kura nebūs atbildīga Baznīcas Sinodei. Tas bija pirmais solis, lai kontrolētu Baznīcu, un to nevarēja sasaistīt ar reliģiskās brīvības jēdzienu un nosvērtu valsts un Baznīcas attiecību politiku.

Šai institūcijai nebija nekādas juridiskas vai reliģiskas nozīmes, izņemot to, ka tā politiski atsevišķām sabiedrības aprindām varēja sniegt emocionālu gandarījumu, ko pat par politisku vai vēsturisku revanšu īsti nosaukt nevarēja. Likuma papildinājumā tika noteikts, ka Doma baznīca turpmāk sauksies Māras katedrāle, un, kā tobrīd rakstīja “Latvis”, tad “domājams ar to būs apmierināti visi, un sasāpējušais jautājums gūs sengaidītu atrisinājumu.”⁴⁵⁹

Jautājums visbeidzot guva atrisinājumu, taču visi nebija apmierināti. Vācu draudzes atteicās darboties šajā padomē. Bīskaps K.Irbe, solidarizējoties ar vācu luterāņu ticības brāļiem un māsām, atteicās piedalīties valsts kontrolētajā Doma baznīcas pārvaldes padomē. Vācu draudzes nolēma atstāt Domu un pārcelties uz Jēzus baznīcu, klusi un ar lepnumu protestējot pret valsts īstenoto politiku attiecībā uz vācu minoritāti un Evaņģēliski – luterisko Baznīcu. Doma baznīcas vācu draudze atteicās no tiesībām uz līdznoteikšanu un pārvaldi. 1931.gada 10.decembrī Domā notika pēdējais vācu dievkalpojums,⁴⁶⁰ pēc kura draudze dievnamu atstāja.

⁴⁵⁷ Jaunākās Ziņas. - 1931.g. Nr.191.

⁴⁵⁸ Valdības Vēstnesis. - 1931.g. Nr. 219.

⁴⁵⁹ Latvis. -1931.g. Nr. 297.

⁴⁶⁰ Ē.Pabsts. Jēkaba baznīcas un Rīgas Doma atsavināšana mūsdienu skatījumā.//800 gadi. Mūsu kopējā Rīga. Vācbaltiešu autoru apcerējumi. Rīga, 2001., 189.lpp.

Bīskaps Kārlis Irbe 1931.gada novembrī sasauca ārkārtēju Baznīcas Sinodi, kurā paziņoja, ka jaunie likumi ir valsts iejaukšanās Baznīcas autonomijā.⁴⁶¹ Protestēdams pret šo faktu un visu politisko procesa virzību kopumā, bīskaps atteicās no sava amata, motivējot ar to, ka Baznīca tiek pārvērsta par politisko un nacionālo cīņu arēnu. K.Irbes vietā Sinode par bīskapu 1932.gada 29.martā ievēlēja T.Grīnbergu.⁴⁶² Lai turpmāk izvairītos no Baznīcas autoritātes noliegšanas un tās suverenitātes pārkāpšanas, Sinode nolēma piešķirt Latvijas Evaņģēliski-luteriskās Baznīcas bīskapam episkopālās tiesības un pārdēvēt to par arhibīskapu. Jaunā arhibīskapa iesvētīšana amatā notika 1933.gada 5.novembrī.⁴⁶³

Baznīcas vēsturnieks Ludis Adamovičs ir uzsvēris, ka dažas politiskās partijas konfliktā par Doma baznīcu centās gūt labumu priekšvēlēšanu cīņā, izmantojot naidu pret vāciešiem.⁴⁶⁴

Strīdi par Doma baznīcas īpašumiem sabiedrībā, bet ne pašā Baznīcā, nebeidzās ar vācu draudzes aiziešanu no katedrāles. Dienas kārtībā presē tika celts jautājums par sudraba altāra piederumu piesavināšanos no vācu draudzes puses. Māras baznīcas jaunā pārvalde vairākkārt griezās pie bijušās vācu Doma draudzes ar prasību atdot visus kustamos īpašumus, ko tā esot paņēmusi līdzi. Taču vācu draudze, vēl pirms atbildes iesniegšanas pārvaldē, griezās ar sūdzību vietējā vācu presē, kā arī ārzemēs, uzsverot, ka latvieši esot uzsākuši jaunu uzbrukumu pret vācu nacionālo minoritāti.⁴⁶⁵

Šāda veida populistiski soļi, kas pa daļai skāra nacionālās un reliģiskās jūtas, toreiz Latvijā atsevišķām aprindām bija ātrs un efektīvs popularitātes iegūšanas veids, un valsts juridiskā sistēma nebija sakārtota tiktāl, lai tādu situāciju nepieļautu.

Katedrāļu jautājums tika atrisināts, kaut arī tas prasīja vairāk kā 10 gadus un daudz nevajadzīgu pārinodarījumu, un to var iedalīt vairākos posmos. Jēkaba baznīcas

⁴⁶¹ Balevics Z. Baznīca un valsts buržuāziskajā Latvijā. 1920-1940.-R., 1964., 39.lpp.

⁴⁶² Lange. E. Latvijas baznīcas vēsture.- Mīneapolis, 1972., 55.lpp.

⁴⁶³ turpat

⁴⁶⁴ Ē.Pabsts. Jēkaba baznīcas un Rīgas Doma atsavināšana mūsdienu skatījumā.//800 gadi. Mūsu kopējā Rīga. Vācbaltiešu autoru apcerējumi. Rīga, 2001., 192.lpp.

⁴⁶⁵ LVVA, 6636.f., 5.apr., 109.l., 38.lpp.

nodošana Katoļu Baznīcai izsauca veselu virkni konsekvencu t.d. “konfesionāļajos karos”. Bet, ja Jēkaba baznīcas nodošanai lielākoties bija konfesionāli politisks raksturs, tad jautājums par Doma baznīcas statusu bija nacionāli politisks. Kā lielākos cēloņus “konfesionālo karu” otrajam posmam var minēt šādus faktorus:

1. nesakārtotā likumdošana un neskaidrās Baznīcas un valsts attiecības;
2. pieaugošās nacionālisma tendences sabiedrībā un politiķu vēlmes manipulēt ar tām;
3. valsts vēlme radīt valsts Baznīcu, galvenokārt, pastiprinot kontroli pār Baznīcu;
4. pieaugošās klerikālisma tendences sabiedrībā radīja kreisi noskaņotajās politiskajās aprindās vēlmi “ierobežot” Baznīcas privilēģijas un darbību;
5. tuvojošās IV Saeimas vēlēšanas, ko var uztvert kā daļu no priekšvēlēšanu aģitācijas kampaņas;
6. sekulārās sabiedrības daļas radītā ažiotaža, kurai nebija ne izpratnes, ne vēlmes iedziļināties valsts un Baznīcas attiecību sarežģītajās šķautnēs.

Politisku un vēsturisku apsvērumu dēļ Pareizticīgās Baznīcas stāvoklis Latvijas valstī bija viens no sarežģītākajiem visu kristīgo konfesiju starpā. Šī problēma bija atbalsts tai kritiskajai situācijai, kādā bija nonākusi Pareizticīgo Baznīca Krievijā, boļševiku režīmam nākot pie varas. Bijusī vienotā Krievijas Pareizticīgo Baznīca, no tās neatkarīgu apstākļu dēļ, sabruka. Tās vietā radās jaunas lokālās Pareizticīgo Baznīcas, kam bija jāmacās dzīvot un funkcionēt citos politiskajos apstākļos. Jaunā situācija no Pareizticīgo Baznīcas pieprasīja pārveidošanos un pārformēšanos.

Pēc 1918. gada 18. novembra Pareizticīgajai Baznīcai Latvijā bija jāorganizē darbs pilnīgi jaunos un no sabiedrības un valdības attieksmes ziņā nelabvēlīgos apstākļos. Situāciju vēl vairāk sarežģīja fakts, ka Pirmā pasaules kara gados lielākā daļa pareizticīgo garīdznieku bija devusies bēgļu gaitās uz Krieviju, un daudzi no viņiem neatgriezās. Evakuēts tika arī vērtīgākais baznīcas kustamais īpašums un inventārs. Tikai daži no sakrālajiem priekšmetiem, vēlāko Latvijas un Padomju Krievijas valdību pārrunu rezultātā, tika atgriezti atpakaļ.⁴⁶⁶

⁴⁶⁶ LVVA, 7469.f., 1.apr., 10.l., 25.lpp.

Pareizticīgajai Baznīcai, lai tā spētu normāli funkcionēt, trūka savas pārvaldes sistēmas, kā arī vadītāja - bīskapa. Lai atrisinātu šos būtiskos jautājumus, 1919. un 1920.gada sākumā tika organizētas vairākas garīdznieku un baznīcu draudžu pārstāvju apspriedes.⁴⁶⁷ Apspriedēs tika nolemts 1920.gada 26.februārī sasaukt Latvijas pareizticīgo draudžu pārstāvju Koncilu.⁴⁶⁸ Kā centrālais punkts Koncilā tika izskatīts jautājums par Pareizticīgās Baznīcas stāvokli Latvijā un tās attiecībām ar Maskavas Patriarhātu. Balstoties uz Pareizticīgās Baznīcas kanoniskajām normām un veco Krievijas Impērijas likumdošanu, Pareizticīgā Baznīca Latvijā aizvien bija daļa no Maskavas Patriarhāta.

Latvijas valstiskās struktūras bija ieinteresētas Pareizticīgās Baznīcas pilnīgā autonomijā no Maskavas. Pagaidu valdības attieksme pret Baznīcu līdz ar to bija ne tikai nogaidoša, bet arī uzmanīgi vērojoša. Galvenā Latvijas valdības prasība bija redzēt Pareizticīgās Baznīcas priekšgalā, kura nebija mononacionāla, latviešu tautības bīskapu kā garantu šīs konfesijas uzticamībai, kas radītu stabilitāti un izveidotu labas attiecības ar valdību. Pareizticīgās Baznīcas sastāvā jau kopš 19.gs. bija diezgan liels pareizticīgo latviešu skaits, ko valsts iestādes īsti negribēja ievērot, uzskatot šo institūciju par tīri krievisku un slavofilisku organizāciju jeb daļu no cariskā režīma mantojuma.

Pirmais oficiālais Latvijas Pareizticīgās Baznīcas Koncils nespēja vienoties jautājumā par Baznīcas patstāvību. Koncils izstrādāja provizoriskus statūtus draudžu dzīves regulēšanai, ievēlēja Baznīcas pārvaldes orgānu - Sinodi. Par Sinodes prezidenta vietas izpildītāju ievēlēja virspriesteri A.Makendonski, par sekretāru T.Bucenu.⁴⁶⁹ Tika nolemts Baznīcas virsgana amatā uzaicināt toreizējo Penzas arhibīskapu Jāni (Pommeru), kas pēc tautības bija latvietis, taču tas bija valdībai diezgan smags uzdevums, jo Jānis (Pommers) toreiz atradās Padomju Krievijā. Čeka bija apcietinājusi viņu, un pārceļšana uz Latviju bija iespējama tikai ar Krievijas Patriarha atļauju, kas arī tika panākta.⁴⁷⁰

---

⁴⁶⁷ Balevics Z. Baznīca un valsts buržuāziskajā Latvijā. 1920-1940.-R., 1964., 60.lpp.

⁴⁶⁸ Černejs A. Latvijas Pareizticīgo Baznīca.-London: Community of St. John, 1996.-65.lpp.

⁴⁶⁹ LVVA, 1370.f., 1.apr., 28.l., 77. lpp.

⁴⁷⁰ Černejs A. Latvijas Pareizticīgo Baznīca.-London: Community of St. John, 1996.-65.lpp.

Latvijas valdība aktīvi līdzdarbojās arhibīskapa Jāņa atbrīvošanā, liekot uz viņu lielas cerības.

Jau Sinodes darbības sākumā daļa Latvijā esošās augstākās pareizticīgās garīdzniecības hierarhijas pārstāvju pieņēma vairākas rezolūcijas un sūtīja oficiālas vēstules valdībai, kurās tika pausta Pareizticīgo Baznīcas lojalitāte Latvijas valstij: “Sinode atzīst, ka tas privilīģētais stāvoklis, kurā pareizticīgo baznīca atradās agrāk, pie tagadējiem apstākļiem atkrīt, bet līdz ar to konstatē, ka dzīve izvirzījusi daudz jaunu jautājumu, kuri būtu jāatrisina laicīgo un garīgo pārvalžu kopdarbībā...”⁴⁷¹ Tika pieņemts savā ziņā diplomātisks pamatlēmums, kas noteica Pareizticīgo Baznīcas stāvokli Latvijā:

1. Latvijas Pareizticīgo Baznīca savā iekšējā dzīvē ir patstāvīga un neatkarīga;
2. Hierarhiskā ziņā Latvijas Pareizticīgo Baznīca uztur garīgus sakarus (bīskapa iesvētīšana, mirres) ar savu māti - Maskavas Patriarhātu.⁴⁷²

Lēmumu varētu nosaukt kā taktisku un diplomātisku gājieni, kas bija saskaņā ar kanoniskajām normām, taču konkrētu skaidrību, ko pieprasīja valdība, tas neieviesa.

Maskavas Patriarhs Tihons, saskaņā ar Svētās Sinodes un Augstākās Baznīcas Padomes dekrētu, piešķīra arhibīskapam Jānim visplašāko autonomiju Latvijas Pareizticīgās Baznīcas pārvaldīšanā. Tika saņemts ar 1921.gada 6./19.jūliju datēts attiecīgais dokuments Nr.1026 un atzīta Baznīcas autonomija administratīvās, izglītības un ekonomikas lietās.⁴⁷³ Tomēr šis formulējums nebija īsti tas, ko Latvijas valdība bija vēlējusies un cerējusi. Latvijas valdība centās panākt pilnīgu Latvijas Pareizticīgās Baznīcas autonomiju no Maskavas Patriarhāta un kanoniski sasaistīt to ar Konstantinopoli, kļūdaini pielietojot arī jēdzienu „autokefālība.” Latvijas Pareizticīgās Baznīcas situācijā „autokefālību” nebija iespējams sasniegt, kā tikai un vienīgi autonomiju.

Ierodoties Latvijā, arhibīskapu Jāni (Pommeru) sagaidīja daudzas neatrisinātas problēmas. Kristus Dzimšanas pareizticīgo katedrāle Rīgā kara laikā bija smagi cietusi, un vācu okupācijas laikā to bija lietojuši luterāņi. Valdība nebija atrisinājusi katedrāles

⁴⁷¹ LVVA, 1370.f., 1.apr., 28.l., 77. lpp.

⁴⁷² LVVA, 1370.f., 1.apr., 272.l., 3. lpp.

⁴⁷³ Černejs A. Latvijas Pareizticīgo Baznīca.-London: Community of St. John, 1996.-65.lpp.

piederības jautājumu, un to nesteidzās darīt, apzinīgi vilcinoties, kamēr situācija ar Baznīcas juridisko statusu bija visai neskaidra. Jautājumā par katedrāles atdošanu iesaistījās Krievijas boļševiku valdības konsuls Latvijā, kurš uzstāja, ka katedrāle esot jānodod krievu pareizticīgās draudzes pārziņā, un lūdza Latvijas Pagaidu valdību steidzami dot atbildi pēc būtības.⁴⁷⁴ Šāds solis nokaitināja Iekšlietu ministru Arvedu Bergu, kurš asā vēstulē konsulam atbildēja, ka jautājumu varēs noskaidrot Latvijas Satversmes Sapulce. A.Bergs pasvītroja, ka arī pareizticīgo latviešu draudzei ir tiesības uz katedrāli un ka konsuls nav pareizticības aizstāvis, jo pareizticīgo Latvijas pilsoņu intereses aizstāv tikai un vienīgi Ģarīgo lietu departaments, bet „Pareizticīgie Krievijas pavalstnieki Latvijā ir samērā niecīgā skaitā un viņiem speciāli par katedrāli nekas nav sakāms.”⁴⁷⁵

Pareizticīgo īpašums - arhireja māja un svētā Alekseja klosteris Rīgā, tika atdoti katoļu īpašumā, daudzas baznīcas provincē kara laikā bija sagrautas. Valsts un Pareizticīgās Baznīcas attiecības nebija normalizētas. Valdība nesteidzās atzīt autonomo Latvijas Pareizticīgo Baznīcu, kamēr nebija panākta tās pilnīga atdalīšanās no Maskavas. Valdības nostāja bija nepieņemama arhibīskapam Jānim, kas savos uzskatos bija nelokāms un nepakļāvīgs. Arhibīskaps Jānis bija neērts visām varām un valdībām, jo tas darbojās pēc saviem uzskatiem un taisnīguma apziņas. Viņam no visām pusēm bieži tika pārmests, ka viņš savā darbībā nevadās no Latvijas valstiskuma principiem. Taču acīmredzami, ka gan Latvijas politiskajās aprindās, gan arī vietēja sabiedrībā arhibīskaps Jānis jutās visai svešs, un tas Latvijas Pareizticīgajai Baznīcai automātiski situāciju vēl vairāk sarežģīja.

Gatavojot arhibīskapa Jāņa ierašanos Latvijā, Sinode griezās pie valdības ar lūgumu nodot pareizticīgo bīskapu namu Mazajā Pils ielā 2, kas tolaik vēl bija brīvs.⁴⁷⁶ Taču valdība atteicās to darīt, jo šīs ēkas tika nodotas Katoļu Baznīcai, par primāro uzskatot vajadzību nokārtot attiecības ar Vatikānu. Pareizticīgo Baznīcas aprindas protestēja pret šo valdības soli, vairākkārt griežoties ar prasību Iekšlietu ministrijā un

⁴⁷⁴ LVVA, 1370.f., 1.apr., 32.l., 1.lpp.

⁴⁷⁵ turpat

⁴⁷⁶ LVVA, 7469.f., 1.apr., 10.l., 3. lpp.

valdībā. Tika savākta informācija par arhibīskapa pagaidu mītni katedrāles pagrabā, kas bija nepiemērotas un mitras telpas. Sinode lūdza valdību nekavējoši atrisināt šo jautājumu, iegādājoties piemērotu namu (ja nav iespējams atdot atņemtās telpas) un aprīkojot mājas baznīcu un nodot to Sinodes īpašumā.⁴⁷⁷ To, ko izdevās sasniegt katoļiem Latvijā, nebija lemts sasniegt pareizticīgajiem.

Arhibīskapa Jāņa negaidītā apmešanās nepiemērotās katedrāles pagraba telpās bija sava veida protests pret valdības īstenoto politiku attiecībā pret Pareizticīgo Baznīcu. No valdības ierēdņu puses bija vērojami arī visai nekorekti izlēcieni attiecībā pret Latvijas Pareizticīgo Baznīcu, precīzāk- arhibīskapa stingro un nepiekāpīgo nostāju: "Latvijas likumi nepazīst ne Pareizticīgo Baznīcu, ne tās orgānus un organizācijas, un Latvijas valdībai nav pienākuma aizstāvēt Pareizticīgo Baznīcu."⁴⁷⁸

Kaimiņu valstīs, Igaunijā, Polijā un Somijā, Pareizticīgo Baznīca, valdību ietekmēta, mēģināja atdalīties no Maskavas patriarhāta, kaut arī šim solim nebija kanoniska pamata, jo trūka nepieciešamā hierarhu skaita, lai izveidotu autokefālu Baznīcu. Baltijas valstu valdības mēģināja izveidot "no augšas" vienotu Baltijas Pareizticīgo Baznīcu, kas nebūtu pakļauta Maskavai.⁴⁷⁹ Arhibīskaps Jānis neatbalstīja šo soli, mēģinot izvairīties no valdības diktētajiem noteikumiem. Līdz ar to šī ideja netika īstenota, bet kaimiņvalstu Pareizticīgās Baznīcas 1923.gadā pārrāva kanoniskās attiecības ar Maskavas patriarhātu.⁴⁸⁰

Latvijas valdība uzturēja arī „dzīvu” kontaktu ar Igaunijas un Somijas valstiskajām struktūrām, lai noskaidrotu šo valstu un Pareizticīgās Baznīcas attiecības un būtu informēta par kaimiņvalstīs notiekošajiem Pareizticīgās Baznīcas un valsts attiecību veidošanās procesiem. Informācijai par kaimiņvalstīs notiekošo bija būtiska loma vietējo attiecību veidošanā. Šajā konsultāciju un informācijas iekrāšanas procesā bija aktīvi iesaistītas arī Latvijas vēstniecības Somijā un Igaunijā, kuru vēstniekiem bija uzdots

⁴⁷⁷ LVVA, 7469.f., 1.apr., 10.l., 3. lpp.

⁴⁷⁸ Pommers A. Pareizticība Latvijā. – R., 1931.-80.lpp.

⁴⁷⁹ Kulis A. K voprosu ob avtokefalii Latviskoj Pravoslavnoj Cerkvi v 30.godah XX veka.// Pravoslavije v Latvii. Istoričeskije očerki. R., 1993.-66.lpp.

⁴⁸⁰ turpat

augstākajos līmeņos pārrunāt par Pareizticīgās Baznīcas stāvokli un statusu. Tā 1923.gada 22.decembrī Latvijas sūtnis Igaunijā J.Seskis rakstīja konfidencionāla rakstura vēstuli toreizējam Ministru prezidentam Z.A. Meierovicam, skaidrojot, ka ir notikusi saruna ar Igaunijas prezidentu K.Petsu par Baznīcas politiku Igaunijā un Latvijā. Sarunā K.Petss esot izteicies, ka Igaunijas Pareizticīgo Baznīca autonomiju ir ieguvusi un tās vadība ir nodota igauņu rokās. Prezidents cerēja, ka tā rīkosies arī Latvija, jo neesot šaubu, ja Krievijā nodibināsies kārtība, tad tā centīsies izmantot Pareizticīgo Baznīcu kā politiskās aģitācijas līdzekli jauno valstu atkārtotai apvienošanai ar Krieviju. Kā uzsvēra Konstantīns Petss, tad Igaunijas Pareizticīgo Baznīcai nebija līdzekļu, lai izdabūtu neatkarību, un tāpēc valsts uzņēmās segt visus izdevumus, to skaitā arhibīskapa ceļojumu uz Konstantinopoli. Igaunijas Baznīca, pēc prezidenta domām, veikli izmantojusi juku laikus Krievijā un Baznīcā, jo tai nebija atzīta Patriarha, un līdz ar to Konstantinopole atbalstīja lūgumu pēc autonomijas. Tomēr, kā vēstulē uzsvēra vēstnieks, vietējie Igaunijas krievi negribot atzīt Igaunijas Pareizticīgās Baznīcas autonomiju un cerot dabūt savai grupai neatkarību. Arī J.Seskis vēstulēs citēja Igaunijas prezidenta vārdus, ka būtu vēlams, ja Baltijas valstu Pareizticīgās Baznīcas taptu nacionālas un atraisītos no Maskavas, un nodibinātu ciešākas saites savā starpā.⁴⁸¹

Sarunā Igaunijas prezidents un Latvijas vēstnieks nevilšus nonāca pie arhibīskapa Jāņa figūras un viņa nostājas Baznīcas autonomijas jautājumā. Latvijas vēstnieks vēstulē nosūtīja arī K.Petsa rekomendāciju Latvijas valdībai: „Prezidents K.Petss domā, ka mūsu Jānis nemaz nebūšot tik nepiekāpīgs, ja viņam būšot izredzes tikt pie goda un nodrošināta materiālā stāvokļa, un tādēļ varbūt zināma pretimnākšana no mūsu valdības puses situāciju mainīšot.”⁴⁸²

Līdzīgas problēmas par autonomijas lietām vajadzēja steidzami risināt arī Somijas valdībai. Latvijas vēstniecība no Helsinkiem ziņoja, ka atšķirībā no Latvijas, somi esot Ortodoksu Baznīcas lietas sakārtojuši no valstisko interešu viedokļa, pirmkārt jau padzenot no amata bīskapu Serafimu. Valdība kopā ar draudzi esot piespiedusi bīskapu atkāpties, un viņš atstājis posteni un iestājies Vaalamas klosterī, bet par jaunu Baznīcas

⁴⁸¹ LVVA, 1370.f., 1.apr., 272.l., 32.lpp.

⁴⁸² turpat

vadītāju esot ievēlēts Hermans (Aavs), kas esot pilnīgi lojāla persona Somijas interesēm.⁴⁸³

Somijas Garīgā departamenta pārstāvis sarunā ar Latvijas vēstniecības pārstāvi arī ļoti konfidencionāli ieminējās, ka Maskavas patriarhs Tihons esot savācis spēkus un pieprasot, lai visas iepriekš padotās Baznīcas dotu viņam paklausību. Somijas valdība deva rīkojumu bīskapam Hermanim nepiegriezt vērību patriarha rakstam un rīcībai un paziņoja, ka atbildību uzņemsies uz sevi un pati lemšot, kas darāms.⁴⁸⁴ Arī Somijas valdībai nācās strikti iejaukties Pareizticīgās Baznīcas iekšējās lietās, lai panāktu sev vēlamu rezultātu un panāktu Baznīcas autonomiju. Kā redzams, tad šī problēma nenodarbināja tikai Latvijas valdības prātus, bet arī mūsu kaimiņu zemes, jo pastāvēja neslēpts uzskats, ka šī konfesija nevar būt pilnībā uzticama, kamēr tā nav nonākusi vietējo izcelsmes un nacionalitāšu bīskapu rokās un nav atdalīta no Krievijas Pareizticīgās Baznīcas struktūras un kanoniskās padotības. Šajās Baltijas valstīs tas nebija viegls periods Pareizticīgās Baznīcas struktūrām nedz veidojot savās iekšējās attiecības, nedz arī attiecībās ar valsti.

Latvijas valdība tomēr bija spiesta akceptēt arhibīskapa Jāņa stigro un nepiekāpīgo nostāju, un jāsaka, ka vismaz starptautiskās acīs tā bija cietusi sakāvi, jo šis jautājums, tāpat kā „katedrāļu jautājums,” tikai citādā mērogā un plāksnē, bija visai populārs apspriešanas objekts. To ko izdevās izdarīt Somijai un Igaunijai, Latvijas valdībai nebija pa spēkam. Latvijā tika panākta “Noteikumu par Pareizticīgo Baznīcas stāvokli Latvijā” pieņemšana, ko veica 1926.gada 8.oktobrī.⁴⁸⁵ Svarīgu lomu šeit spēlēja Krievijas Pareizticīgās Baznīcas stāvoklis, kas sarežģījās boļševiku vajāšanu rezultātā. Baznīca Krievijā tika novesta līdz iekšējai šķelšanai jeb shizmai. Baznīcas virsgani tika vajāti un ieslodzīti cietumā, kā arī piespiesti izteikt atbalstu padomju varai, bet visvairāk – fiziski iznīcināti un mocīti. Sekojot šiem notikumiem, Latvijas valdība pieņēma noteikumus par Pareizticīgo Baznīcu Latvijā. Arhibīskaps Jānis izdarīja diplomātisku gājieni, uzsverot, ka Latvijas Pareizticīgā Baznīca neuzskata sevi par autokefālu līdz ar

⁴⁸³ LVVA, 1370.f., 1.apr., 272.l., 39.lpp.

⁴⁸⁴ turpat

⁴⁸⁵ Valdības vēstnesis. - 1926.g. Nr. 228

šo noteikumu pieņemšanu. Tas bija diplomātisks un tālredzīgs solis, lai nesarežģītu jau tā pretrunīgo situāciju Latvijas Pareizticīgo Baznīcas iekšienē, un līdz ar to arī Baznīcas attiecības ar valsti, jo šī situācija pēc arhibīskapa Jāņa uzskatiem varēja "...izsaukt pareizticīgās Krievijas lielvalstiskā šovinisma plūdus, kuros Latvija var noslīkt."⁴⁸⁶ Iedziļinoties arhibīskapa Jāņa attieksmē pret Pareizticīgās Baznīcas autonomiju, nevar noliegt arī kādu visai cilvēcīgu un saprotamu šķautni šajā nostājā. Arhibīskapam Jānim (Pommeram) bija izdevīgi būt padotībā Krievijas patriarham, jo boļševiku vajāšanu dēļ patriarhs bija organizatoriski bezspēcīgs un šī institūcija nefunkcionēja, ko nevar teikt par Konstantinopoles patriarhu un patriarhātu. Arhibīskapa Jāņa raksturs nebija tāds, lai viņš pazemīgi pieņemtu subordināciju, ko tam solīja saites ar Konstantinopoli. Šāda situācija bija izdevīga arhibīskapam, jo galvenais noteicējs vietējas Baznīcas funkcionēšanā un pārvaldē kļuva vietējā Baznīcas „galva.”

Lai efektīvāk tiktu aizstāvētas ticīgo un Baznīcas tiesības, parlamentārisma perioda laikposmā kristīgās konfesijas Latvijā izvēlējās politiskās iesaistīšanās ceļu. Pareizticīgā Baznīca un arhibīskaps Jānis nebija izņēmums. 1925.gada Latvijas Republikas II Saeimas vēlēšanās arhibīskaps Jānis (Pommers) iekļuva parlamentā, balotējoties visrepresentablākajā krievu nacionālajā sarakstā "Pareizticīgo vēlētāju un krievu sabiedrisko organizāciju bloks". Bloks pieņēma uzsaukumu vēlētājiem, kurā tika uzsvērtā nacionālās reliģiskās vienlīdzības ideja visās valsts pārvaldes jomās, kā arī sadzīvē.⁴⁸⁷ Arhibīskaps Jānis nostājās šī bloka priekšgalā. Tas izsauca lielu neapmierinātību un strīdus sabiedrībā un pašā Baznīcā. Izskanēja apvainojumi, ka Baznīca iejaucas tai svešā jomā - politikā: "Bija cilvēki, kuriem nepatika, ka sarakstā iekļauti vairāki latvieši, kas it kā neaizstāvēšot krievu intereses. Bet pastāvēja arī pretēji uzskati latviešu aprindās - kā latvieši var būt krievu sarakstā. Taču par šo sarakstu balsoja arī daļa pareizticīgo latviešu."⁴⁸⁸

⁴⁸⁶ Pommers A. Pareizticība Latvijā. – R., 1931.-84.lpp.

⁴⁸⁷ LVVA, 5485.f., 1.apr., 4383.l., 1.lpp.

⁴⁸⁸ Feigmane T. Krievi Latvijā un Saeimas vēlēšanas. 1920.-1934.//Latvijas Arhīvi. - 1995.- Nr.3 - 30.- 31.lpp.

Visnegatīvāko reakciju par arhibīskapa Jāņa (Pommera) iesaistīšanos politikā, kā arī viņa nelokāmā nostāja un realizētā Baznīcas politika pret valsti, pauda sociāldemokrātu deputāti: “Arhibīskaps Jānis tika apvainots gan sadarbībā ar Bermontu, gan par to, ka pareizticīgo garīdznieki 1905.-1907.gadā ir devuši daudz denunciantu, nodevēju un vienkāršu neliešu.”⁴⁸⁹ Tika pārmesta arī sadarbība gan ar lieliniekiem, gan ar monarhistiem, gan arī līdzdalība ebreju “pogromos,” soda ekspedīcijās utt. Arhibīskapa politiskā vajāšana no sociāldemokrātu puses parādījās ikreiz, kad Saeimā tika izskatīts kāds jautājums, kas attiecās uz Baznīcas situāciju Latvijā. Arhibīskaps Jānis nebija no tiem cilvēkiem, kas mierīgi un ticīgi izturētos pret politisko pretinieku apvainojumiem. Taču šķiet, ka viņa karstgalvīgā bezkompromisu daba bija ļoti pateicīga viņa politiskajiem pretiniekiem, kuri varēja pelnīt sev par labu politiskos punktus ikreiz, kad viņiem to vajadzēja. Īpaši LSDSP izteiktie marksistiskie uzskati parādījās attieksmē pret Baznīcu un tās iesaistīšanos politikā, bet vēl jo vairāk attiecībā pret arhibīskapu Jāni.

Biežās un asās savstarpējās vārdu pārmaiņas bija nenovēršamas. Apspriežot 1928./29.gada valsts budžeta likumprojektu un valsts finansiālos pabalstus Baznīcām sociāldemokrāts Bruno Kalniņš paziņoja, ka “ir liels kauns būt kopā ar šādu vīru ikvienam godīgam latviešu pilsonim vienā koalīcijā, būt vienā rindā ar šo krievu monarkīstu.”⁴⁹⁰ Sociāldemokrātu frakcija pat demonstratīvi atteicās sasveicināties ar Jāni (Pommeru). Viņi apvainoja arhibīskapu krievu nacionālisma paušanā un krievu atbalstīšanā Krievijā. Uz to arhibīskaps nekavējoties atbildēja, ka viņš atbalsta gan latviešu nacionālās tieksmes, gan krievu, jo nevienām nacionālajām tieksmēm nevarot likt šķēršļus ceļā.⁴⁹¹ Analizējot sociāldemokrātu frakcijas uzbrukumu Baznīcai, viņš secināja, ka “lietišķa satura šinīs uzbrukumos Baznīcai nav pavisam”, bet tā ir tikai vēlme panākt savas politiskās ambīcijas.⁴⁹² Negatīvā nostāja pret arhibīskapu saglabājās visu viņa politisko aktivitāšu laikā.

---

⁴⁸⁹ LR II Saeimas Stenogrammas.- R.:LR Saeimas izdevums, 1925.-1928., 1131.lpp.

⁴⁹⁰ turpat, 1132.lpp.

⁴⁹¹ LR II Saeimas Stenogrammas.- R.:LR Saeimas izdevums, 1925.-1928, 1127.lpp.

⁴⁹² turpat, 741.lpp.

Arhibīskaps Jānis, aizstāvoties pret apvainojumiem, teica: “Ja jums būtu kādi fakti, ar kuriem jūs varētu pierādīt, ka tiešām es esmu monarhists, t.i., ka es piederu pie šīs Latvijā neatļautās partijas, tad jūs ar tādiem būtu nākuši. Bet kad jūs nākat šurp bez faktiem un dokumentiem un apgalvojat, ka es, pareizticīgo galva, esmu monarhists un ieturu monarhistu virzienu, tad tā ir tukša, negodīga muldēšana un nekas vairāk.”⁴⁹³

Arhibīskaps atklāti uzstājās Saeimā, uzsverot bīstamo galēji labējo krievu emigrantu nostāju, kuri pārmeta viņam “Pareizticīgās Baznīcas vienības graušānu”, nošķirot Latvijas Pareizticīgo Baznīcu no Maskavas. Galēji labējās emigrantu aprindas mēģināja nostiprināties Latvijas Pareizticīgo Baznīcā un pārcelt savu centru no Parīzes uz Rīgu, pret ko krasi nostājās arhibīskaps. Viņš uzsvēra, ka pret Latvijas Pareizticīgo Baznīcas suverenitāti ir nodibinājusies “apbrīnojami raiba fronte” - gan marksisti, gan komunisti, jo Baznīcas patstāvībā redzēja Latvijas suverenitāti, kas šīm aprindām bija nepatīkama.⁴⁹⁴

Izveidojās paradoksāla situācija - arhibīskaps Jānis bija nepieņemams nedz Latvijas neatkarības pretiniekiem, nedz arī atbalstītājiem. Mēģinot panākt sarežģītās situācijas piemērotāko risinājumu, arhibīskaps tika pārprasts pat no oficiālajām valsts iestādēm. Iespējams, ka valsts neizdarīja visu iespējamo, lai arhibīskapu Jāni pasargātu, ņemot vērā to, ka viņam sistemātiski tika izteikti draudi un pat izdarīti uzbrukumi. Gadu pirms zvērīgās noslepkavošanas, runājot Saeimā un aizstāvoties pret saviem politiskajiem pretiniekiem, arhibīskaps Jānis pravietiski sacīja: “Te ir viens jautājums sakarā ar tiem draudiem, ar kādiem mani tagad ielenc šīs frontes darbinieki. Kungi, es esmu jau tanīs gados, kad cilvēks ne no kādiem draudiem nebīstas. Visu mūžu esmu strādājis pēc tīras sirdsapziņas. Ja man jāatbild jums - esmu gatavs vienmēr atbildēt, ja man jāatbild Dievam - tāpat esmu gatavs atbildēt. Nāciet darbā ar saviem draudiem - es mierīgi nolasīšu svētos vārdus: “Kungs, lai nu Tavs kalps mierā aiziet, kā Tu esi sacījis, jo manas acis Tavu pestīšanu ir redzējušas, ko Tu saviem ļaudīm esi sataisījis.”⁴⁹⁵

⁴⁹³ LR IV Saeimas Stenogrammas.- R.:LR Saeimas izdevums, 1931.-1934., 838.lpp.

⁴⁹⁴ turpat, 841.lpp.

⁴⁹⁵ turpat, 843.lpp.

Analizējot valsts nostāju pret Latvijas Pareizticīgo Baznīcu, jāsecina, ka attieksme politisku apsvērumu dēļ bija nogaidoša un aizdomīga, kas neveicināja stabilitāti Baznīcas iekšienē. Līdz galam nenoskaidrotā situācija par Baznīcas autonomiju vēlāk kļuva par pamatu cīņām par ietekmi Latvijas Pareizticīgo Baznīcā.

Kā viens no pozitīvākajiem faktiem Latvijas Pareizticīgo Baznīcas dzīvē 1920.-1934.gadā bija Baznīcas nesašķelšanās nacionālajās grupās. Gan pareizticīgie krievi, gan latvieši palika vienoti, lielākoties pateicoties arhibīskapa Jāņa valdonīgajām spējām. Situācija būtu bijusi daudz sarežģītāka un nopietnāka gan Baznīcā, gan arī valstī, ja šķelšanās būtu notikusi, un valdībai, iespējams, būtu jārisina daudz nopietnākas problēmas.

Laika posmā no 1920.-1934.gadam Latvijā kopumā bija reģistrētas 26 dažādas reliģiskās kustības, konfesijas un sektas.⁴⁹⁶

Pēc 1930.gada tautas skaitīšanas datiem Latvijā dzīvoja: vecticībnieki - 96802; Mozus ticīgie - 93741; protestanti (izņemot luterāņus) - 17069; pārējie kristīgie - 297; pārējie nekiristīgie - 255; nezināmie ticīgie – 14169.⁴⁹⁷ Statistikas dati nesniedza precīzu informāciju par visu netradicionālo reliģisko konfesiju skaitu. Izņēmums ir vecticībnieku un Mozus ticīgo kopienas, kas citu “netradicionālo konfesiju” vidū izcēlās ar lielu piederīgo skaitu, gan arī vēsturiski Latvijā bija eksistējušas jau ilgu laiku.

Latvijā 20.gs. 20.-30.gados netradicionālās konfesijas iedalīja: netradicionālās kristīgās konfesijas un netradicionālās nekiristīgās konfesijas, un šis dalījuma modelis bija pārmantots no Krievijas Impērijas laikiem.

Pie netradicionālajām kristīgajām konfesijām Latvijā pieskaitīja vecticībniekus, adventistus, baptistus, metodistus u.c.konfesijas un “sektas”, kurām bija noteikta saikne ar kristīgo mācību. Netradicionālo nekiristīgo konfesiju skaits bija salīdzinoši daudz mazāks. Tie bija Mozus ticīgie, budisti, musulmaņi, kā arī dievturu draudzes. Visas netradicionālās reliģiskās konfesijas atradās Garīgo lietu pārvaldes pārziņā. Likumā par baznīcām un citām reliģiskām organizācijām tika noteikts, ka pastāv pilnīga ticības un tās

---

⁴⁹⁶ LR II Saeimas Stenogrammas.- R.:LR Saeimas izdevums, 1925.-1928., 843.lpp.

⁴⁹⁷ Latvijas Statiskā gadagrāmata 1930.gads.- R., 1931.- 8-9. lpp.

propagandas, dievkalpošanas brīvība visām reliģiskām organizācijām, izņemot tās, kuras sludina nemorāliskas, pretvalstiskas mācības vai arī piekopj netikumīgu kultu.⁴⁹⁸ Plašāka un izsmeļošākā juridiska skaidrojuma Latvijas valsts likumdošanā attiecībā pret netradicionālajām konfesijām nepastāvēja.

Pēc Pagaidu valdības 1920.gada 12.novembra rīkojuma visas reliģisku sektu, draudžu un baznīcu zemes, kustamie un nekustamie īpašumi bija jānodod uz demokrātiskiem pamatiem ievēlēto draudžu padomju pārziņā un apsaimniekošanā, bet, ja tādas padomes nepastāvēja, tad īpašums, uz laiku līdz padomes ievēlēšanai, pārgāja valsts īpašumā.⁴⁹⁹ Tā bija ļoti strikta prasība, kas visiem vienlīdzīgi bija jāievēro, un atlaides nevienai no konfesijām netika dotas.

Visām “sektām” un reliģiskajām konfesijām bija jāreģistrējas un jāievēl sava pārvaldes institūcija, kas atbilstu valsts noteiktajām likumdošanas normām. No valsts puses tika veikta stingra uzraudzība un kontrole. Netradicionālo reliģisko konfesiju pārvaldē oficiāli tika iecelts valsts pārstāvis (ierēdnis), kas kontrolēja notiekošo.⁵⁰⁰ Par nelikumību uzskatīja faktu, ja tika rīkotas pārvaldes sapulces bez valsts varas pārstāvju klātbūtnes. Garīgo lietu pārvalde sadarbībā ar policiju kontrolēja vēlēšanu procesu un to, kādi cilvēki tika ievēlēti pārvaldes institūcijās. Kā galvenie kritēriji tika pieprasīti: Latvijas pavalstniecība, lojalitāte valstij (ar to vairāk izprotot vai konkrētais cilvēks ir darbojies Niedras vai Stučkas valdībā), “...lielinieku kustības laikā nav piedalījies un arī vācu piekritējs nav,”⁵⁰¹ kā arī iespējamā saistība ar sodāmību.⁵⁰²

Lai atļautu oficiāli darboties, atsevišķiem netradicionālo konfesiju sludinātājiem un misionāriem bija jāsaņem atļauja no Iekšlietu ministrijas. Tā dēvētās “sektantu draudzes” neuzstājās ar sevišķām pretenzijām - politiskām vai konfesionālām, jo par galveno uzskatīja brīvību un piešķirto iespēju darboties, tādejādi izrādot valstij savu lojalitāti. Arī šo konfesiju prasības attiecībā pret valsts un tās attieksmi bija visai

⁴⁹⁸ LVVA, 3235.f., 1/22.apr., 474.l., 1.lpp.

⁴⁹⁹ LVVA, 1370.f., 1.apr., 194.l., 21.lpp.

⁵⁰⁰ turpat, 2.lpp.

⁵⁰¹ turpat

⁵⁰² turpat, 56.lpp.

nepretenciozas. Piemēram, Septītās dienas adventistu draudžu Saeima, nosūtot apsveikuma vēstuli Ministru prezidentam 1920.gada aprīlī, uzsvēra, ka “saskaņā ar rakstiem mēs ticam, ka valdība iecelta no Dieva, lūdzam par to un dodam tai meslus, muitu, bijāšanu un godu.”⁵⁰³ Līdzīga veida reakcija sekoja arī no citām netradicionālajām reliģiskajām konfesijām - baptistiem, anglikāņiem u.c. Kā vienīgais nosacījums no netradicionālo konfesiju puses tika izvirzīta prasība par pilnīgu Baznīcas šķiršanu no valsts, nedodot nevienai ticībai priekšrocības vai arī finansiālus pabalstus, kas netika īstenots. Lielākā daļa no netradicionālajām reliģiskajām konfesijām valsts pabalstus nesaņēma, izņemot Mozus ticīgos, vecticībniekus un 20.gs 20.gadu beigās baptistus, jo, iekļūstot Saeimā baptistu mācītājam E.Rimbeniekam, valsts nostāja mazliet mainījās un līdzekļi baptistu draudzei no valsts budžeta tika piešķirti.

Turpmākajos gados valdība izstrādāja un pieņēma noteikumus par katru netradicionālo reliģisko konfesiju atsevišķi, taču arī šis process ievilkās vairāku gadu garumā, tomēr iztika bez strīdiem un abu pušu neapmierinātības.

Viena no skaitliski lielākajām kristīgajām konfesijām bija Vecticībnieku kopiena (pomorieši), kas Latvijā pastāvēja kopš 17.gadsimta. Oficiāli vecticībniekus pieskaitīja pie “sektām”, bet praktiski tie baudīja tādas pašas priekšrocības, kādas bija tradicionālajām kristīgajām konfesijām - laulību un civilstāvokļa aktu reģistrācijas atļauja, valsts pabalstu saņemšana, ticības mācības pasniegšana skolā u.c. Salīdzinot valsts attieksmi pret vecticībniekiem un pareizticīgajiem, ir jāatzīmē, ka vecticībniekus valsts ierēdņi un drošības iestādes nekad neierindoja ailē ar uzrakstu „potencionāli bīstami vai nelojāli”, neskatoties uz to, ka tā bija tīri krieviska reliģiskā grupa, atšķirībā no pareizticīgajiem. No valdības puses vecticībnieki baudīja simpātijas un uzticēšanos, uz kuru tie atbildēja līdzīgi. Vecticībniekus mēdza dēvēt par Latvijas vai „Latgales krieviem”, tā simboliski norādot viņu atšķirību no pārējiem krieviem, galvenokārt pareizticīgajiem.

1920.gada 10.novembrī Rēzeknē notika pirmais Latvijas vecticībnieku kopienu pārstāvju kongress⁵⁰⁴, kurā tika izveidota Latvijas vecticībnieku lietu Centrālā komiteja

---

⁵⁰³ LVVA, 1370.f., 1.apr., 194.l., 229.lpp.

⁵⁰⁴ Segodņa. - 1920.g. Nr. 247.

(Centralnij komitet po delam staroobrjadcev Latvii), kas kļuva par vecticībnieku draudžu augstāko pārvaldes orgānu. Latvijas Vecticībnieku Baznīcas vēsturē tas bija pirmais precedents, kad izveidojās vienota pārvalde, kura bez ārējiem spiedieniem varēja neatkarīgi darboties un lemt kopienai svarīgus jautājumus. Par Centrālās komitejas priekšsēdētāju ievēlēja F.Pavlovu.⁵⁰⁵ Kongresa uzrunā F.Pavlovs uzsvēra, ka Latvijas valdība ļoti labvēlīgi attiecas pret vecticībniekiem un sniedz pilnu iespēju brīvi veidot savu iekšējo dzīvi, attiecīgi pēc vecticībnieku tradīcijām.⁵⁰⁶

Jau 1921.gadā vecticībnieku draudzei tika piešķirti pirmie valsts finansiālie pabalsti baznīcu un lūgšanu namu remontiem.⁵⁰⁷ Sevišķi aktuāls šis jautājums bija Latgales lauku rajonos, kur dzīvoja lielākais vecticībnieku skaits un kur ekonomiskā situācija bija sarežģītāka. Valsts labvēlīgā nostāja rosināja vecticībniekus uzsākt plašas reliģiskās aktivitātes - veidot reliģiskas organizācijas un apvienības, izdot reliģiska satura grāmatas, kalendārus, organizēt svētdienas skolas u.t.t. Īpaši aktuāls vecticībniekiem bija jautājums par skolu atvēršanu, sevišķi Latgalē, kur bija vērojams zems izglītības līmenis.

Arī Vecticībnieku kopiena Latvijā nebija pasargāta no politizēšanās tendencēm. Jau LR I Saeimas vēlēšanās Saeimā iekļuva "Vecticībnieku saraksts", kuru pārstāvēja deputāts M.Kaļistratovs.⁵⁰⁸ II Saeimā no vecticībnieku saraksta atkārtoti iekļuva M.Kaļistratovs un J.Jupatovs, taču vēlāk šis bloks sašķēlās, jo ap 1928.gadu vecticībnieku aprindās iezīmējās iekšējā šķelšanās, kas daļēji balstījās politiskajās interesēs. 1928.gada augusta sākumā Rēzeknē notika Latvijas vecticībnieku kongress. Lai gan vairākums runātāju uzstājās par vienota pareizticīgo un vecticībnieku saraksta nepieciešamību, domstarpības starp "labajiem" un "kreisajiem," starp S.Kirilova un M.Kaļistratova piekritējiem guva virsroku.⁵⁰⁹ Domstarpībās "kreisie" uzvarēja, bet mazākumā palikušie "labējie" atstāja kongresu. Vienota pareizticīgo un vecticībnieku vēlēšanu bloka izveidošana Saeimā tā arī palika ieceres formā, jo bija notikusi šķelšanās vecticībnieku

⁵⁰⁵ Staroobradchestvo v Latvii. R., 1961., 47.lpp.

⁵⁰⁶ Segodņa. - 1920.g. Nr. 247.

⁵⁰⁷ Staroobradchestvo v Latvii. R., 1961., 46.lpp.

⁵⁰⁸ Feigmane T. Krievi Latvijā un Saeimas vēlēšanas. 1920.-1934.// Latvijas Arhīvi. - 1995.- Nr.3 – 29. lpp.

⁵⁰⁹ turpat, 31. lpp.

apriņdās, un svarīgs bija arī fakts, ka vecticībnieki pilnībā neuzticējās pareizticīgajiem, ņemot vērā vēsturisko pieredzi un vajāšanas.

III un IV Saeimas laikā vecticībnieku intereses pārstāvēja “kreisās” apriņdas un to deputāti - M.Kaļistratovs un T.Pavlovskis, bet “labējo” vecticībnieku līderis S.Kirilovs Saeimā neiekļuva.

1934.gada 14.februārī Ministru kabinets pieņēma “Likumu par vecticībnieku kopienām Latvijā”, kas beidzot noregulēja vecticībnieku juridisko statusu valstī. Vecticībniekiem valsts likumā gluži kā Mozus ticīgajiem “nāca pretī, sniedzot iespēju algot sekretārus mācītājiem, kuri neprata latviešu valodu un kuriem nebija vidējās izglītības.”⁵¹⁰ Skolās, kurās bija vecticībnieku skolēnu vairākums, ar likumu tika atļauts svinēt reliģiskos svētkus pēc vecā stila. Valsts izdalīja līdzekļus vecticībnieku reliģisko kursu organizēšanai, jo vēsturisko apstākļu dēļ ilgu laiku vecticībniekiem bija liegtas plašākas izglītības iespējas. Kā rakstīja vecticībnieku Baznīcas vēsturnieks I.Zavoloko, “1934.gada 14.februāra likums paver vecticībniecībai plašas iespējas auglīgai reliģiskajai un kulturāli izglītojošai darbībai.”⁵¹¹

Valsts attieksme pret netradicionālajām protestantiskajām konfesijām savā ziņā bija politiski vienāda. Gan baptisti un adventisti, gan arī anglikāņi u.c. pauda savu nostāju par Latvijas valsts nodibināšanu un izteica atbalstu Pagaidu valdībai. Taču kopumā 20.gs. 20.-30.g. neoprotestantiskajām konfesijām, kā piemēram baptistiem un adventistiem, eksistēja stingrs uzskats, ka pat „...draudzīgi” kontakti starp Baznīcu un valsti noved pie reliģijas ietekmes un šķīstības zaudēšanas,⁵¹² un šo attieksmi viņi arī centās saglabāt. Lai tuvāk izanalizētu valsts attieksmi pret neoprotestantiskajām konfesijām Latvijā, jāapskata valsts un Septītās dienas adventistu attiecības.

Septītās dienas adventistu draudzes Latvijas teritorijā darbību uzsāka 19.gadsimta beigās. Lai organizētu savu misijas darbību jaunajos apstākļos, ar Garīgo lietu departamenta atļauju Septītās dienas adventistu pārstāvji sasauca 1920.gada 6.-8.aprīlī

⁵¹⁰ Zavoloko. N. Istorija cerkvi Hristovoj. R., 1990, 159.lpp.

⁵¹¹ turpat

⁵¹² Berg T. The State and Religion in a Nutshell. Minneapolis, 1998, p.17.

draudžu Saeimu.⁵¹³ II Saeimas sapulce notika tā paša gada rudenī, kurā pieņēma lēmumu par “Latvijas Septītās dienas adventistu draudžu savienības” izveidošanu Latvijas valsts teritorijā.⁵¹⁴ 1928.gada 30.oktobrī valdība pieņēma noteikumus, kas regulēja Latvijas Septītās dienas adventistu draudžu tiesības un darbību.⁵¹⁵

Liela daļa adventistu draudžu bija skaitliski mazas. Valsts pabalsti netika izdalīti, jo pastāvēt idejai par Baznīcas šķiršanu no valsts, adventisti atsacījās no materiālajiem pabalstiem.⁵¹⁶ Septītās dienas adventisti norobežojās arī no politiskajām aktivitātēm, līdz ar to viņi no politiskās dzīves stāvēja tālu un Saeimā nekad netika pārstāvēti.

Interesanta situācija izveidojās t.d. hernhūtiešu brāļu draudzēs, kuras jaunajos apstākļos pārorganizēja savu darbību un izveidojās kā pastāvīga kristīgā konfesija, ko valsts pieskaitīja pie sektām. Latvijas valstij nodibinoties, izveidojās Latviešu Brāļu draudze, kas bija senās, tautā plaši pazīstamās hernhūtiešu brāļu draudzes pēcnācēja un darbības turpinātāja. Tika izveidota biedrība “Latvijas Evaņģēliskā Brāļu draudze,” bet jau pašā sākumā biedrība atdūrās pret šķēršļiem, jo kā hernhūtiešu draudžu likumīgā organizācija 20.gs. 20.gados pieteicās Vācijas Brāļu draudžu Unitate, kas pretendēja uz hernhūtiešu īpašumiem.⁵¹⁷ Konflikts atrisinājās savstarpējās sarunās, un šoreiz valsts institūcijas konfliktā neiejaucās, bet ieņēma nogaidošu un novērojošu pozīciju.

Latvijā 1920.gadā bija reģistrētas 15 brāļu draudzes, kuras apvienoja 1800 ticīgos locekļus.⁵¹⁸ Valsts finansiāli neatbalstīja brāļu draudzes, jo tās tika uztvertas kā daļa no Evaņģēliski- luteriskās Baznīcas.

Sevišķa uzmanība no valsts puses tika pievērsta atsevišķām mazām un t.s. “aizdomīgām” sektantu grupām, kuru priekšgalā atradās sludinātāji ar apšaubāmu reputāciju. Ar šādu sektantu lietu izskatīšanu nodarbojās Politiskā pārvalde, īpašu

⁵¹³ LVVA, 1370.f., 1.apr., 20.l., 19.lpp.

⁵¹⁴ Ķipurs R. Latvijas Septītās dienas adventistu draudžu vēsture. 1896.-1940. // Latvijas vēsture. - 1998.- Nr.4(32) – 36.lpp.

⁵¹⁵ Valdības Vēstnesis. -1928.g. Nr. 249.

⁵¹⁶ Ķipurs R. Latvijas Septītās dienas adventistu draudžu vēsture. 1896.-1940. // Latvijas vēsture. - 1998.- Nr.4(32) – 36.lpp.

⁵¹⁷ LVVA, 1370.f., 1.apr., 1582.l., 3.lpp.

⁵¹⁸ turpat, 1.lpp.

uzmanību pievēršot krievu tautības cilvēku veidotajām sektām, kuru garīgie vadītāji bieži vien uzturēja sakarus ar PSRS amata un ticības brāļiem. Tā 20.gs. 20.gadu sākumā Latgalē bija parādījusies sekta, kura sevi dēvēja par “Duhovno nraustvenie trezveņņiki jeb bogomoli”, kura savas darbības aizsegā, kā to konstatēja Garīgo lietu pārvalde un Politiskā pārvalde, bija veikusi sava veida komunistisku aģitāciju.⁵¹⁹ Sekta pēc būtības un iekšējās dzīves kārtības atgādināja pseidokomunistu šūniņu un bieži vien veica komunistisku aģitāciju. Sektas garīgais līderis D.Kononovs ieguva no sekas biedriem finansiālus līdzekļus, ar ko viņš varēja atmaksāt bankai savas saimniecības parākus.⁵²⁰ Lai satiktos ar PSRS dzīvojošajiem garīgajiem vadītājiem, kas bija aizbēguši no Latvijas, sekas locekļi visai bieži nelegāli šķērsoja Latvijas robežu. Ņemot vērā visus šos pārkāpumus, sekta tika aizliegta Latvijā. Līdz ar to šāda veida sekas tika pasludinātas par aizliegtām, jo tās, kā noskaidroja Politiskā pārvalde, veica „kaitīgu pretvalstisku un nemorālu darbību,” kā arī grāva reliģijas un Baznīcas prestižu. Politiskā pārvalde izsekoja gan sekas locekļus, gan tās garīgos vadītājus, kuri bija turēti aizdomās par pretlikumīgu darbību.

Valsts nostāja pret nekristīgām reliģiskajām konfesijām balstījās likumdošanā, kas noteica apziņas brīvību. Sevišķi labvēlīgu attieksmi no valsts puses saņēma Mozus ticīgo draudzes, ko dēvēja arī par ebreju draudzēm. Pirmā pasaules kara laikā ebreju kopiena Latvijā bija cietusi diezgan ievērojamus cilvēciskus un materiālus zaudējumus. Vesela virkne ebreju kopienu bija izzudušas, jo ebreju deportācija no Kurzemes bija smagi skārusi ikvienu, un bija nepieciešams sākt atjaunot un dibināt jaunas kopienu institūcijas.⁵²¹

1923.gadā Latvijā kopumā bija 88 Mozus ticīgo sinagogas un 77 lūgšanu nami.⁵²² Daudzi no tiem, it īpaši Latgalē, 20.gs. 20.gadu sākumā atradās diezgan sarežģītā finansiālā situācijā. Valsts izdalīja samērā lielus naudas līdzekļus, lai palīdzētu Mozus

⁵¹⁹ LVVA, 3235.f., 1/22.apr., 474.l., 1.lpp.

⁵²⁰ turpat, 2.lpp.

⁵²¹ Bobe M. Jews in Latvia.- Tel Aviv, 1971.- pg..221.

⁵²² LVVA, 1370.f., 1.apr., 288.l., 16.lpp.

ticīgajiem uzturēt viņu sinagogas un lūgšanu namus.⁵²³ Šo faktu var izskaidrot ar to, ka, pirmkārt, ebreji bija otra lielākā nacionālā minoritāte Latvijā. Otrkārt, lielu lomu valsts pozitīvajā attieksmē pret Mozus ticīgajiem spēlēja tas, ka, salīdzinot ar krieviem un vāciešiem, latviešiem nebija vēsturiskas nepatikas pret ebrejiem, un vēsturnieks D.Levins rakstīja, ka līdztiesība, kas tāpat kā citiem Latvijas pilsoņiem tika pasludināta arī ebrejiem, pārtraucot viņu diskrimināciju nacionalitātes un ticības dēļ. Mozus ticīgo intereses tika ievērotas pat izraugot I Saeimas vēlēšanu termiņu, kurš tika pārcelts no 1922.gada septembra sākuma uz mēneša beigām, jo sākotnējā termiņa laikā notika ebreju svētki.⁵²⁴

Mozus ticīgajiem tika piešķirta ticības apziņas brīvība un iespēja brīvi organizēt savu reliģisko kultu. Valsts finansiāli atbalstīja arī ebreju reliģiskās skolas, kurās kopā ar vispārējiem mācību priekšmetiem mācīja Talmudu un ebreju likumus.⁵²⁵ Finansiālā palīdzība no valsts 1920. - 1934.gadā tika sniegta arī Mozus ticīgo garīgā semināra "Ješibot" uzturēšanai. Valsts attieksme pret Mozus ticīgo draudzēm Latvijā uz citu nacionālo minoritāšu reliģisko grupu fona bija definējama kā īpaši labvēlīga.

1932.gadā notika pirmā Latvijas rabīnu konference, kuru apmeklēja gandrīz visi Latvijas rabīni.⁵²⁶ No Latvijas rabīnu vidus nāca arī izcili Toras pazinēji un garīgās autoritātes, kas bija tālu pazīstami aiz Latvijas robežām, kā Gaons Ragačovers, Meiers Simha u.c.⁵²⁷

Latvijas valsts pastāvēšanas parlamentārisma periodā Mozus ticīgie līdzīgi kā lielākā daļa pārējo Latvijas konfesiju iesaistījās Latvijas politiskajā dzīvē. Konservatīvo reliģisko ebreju intereses Saeimā pārstāvēja ebreju apvienība "Agudat Israel", kuras

---

⁵²³ Skat pielikumā Nr. 1

⁵²⁴ Levins D. Ebreju vēsture Latvijā. No apmešanās sākumiem līdz mūsu dienām.- R.: Yad Vashem, Vaga, 1998.- 45-46. lpp.

⁵²⁵ Bobe M. Jews in Latvia.- Tel Aviv, 1971.- pg.221.

⁵²⁶ turpat, pg.229.

⁵²⁷ Levins D. Ebreju vēsture Latvijā. No apmešanās sākumiem līdz mūsu dienām.- R.: Yad Vashem, Vaga, 1998.- 70. lpp.

priekšgalā atradās Šimons Vittenbergs, plaši pazīstamais reliģiskais un sabiedriskais darbinieks, rabīns Mordehajs Dubins un rabīns Kilovs.⁵²⁸

Pēc valdības izstrādātajiem noteikumiem tika izveidota sinagogu un lūgšanu namu garīgā valde, kas uzturēja attiecības ar valsti, regulēja iekšējo reliģisko, saimniecisko kopienu dzīvi. Valde izstrādāja svinīgo zvērestu, kurš bija jānodod ikvienam valdes loceklim un kurā bija teikts "...zvēram ar labu sirdsapziņu pildīt uzliktos mums sinagogas (lūgšanu nama) garīgās valdes locekļa pienākumus un ar pilnīgu saskanību ar tagad pastāvošajiem Latvijā likumiem un mūsu ticības noteikumiem."⁵²⁹

Izvērtējot Mozus ticīgo reliģisko darbību, Garīgo lietu departaments 1923.gadā secināja, ka pēc novērojumiem var spriest, ka ebreju lielākā daļa stingri turas pie ticības un paražām, un pat viskreisākie ebreji izturas ar pietāti pret savu reliģiju un svētumiem.⁵³⁰ Līdz ar to Mozus ticīgie neizraisīja valsts pastiprinātu interesi savas lojalitātes dēļ.

Viens no galvenajiem noteikumiem, ko valsts no Mozus ticīgo kopienām pieprasīja, bija Latvijas pavalstniecības iegūšana rabīniem. Ja tas netika veikts saziņā ar Garīgo lietu departamentu, tad valsts paturēja tiesības izraidīt šos rabīnus no Latvijas, anulējot tiem darba atļauju. Ar to nodarbojās Iekšlietu ministrijas Ārzemnieku nodaļa. Tā, piemēram, 1920.gadā Garīgo lietu departaments vēstulē Rēzeknes apriņķa priekšniekam lūdza kontrolēt Rozentovas pagasta Maltas miestu ebreju draudzes, lai tās gādātu par rabīnu Girša Ābrama dēla Ervina un Mendela Litmana dēla Mehahima pavalstniecības lietu drīzāku kārtošanu, kuri nebija Latvijas pilsoņi. Ja tas netiktu veikts laikā, tad minētos rabīnus sagaidītu izraidīšana no valsts.⁵³¹ Izraidīšanas procedūra praksē ne reizi netika pielietota, jo visas nepieciešamās formalitātes no valsts un Mozus ticīgo kopienu puses tika sakārtotas laicīgi.

⁵²⁸ Mednis I. Politiskās partijas Latvijas Republikā // Latvijas Arhīvi.- 1995.- Nr.5 – 19.lpp.

⁵²⁹ LVVA, 1370.f., 1.apr., 343.l., 2.lpp.

⁵³⁰ LVVA, 1370.f., 1.apr., 288.l., 16.lpp.

⁵³¹ LVVA, 1370.f., 1.apr., 19.l., 19.lpp.

Analizējot konservatīvās partijas „Agudat Israel” politisko darbību, var droši apgalvot, ka tās popularitāte un ietekme ebreju politiskajā un reliģiskajā dzīvē saistījās ar partijas līdera Mordehaja Dubina personības harizmu: ””Agudat Israel” līdzīgi kā jebkura 20.gs. 20.-30.g. reliģiskā virziena partija Latvijā, bija ortodoksāla un ar izteiktu vēlmi ieņemt dominējošu ietekmi uz ticīgo reliģisko un garīgo dzīvi.”⁵³² Mordehajs Dubins bija viens no ietekmīgākajām personībām Latvijas ebreju kopienā, kam bija labi kontakti un sakari ar valdošajām Latvijas politiskajām aprindām un cilvēciska draudzība ar K. Ulmani.⁵³³ Savā ziņā var teikt, ka Mordehajs Dubins labprātīgi un ne bez panākumiem veica vidutāja lomu starp reliģiskajām ebreju draudzēm un oficiālajām valsts iestādēm.

”Agudat Israel” bija izveidojusies pozitīva sadarbība ar cionistu kustību Latvijā un citiem tās atzariem pasaulē, kaut arī pati partija saglabāja distanci no cionisma ideoloģijas, uzskatot, ka galvenais ir darboties tās valsts interesēs, kurā dzīvo.⁵³⁴

Otra ebreju reliģiskā partija Latvijā 20.gs. 20.-30.g. bija „Mizrahi,” kas centās apvienot reliģiskos, sekulāros un kreisos cionistus. Daudzi vēlētāji, galvenokārt no Kurzemes un Rīgas, vēlēšanās balsoja par šo partiju lielākoties tāpēc, ka uzticējās tās līderim rabīnam Mordehajem Nurokam,⁵³⁵ kas bija starptautiska ebreju aprindu autoritāte un pretēji Mordehajem Dubinam nebija draudzīgās attiecībās ar visām institūcijām un K. Ulmani.

Var piekrist vēsturniekam Aivaram Strangam, kas uzsver, ka „nav nevienas zemes vai valsts Eiropā, kurā nebūtu pastāvējuši pretebreju noskaņojumi un akls naidis vai vēlāk – moderns antisemitisms, un Latvija, protams, nav izņēmums.”⁵³⁶ Latviešu un ebreju attiecības bija miermīlīgas. Antisemitisms bija galvenokārt sadzīvīskā līmenī, kas kļuva par ieroci politiskām aprindām, manipulējot ar atsevišķām sabiedrības grupām. 20.gs. 20.g. b. -30.g. antisemitisma idejas parādījās Latvijas sabiedrībā, nereti sinhroni ekonomiskajām krīzēm, taču Latvijā tas nekad neradīja antiijūdaismu.

---

⁵³² Steimanis. J. History of Latvian Jews., NY, 2002, pg.85.

⁵³³ turpat

⁵³⁴ turpat pg. 86.

⁵³⁵ Steimanis. J. History of Latvian Jews., NY, 2002, pg.86

⁵³⁶ Stranga A. Ebreji un diktatūras Baltijā. 1926.-1940. R., 2002, 90.lpp.

1925.gada 23.janvārī Rīgā ultranacionālā „Latvju nacionālā kluba” biedri - P.Raupe, E.Leimanis, K.Apinis un P.Tavars iemeta rokas granātu sinagogā Dzirnavu ielā 124, bet februāra sākumā tika iemesta pudele ar indīgām vielām ebreju sociāldemokrātiskās organizācijas „Perec” telpās Dzirnavu ielā 96. Lai arī vardarbības apjoms nebija liels, valsts iestāžu pacietībai bija gals – klubu slēdza; tas atjaunoja darbību zem citiem nosaukumiem, tomēr turpmākajos gados to raksturoja pagrimums un iekšējās jukas.⁵³⁷ Šis notikums nebija antijūdaisma inspirēts, un līdzīgi to uztvēra arī valsts iestādes.

Savdabīga situācija valsts un Baznīcas attiecību aspektā izveidojās, kad Latvijā nacionālisma uzplaukuma iespaidā, parādījās nacionāli tautiska un reliģiska kustība - dievturi, kas Garīgo lietu pārvaldē 1926.gadā iesniedza pieteikumu reģistrēt šo kustību kā Dievturu draudzi. Dievturu draudžu Satversmē tika definēts, ka “Latvju dievturu draudze” ir reliģiska organizācija, kuras nolūks ir atjaunot un piekopt latvju senču īpatnējo dievturību garīgās un laicīgās labklājības veicināšanai.⁵³⁸

Dievturi, E.Brastiņa vadībā formulēja, ka tas bija laiks, kad „uzdīga mūsu senās dievestības jaunie asni.”⁵³⁹ Grupa labēju latviešu inteliģences pārstāvju, kas sevi dēvēja par „Kamolu”, bija sanākuši kopā, lai, viņu vārdiem runājot, „ jaunai, īpatnai latviešu kultūrai savas vadītās domas būtu jānostiprina arī kādās reliģiskajās atziņās.”⁵⁴⁰ Jau pašos sākumos šī grupa bija ne tikai margināla, bet arī sašķēlusies, jo pastāvēja četri galvenie virzieni idejai, lai radītu latvisku reliģiju. Luterāņu mācītājs J. Sanders, par spīti luterāņu sašutumam un protestiem, uzskatīja, ka vajag latviskot kristietību. Kāds rakstnieks Mēklers domāja, ka jārada jauna sintētiska reliģija, kas būtu veidota no visām pasaules reliģijām, ar svētnīcu Zilajā kalnā. Filozofs Reiznieks uzskatīja, ka jāizdomā gluži jauna, vēl nebijusi reliģiska mācība. Bet E. Brastiņš turējās pie uzskata, ka svešais aizgūstams

⁵³⁷ Stranga A. Ebreji un diktatūras Baltijā. 1926.-1940. R., 2002, 123.lpp.

⁵³⁸ LVVA, 1370.f., 1.apr., 838.l., 2.lpp.

⁵³⁹ Brastiņš. E. Mūsu dievestības tūkstošgadīgā apkarošana. R., 1936., 116.lpp.

⁵⁴⁰ turpat

un izmantojams tikai tad, kad pašiem nekā nav, paužot, ka latviešiem jau tāda reliģija ir, un tās esence ir atrodama dainās.⁵⁴¹

Tā kā ideju biedri nevarēja rast kopīgu kompromisu, grandiozais latvju reliģijas radīšanas process apsīka. 1924.gadā pēc ilgām debatēm E. Brastiņa domubiedri nolēma savu radīto reliģiju nosaukt par Dievturību un pierēģistrēt to Garīgo lietu pārvaldē. Taču lai izpildītu reģistrācijas prasību, steigā tika sarakstīts „Latviešu dievturības atjaunojums,”⁵⁴² kur tika atspoguļotas galvenās „latviskās reliģijas” vadlīnijas un skaidrota ideja par tās nepieciešamību.

Valsts pārvaldes institūcijas bija neizpratnē par izveidojušos precedentu, jo dievturi savā reliģiskajā darbībā par galveno sludināja pagāniskā kulta atjaunošanu, tādejādi nonākot pretrunā ar valsts likumdošanu. Dievturu vadonis E.Brastiņš 1926.gadā tika vairākkārt izsaukts uz Garīgo lietu pārvaldi, lai plašāk paskaidrotu dievturu darbības principus, mērķus utt., bet pati Dievturu draudzes Satversme tika vairākkārt atgriezta pārstrādāšanai un papildināšanai. Šie soļi tika sperti, lai novilcinātu laiku un noskaidrotu dažādu politisku, reliģisku un sabiedrisku aprindu attieksmi pret šo kustību, novērotu dievturu iekšējās aktivitātes, kaut arī to var skaidrot arī ar pārvaldes institūciju pieredzes trūkumu.

Garīgo lietu pārvalde 1926.gada aprīlī nosūtīja vēstuli LU Filoloģijas un filozofijas fakultātes domei, kurā lūdza neatteikt dot atsauksmi par šo mācību, jo viņi aicina pamest kristīgo ticību.⁵⁴³ Lūgums vēlāk tika pāradresēts LU Teoloģijas fakultātei, kura savukārt, izdarīja slēdzienu, ka dievturi ir „sektanti, kuru mērķis ir atjaunot sektantu elku varas kultu un to darbība neatbilst LR likumdošanai.”⁵⁴⁴ Teologu slēdzienā nebija konkrētu rekomendāciju, taču, neskatoties uz dievturu protestiem, kustība tika pieskaitīta pie sektantiem un nevis pie tradicionālajām reliģiskajām konfesijām kā to dievturi dedzīgi vēlējās, jo valsts pārvaldes institūcijas gan baidījās izsaukt neapmierinātību no tradicionālo kristīgo konfesiju puses, kas pasliktinātu jau tā neuzticības pilnās valsts un

⁵⁴¹ Brastiņš. E. Mūsu dievestības tūkstošgadīgā apkarošana. R., 1936., 116.lpp.

⁵⁴² turpat

⁵⁴³ LVVA, 1370.f., 1.apr., 838.l., 12.lpp.

⁵⁴⁴ turpat, 14.lpp.

Baznīcas attiecības Latvijā, gan arī nesaprata un nepieņēma dievturu kustību, uzskatot to par visai mākslīgu institūciju un šaubīgiem cilvēkiem. Šis notikums izsauca arī diskusiju aizsākumu tradicionālo kristīgo konfesiju iekšienē, īpaši tas attiecās uz Evaņģēliski - luterisko Baznīcu. Alfrēds Indriksons 1935.gadā savā brošūrā "Domas par latvisku tautas baznīcu" secināja: "Dievturība ir dzīvs atgādinājums par Baznīcas pagātnes kļūdām un tagadējiem uzdevumiem."⁵⁴⁵

Tikai 1926.gadā dievturu draudzes tika pierēģistrētas un to darbība oficiāli legalizēta.⁵⁴⁶ Kā secināja E.Brastiņš: „...pagāja vesels gads, kamēr 1926.gada 26.jūlijā saņēmām „Latvijas Dievturu Draudzes” apstiprinājumu.”⁵⁴⁷ Valsts institūcijas veica sevišķi stingru kontroli un uzraudzību pār dievturu kustību un tās vadoni E.Brastiņu, taču šīs draudzes (kaut arī mazskaitlīgas) salīdzinoši ātri izplatījās, īpaši labējās inteliģences atsevišķās aprindās. Tomēr dievturiem bija jārēķinās ar acīmredzamu negatīvu attieksmi gan no valsts, gan Baznīcas, gan arī kreiso aprindām. Kā vēlāk atcerējās E.Brastiņš, tad „...mūsu vecam, sen pazīstamam pretiniekam blakus stāvēja vēl kāds cits, līdz šim nepazīstams apkarotājs. Tas bija marksisms sociāldemokrātijas veidā. Tā kā viņš vispār neatzina nekādu reliģiju, tad arī latviskā reliģija viņas acīs neatrada nekādu žēlastību.”⁵⁴⁸ Kā izskatās, tad gan kristīgajām konfesijām, gan arī dievturiem bija viens pretinieks, taču kopēju valodu pret šo pretinieku abas puses atrast nespēja.

Latvijā 1920.-1934.gadā eksistēja arī budistu piekritēji un musulmaņi, taču tie bija tikai atsevišķi indivīdi, kas piekopa šo kultu un atsevišķas kopienas netika reģistrētas.⁵⁴⁹

Kopumā raksturojot situāciju valsts un netradicionālo reliģisko konfesiju attiecībās parlamentārisma periodā, var secināt, ka Latvijā pastāvēja demokrātiski realizēta valsts politika attiecībās pret netradicionālajām konfesijām, ievērojot gan valsts drošības normas, gan arī cilvēku reliģisko apziņu, savukārt tradicionālajām kristīgajām konfesijām valsts un likuma priekšā bija mazāka kontrole nekā netradicionālajām

⁵⁴⁵ Indriksons A. Domas par latvisku tautas baznīcu.- R., 1934.- 14 lpp.

⁵⁴⁶ LVVA, 1370.f., 1.apr., 838.l., 18.lpp.

⁵⁴⁷ Brastiņš. E. Mūsu dievestības tūkstošgadīgā apkarošana. R., 1936., 117.lpp.

⁵⁴⁸ turpat, 116.lpp.

⁵⁴⁹ LR II Saeimas Stenogrammas.- R.:LR Saeimas izdevums, 1925.-1928., 628.lpp.

konfesijām. Netradicionālo reliģisko konfesiju starpā bija tādas konfesijas, kas no valsts puses saņēma lielākas privilēģijas - Mozus ticīgie un vecticībnieki, kurus īstenībā gan vēsturisku, gan arī reliģisku apsvērumu dēļ nevarēja nosaukt nedz par sektām, nedz arī par netradicionālajām konfesijām.

IV Valsts un Baznīcas attiecības LR autoritārisma periodā: 1934. -1940.g.

4.1.Jaunā valsts ideoloģija un Baznīca

1934.gada 15.maijā K.Ulmaņa īstenotais valsts apvērsums situāciju valsts un Baznīcas savstarpējo attiecību politikā jūtami izmainīja. Valsts attieksme pret Baznīcu krasi nemainījās - Baznīca netika vajāta vai reliģija noliegta, taču, pastiprinoties Kārļa Ulmaņa valdības deklarētajiem lozungiem par nacionālo un vienoto valsti, veidojās šīm nostādnēm atbilstoša Baznīcas politika.

Kārļa Ulmaņa personiskā aizraušanās ar Benito Musolīni režīma ideoloģiju un viņa īstenoto reliģisko politiku iespaidoja arī valsts un Baznīcas attiecību veidošanos Latvijā. Baznīcai bija jādarbojas autoritārā režīma labā, tas bija jāstiprina, izrādot slavināšanu un simpātijas jaunajai iekārtai un tās ideoloģijai. Eivinds Bergrāvs, analizējot autoritāro režīmu Eiropā ietekmi uz valsts un Baznīcas attiecību veidošanas procesu, uzsvēra, ka Vadonim jāatstāj līdzjūtīga, uzticama, humāna, dievbijīga vīra iespaids, arī godīga un taisnīga, ja tas ir iespējams, bet vēl jo vairāk jāatceras, ka Vadonim jāizraisa bailes un mīlestība.⁵⁵⁰ K.Ulmanis jau pašā sākumā labi saprata vadonības principa būtību un autoritārisma mentalitāti. Baznīcai bija jāķļūst par skrūvīti autoritārā režīma mehānismā. K.Ulmaņa autoritārā režīma vīzijās Baznīcai bija jākalpo valsts materiālajai un garīgajai labklājībai.

Pats Vadonis formāli piederēja Latvijas Evaņģēliski-luteriskajai Baznīcai, taču ir sarežģīti analizēt Kārļa Ulmaņa personīgo attieksmi pret ticības lietām, un diez vai šoreiz tas ir nepieciešams, jo autoritārajos režīmos vadoņu personīgā piederība kādai konfesijai būtisku lomu nespēlē. Kārlis Ulmanis bija pilnīgi sekulārs cilvēks⁵⁵¹ Tas apstāklis, ka jaunais Vadonis bija luterānis, Latvijas Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas dzīvē daudz neko nemainīja, izņemot to, ka caur Evaņģēliski – luterisko Baznīcu bija iespējams

⁵⁵⁰ Bergrāvs. E. Valsts un cilvēks. -R., 2004.-24.-25.lpp.

⁵⁵¹ Stranga A. Ebreji un diktatūras Baltijā. 1926.-1940.- R., 1997.- 52. lpp.

uzrunāt Latvijas sabiedrības reliģisko majoritāti. Tas, ka viņš oficiāli bija ticīgais, Baznīcas situāciju valstī neiespaidoja pozitīvi, toties fakts, ka Latvijā bija nodibinājies autoritārais režīms, konfesijas nolika jaunās situācijas priekšā un lika samierināties ar politiskās brīvības zaudēšanu un kontroles pieaugumu.

Kārlis Ulmanis bija politiķis ar pietiekoši lielu pieredzi, lai saprastu, ka Baznīcai ir jākalpo autoritārā režīma labumam un to ir jāizmanto varas stiprināšanā. Lai stiprinātu režīma pozīcijas sabiedrībā, K.Ulmanim bija jāpanāk Baznīcas augstāko aprindu un ticīgo simpātijas vai vismaz jāliek tām samierināties. No vienas puses tas nebija īpašs uzdevums, jo iepriekšējā parlamentārisma perioda valsts un Baznīcas attiecību pieredze radīja cilvēkos neapmierinātību un aizvainojumu, bet dominējošā kreisā virziena politisko partiju negatīvā nostāja pret reliģiju un Baznīcu pastiprināja vilšanos parlamentārajā sistēmā un demokrātijā. Jaunajai varai un Vadonim uzdevums nebija sevišķi sarežģīts, taču acīmredzamu sajūsmu no Baznīcas puses pēc 1934.gada 15.maija apvērsuma tas neizraisīja. Daudzas Baznīcas augstas amatpersonas bija atlaistās IV Saeimas deputāti: katoļu bīskaps Jāzeps Rancāns (Saeimas priekšsēdētāja biedrs), pareizticīgo arhibīskaps Jānis (Pommers), ietekmīgais rabīns Mordehajs Dubins un daudzi citi gan garīdzniecības pārstāvji, gan reliģiskajām aprindām tuvu stāvošas personas. Apvērsums sevišķi liels pārsteigums politiķiem nebija, jo par to runāja gan kuluāros, gan Saeimā publiskajās debatēs īsi pirms apvērsuma, taču attiecības starp K.Ulmani un šiem augstākstāvošajiem garīdzniecības pārstāvjiem pēc apvērsuma bija ieguvušas pilnīgi citu nokrāsu – koleģiāli vienlīdzīgu attiecību vietā stājās autoritārisma režīma radītā subordinācija. Valsts un Baznīcas attiecībās Latvijā pārsvars tagad bija nonācis valsts pusē.

Jau pašos sākumos Kārļa Ulmaņa autoritārā valdība cerēja saņemt Baznīcas aprindu atbalstu, realizējot Baznīcas un valsts saskaņotu rīcību, kā arī paplašinot Baznīcas iesaisti sabiedrības dzīvē, jo kā proklamēja laikraksti: “Tagad vairs nevar būt plaisas, vēsuma, vienaldzības starp valsti un baznīcu. Tautas vienības princips ietilpst arī visā garīgā dzīvē.”⁵⁵² Šis bija merkantilisma politikas paraugs Baznīcas un valsts attiecību modelī, kas visbiežāk sastopams autoritāro režīmu ietvaros.

Salīdzinot ar parlamentārisma periodu Latvijā, kad jautājums par valsts un Baznīcas attiecībām nebija pieskaitīts pie politiski svarīgāko prioritāšu loka un lielākoties

⁵⁵² Ticība un dzīve. - R., 1935.g., Nr. 5, 77.lpp.

dominēja sociāldemokrātiskās domas veidotā negatīvā attieksme pret reliģiju, garīdzniecību un Baznīcu, tad uzreiz pēc apvērsuma Baznīcas un valsts attiecību kārtošanai oficiāli tika piešķirta viena no prioritārajām lomām. K.Ulmaņa jaunās valdības izglītības ministrs L.Adamovičs 1934.gada 5.jūnijā Evaņģēliski-luteriskās Baznīcas mācītāju konferencē minēja, ka tiek pārrunātas jaunās valsts un Baznīcas attiecības,⁵⁵³ tādējādi uzsverot, ka šis aspekts ir autoritārās valdības uzmanības lokā.

Tomēr likums par Baznīcas un valsts šķiršanu Latvijā autoritārā režīma laikā netika pieņemts, jo tas teorētiski būtu nonācis pretrunā ar K.Ulmaņa sludinātajām īpaši draudzīgajām attiecībām ar Baznīcu, un arī daudzas reliģiskās aprindas, izņemot dažas neoprotentiskās, to īsti nevēlējās. Baznīcas un valsts šķiršana ir demokrātijas sistēmai raksturīga pazīme, bet, kā liecina pasaules pieredze, autoritārajās un totalitārajās sistēmās Baznīca vienmēr tiek izmantota režīmam savtīgiem nolūkiem, līdz ar to arī Latvijā pēc 1934.gada 15.maija bija nevajadzīgi un neizdevīgi nošķirt Baznīcu no valsts, jo tā autoritārā sistēmā būtu pazaudējusi vienu no saviem politiskajiem balstiem. Jaunajai valdībai svarīgi bija atrast efektīvu mehānismu kā Baznīcu pārvērst par savu sabiedroto.

Kārļa Ulmaņa valdība acīmredzami baidījās nekavējoties pievērsties šim sasāpējušajam jautājumam, tā vietā viņa izvēlējās deklarātīvi paziņot, ka tiks veidota jauna valsts un Baznīcas attiecību politika, un tikai pēc atsevišķu soļu realizēšanas, kā piemēram, ticības mācības obligātās pasniegšanas skolās ieviešanas, armijas draudžu intensīvās veidošanas u.c., valdība uzdrīkstējās sākt risināt jautājumu par valsts un Baznīcas attiecību veidošanu likumdošanas ceļā.

1939.gada decembrī tika pabeigta likumprojekta “Likums par baznīcām” izstrādāšana, kuram būtu jāregulē Evaņģēliski-luteriskās, Pareizticīgo, Baptistu un Metodistu Baznīcu darbība.⁵⁵⁴ Likumprojekta preambulā tika formulēts: „Šis likums attiecas uz evaņģēliski – luterisko, pareizticīgo, baptistu un bīskapu – metodistu baznīcām, bet Romas katoļu baznīcu – ciktāl tas nerunā pretī starp Latvijas valdību un Svēto krēslu noslēgtajam konkordātam.”⁵⁵⁵ Kārtējo reizi konkordāts Latvijas Katoļu

⁵⁵³ Balevics Z. Baznīca un valsts buržuāziskajā Latvijā. 1920.-1940.- R., 1964.- 84.lpp.

⁵⁵⁴ turpat, 101. lpp.

⁵⁵⁵ LVVA., 1370.f., 1.apr., 2850.l. 1.lpp.

Baznīcu izglāba no pārlietu lielās valsts iejaukšanās Baznīcas iekšējās lietās, jo uz Katoļu Baznīcu likums nevarēja attiekties, ņemot vērā tās kanoniskās normas un Latvijas un Vatikāna noslēgto konkordātu. Kārļa Ulmaņa valdība, lai arī kā labprāt to vēlētos, bet konkordātu lauzt neuzdrošinājās.

Likumprojektā konfesijām bija paredzēts izstrādāt jaunus statūtus sešu mēnešu laikā.⁵⁵⁶ Ar šo likumu tika plānots paplašināt valsts (valdības) iespējas iejaukties Baznīcas iekšējās lietās. Luterāņu un pareizticīgo bīskapi, kurus ievēlēja Baznīcu augstākie pārvaldes orgāni, pēc iecerētās shēmas bija jāapstiprina valsts prezidentam. Iekšlietu ministrijai un Garīgo lietu pārvaldei paredzēja plašas pilnvaras Baznīcas administratīvajās un pārvaldes lietās. Garīgo lietu pārvalde gan teorētiski, gan praktiski pārvērtās no vidutājainstitūcijas par kontrolējošo institūciju, kam tiktu uzdots stingri kontrolēt reliģiskās aprindas un īpašās situācijās šai iestādei būtu piešķirtas diezgan lielas pilnvaras, kā piemēram, izvirzot bīskapu kandidātus, ja Baznīcas augstākajās lēmējainstitūcijās netiek panākta vienošanās. Tika izsludināti pārejas laika noteikumi, kuriem bija jābeidzas sešu mēnešu laikā, un kuru laikā pastāvošām baznīcas centrālajām pārvaldēm bija jāizstrādā jauni statūti un tie jāiesniedz apstiprināšanai.⁵⁵⁷

1939.gada likumprojekts paredzēja stingru valsts uzraudzību un sistēmas birokratizāciju, taču tas vēlāku vēsturisku apstākļu dēļ, proti, Latvijas okupācija, netika pieņemts un īstenots, tomēr teorētiski Baznīcas patstāvību Latvijā šis likums būtu nopietni reducējis.

Valsts un Baznīcas attiecību kārtošanu pēc 1934.gada 15.maija apvērsuma turpināja veikt Garīgo lietu pārvalde, kuru ar 1937.gada 2.novembra Ministru kabineta lēmumu pārdēvēja par Baznīcu un konfesiju departamentu, kas atradās Iekšlietu ministrijas pakļautībā (vēlāk pārejot Sabiedrisko lietu ministrijas pakļautībā – aut.) un kuram piederēja plašas funkcijas un pilnvaras - draudžu reģistrs, sadarbība ar citām valsts pārvaldes institūcijām, kas skāra reliģiskās un konfesionālās dabas jautājumus, valsts

---

⁵⁵⁶ LVVA, 1370.f., 1.apr., 2314.l., 10.lpp.

⁵⁵⁷ LVVA., 1370.f., 1.apr., 2850.l., 1.lpp.

pabalstu piešķiršana un kontrole, kā arī neoficiālais, bet svarīgākais pienākums - K.Ulmaņa režīma ideoloģijas propaganda.⁵⁵⁸

Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma ideoloģija negāja secen arī Baznīcai, kurai tā bija jāakceptē, lai nesarežģītu attiecības ar Vadoņa institūcijām. Baznīcu un konfesiju departamenta priekšniekam bija jāpilda režīma ideoloģijas uzturētāja un propogandētāja loma. Kad 1935.gada 8.augustā no toreizējās Garīgo lietu pārvaldes priekšnieka amata konfesionāla iemesla dēļ bija spiests aiziet luterāņu mācītājs J.Ozols, viņa vietā tika iecelts profesionāls jurists E.Dimiņš.⁵⁵⁹ No vienas puses tas it kā demonstrēja valsts un režīma apolitiskumu attiecībā pret ikvienu konfesiju, taču no otras puses pārvērta valsts un Baznīcas attiecību veidošanu par tīri tehnisku un bezkaislīgu politisku procesu, kur svarīgākais ir valdības politikas īstenošana, kā to arī ar savu kalpošanu režīmam pierādīja E.Dimiņš. Viņš šajā amatā atradās līdz pat 1940.gada jūnija beigām, kad departaments tika slēgts, veiksmīgi un bez iepriekšējas pieredzes tiekot galā ar visai sarežģītiem valsts un Baznīcas jautājumu aspektiem un baudot pilnīgu uzticību no valdības un Vadoņa puses.

E.Dimiņš teicami tika galā ar savu propogandētāja pienākumu, izstrādājot ideoloģiskas tēzes un publicējot reliģiski pamācošus rakstus masu medijos, kas bija domāti visu konfesiju ticīgajiem. Baznīcu augstākajām pārvaldēm raksti tika atsūtīti oficiāli ar lūgumu ņemt vērā tajos paustās idejas kā rekomendācijas savā darbībā. Departamenta ideoloģiskās aktivitātes tomēr vairāk līdzinājās veiktajai Vadoņa reklāmas kampaņai un K. Ulmaņa pozitīvo īpašību un slavas darbu uzskaitīšanu: “Prezidents ar likumdošanu un materiālajiem atbalstiem un dāvinājumiem sniedzis baznīcai bez konfesiju izšķirības palīdzīgu roku...”⁵⁶⁰

Par augstāko ideālu, uz kuru bija jātiecas visiem Latvijā, tai skaitā arī Baznīcai, tika pasludināta valsts labklājība. Baznīcas labklājība tika atvasināta no valsts labklājības, kuras garants bija K.Ulmanis. Lai šo tēzi pierādītu, tika ņemti palīgā arī no konteksta izrauti citāti no Bībeles kā universāls pārliecināšanas līdzeklis: “Svētie raksti atzīst

⁵⁵⁸ LVVA, 1370.f., 1.apr., 2701.l., 250.lpp.

⁵⁵⁹ Balevics Z. Baznīca un valsts buržuāziskajā Latvijā. 1920.-1940.- R., 1964.- 93. lpp.

⁵⁶⁰ LVVA, 1370.f., 1.apr., 2701.l., 62.lpp.

vadonības principu, kā augstākās valsts varas nesēju. Un tautas spēks ir paklausībā pret to, kam Dievs ir uzticējies vadīt tautu.”⁵⁶¹

Autoritārisma ideoloģijas galvenie uzdevumi bija likt Baznīcai un caur to arī pārējai sabiedrībai, noticēt diktatūras nepieciešamībai un attaisnot tās eksistenci. Tā piemēram, 1936.gada 12.aprīlī tika pieņemta instrukcija, ar kuru izglītošanas nolūkos noteica šādu aizlūgšanas kārtību dievkalpojumos:

- 1)par Latvijas valsti;
- 2)par valsts un ministru prezidentu K.Ulmani;
- 3)par valdību;
- 4)par armiju;
- 5)par aizsargiem;
- 6)par visu tautu⁵⁶²

Šī aizlūgšanas kārtība bija jāievēro ikvienā reliģiskajā konfesijā un katrā dievkalpojumā. Ja tas netika ievērots, tad vainīgā puse parasti tika brīdināta, kaut arī bargi sodi reāli nebija piemēroti. Šīs izmaiņas ietekmēja reliģisko aprindu izvēles brīvību, tika pārveidota aizlūgumu kārtību dievkalpojumos, bet no Baznīcas puses šādi norādījumi tika uztverti tikpat pragmatiski cik no valsts puses tika doti. Autoritārais režīms Baznīcas pragmatisko pieeju saprata un ar labvēlīgiem žestiem neskopojās.

Viens no labvēlīgākajiem žestiem, ko Baznīca varēja vien sagaidīt no jaunās valdības, bija antireliģisko un ateistisko ideju popularizēšanas pārtraukšana, kas tika panākta ieviešot valstī vispārējo cenzūru. Valstī parādījās cenzūras institūcija, kas cītīgi sekoja visam notiekošajam masu medijos, mākslā un literatūrā. 1936.gadā valstī sāka izņemt no aprites izdoto antireliģisko literatūru.⁵⁶³

Protams, ka Baznīca nevarēja būt gandarīta par cenzūras ieviešanu, jo pati bija visai strikti tai pakļauta, taču ticīgos priecēja tas, ka kreisā prese vairāk nespēja propagandēt antireliģiskās idejas un nomelnot Baznīcu. Ar gandarījumu par to toreiz

⁵⁶¹ LVVA, 1370.f., 1.apr., 2701.l., 332.lpp.

⁵⁶² LVVA, 1370.f., 1.apr., 2311.l., 59.lpp.

⁵⁶³ Balevics Z. Baznīca un valsts buržuāziskajā Latvijā. 1920.-1940.- R., 1964.- 108. lpp.

rakstīja „Katoļu Dzeive:” „Izgleiteības ministrs L.Adamovičs vairākās nūturātās runās uzsvēre, ka bezdīvu un antireliģiozō propoganda Latvijā tiks nūteikti īrūbežota un iznycynōta.”⁵⁶⁴

Ļoti līdzīgi reliģiskajās aprindās iedarbojās arī partiju aizliegšanas mehānisms, radot tikpat duālu efektu – kristīgās partijas tika aizliegtas, kas nevienu īpaši nesajūsmināja, bet apziņa, ka aizliegtas tika arī kreisās partijas, Baznīcas aprindām lika pieciest šo pārinodarījumu. Parlamentārisma periodā konfesijas Latvijā bija daudz cietušas no kreiso partiju, īpaši LSDSP, ideoloģiskās propagandas, kuras centrālie uzbrukuma objekti nereti bija Baznīca, garīdzniecība un reliģija, talkā ņemot aizspriedumainos priekšstatus par Baznīcu un 1905.gada revolūciju, dēvējot Baznīcu kā reakcionāro spēku un ienaidnieku. LSDSP ar šāda veida vispārēju un novecojušu antireliģisku propagandu parlamentārisma periodā diezgan veiksmīgi aizsedza esošo moderno teorētisko ideoloģijas nostāju trūkumus un vājumu. Baznīca un sabiedrības ticīgā daļa Latvijā līdz 1934.gada 15.maijam no politikā pastāvošajām antireliģiskajām nostādnēm bija nogurusi, vīlusies parlamentārisma sistēmā. Tā vēl nespēja noformulēt un izveidot savu nostāju attiecībā pret šo politisko realitāti pastāvošajos demokrātijas apstākļos. Tā bija tikpat apjukusi un vīlusies demokrātijā, cik visa sabiedrība kopumā, līdz ar to parlamentārisma sistēmas likvidēšana Latvijā Baznīcai bija realitāte ar duālu nokrāsu. Kā uzsvēra Baznīcas un valsts attiecību pētnieks J.Zariņš, apcerot jauno situāciju Latvijā pēc autoritārā režīma nodibināšanas: „Revolūcijas atmiņām dziestot, un kreiso elementu iespaidam mazinoties, baznīcu stāvoklis maz pamazām nokārtojās un reliģiskajām organizācijām tika ierādīta pienācīga vieta un līdz ar to atzīts, ka baznīca, cenšoties sasniegt savus reliģiskus mērķus, palīdz arī valsts varai valsts dzīves veidošanā reliģiski – tikumiskā garā.”⁵⁶⁵

Otrais labais žests, ko varēja izdarīt autoritārā valdība un kas tika nešauboties arī īstenots, bija finansiālo pabalstu piešķiršana konfesijām un šī mehānisma nostiprināšana un konsekventas pabalstu politikas izveidošana. Ja parlamentārisma periodā (1918.-1934.g.) valsts pabalsti konfesijām bija nereti atkarīgi no tā, kura politiskā spārna partiju

⁵⁶⁴ Bazneicas un tautas lobā// Katōļu Dzeive. - 1934.g. Nr. 8.

⁵⁶⁵ Zariņš J. Pareizticīgās baznīcas un tās mantas stāvoklis Latvijā. R., 1939., 41.lpp.

pārstāvji sastādīja valdību, tad pēc 1934.gada apvērsuma situācija pabalstu izsniegšanā stabilizējās un piešķirto līdzekļu apjoms pieauga. Materiālā pabalsta lielums konfesijām bija atkarīgs gan no ticīgo skaita, kā tas bija līdz 1934.gada 15. maijam, gan no lojalitātes izrādīšanas režīmam, gan arī no tā, vai šī konfesija bija uzskatīta par tradicionālu vai netradicionālu.

Dalīšanās jeb „šķelšanās sīkās sektās”, kuras viena otru apkarotu un konkurētu savā starpā, bija autoritārisma nevēlama parādība, kas nonāca pretrunā ar skaļi deklarēto tautas vienotības ideju. Taču pastāvēja un dominēja arī tīri pragmatiski apsvērumi, kas autoritārajam režīmam bija īpaši svarīgi – mazāku konfesiju skaitu varēja vieglāk kontrolēt un stingrāk pārraudzīt. Reliģiskā dažādība un daudzveidība bija pretrunā ar autoritārisma paustajam vienotības mērķim, līdz ar to valdība bija spiesta t.d. sektu darbību izsekot un ierobežot. Tā 1934.gada augustā tika pieņemta instrukcija, kas regulēja sektu darbību Latvijā un ar kuru Garīgo lietu pārvalde ieguva plašas tiesības revidēt sektu darbību un finanses. Pēc instrukcijas reliģiskajām sektām bija jāpārreģistrējas trīs mēnešu laikā, un tā rezultātā 1936.gadā Latvijā bija 28 reliģiskās apvienības, kas kopumā sastādīja apmēram desmito daļu no iepriekšējā skaita.⁵⁶⁶ Pirms tam valdība neformulēja un neprecizēja, kuras reliģiskās apvienības un konfesijas tika uzskatītas par sektām un kuras netika.

Kārļa Ulmaņa valdības solis t.d. sektu aprindās izsauca nepatiku, bet tradicionālajās konfesijās – simpātijas. Ja līdz 1934.gada 15.maijam Latvijā teorētiski un vēsturiski par tradicionālajām reliģiskajām konfesijām uzskatīja Katoļu, Evaņģēliski-luterisko un Pareizticīgo Baznīcu, tad tagad šo loku neoficiāli paplašināja, iekļaujot baptistus, Mozus ticīgos un vecticībniekus. K.Ulmaņa valdība savās nostājās bija pietiekoši diplomātiska, lai nesaasinātu situāciju un neuzsvērtu konfesionālo dalījumu „tradicionālajās” un „netradicionālajās.”

Gan no t.d. sektām, gan arī no “tradicionālajām” konfesijām tika stingri pieprasīta valstiski nacionāla orientācija, kas bija sava veida rezonanse vispārējai “latviskošanas” kampaņai sabiedrībā un daļa no autoritārās iekārtas ideoloģijas. Teologiem, filozofiem, Baznīcas vadītājiem aktīvi un publiski bija jāpauž sava nostāja šajās diskusijās, lai

---

⁵⁶⁶ Balevics Z. Baznīca un valsts buržuāziskajā Latvijā. 1920.-1940.- R., 1964.- 90.-91. lpp.

attaisnotu ideoloģijas nostādņu eksistenci. Par vienu no aktuālākajiem, bet arī „slidenākajiem” kļuva jautājums, vai kristīgā reliģija spēj būt nacionāla, ja tā ir bijusi pārnacionāla un universāla kopš saviem aizsākumiem un tās pamatā ir vispārcilvēciskas vērtības. Savā ziņā bija redzama ideoloģijas uzspiesta tendence pēc latviskas kristietības meklējumiem, kas spētu apmierināt K.Ulmaņa piekopto latviskošanas un nacionālisma politiku. Baznīcas lietu departamenta direktors E.Dimiņš savos ideoloģiskajos apcerējumos bija spiests diplomātiski secināt: “Kristietība nevar nonākt naidīgās attiecībās ar nacionālismu. Kristietība ne vien veicina nacionālismu, bet arī papildina. Savukārt, nacionālisms papildina arī kristietību.”⁵⁶⁷ Tas radīja šī jautājuma aktualizāciju un diezgan daudzi marginālu un sekulāru aprindu teologi, filozofi un aktīvisti, nereti tādi, kas tiecās gūt režīma simpātijas, steidzās debatēt par ideju „reliģijas latviskošana” un deklarēt populistiskus uzsaukumus: „...aicinām tautiešus nākt mums garīgā un laicīgā ziņā talkā un palīgā, jo darbs, ko uzsākām, ir cēls un liels. Liels atsvabināšanās darbs: tautas dvēseli atsvabināt no sveštāutu garīgā jūga.”⁵⁶⁸ Savukārt šāda veida pamudinājumi vai idejas vienmēr tika apstiprinātas ar klasisko Kārļa Ulmaņa citātu: „Mums būs atsvabināties no šiem, itin visiem svešiem spēkiem: pašķirt ceļu Latvijai – nacionālai, daiļai un varenai.”⁵⁶⁹

Līdz ar sludināto kristietības un reliģijas „latviskošanu” uzsākās arī teoloģisko un reliģisko terminu latviskošanas kampaņa, ko nereti vadīja šo pašu marginālo grupu „profesionāļi.” Dievkalpošanas vietā tika ieteikts lietot vārdu „dievsērsme,”⁵⁷⁰ Dievmāte Marija tika saukta par „Māru” u.t.t. Nereti tika izteikti aicinājumi latviskot pašus Bībeles tekstus vai izņemt „latviskam” raksturam neatbilstošus personāžus, kā piemēram Mariju (Lācara māsu), kura Bībelē neatbilda latviskajam un āriskajam darba tikumam un mīlestībai un bija parādīta kā „laiska austrumiece.”⁵⁷¹ Tikpat aktuāls dažām kristiešu antisemītiskajām grupām kļuva jautājums kā pierādīt, ka Jēzus nav bijis ebrejs, lai savās

⁵⁶⁷ LVVA, 1370.f., 1.apr., 2701.l., 332.lpp.

⁵⁶⁸ Sanders J. Kristīgās ticības reforma. R., 1938., 111.lpp.

⁵⁶⁹ turpat

⁵⁷⁰ turpat

⁵⁷¹ Jauna mūzika reformētai liturģijai.//Brīvā Zeme.- 1937.g. 17.marts.

religiskajās koncepcijās legalizētu Jēzus personību. 20.gs. 30.gadu otrajā pusē Latvijā diezgan daudz iznāca legālu un puslegālu brošūru un grāmatu, kuras nereti izdeva un publicēja mācītājs J. Sanders vai viņam tuvu esošās dievturistiski orientētās kristiešu aprindas, kas sevi dēvēja par „Latvju kristietības biedrību” un kuras galvenais jautājums bija: „vai Jēzus bija jūds?”⁵⁷² Acīmredzami, Jēzus vēsturisko personību latviskot nevarēja, bet šīm aprindām likās politiski svarīgi vismaz āriskot viņu.

Valdība īpaši šādas „latviskošanas” aktivitātes neatbalstīja, taču šī jautājuma diskusiju intensitāte Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma laikā ar katru gadu pieauga un saturisko nevērtību ierosinājumu skaits tikai palielinājās. Šo jēdzienu semantika precīzi atspoguļoja gan autoritārās ideoloģijas būtību un virzību, gan arī parādīja to, ka Baznīca pašos pamatos nebija pasargāta no valsts uzspiestās politikas un atsevišķu aprindu iztapīgās darbošanās, kas visai bieži noveda pie reliģiskās domas kropļošanas, kur autoritārās ideoloģijas pamatā tiek lietota gan kristīgās reliģijas saturs, gan arī pagāniskā kulta simbolika un tradīcijas, veidojot neciešamu reliģisko eklektiku, no kuras cieta tikai un vienīgi Baznīca un tās autoritāte. Līdzīgu situāciju 20.gs. 30.g. pārcieta Katoļu Baznīca Itālijā. B.Musolīni fašistiskā režīma laikā Baznīca bija spiesta bezpalīdzīgi samierināties ar ideoloģijā sapludinātajām kristietības un romiešu pagānisma tradīcijām, vērtējot to kā cīņu starp kristietību un pagānisma elkiem.⁵⁷³ Šādi reliģiski eklektiski un mākslīgi sajaukumi spēja eksistēt tikai autoritārajā sistēmā, jo citos politiskajos apstākļos tie ir viens otru noliedzoši un teorētiski pašos pamatos pierāda tikai un vienīgi esošo Baznīcas autoritātes zudumu un valsts diktatūras uzvaru. Šis sajaukums, kas valdīja B.Musolīni fašistiskā režīma ideoloģijā valsts un Baznīcas attiecību teorētiķu starpā tiek dēvēts par „Valsts kultu.”⁵⁷⁴ Arī K.Ulmaņa autoritārā režīma politehnologi pamazām veidoja līdzīgu „religiju” - valsts kultu, kuram Latvijā pamazām bija jāsāk aizvietoja reliģiju un Baznīcu.

⁵⁷² Kā piemēru šeit var minēt 1927.gadā Rīgā iznākušo J.Sandera grāmatu „Vai Jēzus bija jūds? Pētījums par Jēzus tautību.” 20.gs. 30.gados šāda veida legāli un nelegāli izdoti apcerējumi un pseidopētījumi bija atrodami, kaut arī augsta līmeņa antisemitisma līmeni tas nesasniedza.

⁵⁷³ Warner M.C. Confessions on an interest group. The Catholic Church and Political Parties in Europe. Princeton University Press, NJ, p. 54.

⁵⁷⁴ turpat

Paralēli latviskošanas kampaņas tendencēm likumsakarīga bija neuzticības un kontroles pieaugšana pret tām reliģiskajām konfesijām, kas bija izteikti “nelatviskas” - Katoļu, Pareizticīgo Baznīca, Mozus ticīgie, vācu Evaņģēliski - luteriskā Baznīca, u.c. Šo reliģisko konfesiju iekšējo noskaņojumu pret Kārļa Ulmaņa autoritāro režīmu novēroja Politiskās pārvaldes aģentūra.

Baznīcas latviskošanas tieksme Latvijā noveda pie sava veida abstraktas idejas par Tautas Baznīcu, kas būtu, “...saaugusi dzīvā un reālā veidā ar nacionāli latviskiem principiem un kur skaistajā kristīgās ticības vaiņagā netrūktu arī viskrāšņāko latvju tautas kultūras ziedu.”⁵⁷⁵ Uz Tautas Baznīcas nosaukumu teorētiski pretendēja Evaņģēliski - luteriskā Baznīca, balstoties uz faktu, ka tā ir skaitliski lielākā kristīgā konfesija un nacionāli monolītākā (latviskākā) Baznīca valstī. Taču arī tā pilnībā neatbilda iecerētajam Tautas Baznīcas ideālam. No valdības puses tika mākslīgi veicināta kristiešu apvienošanas ideja, taču, balstoties uz iepriekšējo gadu “konfesionālo karu” pieredzi, K.Ulmaņa režīma piespiestais dialogs un ekumēniskā ideja nevarēja būt īstenojama tuvākajā nākotnē, it īpaši lielo konfesiju starpā.

„No augšas” izveidoto valdības Starpkonfesionālo “Latvijas ticīgo apvienību”, kurā ietilpa luterāņu, baptistu, metodistu un pareizticīgo garīdzniecības pārstāvji, neatbalstīja šo konfesiju vadītāji.⁵⁷⁶ Līdz ar to šīs apvienības darbs sevišķi veiksmīgs nebija, kaut arī 1938.gadā tika panākta draudzības līguma noslēgšana starp Latvijas Evaņģēliski - luterisko un Anglikāņu Baznīcu.⁵⁷⁷ Par godu šim valdības panākumam ārlietu ministrs Vilhelms Munters 1938.gada 20.jūnijā rīkoja svētku mielastu Rīgas Latviešu biedrībā.⁵⁷⁸

Valdība ar lielu interesi vēroja 20.gs. 30.gadu beigās dažādu reliģisko konfesiju starpā notiekošos tuvināšanās un sarunu procesus, kas bija manāmi Eiropā, starptautiskajai situācijai pasliktinoties un tuvojoties kara draudiem. Baznīca tai toreiz pieejamā veidā meklēja iespēju izvairīties no kara, uzrunājot ne tikai savus ticīgos, bet arī

⁵⁷⁵ Vairogs.- 1938. g. Nr.1.

⁵⁷⁶ Balevics Z. Baznīca un valsts buržuāziskajā Latvijā. 1920.-1940.- R., 1964.- 100. lpp.

⁵⁷⁷ LVVA, 6636.f., 5.apr., 108.l., 1.lpp.

⁵⁷⁸ turpat

valstu vadītājus. 1938. gada jūnijā Latvijā viesojās anglikāņu bīskapi no Lielbritānijas un Igaunijas, kas ar Latvijas valdības palīdzību, rīkoja tikšanos dažādu konfesiju garīdzniekiem. Kā savā uzrunā uzsvēra Glosteras bīskaps Dr. Hedlems, ka Baznīcai ir vajadzīga ne tikai vienotība un nedalāmība, bet arī iecietība tautu, valstu un ticību starpā.⁵⁷⁹ Kā bija manāms pēc oficiālās preses paziņojumiem, tad K. Ulmaņa valdība uzsvāru lika uz vārdu „vienotība,” bet Baznīcas uzsvārs tika likts uz „iecietība.”

K. Ulmanis, balstoties uz B. Musolīni paraugu, veidoja Baznīcas un skolas ciešu sadarbību. Valstī tika noteikta obligāta ticības mācības pasniegšana skolās, kolektīva baznīcas apmeklēšana, mācību gadu uzsākot. Daudzi visu lielāko konfesiju garīdznieki ieņēma vadošos amatus skolās un ģimnāzijās, kas kreisi orientētu sabiedrības daļu vēl vairāk nokaitināja un atkal Baznīcu lika popularizēt kā „režimam simpatizējošu institūciju,” bet notiekošos procesus lika dēvēt par „klerikālisma” tendenci pieaugumu Latvijā. Tomēr arī skolu un ticības mācības programmas netika pasargātas no autoritārās ideoloģijas iespaida. Tā 1939. gadā, kontrolējot un revidējot ticības mācības programmas skolās, ierēdņi bija spiesti izdarīt secinājumus, ka programmas ir jālatvisko: „vēlami arī konkrēti norādījumi uz sadzīves un literatūras vielu, īpaši tautas dziesmām.”⁵⁸⁰

Visai reti Kārļa Ulmaņa valdība tieši un atklāti izmantoja augstāko Baznīcu hierarhiju, lai popularizētu valdības politiku starptautiski. 1937. gada 14. jūlijā laikraksts „Brīvā Zeme” rakstīja, ka luterāņu arhibīskaps Teodors Grīnbergs devās ceļā uz starptautisku konferenci „Baznīca un valsts” Anglijā (Oksfordā), lai runātu par „Baznīcas un valsts attiecībām Latvijā un uzsvērtu, ka Latvijas valsts ir ļoti labvēlīga Baznīcai, un tās labās attiecības izpelnījušās lielu atzinību arī ārzemēs.”⁵⁸¹ Valdībai bija svarīgi panākt Baznīcas augstāko aprindu atbalstu un likt tām piedalīties režīma ideoloģijas popularizēšanās pasākumos.

Pēc Baznīcas un konfesiju departamenta ziņām periodā no 1935. - 1940. gadam Latvijā iznāca 32 reliģiska satura izdevumi, kurus uzturēja valsts.⁵⁸² Valsts finansiāli

⁵⁷⁹ Glosteras bīskaps runā par baznīcas nedalāmību//Rīts.- 1938.g. 20.jūnijs.

⁵⁸⁰ LVVA, 5440.f., 1.apr., 37.l., 14.lpp.

⁵⁸¹ Arhibīskaps Grīnbergs aizbraucis uz Oksfordu//Brīvā Zeme. - 1937.g. 14.jūlijs.

⁵⁸² LVVA, 1370.f., 1.apr., 2701.l., 10.lpp.

uzturēja arī Evaņģēliski - luterisko, Pareizticīgo un Katoļu Baznīcu radio translācijas, tādā veidā nodrošinot Kārļa Ulmaņa autoritārajam režīmam brīvu un drošu pieejamību lielai sabiedrības daļai, ko veidoja Latvijas ticīgo aprindas, gūstot simpātijas un vieglāku kontroli.

Sākot no 1939. gada, ar Baznīcu un konfesiju departamenta rīkojumu Latvijā atsevišķām konfesijām un reliģiskajām apvienībām tika kontrolēti ne tikai dievkalpojumi, sanāksmes, bet arī visu konfesiju kapusvētki, kas Latvijā jau izsenais bijis viens no svarīgākajiem reliģiskajiem pasākumiem un skaitliski lielākajām ļaužu pulcēšanās vietām. Pēc jaunā rīkojuma konfesijām un reliģiskajām apvienībām mēnesi pirms pasākuma uz iesnieguma pamata, kurā tika norādīta sīki konkrētā informācija, bija jāsaņem oficiāla atļauja, bet kapusvētki bija jāpiesaka policijā: „...jo tur saplūst liels ļaužu skaits un iecirkņa priekšniekam laikus jāriko attiecīgs skaits kārtības sargu.”⁵⁸³

Kopumā var secināt, ka Baznīca pēc Kārļa Ulmaņa apvērsuma kopā ar armiju, policiju un birokrātisko aparātu tika padarīta par vienu no autoritārās sistēmas balstiem, kura paraugs bija meklējams B.Musolīni režīma Itālijas veidotajā valsts un Baznīcas attiecību modelī, kad Baznīca nebija pilnībā inkorporēta režīma politiskajos plānos, tai nebija dota privilēģētā situācija un tā tika izmantota valsts kulta mērķu īstenošanai.

4.2. Situācija Pareizticīgo Baznīcā

Izmaiņas valsts politiskajā situācijā Latvijas Pareizticīgo Baznīca uzņēma neitrāli, norobežojoties no notiekošā. Kaut arī arhibīskaps Jānis Pommers bija atļauts Saeimas deputāts, viņš nekad nebija bijis labās attiecībās ar Kārli Ulmani. K.Ulmanis un viņa valdība nesaņēma no Pareizticīgās Baznīcas vadības nedz apsveikumus, nedz arī atbalstu. Līdzīgi rīkojās arī citas konfesijas. Jaunajai valdībai bija skaidrs, ka uz valdonīgā arhibīskapa Jāņa (Pommera) labvēlību viņa nevar cerēt. Ieilgušo neitralitāti un abu pušu vērošanu pārtrauca traģiskā arhibīskapa Jāņa slepkavība, kas uz ilgu laiku satricināja sabiedrību, paralizēja Latvijas Pareizticīgo dzīvi un izsauca veselu virkni spekulāciju,

⁵⁸³ LVVA., 2728.f., 4.apr., 2.l, 1.lpp.

minējumu un baumu vairāku gadu garumā, kas virmo pat vēl mūsdienās. Arhibīskaps Jānis tika zvērīgi nogalināts 1934.g.naktī no 11.uz 12.oktobri. Tas Latvijā bija nebijis precedents, kad tik augsta Baznīcas hierarhijas persona un politiķis būtu nogalināts, pasūtītājs nebūtu atrasts un slepkavības motīvs - nezināms. Kaut arī kopš tā brīža ir pagājuši vairāk kā 70 gadi, aizvien pastāv ļoti daudzas versijas un mīklas, kas nav atklātas, taču droši var apgalvot to, ka nedz valstij, nedz arī Kārlim Ulmanim personīgi nebija nekāda sakara ar šo nežēlīgo slepkavību. Jaunajam režīmam nebija vajadzīgs tik smags „satricinājums,” kaut arī šī liktenīgā sagādīšanās nāca par labu valdībai.

1934.gada rudenī gan Baznīcas aprindas, gan visa sabiedrība un tai skaitā arī valdība atradās šokā. Valdība bija pirmā, kas bija spiesta no šoka atjēgties un uzsākt „sakārtošanas” darbu. Tas visvairāk skāra Latvijas Pareizticīgo Baznīcu. Politiskās aģentūras slēdzienā tūlīt pēc arhibīskapa nāves par Pareizticīgo Baznīcas stāvokli bija teikts:“...dažādi novirzieni arhibīskapa Jāņa laikā kaut kā vēl sadzīvoja, jo nelaiķis prata ar dzelzs roku viņus saturēt, bet pēc viņa nāves Latvijas Pareizticīgo Baznīcās sākušās nesaskaņas, skaudība un intrigas.”⁵⁸⁴

Kā viens no galvenajiem nesaskaņu motīviem tika minēts fakts, ka latvieši gribēja redzēt par arhibīskapu latvieti, bet krievi - krievu. Kā 1935.gada jūlijā rakstīja Rīgas pareizticīgo katedrāles latviešu draudze: „Tagad Latvijas pareizticīgo prātus nodarbina jautājums par jauna Latvijas arhibīskapa vēlēšanu, kas varētu cienīgi turpināt nelaiķa darbu. Ar jauna Baznīcas galvas ievēlēšanu sāksies mūsu Baznīcas vadībā jauns posms. Vēlamies lai mūsu baznīcas dzīvē iestātos miers un aprimtu nesaskaņas.”⁵⁸⁵ Kā redzams, tad vairāk par visu šī konfesija ilgojās pēc stabilitātes, jo tās iekšējā dzīve bija pretrunu plosīta, kuras vēl vairāk pastiprināja valdības centieni palielināt savu ietekmi. Neapšaubāmi, arī ilgi risinātais un līdz galam neskaidrais jautājums par Latvijas Pareizticīgās Baznīcas kanonisko pakļautību bija uzmanības centrā, un visas šajā problēmā iesaistītās puses, bet vēl jo vairāk valdība, saprata, ka tas būs izšķirošais brīdis, lai īstenotu savus nodomus.

⁵⁸⁴ LVVA, 3235.f., 3.apr., 172.l., 120.lpp.

⁵⁸⁵ Latvijas Pareizticīgās baznīcas virsgana vēlēšanu jautājums. R., 1935., 4. lpp.

Gandrīz pēc trim mēnešiem kopš arhibīskapa Jāņa slepkavības, pareizticīgo Sinode sāka nodarboties ar jauna arhibīskapa izraudzīšanu. Latvijas Pareizticīgo Baznīcas dzīvē parādījās nesaskaņas, no kurām arhibīskaps Jānis bija pratis ar savu dzelžaino raksturu izvairīties: „Valstiskais” virziens ar Svempī, Blodonu, Balodī, Ratnieku un Bērziņu priekšgalā nostājās pret “arhibīskapa Jāņa idejas piekritējiem” jeb „ortodoksālo opozīciju” - A. Makedonski, Perehvaļski, Smirnovu, Šaļinu un Plāteru.⁵⁸⁶ Valsts iestādes, kas pirms tam bija izrādījušas savu atturīgo nostāju Latvijas Pareizticīgo Baznīcas dzīvē, krasi mainīja savu attieksmi, ņemot jauna arhibīskapa ievēlēšanu savu interešu lokā. Tas bija pirmais spilgtais piemērs, kādā veidā autoritārais režīms ir spējīgs iejaukties Baznīcas iekšējā dzīvē.

Iekšlietu ministrija, ņemot vērā paredzētās arhibīskapa vēlēšanas 1935.gada 7.jūnijā, iecēla zvērināta advokāta palīgu P.Elksnīti par valdības pārstāvi Latvijas Pareizticīgo Baznīcas Koncilā un uzdeva viņam piedalīties Koncila priekšdarbu sagatavošanā.⁵⁸⁷ Sinodei bija noteikti jāatskaitās valdības pārstāvim par savu rīcību, lai valdība varētu turēt Pareizticīgās Baznīcas institūcijas savā redzeslokā un nepārtraukti kontrolēt tās darbību. Tas samazināja Sinodes patstāvību un lemējtiesības. Valsts drošības struktūras rūpējās par to, lai notiekošais Baznīcā netiktu apdraudēts no ārējiem nelabvēlīgiem nosacījumiem. Stingri tika kontrolēta ikviena ārzemnieka, it īpaši krievu un lietuviešu pareizticīgo garīdzniecības kustība, kas teorētiski, pēc valdības domām, varētu būt ieinteresēta notiekošajā. Kad valsts iestādes nojauta, ka notiekošais Baznīcā draud izslīdēt no kontroles un ievirzīties nevēlamā gultnē, Iekšlietu ministrija pārcēla Sinodes sasaukšanu no 1935.gada jūlija uz 1935.gada septembri, ietaupot laiku, lai varētu panākt savu interešu aizstāvību un īstenošanu Latvijas Pareizticīgās Baznīcas kanoniskās pakļautības jautājumā, demonstrējot nostāju, ka valstij nebūs pasīvā loma notiekošajā, bet gan centrālā. Valdība savu ieceri par kanonisko pakļautību varēja viegli realizēt, ja jaunā arhibīskapa amatā tiktu ievēlēts valdībai simpatizējošs garīdznieks. Valdības pārstāvis P.Elksnītis ziņojumā norādīja, ka, ja Sinode sanāktu jūlijā, tad par arhibīskapu, iespējams,

---

⁵⁸⁶ LVVA, 3235.f., 3.apr., 172.l., 120.lpp.

⁵⁸⁷ LVVA, 7469.f., 1.apr., 12.l., 1.lpp.

tiktu ievēlēts J.Jansons, kas nekalpotu pareizticīgo latviešu un valsts interesēm.⁵⁸⁸ J.Jansona kandidatūra valdību neapmierināja, kaut arī viņu būtu atbalstījusi lielāka daļa Sinodes locekļu.⁵⁸⁹ Par oficiālu iemeslu, kāpēc netika atļauts sasaukt Sinodi, nosauca faktu, ka tā nav tehniski sagatavota, lai gan tā bija tikai acīmredzama laika vilcināšana.

Latvijas Pareizticīgā Baznīca atradās kritiskā situācijā, bez augstākās vadības - virsgana, jo Sinodei, kura bija uz laiku pārņēmusi Baznīcas vadību, piederēja tikai izpildvara, bet likumdevēja vara piederēja koncilam, kuru sasauca reizi trijos gados un tajā tika pārstāvētas visas pareizticīgo draudzes.⁵⁹⁰ Latvijā 1935.gadā bija 74 latviešu pareizticīgo draudzes un 78 krievu pareizticīgo draudzes; 57600 latviešu pareizticīgo un 116789 krievu pareizticīgo.⁵⁹¹ Tā bija viena no lielākajām kristīgajām konfesijām Latvijā. Šī problēma skāra lielu skaitu Latvijas ticīgo, un tā bija situācija, kas prasīja steidzami rīkoties.

P.Elksnītis savā ziņojumā 1935.gada 22.jūlijā pieprasīja Sinodei atsaukt J.Jansona kandidatūru, kā arī vēlāk ar viņa gādību tika atsaukti tādi iespējamie bīskapa kandidāti kā E.Eniņš, J.Beķeris, N.Šalins, N.Malkins un G.Ponamarevs.⁵⁹²

Lai nobīdītu malā Sinodes priekšsēdētāju A.Makedonski, kurš bija arhibīskapa Jāņa ideju piekritējs, pēc Garīgo lietu pārvaldes iniciatīvas pret viņu tika ierosināta krimināllieta par valsts piešķirto pabalstu izšķērdēšanu. Tiesa attaisnoja A.Makedonski, bet viņš bija spiests atkāpties no sava ieņemamā amata un viņa vietā nāca "valstiskā" virziena pārstāvis - J.Svemps.⁵⁹³ Šī kandidatūra valdību pilnībā apmierināja.

Gan valsts darbības, gan arī Sinodes pasivitātes un bezspēcības rezultātā, vēlēšanas nonāca strupceļā. Maskavas Patriarhāts, kura jurisdikcijā Latvijas Pareizticīgo

⁵⁸⁸ LVVA, 1370.f., 1.apr., 2346.l., 141.-142.lpp.

⁵⁸⁹ Kulis A. K voprosu ob avtokefalii Latviskoj Pravoslavnoj Cerkvi v 30.godah XX veka.//Pravoslavije v Latvii. Istoriceskije očerki. R., 1993., s. 71.

⁵⁹⁰ Černejs A. Latvijas Pareizticīgo Baznīca.- London: Community of St.John, 1996.- 76 lpp.

⁵⁹¹ LVVA, 7469.f., 1.apr., 45.l., 27.lpp.

⁵⁹² Kulis A. K voprosu ob avtokefalii Latviskoj Pravoslavnoj Cerkvi v 30.godah XX veka.// Pravoslavije v Latvii. Istoriceskije očerki. R., 1993., s. 68.

⁵⁹³ turpat

Baznīca aizvien vēl atradās, 1935.gada 27.maija rīkojumā par pagaidu Latvijas Pareizticīgo Baznīcas pārvaldītāju nozīmēja Lietuvas metropolītu Eļevferiju.⁵⁹⁴

Lietuvas metropolīts Eļevferijs 1927.gadā tika iecelts par Rietumeiropas eparhijas pārvaldītāju, kurā ietilpa arī Latvijas Pareizticīgo Baznīca. Šīs tendences valdībai šķita bīstamas valsts interesēm, tāpēc valdības ietekmēta, Sinode atteicās atzīt Lietuvas metropolīta tiesības.⁵⁹⁵ Metropolītam Eļevferijam tika liegtas iebraukšanas tiesības Latvijā, līdz ar to viņa darbība bija paralizēta jau pašos sākumos un metropolīts nebija reāli lemttiesīgs. Sazināšanās ar viņu notika tikai ar Latvijas vēstniecības Lietuvā starpniecību. Kā esot izteicies viņš savā uzrunā un tiešā vēlējumā Latvijas vēstniekam L.Sējam, ka svarīgākais bija izraudzīt atbilstošu virsganu un lai Baznīcas dzīve notiktu pēc kanoniskām normām.⁵⁹⁶ Latvijas Pareizticīgās Baznīcas Sinode ar valdības atbalstu un svētību bija spiesta griezties pie Konstantinopoles patriarha, kurš uzticēja savam pārstāvim Rietumeiropā, metropolītam Hermanosam, iepazīties ar notiekošo Latvijas Pareizticīgo Baznīcā.⁵⁹⁷

Valsts vēlējās pēc iespējas ātrāk nokārtot sarežģīto situāciju, bet vēl vairāk centās panākt Latvijas Pareizticīgo Baznīcas autonomiju, kaut arī pēc kanoniskajām normām tas nebija likumīgi, jo trūka arhireju Sinodes, kurai būtu tiesības ievēlēt metropolītu un to vēlāk arī iesvētīt. Pareizticīgo Baznīcas Sinode kopā ar Garīgo lietu pārvaldi izveidoja kopīgu spēku, lai pēc iespējas ātrāk ievēlētu valstiski noskaņotu virsganu. Valdība ļoti aktīvi rīkojās arī diplomātiskajā līmenī, lai panāktu Konstantinopoles patriarha labvēlību un iegūtu labvēlīgu rezultātu.

1938.gada 11.novembrī metropolīta Hermanosa vadībā notika Latvijas Pareizticīgo Baznīcas Sinode, kurā tika sastādīts lūgums Konstantinopoles patriarham Fotijam veidot autonomu Latvijas Pareizticīgo Baznīcu, kā tas bija Igaunijā un Somijā.

---

⁵⁹⁴ LVVA, 7469.f., 1.apr., 45.l., 14.lpp.

⁵⁹⁵ turpat

⁵⁹⁶ Kulis A. K voprosu ob avtokefalii Latviskoj Pravoslavnoj Cerkvi v 30.godah XX veka.//Pravoslavije v Latvii. Istoriceskije očerki. R., 1993., s. 70.

⁵⁹⁷ LVVA, 7469.f., 1.apr., 45.l., 14.lpp.

Kārļa Ulmaņa valdība atbalstīja šo lēmumu.⁵⁹⁸ Konstantinopole piekrita šim solim, taču notikumu gaitu uz brīdi apturēja patriarha Fotija nāve. Tomēr tas netraucēja jaunievēlētajam patriarham Benjaminam pieņemt pozitīvu lēmumu, kuru oficiāli izsludināja 1936.gada februārī. Konstantinopoles patriarhālais Tomoss (likums) vēstīja: “Svētā Pareizticīgo Baznīca Latvijā savā iekšējā pārvaldīšanā un dzīves apstākļu kārtošā ir autonoma, proti, ka tie pareizticīgie kristīgie, kuri kopā dzīvo Dieva svētītā Latvijas Republikā, līdz ar savām iestādēm sastāda vienu kristīgu, autonomu Baznīcas iecirkni, kas zem nosaukuma “Latvijas Pareizticīgo Metropolija” patstāvīgi pārvalda un izlemj savas lietas, zem Svētā Vispasaules patriarhālā troņa kanoniskās jurisdikcijas.”⁵⁹⁹ Tomoss paredzēja sadalīt Latvijas Pareizticīgo Baznīcu divos vikariātos: Jelgavas un Jersikas.

Taču ar to vēl situācija netika atrisināta līdz galam, jo bija jāievēl Baznīcas metropolīts. Valsts aizvien turpināja sekot notikumiem Pareizticīgo Baznīcā, jo “nevēlama” metropolīta ievēlēšana varētu ietekmēt “pozitīvos sasniegumus”, kas bija panākti ilgā cīņā par Baznīcas autonomiju. Iekšlietu ministrijai radās projekts ar papildinājumiem “Nolikumā par Latvijas Pareizticīgo Baznīcas stāvokli”, kurā paredzēja Iekšlietu ministram, vajadzības gadījumā, paturēt tiesības līdz jaunā Baznīcas galvas ievēlēšanai atlaist Sinodes locekļus un revīzijas komisiju, taču šī ideja līdz galam netika realizēta.⁶⁰⁰

Pirms Baznīcas virsgana ievēlēšanas, Garīgo lietu pārvalde veica labojumus Latvijas Pareizticīgo Baznīcas statūtos, nosakot, ka valdībai ir tiesības neapstiprināt ievēlēto virsganu, un ja trīs reizes balsojumā kandidāti nesavāc vajadzīgo balsu skaitu, tad tiesības iecelt Baznīcas Virsganu ir Konstantinopoles patriarham. Līdz ar to nevēlamo kandidātu loks sašaurinājās un lielākās izredzes bija tiem kandidātiem, ko atbalstīja valdība.⁶⁰¹ Taču Sinode to neatbalstīja un metropolīts Hermanoss, Konstantinopoles

⁵⁹⁸ Kulis A. K voprosu ob avtokefalii Latviskoj Pravoslavnoj Cerkvi v 30.godah XX veka.//Pravoslavije v Latvii. Istoricheskiye ocherki. R., 1993., s. 70.

⁵⁹⁹ LVVA, 7469.f., 1.apr., 13.l., 1.lpp.

⁶⁰⁰ Kulis A. K voprosu ob avtokefalii Latviskoj Pravoslavnoj Cerkvi v 30.godah XX veka.//Pravoslavije v Latvii. Istoricheskiye ocherki. R., 1993., s. 71.

⁶⁰¹ turpat, s. 72.

pārstāvis, piedāvāja savu projektu, kurā paredzēja izveidot komisiju 12 cilvēku sastāvā, kas izskatītu šo valdības projektu. Komisiju, ko personīgi bija sastādījis pats metropolīts Hermanoss, Sinode apstiprināja un projekts tika pieņemts.⁶⁰²

Uz Baznīcas virsgana (metropolīta) amatu tika izvirzīti trīs kandidāti - virspriesteri A.Pētersons, A.Vītols un J.Karps. Laikraksts "Segodņa" 1935.gada 10.jūlija intervijā ar kandidātu A.Pētersonu, secināja: "...viņš nekad neviena nav baidījies un nekad nevienam nav lišķējis."⁶⁰³ A.Pētersons bija "valstiskā" novirziena pārstāvis, kurš bija sadarbojies ar Krišjāni Baronu tautas dziesmu vākšanā un kalpoja Daugavpils apriņķī. Paskaidrojot savu piekrišanu kandidēt uz Baznīcas vadītāja amatu, A.Pētersons sacīja: "Slavu man nevajag. Es dzīvoju vienkāršu dzīvi un ar to esmu pilnībā apmierināts. Bet piekrist kandidēt mani piespieda Latvijas Pareizticīgo Baznīcas intereses."⁶⁰⁴ Ar balsu vairākumu Sinode par Latvijas Pareizticīgo Baznīcas galvu ievēlēja virspriesteri Augustu Pētersonu.⁶⁰⁵ Latvijas Pareizticīgo Baznīca beidzot bija ieguvusi savu virsganu, kas bija valsts un Pareizticīgo Baznīcas attiecību veidošanā autoritārisma režīma apstākļos piemērota personība – pietiekoši diplomātiska un kompromisus akceptējoša.

Valdība bija pilnībā apmierināta ar šo gala iznākumu. Pateicībā par to 1936.gada 15.aprīlī valdība piešķīra Triju Zvaigžņu goda diplomus Konstantinopoles patriarham Benjaminam, kā arī metropolītam Hermanosam un Prinču salu metropolītam Tomam, un Irinopola metropolītam Konstantīnam, kuri bija atbalstījuši autonomijas izveidošanu.⁶⁰⁶

Metropolīts Hermanoss vēlreiz ieradās Rīgā, lai iesvētītu metropolītu Augustīnu. Šajā ceremonijā 1936.gada 29.martā piedalījās augstākie valsts vadītāji ar ministru prezidentu K.Ulmani un valsts prezidentu A.Kviesi priekšgalā, un klātesot ministriem,

---

⁶⁰²Kulis A. K voprosu ob avtokefalii Latviskoj Pravoslavnoj Cerkvi v 30.godah XX veka.//Pravoslavije v Latvii. Istoricheskiye ocherki. R., 1993., s. 71.

⁶⁰³Intervija ar A.Pētersonu//Segodņa. - 1935.g. Nr. 88.

⁶⁰⁴turpat

⁶⁰⁵LVVA, 7469.f., 1.apr., 45.l., 14.lpp.

⁶⁰⁶turpat, 23.lpp.

augstākajiem armijas komandieriem, LU profesoriem un rektoram. Ceremonija noritēja Rīgas Pareizticīgo katedrālē.⁶⁰⁷

Jaunais metropolīts izrādīja lielu aktivitāti ieviešot kārtību Baznīcas aprindās, it īpaši garīdzniecības vidū. 1936.gada 7.septembrī kārtējo reizi tika pārstrādāti Pareizticīgo Baznīcas statūti, kurus apstiprināja Sinode. 1936.gadā iesvētīja pirmo Jelgavas bīskapu Jēkabu (Karpu).⁶⁰⁸

Metropolīts Augustīns pauda lojalitāti Kārļa Ulmaņa režīmam, pretī saņemot valdības atbalstu un finansiālo palīdzību, bet Baznīcas iekšienē nodrošinot relatīvu mieru. Tomēr metropolīts Augustīns saskārās ar problēmu, kas uztrauca jau nelaiķi arhibīskapu Jāni, bet par ko toreiz valdība īpaši neuztraucās un sevišķu uzmanību tam nepievērsa. 1936.gada ziņojumā Politiskā pārvalde secināja, ka metropolītu bieži vajāja gan ar anonīmām draudu vēstulēm, gan ar anonīmiem draudu telefona zvaniem, kas “nākot no krievu monarhistu emigrantu aprindām, kas lamājot un traucējot arhibīskapa mieru.”⁶⁰⁹ Taču šoreiz, ņemot vērā rūgto pieredzi ar arhibīskapa Jāņa draudu ignorēšanu, drošības iestādes ņēma aizsardzībā metropolītu Augustīnu.

1938.gadā tika izveidota arī Jersikas bīskapija, un par bīskapu izvēlēja virspriesteri Ādamu Vītolu (Aleksandrs).⁶¹⁰

Daži metropolīta Augustīna veiktie soļi izraisīja pareizticīgo aprindās lielu neapmierinātību. Viens no šādiem soļiem bija lēmums svinēt reliģiskos svētkus pēc jaunā stila, kas izsauca lielu sašutumu un neapmierinātību, it īpaši Latgales pareizticīgo aprindās. Pie metropolīta tika sūtītas delegācijas ar protesta vēstulēm, kā arī paši ticīgie ignorēja dievkalpojumus pēc jaunā stila. Gan valdība, gan pats metropolīts mēģināja lielāko daļu ticīgo pārliecināt par jaunā stila svinēšanas nepieciešamību. Palīgā nāca Latvijas prese, kas 1937. un 1938.gadā plaši rakstīja par jaunā stila ieviešanas nepieciešamību. 1937.gada 26. jūnijā laikraksts „Brīvā Zeme” aprakstīja metropolīta Augustīna centienus: „visām draudzēm būtu pēdējais laiks pāriet pie jaunā stila, ko

⁶⁰⁷ Černejs A. Latvijas Pareizticīgo Baznīca.- London: Community of St.John, 1996.- 83. lpp.

⁶⁰⁸ turpat, 91.lpp.

⁶⁰⁹ LVVA, 3235.f., 3.apr., 172.l., 220.lpp.

⁶¹⁰ Černejs A. Latvijas Pareizticīgo Baznīca.- London: Community of St. John, 1996.- 95 lpp.

pieņēmusi arī mūsu valdība savam laika rēķinam un svētku svinēšanai. Ja mēs visi esam vienoti, tad kāpēc lai arī šai jautājumā mēs nevarētu saprasties?”⁶¹¹ Teiciens „būt vienotiem” - bija klasisks paņēmieni, kas dziļi balstījās autoritārisma ideoloģijā, lai režīms panāktu sev labvēlīgu rezultātu. Arī šoreiz tas bija pielietots, bet bez rezultāta, un acīmredzami nenāca no metropolīta, bet gan no valdības ierēdņiem, kuriem ticīgo tradīcijas bija svešas un īpašu nozīmi reliģiskās jūtas nespēlēja. Metropolīts Augustīns bija spiests piekāpties un atcelt savu rīkojumu, kas bija izdots saziņā ar Garīgo lietu pārvaldes priekšnieku E.Dimiņu,⁶¹² kurš, neskatoties ne uz ko, turpināja būt modrs un lojāls Baznīcas politikas veidotājs.

Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultātē tika izveidota Pareizticīgo teoloģijas nodaļa, kurā tika izglītoti jaunie garīdznieki un kuru vadīja pats metropolīts Augustīns. Jaunās paaudzes pareizticīgo garīdznieku izglītošana tika uztverta kā valstiski svarīga lieta, kura bija jāatbalsta un jāfinansē ne tikai no pragmatiski valstisko interešu apsvērumiem. Latvijas Pareizticīgajai Baznīcai tas bija būtiski svarīgi, jo Latvijā bija jūtams liels pareizticīgo garīdznieku, īpaši latviešu draudzēs, trūkums, kas citās konfesijās nebija aktuāla problēma.

Valdība savā labvēlības politikā gāja vēl tālāk, atbalstot Pareizticīgo Baznīcu, pieņēma lēmumu samaksāt par divdesmitajos gados atņemtajiem īpašumiem, tādējādi mēģinot izlīdzināt iepriekš nodarītās kļūdas.⁶¹³

1936.-1940.gadā sistemātiski notika Baltijas valstu (Igaunijas, Latvijas, Somijas) Pareizticīgo Baznīcu bīskapu Sinode. Šī institūcija savā ziņā bija veidota “no augšas” pēc Baltijas valstu valdību iniciatīvas, taču Pareizticīgo Baznīcai Baltijā ļāva satuvināties, izvairoties no mēģinājumiem veidot vienu Baltijas Pareizticīgo Baznīcu. Jau 20.gadsimta 20.gados šīs domas ideoloģiskais tēvs bija Igaunijas prezidents Konstantīns Petss, kurš uzskatīja, ka izveidojot vienotu Baltijas Pareizticīgo Baznīcu, varēs vieglāk atbrīvoties no

---

⁶¹¹ Aicinājums pareizticīgajiem svinēt svētkus pēc jaunā stila//Brīvā Zeme.- 1937.gada 26.jūnijā.

⁶¹² LVVA, 3235.f., 3.apr., 172.l., 220.lpp.

⁶¹³ Černejs A. Latvijas Pareizticīgo Baznīca.- London: Community of St. John, 1996.- 96. lpp.

Maskavas un Krievijas iespaids,⁶¹⁴ taču tolaik šī ideja netika realizēta, kaut arī visas Baltijas valstis, izņemot Lietuvu, to dedzīgi vēlējās.

Laika posms no 1936.-1940.gadam Latvijas Pareizticīgajā Baznīcā bija mierīgs, jo, Baznīcai zaudējot daļu no savas patstāvības, attiecības ar K.Ulmaņa režīmu bija iegājušas mierīgā gultnē.

4.3. Situācija Latvijas Katoļu Baznīcā

Pārmaiņas pēc Kārļa Ulmaņa apvērsuma, neapšaubāmi, skāra arī Latvijas Katoļu Baznīcu. Kārļa Ulmaņa vārdi un darbi sabiedrībai vairākkārt liecināja, ka reliģijai “atjaunotajā valstī” tiks ierādīta goda vieta. Kādā noteiktā sabiedrības daļā, kas bija pozitīvi orientēta uz vadonības institūcijas pastāvēšanu, valdīja reliģiskais pacēlums, jo līdz ar demokrātijas bojāeju, veicot vispārējo cenzūru, tika aizliegtas pretreligiskas aktivitātes, kuras bieži vien Baznīcai saistījās ar sociāldemokrātu un komunistu partiju. 1934.gada augustā “Katoļu Dzeive” rubrikā „Dzimtenes hronika” rakstīja: “Reigā nūvārots, ka sakarā ar socialdemokrātu partijas likvideišonu, katoļi, kas vasalim godim nabeja radzāti bazneicā ni pi grāku syudzeišonas, sōk otkon apmeklet bazneicu. Izarōda, ka tī nalaimeigā kōrtā beja tykuši šinī bezdīvju partijā un zam styngrim draudim nadreikstējuši bazneicu apmeklet. Cerams, ka vysā dreizumā šī visi nalaimeigī strōdnīki - katōļi, sorkonojim kokla kungim pazyudut, atsagrīs otkon Bazneicas klēpī.”⁶¹⁵

Uz sociāldemokrātiem noveltā vaina par valsts un Baznīcas attiecību pasliktināšanos savā ziņā attaisnoja iepriekš Baznīcas aprindu pieļautās kļūdas: gan pārlieku iesaistīšanos politikā, gan neveiksmīgi veidoto nacionālo politiku, gan arī iekšējās nesaskaņas. K.Ulmanis Baznīcai piedāvāja plašu atbalstu, pretī prasot Baznīcas lojalitāti attiecībā pret autoritāro režīmu. Baznīcai nebija citas izvēles, kā tikai akceptēt šo piedāvājumu. 1934.gada augustā Latvijas Romas Katoļu Baznīcas arhibīskaps Antonijs

⁶¹⁴ Kulis A. K voprosu ob avtokefalii Latviskoj Pravoslavnoj Cerkvi v 30.godah XX veka.//Pravoslavije v Latvii. Istoriceskije očerki. R., 1993., s. 66.

⁶¹⁵ Bazneicas un tautas lobā//Katoļu Dzeive. - 1934.g. Nr. 8.

Springovičs oficiāli pirmo reizi pēc apvērsuma apmeklēja Kārli Ulmani un izteica viņam savu atbalstu, un novēlēja Dieva svētību smagajā un atbildīgajā valsts vadīšanas darbā.⁶¹⁶ “Jaunizceptais” tautas vadonis, savukārt, apsoliya atbalstu Latvijas Katoļu Baznīcai tās darbībā un misijā.

Kā jau iepriekš tika minēts, viena no problēmām Latvijas Katoļu Baznīcā 20.gadu beigās un 30.gadu sākumā, tāpat kā visā Latvijas sabiedrībā kopumā nacionālisma tendenču pastiprināšanās rezultātā, bija nesaskaņas nacionālo grupu ticīgo starpā, un valdības nostāja šīs domstarpības tikai mākslīgi paspilgtināja. Šī situācija ne tikai pastiprināja valsts interesi, bet arī radīja autoritārā režīma bažas par valstisko drošību. Katoļu Baznīcas skaitliski lielās poļu aprindas izsauca neapmierinātību katoļticīgo latviešu vidū un aizdomas un neuzticēšanos no valsts puses. 20.gs. 20.g. vidū radušās nacionālās dalīšanās pazīmes Katoļu Baznīcā atkal pieņēmas spēkā tieši pēc K.Ulmaņa valsts apvērsuma. To vēl vairāk pastiprināja Latvijas Katoļu Baznīcas arhibīskapa A.Springoviča nespēja risināt problēmas un veidot dialogu.

Kārļa Ulmaņa valdība bija pietiekoši ieinteresēta Latvijas Katoļu Baznīcā notiekošajos procesos. Sevišķu nozīmi valsts interesēs sāka iegūt Politiskās pārvaldes veiktā Latvijas Katoļu Baznīcas aprindu, īpaši garīdzniecības novērošana. Politiskās pārvaldes aģentūra ievāca ziņas un veica izsekošanu gan par poļu-katoļu, gan par „latgaliešu separātistu,” gan arī dzan par Katoļu Baznīcas augstāko aprindu (kūrijas) darbību. Daudznacionālās katoļu aprindas Latvijā valdības acīs šķita kā potenciāli liela problēma, kuru bija pietiekoši sarežģīti kontrolēt vai iespaidot, jo to neļāva konkordāts.

Katoļu aprindas Latvijā 20.gs. 30.gados bija sadalījušās vairākās nometnēs: katoļi latgalieši, poļi-lietuvieši, “baltiešu” katoļi, kuri bieži savā starpā nevarēja atrast kopēju valodu. Arī kūrijas nostāja un katoļu arhibīskapa noslēgtā personība neveicināja nesaskaņu pārtraukšanu, bet tās vēl vairāk pastiprināja, kā arī neradīja uzticību valdības institūcijās. Latvijas Katoļu Baznīcas augstāko aprindu diplomātiski īstenotā iekšējā politika šādu situāciju būtu viegli novērsusi, taču tā nenotika. Kā secināja Politiskās

---

⁶¹⁶ Bazneicas un tautas lobā//Katoļu Dzeive.- 1934.g. Nr. 8

pārvaldes pilnvarotie: „Personīgās nesaskaņas un politiskās ambīcijas Katoļu Baznīcas vadībā bija tās, kas ietekmēja ticīgo tautu.”⁶¹⁷

Visnovērotākā persona no Politiskās pārvaldes aģentūras puses bija prelāts E.Stukelis, kuram, pēc ierēdņu domām, bija liels iespaids uz augstākstāvošiem garīdzniekiem un valsts amatpersonām.⁶¹⁸ Politiskā pārvalde uzskatīja, ka šim garīdzniekam uz to brīdi bija lielākā ietekme kūrījā. Kā secināja drošības institūcijas, tad izmantojot arhibīskapa Antonija Springoviča noslēgto raksturu, E.Stukelis viņu pilnīgi: “...noslēdzis no pasaules, tā, ka apmeklētāji nemaz nevar pie Springoviča piekļūt, un viņš esot iestāstījis Springovičam, ka valdība uz to slikti skatoties.”⁶¹⁹ Politiskā pārvalde sistemātiski un rūpīgi novēroja katoļu aprindas, un, spriežot pēc lietvedības, tās informatori nāca no visai augstu stāvošām Latvijas katoļu aprindām. Tas pierāda to, ka valdība nespēja pilnībā ietekmēt Latvijas katoļu Baznīcu, kā tas notika ar pārējām konfesijām, taču valdībai bija ļoti būtiski saglabāt kontroli pār katoļu aprindās notiekošo, un izspiegošana kļuva viens no veidiem kā to realizēt. Novērošanas ziņā katoļu aprindas bija visvairāk skartas, līdzīgā situācijā bija tikai pareizticīgo krievu emigrantu aprindas Latvijā, taču tās skaitliski, pretēji katoļu daudz nacionālajām un daudzskaitlīgajām aprindām, bija visai nelielas, un tas neprasīja daudz pūles no Politiskās pārvaldes puses.

Neskatoties ne uz ko, Latvijas un Vatikāna diplomātiskās attiecības 20. un 30.gados bija ciešas un visai draudzīgas, un šī tradīcija turpinājās jau no Pagaidu valdības laikiem. Kā to ar lepnumu vēlāk atcerējās Latvijas sūtnis Vatikānā H. Albats: ”Šis bija pirmais konkordāts, ko noslēdza Vatikāns pēc pasaules kara.”⁶²⁰ Par īpaši labām attiecībām divu valstu starpā liecināja arī fakts, ka Svētā Krēsla sūtņa Baltijas valstīs rezidence atradās tieši Rīgā, kaut arī Latvija nebija tīri katoliska valsts. Katoliskajai kaimiņvalstij Lietuvai un tās autoritārajam režīmam šāda situācija bija nepatīkama, un turklāt tas grāva A.Smetonas režīma slavu ne tikai starptautiskajās aprindās, bet arī pašu katoļticīgo lietuviešu sabiedrībā.

⁶¹⁷ LVVA, 3235.f., 3.apr., 276.l., 2.lpp.

⁶¹⁸ LVVA, 3235.f., 1/22.apr., 691.l., 380.lpp.

⁶¹⁹ turpat, 385.lpp.

⁶²⁰ LVVA, 5441.f., 1.apr., 24.l. 1.lpp.

Ņemot vērā šo situāciju, Latvijas valdībai lietuviešu izcelsmes prelāts E.Stukelis šķita bīstama figūra, kas izmantoja situāciju savos nolūkos, bet latviešu katoļu aprindas uzskatīja, ka E.Stukelis ir tas, kas sadarbojās ar Lietuvas politiķiem.⁶²¹ Kā uzskatīja Latvijas Politiskā pārvalde, Lietuvas valdība esot ievadījusi sarunas par Vatikāna diplomātiskā sūtņa nuncijs A.Arata rezidēšanu Kauņā. Latvijas valdība to uztvēra kā potenciāli bīstamu diplomātisku sitieni Latvijai, par ko bija vērts nopietni uztraukties: “Arata tiekot no leišu kliķes rūdīts pret Latvijas valdību. Stukelis ir sīki informēts par nuncijs attiecībām Rīgā un par to ziņo uz Kauņu, lai leišu plānus varētu ātrāk realizēt.”⁶²² Kā secināja Politiskā pārvalde, tad nuncijs, redzot E.Stukela darbošanos, bija novērsies un neiesaistījās notiekošajā, taču šis moments tika izmantots, lai Latvijas politiskās aprindas, ar kurām prelātam bija saskarsme, pārliecinātu, ka Vatikānam ir nelabvēlīga attieksme pret Latviju.⁶²³ Vatikāns un nuncijs Baltijas valstīs bija pietiekoši tālredzīgi, lai šīs domstarpības tālāk neveicinātu un problēmu atrisinātu savu institūciju spēkiem.

Nesaskaņas Katoļu Baznīcā bija īpaši pamanāmas 1936.- 1937.gadā. 1937.gada pavasarī no Rīgas Garīgā Semināra, kā to uzskatīja Politiskā pārvalde, ar E.Stukela aprindu gādību tika izslēgti visi latviešu tautības semināristi, kas pretojās pārpoļošanas politikai.⁶²⁴ Pēc Politiskās pārvaldes aģentūras ziņojumiem latviešu katoļi bija sašutuši par tādu rīcību, latviešu valodas nicināšanu un poļu iespaidu, bet poļu un lietuviešu katoļticīgie kopēji apvienojušies cīnījās par savām nacionālajām tiesībām un valdības katoļu latviskošanas politiku. 1934.gada Lieldienu laikā Rīgas baznīcās bija notikušas diezgan plašas domstarpības dievkalpojuma valodas sakarā, jo gan viena, gan otra puse vēlējās, lai tikai viņu valodā tiktu svinēts dievkalpojums. Strīda atbalsis nonāca ne tikai arhibīskapa kūrījā, bet arī K.Ulmaņa kancelejā. K.Ulmanis uz strīdiem diplomātiski esot atbildējis, ka valdība nemaisoties Baznīcas iekšējās lietās,⁶²⁵ kas

---

⁶²¹ LVVA, 3235.f., 1/1.apr., 554.l., 3.lpp.

⁶²² LVVA, 3235.f., 1/22.apr., 691.l., 385.lpp.

⁶²³ turpat

⁶²⁴ LVVA, 3235.f., 1/22.apr., 691.l., 37.lpp.

⁶²⁵ turpat, 31.lpp.

nebija patiesība, bet sašutušie poļu tautības katoļi sūdzējās Polijas sūtniecībā, mēģinot panākt sev aizstāvību.

1937.gada 8.maijā pāvests Pijš XI ar bullu "Aeterna animarum salus" nodibināja Liepājas bīskapiju, kurā iekļāva Kurzemi un Zemgali, par bīskapu ieceļot A.Urbšu, bet Rīgas arhidiaecēze tika pārveidota par metropoli, bet arhibīskaps A.Springovičs kļuva par metropolītu.⁶²⁶ A.Urbša iecelšana par Kurzemes bīskapu acīmredzami nepatika Latvijas valdībai, jo viņam bija lietuviešu izcelsme. Valdība šajā momentā saskatīja vēl vienu iespējami bīstamu tendenci Latvijas Katoļu Baznīcas iekšējās norisēs.⁶²⁷ Valdība savu nepatiku pamatoja ar to, ka konkordātā ir teikts, ka Latvijas katoļu bīskapiem ir jābūt latviešiem. Taču vēlāk piekrišana no valdības puses tika oficiāli saņemta, un tikai Kārlis Ulmanis esot piezīmējis, ka katoļi nākotnē nožēlošot, ka paši pirmie neievēroja konkordātu.⁶²⁸

Vatikāns bija iecerējis Baltijā veikt plašākas administratīvās reformas un nodibināt kardinātu Rīgā visām trim Baltijas republikām, par kardinālu ieceļot Jāzepu Rancānu.⁶²⁹ Projektu realizēt neizdevās, jo katoliskā Lietuva cieši pretojās šim plānam, neļaujot Rīgai un Latvijai kļūt par Baltijas katolicisma centru.

Pēc veiktās reorganizācijas Latvijas Romas Katoļu Baznīcas struktūrās, 1936.gada 19.-21.augustā notika Rīgas Metropolijas Sinode, kurā tika pieņemti Baznīcas statūti.⁶³⁰ Sinodē arī pieņēma instrukciju par dievkalpojumiem un valodas lietošanu, mēģinot ne tikai daļēji nogludināt radušos saspīlējumus Baznīcā,⁶³¹ bet arī mākslīgi „latviskot” šo konfesiju. Dievkalpojumu valodas reforma nacionālās domstarpības neatrisināja un nevarēja atrisināt, tikai padziļināja iekšējās Baznīcas nesaskaņas starp atsevišķām nacionālajām grupām. Valdības uzkurināto nacionālo nesaskaņu rezultātā vairāki latviešu priesteri, kas protestēja pret Baznīcas iekšienē notiekošo, ar arhibīskapa gādību tika

⁶²⁶ Strods H. Latvijas Katoļu Baznīcas vēsture. 1075.-1995.- R., 1996.- 246. lpp.

⁶²⁷ Vizulis I. Latvijas - Vatikāna diplomātiskās attiecības.- R.: Pajumte, 1996.- 81. lpp.

⁶²⁸ turpat, 83. lpp.

⁶²⁹ Strods H. Latvijas Katoļu Baznīcas vēsture. 1075.-1995.- R., 1996.- 246. lpp.

⁶³⁰ Laurinovičs. P. Kristīgās Baznīcas vēsture.- R., 1937.- 73.lpp.

⁶³¹ LVVA, 3235.f., 1/22.apr., 691.l., 75.lpp.

aizsūtīti projām no Rīgas vai kontrolēti. Viņiem nebija dota iespēja tikt atbildīgos amatos: bīskaps B.Sloskāns, M.Dukaļskis, K.Skrinda, B.Kublinskis, H.Trūps, N.Rancāns, L. Laurinovičs, J.Vaivods u.c., kā arī tika ierobežota kapucīņu mūku darbība. Latvijas valdībai ļoti simpātisks šķita bīskaps Boļeslavs Sloskāns, par kuru jau 20.gs. 20.gados tā bija nepārtraukti rūpējusies, izglābjot viņu no PSRS čekas cietumiem un vajāšanām. Pēc Latvijas valdības nemitīgiem lūgumiem bīskaps bija atbrīvots no čekas cietuma un iemainīts pret PSRS spiegu. B. Sloskāns 1926.gadā bija iecelts par Minskas un Mogiļevas apustulisko administratoru,⁶³² un savu diacēzi nekad nebūtu atstājis un arī, balstoties uz Katoļu Baznīcas kanoniskajiem likumiem, to nevarēja izdarīt, bet Latvijas valdība un Latvijas sūtnis Krievijā Dr. A. Bīlmanis lika lietā taktisku un viltīgu gājienu, sakot, ka no Latvijas viņš varēs doties atpakaļ pie sava ganāmpulka, kas nekad nenotika.⁶³³ 1933.gadā viņš ieradās Rīgā, kur viņu sagaidīja gan valdības pārstāvji, gan nuncijs, gan liels ticīgo pūlis. Bīskaps dzīvoja noslēgti no plašākas sabiedrības, cieta no tā, ka bija izolēts no sava ticīgo ganāmpulka, un nekad, pretēji pareizticīgo arhibīskapam Jānim, nerunāja par savām mocekļa gaitām PSRS, tādējādi izglābjot sevi no potenciālas nāves. Kā atceras viņa bijušie audzēkņi, tad, kā vēlāk pēc Otrā pasaules kara, bīskaps nekad par čekas mocībām nav runājis, tikai reizi, sirsnīgākā sarunā un savējā lokā, esot ieminējies, ka viņam, pirms atstāt Ljubļankas cietumu bija pavēlēts klusēt, lai sev un apkārtējiem nedarītu pāri.⁶³⁴ Līdz ar to bīskapa plašāka praktiska un teorētiska darbība bija visai ierobežota, taču popularitāte un uzticība pietiekoši liela. Kā ziņoja drošības institūcijas, tad no bīskapa konkurences „visi bīstas, jo viņš ir svētas dzīves un stingru dzīves likumu cilvēks, kurš varētu izravēt ieviesušās nezāles. Arī semināristi vēlas redzēt Sloskānu vadošā amatā viņa taisnīguma, pretimnākšanas un nacionālā taisnīguma dēļ.”⁶³⁵ Valsts pūliņi izvirzīt bīskapu Boļeslavu Sloskānu vadošos amatos bija nesekmīgi, bet valdība aizvien uzskatīja, ka šis cilvēks varētu apturēt iekšējās nesaskaņas un būt labs un izdevīgs vidutājs starp Latvijas Katoļu Baznīcu un valsti. K.Ulmaņa valdība vēlreiz mēģināja

⁶³² www.catholic.lv/sloskans/biskaps

⁶³³ Monsinjora Antona Smeltera atmiņas. – Pierakstīja Inese Runce, Rīga, 2007.gada jūnijs.

⁶³⁴ turpat

⁶³⁵ LVVA, 3235.f., 1/22.apr., 691.l., 412.lpp.

ietekmēt notiekošo Katoļu Baznīcā, steidzamā kārtā 1938.gada 12.aprīlī izveidojot Latvijas Universitātē Teoloģijas fakultāti, kurai zināmā mērā bija jābūt garantam, lai valsts augstākajā mācību iestādē nenotiktu poļu katoļu aprindu ietekmes nostiprināšanās. Iecere dibināt katoļu Teoloģijas fakultāti bija noteikta, ratificējot Latvijas un Vatikāna noslēgto konkordātu, taču ilgu laiku šī vienošanās netika realizēta. Katoļu sabiedrībā valdīja uzskats, ka tā esot bijusi sava veida “luterāņu sazvērestība,” kas neļāva panākt norunāto, taču liela nozīme šeit bija pašu katoļu starpā valdošajām domstarpībām jautājumā par fakultātes atvēršanu un iekšējai opozīcijai

Tomēr vislielākās raizes valdībai sagādāja tieši pierobežas rajoni, kur procentuāli bija liels skaits poļu, lietuviešu un baltkrievu katoļticīgo un kur draudzēs kalpoja poļu tautības garīdznieki. T.d. latgaliešu separātisms lielā mērā tika mākslīgi uzpūsts, lai panāktu politiskās intereses, atstājot lielu iespaidu uz ilgu laiku. Par nožēlu jāatzīst, ka konfesionālais aspekts šim mērķim bija pietiekoši piemērots, uzsverot, ka nelatviešu priesteri sludinot: “...latgalieši ir kāda īpaša tauta, kurai tuvākā radniecībā ir poļi vai leiši.”⁶³⁶

Arhibīskaps A.Springovičs mēģināja dzēst Baznīcas pārpoļotājas lomu valdības acīs, taču nesekmīgi, jo pašam arhibīskapam nebija nedz diplomātisku spēju, nedz cilvēciskas autoritātes nesaskaņu noregulēšanā. Arhibīskaps, kas nekad pirms tam nebija dzīvojis lielās metropolēs un nebija pieradis pie publicitātes vai varas, jutās politiski atsvešināts. Nodzīvojot daudzus gadus „nekatoliskā” un sekulārā Rīgas vidē, Antonijs Springovičs nespēja integrēties jaunajos apstākļos, un no tā nācās ciest ne tikai kūrījai, bet arī visai Latvijas Katoļu Baznīcai kopumā. Rīga un politiskā dzīve viņam bija sveša un neizprotama. Kad Latvijas Katoļu Baznīcas iekšienē šo problēmu nevarēja atrisināt, atsevišķas latviešu ticīgo aprindas, cerot uz valsts iejaukšanos, rakstīja “žēlabu” Iekšlietu ministrijai, kurā bija teikts: “Mēs, Rīgas katoļi, kas esam visā nospiedošā vairumā latvieši, esam ļoti apbēdināti par to polisko un leitisko garu, par tiem pārpoļošanas paņēmieniem, kādi vēl arvien izpaužas mūsu garīdzniecības rīcībā.”⁶³⁷

⁶³⁶ LVVA, 3235.f., 1/22.apr., 691.l., 393.lpp.

⁶³⁷ turpat, 401.lpp.

Valsts ļoti uzmanīgi sekoja norisēm Katoļu Baznīcā, kaut arī iejaukties atklāti nespēja. Iekšlietu ministrijas Politiskās pārvaldes Izmeklēšanas nodaļa veica kartotēku sastādīšanu, kurā savāca informāciju un izdarīja slēdzienus par valsts uzticamajiem un neuzticamajiem katoļu garīdzniekiem,⁶³⁸ mēģinot izsekot to darbību un kontrolēt notiekošo.

Taču kā jau bija pierasts un autoritārajam režīmam raksturīgi, Vadonis neskopojās ar personīgo finansiālo atbalstu atsevišķām draudzēm, kas bija parasti uztverts kā īpašs labvēlības žests. Latgaliešu laikraksts „Latgolas Vārds” 1940.gada 13.jūnijā rakstīja, ka Valsts Prezidents ir piešķīris Višķu katoļu baznīcai Ls. 4000, bet jaunceļamajai Ludzas katoļu baznīcai ar savu gādību panācis Ls. 120.000 lielu asignējumu.⁶³⁹

K.Ulmaņa režīma un Latvijas Katoļu Baznīcas attiecības 1934.-40.gadā bija samērā pretrunīgas. Pirmkārt, Katoļu Baznīca bija sava veida maza pretrunu arēna valdības veiktās nacionālās politikas rezultātā. Protestējot pret K.Ulmaņa veikto valsts latviskošanas politiku, nacionālās minoritātes savu neapmierinātību izpauđa tieši Baznīcā. Otrkārt, arī poļu pieaugošais nacionālisms un nepatika pret Latgales apvienošanu ar Latviju radīja t.d. poļu šovinismu. Treškārt, Katoļu Baznīcas augstāko aprindu iekšējās nesaskaņas un arhibīskapa neefektīvā Baznīcas pārvaldīšana atstāja lielu iespaidu uz ticīgajiem un radīja rezonansi plašākajās aprindās. Ceturtkārt, K.Ulmaņa režīms nespēja iejaukties hierarhizētajās un neatkarīgajās Katoļu Baznīcas struktūrās, kas uzturēja Latvijas Katoļu Baznīcu brīvu no vadoņa autoritātes. Piektkārt, Latgales integrēšanās procesa rezultātā katolicisms strauji izplatījās visā Latvijā, un līdz ar to vairāk nevarēja vispārināt ideju par katoli - latgalieti.

4.4. Situācija Evaņģēliski - luteriskajā Baznīcā

Latvijas Evaņģēliski - luteriskā Baznīca pēc K.Ulmaņa apvērsuma līdzīgi citām konfesijām bija spiesta paust atbalstu un lojalitāti jaunajai iekārtai, kā arī Vadoņa personā

⁶³⁸ LVVA, 3235.f., 1/1.apr., 554.l., 3.lpp.

⁶³⁹ Lels atbolsts Ludzas bazneicai.//Latgolas Vārds. - 1940.gada 13.jūnijs.

cerēja redzēt savas stabilitātes garantu. Daudzi Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas mācītāji un teologi (L.Adamovičs, J.Ozols, L.Bērziņš) ieņēma vadošos amatus jaunajā K.Ulmaņa valdībā. Historiogrāfijā eksistē arī viedoklis, ka Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma laikā valdības simpātijas atradās Luterāņu Baznīcas pusē, kas iezīmēja virzību uz Tautas Baznīcas veidošanu⁶⁴⁰, taču šo uzskatu nevar nedz apstiprināt, nedz noliegt. K.Ulmanis uzskatīja Latvijas Evaņģēliski – luterisko Baznīcu par balstu režīma nacionālajai un valstiskajai politikai, kuru bija jāizmanto, un Evaņģēliski - luteriskā Baznīca kļuva par politisku ieroci lielas daļas sabiedrības uzrunāšanai.

Latvijas vācu luterāņi bija jau politiski nobīdīti otrajā plānā 20.gadu beigās, turklāt viņi daudz neiederējās Vadoņa latviskā valstiskuma vīzijās, pirmajā plānā izceļot tieši latviešu luterāņu intereses. Attiecībās ar vācbaltiešu luterisko grupu K.Ulmanis bija visai diplomātisks un savos izteikumos piesardzīgs. Neilgi pirms vācbaltiešu repatriācijas 1939.gada 19.februārī Kārlis Ulmanis, ģenerālis Jānis Balodis un armijas pārstāvji, svinot Valmieras 4.kājnieku pulka 20.gadu dibināšanas jubileju, apmeklēja Sv. Pētera baznīcu, kurā atradās vācu luterāņu draudze un kur tika svinēts pateicības dievkalpojums. K.Ulmani un viņa svītu pie dievnama sagaidīja Latvijas vācu Evaņģēliski – luterisko draudžu bīskaps P. Pelkauss un draudzes virsmācītājs M.Stenders. Vadoņa žests patiešām bija visai vērienīgs, jo tas virsmācītājam pasniedza gan pašrocīgi rakstītu pateicības vēstuli, gan pievienoja ievērojamu ziedojumu summu Svētā Pētera baznīcas vajadzībām.⁶⁴¹ Tas bija ilgi gaidīts notikums un arī novēlots samierināšanās žests pēc strīdiem par Doma Baznīcu. Šim notikumam cītīgi sekoja līdz latviešu prese.

Latvijas Evaņģēliski - luteriskā Baznīca neizrādīja pārāk lielu pretošanos K.Ulmaņa tieksmei pārvērst Baznīcu par valsts institūciju un nebija arī iespējas to darīt. To pierādīja pirmie valdības veiktie soļi attiecībā uz Evaņģēliski - luteriskās Baznīcas stāvokli valstī. 1934.gada 20.septembrī valdība izdeva jaunu likumu par Latvijas Evaņģēliski-luterisko Baznīcu, ar kuru tika izveidots Baznīcas autoritatīvais (vadoņības) princips. Balstoties jaunajā likumā Baznīcas virsvaldei piešķīra tiesības iecelt vai arī

⁶⁴⁰ Talonen J.From National Church to Ghetto. The development of the status and work of the Latvian Evangelical-Lutheran Church in 1938-1950. Upsala, 2003. p.158.

⁶⁴¹ Valsts Prezidenta pateicība un ziedojums Svētā Pētera vācu draudzei Rīgā//800 gadi. Mūsu kopējā Rīga. Vācbaltiešu autoru apcerējumi. R., 2001, 194.lpp.

atcelt Baznīcas padomi, valdi, kā arī citas Baznīcas amata personas. Arhibīskapam bija veto (aizlieguma) tiesības pār visiem Baznīcas institūciju lēmumiem, tiesības atcelt vai pārcelt mācītājus, kā arī izdot noteikumus Baznīcas lietās.⁶⁴² No vienas puses šo likumu varēja iztulkot un situāciju uztvert kā Baznīcas pārreorganizāciju ar vēlmi veidot stingrāku un efektīvāku vadību, par ko jau tika runāts 20.gs. 20.-tajos gados, taču likuma shēma, neapšaubāmi, atgādināja vadonības modeļa un principu iemiesošanu Baznīcas dzīvē. Kā rakstīja Baznīcas vēsturnieks Jouko Talonens, tad autoritārā režīma laikā lielākā daļa no Baznīcas varas tika koncentrēta arhibīskapa rokās, un par to liecina arī fakts, ka pēc 1932.gada Latvijas Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas Sinode netika ne reizi sasaukta.⁶⁴³

Vadonības un tautas vienotības principa īstenošana Luterāņu Baznīcā parādījās arī brīdī, kad arhibīskaps Teodors Grīnbergs ar pavēli „no augšas” nolēma apvienot divas reliģiskās apvienības: Brāļu draudzi un Jauno Brāļu draudzi, kas atradās Latvijas Evaņģēliski - luteriskās Baznīcas konfesionālajā atkarībā.⁶⁴⁴ Kā redzams, tad pēc ideoloģijas propagandētā tautas vienotības principa tika veidotas un kārtotas Latvijas Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas iekšējās lietas.

Nemot vērā valstiskā nacionālisma pasludināto politiku, K.Ulmaņa režīms uzsāka arī Baznīcas latviskošanas procesus, nereti pārkāpjot pārējo konfesiju darbības suverēno sfēru. 20.gs. 30.gadu otrajā pusē valdība, sabiedrības latviskošanas kampaņas ietvaros, sāka piešķirt mērķu pabalstus jaunu luterāņu baznīcu celšanai t.d. “nelatviskajos” Latgales apgabalos. 1935.gada jūlijā tika noorganizēta luterāņu bīskapa T.Grīnberga pirmā vizitācija Latgalē, pēc kuras tika pausts, ka: “...steidzami jāgādā par mācītāju novietošanu attiecīgos punktos, bez kā nav domājama ne garīga, ne nacionāli laicīga zelšana.”⁶⁴⁵ Valdības īstenotās politikas rezultātā 20.gs. 30.g. beigās Latgalē: Rēzeknē, Daugavpilī u.c., tika uzbūvēti atsevišķi luterāņu dievnami un izveidotas skaitliski mazas

⁶⁴² Lange E. Latvijas baznīcas vēsture.- Mineapolis, 1972.- 56 lpp.

⁶⁴³ Talonen J.From National Church to Ghetto. The development of the status and work of the Latvian Evangelical-Lutheran Church in 1938-1950. Upsala, 2003. p.160.

⁶⁴⁴ LVVA, 1370.f., 1.apr., 2470.l., 64.lpp.

⁶⁴⁵ Balevics Z. Baznīca un valsts buržuāziskajā Latvijā. 1920.-1940.- R., 1964.- 121 lpp.

draudzes, kuras nebija Latvijas Evaņģēliski – luteriskās misijas tiešs darbības auglis, jo tam Latgalē nebija pietiekami daudz vajadzīgo cilvēcisko un finansiālo resursu. Valdība izrādīja savu vislielāko ieinteresētību šajā pasākumā. Šis solis nebija īstenots bez valdības iniciatīvas, jo katoliskajā Latgalē Luterāņu Baznīca nevarēja izvērst pēc pašiniciatīvas savu misiju, ņemot vērā Latvijas vēsturiski izveidojušos konfesionālo ģeogrāfiju,niecīgo luterāņu skaitu šajā novadā un ne visai draudzīgās luterāņu un katoļu attiecības.

1934.gada 21.decembrī valdība izdeva likumu par Doma baznīcu Rīgā, ar kuru tika noteikts, ka Doma baznīca ir luterāņu arhibīskapa katedrāle, ko vada arhibīskapa iecelta piecu cilvēku pārvalde,⁶⁴⁶ līdz ar to pilnībā atrisinot ieilgušo strīdu par Doma baznīcas piederību un pieliekot punktu visām „konfesionālo karu” peripetijām.

Latvijas Evaņģēliski - luteriskā Baznīca uzsāka jaunas Baznīcas Satversmes izstrādāšanu, taču šis process ieilga, jo bija pārāk lielas atšķirības uzskatos par Baznīcas un valsts savstarpējo attiecību modeli. Viens no projektiem, kuru atbalstīja toreizējais Garīgo lietu pārvaldes priekšnieks, mācītājs J.Ozols, paredzēja valsts un Baznīcas saaugšanu, nosakot, ka katrā Baznīcas iestādē ir jābūt pārstāvētam valdības vai vietējās administrācijas pārstāvim, un kur visas Baznīcas amatpersonas, izņemot arhibīskapu, ir valsts ieceltas.⁶⁴⁷ Taču šim projektam bija daudz pretinieku, un tas netika pieņemts, jo tas būtu novedis pie Baznīcas patstāvības samazināšanās.

Dažu luterāņu aprindu vidū 1936.-1937.gadā parādījās ideja par tautiskas un latviskas Baznīcas izveidošanu, kas bija kā tiešā atbalss valdošajai ideoloģijai. Daudzi labēji nacionāli noskaņoti luterāņu garīdznieki dedzīgi atbalstīja ideju “reformēt” Latvijas Evaņģēliski - luterisko Baznīcu. K.Ulmanim šī ideja simpatizēja, jo tā sasaucās ar vadoņa vīzijām par Tautas Baznīcas, kas kalpotu režīmam un valstij. Taču ne visi luterāņu mācītāji un Baznīcas augstāko aprindu pārstāvji atbalstīja šo domu, un līdz ar to Evaņģēliski-luteriskajā Baznīcā izvērtās iekšējas diskusijas par nacionālisma un kristietības savstarpējām attiecībām, kas vēlāk pārauga vispārējās diskusijās par valsts un Baznīcas attiecībām Latvijā.

---

⁶⁴⁶ Valdības Vēstnesis. - 1934.g. Nr.291.

⁶⁴⁷ Balevics Z. Baznīca un valsts buržuāziskajā Latvijā. 1920.-1940.- R., 1964.- 126 lpp.

K.Ulmaņa režīms pieprasīja, ka reliģijai Latvijā ir jābūt vienojošai un nacionāli valstiskai, un to kā prasību izvirzīja arī Luterāņu Baznīcai. Diskusijas par šo jautājumu bija mākslīgi uzspiestas no valsts puses, cerībā panākt vēlamo Baznīcas “reformāciju”, taču Latvijas Evaņģēliski - luteriskajā Baznīcā nebija vienotības šajā jautājumā. Teologs V.Maldonis, kas bija viena no ievērojamākajām luterāņu aprindu autoritātēm, uzstājās pret valsts uzspiesto Vācijas paraugu Baznīcas un valsts attiecību modeli.⁶⁴⁸

Latvijas Evaņģēliski - luteriskā Baznīca vairāk tiecās veidot valsts un Baznīcas attiecības pēc Zviedrijas parauga. Par to liecināja ciešie sakari starp abu valstu Baznīcām jau 20.-tajos gados. 30.gadu otrajā pusē tie kļuva vēl ciešāki, kas izskaidrojams gan ar vēsturiski ciešām un draudzīgām saitēm starp abu valstu luterāņu aprindām, gan arī Latvijas luterāņu hierarhijas simpātijām pret valsts Baznīcas modeli, kas pastāvēja Zviedrijā.

1939.gada nogalē un 1940.gada sākumā sakarā ar vācbaltiešu repatriāciju, Latvijas Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas Sinode nolēma, ka visi vācu draudžu īpašumi, pāries Baznīcas īpašumā.⁶⁴⁹ Vācu luterāņu draudzes tika likvidētas, bet palikušie ticīgie tika automātiski pievienoti latviešu draudzēm. Taču bieži bija vērojami visai interesanti precedenti, kas īpaši izgaismoti tika sabiedrībā nacionālistiski noskaņotajās latviešu aprindās. Latviešu laikrakstos 1939.gada beigās un 1940.gada sākumā plaši rakstīja par atsevišķu vācbaltiešu mācītāju rīcību, kas bija izlēmuši palikt dzimtenē, turpinot svinēt dievkalpojumus vācu valodā un pulcinot atlikušo draudzi. Avīzes visai histēriskos toņos klaigāja par šādiem attiecīgajiem gadījumiem, kas bija notikuši Jelgavā, Liepājā un citviet Latvijā. Arhibīskaps Teodors Grīnbergs bija spiests pakļauties šīm histērijām un „vainīgos” luterāņu mācītājus izsauca pārrunās uz Rīgu, bet avīzes, rūpīgi sekojot šiem notikumiem, rakstīja: „vispār šķita skaidrs, ka turpmāk tādas lietas vairs neatkārtosies.”⁶⁵⁰ Palikušie vācu luterāņu mācītāji turpināja apkalpot savas draudzes un svinēt dievkalpojums vācu valodā, bet tas notika labēji noskaņoto latviešu laikrakstu pastiprinātā uzmanībā, iespējams, arī valdības kontrolē. Toties Latvijas Evaņģēliski

---

⁶⁴⁹ LVVA, 1370.f., 1.apr., 2470.l., 32.lpp.

⁶⁵⁰ Vai Jelgavā noticis dievkalpojums vācu valodā?/Brīvā Zeme.- 1939.gada 28.decembris.

luteriskās Baznīcas vadība nebija spējīga neitralizējot vācbaltiešu izceļošanas procesā radušās neskaidrības.

K.Ulmaņa režīms tiecās veidot Evaņģēliski - luterisko Baznīcu kā balstu savai ideoloģijai, kas daļēji arī Vadonim izdevās.

4.5. Valdības attieksme pret “netradicionālajām” konfesijām

Netradicionālās konfesijas un reliģiskās apvienības pēc 1934.gada 15.maija saskārās ar dažāda veida tīšiem un striktiem ierobežojumiem, kas izmainīja un traucēja to reliģisko darbību. Pēc 1935.gada 8.marta izdotās instrukcijas par reliģiskām apvienībām un savienībām mazskaitlīgāko reliģisko organizāciju skaits saruka trīskārtīgi.⁶⁵¹ T.d sektas K. Ulmaņa valdības politikas rezultātā bija spiestas savu darbību pārtraukt.

Garīgo lietu pārvalde bija tiesīga stingri kontrolēt visu netradicionālo konfesiju darbību. Lai atļautu svinēt dievkalpojumus vai veiktu noteiktu reliģisku darbību, no Iekšlietu ministrijas bija jāsaņem iekreizēja atļauja, kā arī jāsamierinās ar to, ka pasākumus rūpīgi novēroja policijas iecirkņa darbinieki. Netradicionālām konfesijām līdz pat 1940.gadam par savu darbību bija regulāri jāatskaitās Iekšlietu ministrijai. Ar 1939.gada 17.oktobra grozījumiem likumā par reliģiskām organizācijām un to savienībām visa kontrole pār reliģiskām organizācijām ar atšķirīgu reliģisku kultu tika koncentrēta Iekšlietu ministrijā, bet Iekšlietu ministrijai bija tiesības atcelt no amata draudžu sludinātājus un amatpersonas.⁶⁵²

Lielā birokratizācija un stingrā kontrole neveicināja šo konfesiju aktivitātes, taču, mēģinot rast arī “sektantu” simpātijas, K.Ulmanis bieži vien veica taktiskus gājienus. Tā, piemēram, 1939.gadā valsts pabalsts baptistu draudzēm bija 500 Ls liels, ko “valsts prezidents ziedojis Kaltenes baptistu draudzei, lūgšanas nama remontam.”⁶⁵³ Šajā faktā tika uzsvērts, ka izdalītā naudas summa nav valsts, bet gan prezidenta personīgie līdzekļi.

⁶⁵¹ Balevics Z. Baznīca un valsts buržuāziskajā Latvijā. 1920.-1940.- R., 1964.- 90.-91. lpp.

⁶⁵² turpat, 94. lpp.

⁶⁵³ LVVA, 1370.f., 1.apr., 1979.l., 6.lpp.

Šāda veida piemēri, kad prezidents piešķir personīgos līdzekļus “sektantiem,” bija samērā daudz. Tā Vadonis centās nodrošināt lojalitāti savam režīmam.

Lai tuvāk izprastu K.Ulmaņa valdības valsts un Baznīcas attiecību politikas nianses pret netradicionālajām reliģiskajām konfesijām, dziļāk jāaplūko trīs vēsturiski, nacionāli un reliģiski atšķirīgi piemēri - vecticībnieku, Mozus ticīgo un dievturu attiecības ar valsts struktūrām.

Vecticībnieki, psiholoģiski pieraduši būt izolēti un piedzīvojuši daudz pārinodarījumu savas Baznīcas pastāvēšanas vēsturē, K.Ulmaņa apvērsumu uztvēra mierīgi, cerot, ka attieksme no valsts puses, nemainīsies. Vecticībnieku aprindās bija vērojama zināma uzticēšanās jaunajam režīmam, kā arī K.Ulmanim personīgi. Drīz pēc apvērsuma, vecticībnieku delegācija devās pie K.Ulmaņa un izteica atbalstu jaunajām pārmaiņām.⁶⁵⁴ 1935.gadā valdības pieņemtais “Likums par vecticībnieku kopienām” nostiprināja kopienu vadītāju garīgo un laicīgo autoritāti.⁶⁵⁵ Neapšaubāmi, šīs strukturālās pārmaiņas vecticībnieku aprindās viennozīmīgi netika uzņemtas, bet šāda veida modelis bija diezgan tuvs vecticībnieku patriarhālajam kopienas modelim, līdz ar to daudzi vecticībnieku kopienas ticīgie lūkojās bez liela uztraukuma uz šādu lietu kārtošanas gaitu. Neapmierinātie mēģināja atdalīties un izveidot neatkarīgas vecticībnieku kopienas, kas nepakļautos valsts diktātam, taču valsts nostājas dēļ tas nebija iespējams. 1935.gada izdotais likums pilnībā novērsa vecticībnieku kopienas šķelšanās teorētiskās un praktiskās iespējas.

Pēc autoritārā apvērsuma 1934.gada 15.maijā tika atlaista Centrālā vecticībnieku padome, taču drīz pēc tam 1934.gadā tika atļauts veidot jaunu, pārveidotu organizāciju, bet nu jau ar valsts kontrolētu vēlēšanu procesu. Vadošos garīgos un laicīgos amatus vecticībnieku kopienās varēja ieņemt tikai tās personas, kas bija uzskatītas par valstiski uzticamām un kuru kandidatūras bija apstiprinājuši Garīgo lietu pārvalde.⁶⁵⁶ Taču vēlākā vecticībnieku izteikti apolitiskā nostāja pret K.Ulmaņa valdību nekādus sarežģījumus

⁶⁵⁴ Staroobrjadčestvo v Latvii.1920.-1940.-R., 1961.-s.57.

⁶⁵⁵ Nastavnik. - 1936.g. aprīlis.

⁶⁵⁶ Nastavnik. - 1936.g.jūlijs.

apstiprināšanas procesā neradīja. Arī Politiskās pārvaldes aģentūras materiāli neliecina, ka drošības dienestiem būtu bijusi sevišķa interese par vecticībnieku aprindām.

Šajā laikposmā vecticībnieku presē vispārēju autoritārisma ideju iespaidā bija vērojama izteikta tendence veidot vecticībnieku valstisko apziņu: “vecticībniecība ir neapšaubāmi visas Latvijas tautas sastāvdaļa. Līdz ar to, tā ir aicināta dzīvot, strādāt un domāt ar vienu mērķi - savai valstij.”⁶⁵⁷ Valstiskās apziņas veidošana tika sapludināta kopā ar vecticībnieku ciešāku integrāciju Latvijas sabiedrībā. Neapšaubāma lojalitāte attiecībās pret valsti kopā ar dedzīgu kalpošanu vecticībai veidoja vecticībnieku kopienas pamatmērķus, kas norādīja uz vecticībnieku kopienas un valsts labvēlīgajām attiecībām. Vecticībnieki jeb kā tos bieži tautā dēvēja „Latvijas krievi” dzīvoja noslēgti, bet ne izolēti, gadsimtiem ilgi šajā sabiedrībā identificējot sevi cieši ar šo zemi un sabiedrību, līdz ar to arī kārtējās pārmaiņas uztvēra mierīgi, bet jaunā valdība, redzot šo attieksmi, kontroli nepastiprināja.

1937.gada janvārī Polijā iznākošais izdevums “Judische Revue” rakstīja, ka pēc K.Ulmaņa diktatūras nākšanas pie varas 1934.gada maijā, daudz kas kļuva citāds.⁶⁵⁸ Ebreju ekonomiskās un politiskās aktivitātes tika ierobežotas, taču apvērsuma sekas, gluži tāpat kā vecticībnieku kopienu, neietekmēja reliģiskās Mozus ticīgo aktivitātes. Mozus ticīgo draudzes turpināja regulāri saņemt valsts pabalstus, kā arī nostiprināja reliģisko skolu stāvokli. Politiskā pārvalde, izsekojot ebreju kreiso politisko aprindu aktivitātes, no sava interešu loka izslēdza Mozus ticīgo reliģisko darbību, tā nodrošinot Mozus ticīgo atbalstu savam režīmam.

Mozus ticīgo draudzes latviskot nebija iespējams, gluži tāpat kā krievu vecticībniekus. K.Ulmaņa valdība to saprata un šim apstāklim nepretojās. Kaut arī šīs konfesijas aizvien vēl tika liktas ailē ar uzrakstu „netradicionālās” vai „sektas”, tomēr visi striktie ierobežojumi, kas attiecās uz sektām, tām netika piemēroti.

Antisemitisms 20.gs. 30.gados Latvijā bija manāmi pieņēmis jaunus apmērus un ieguvis jaunu kvalitāti. Kā uzsver vēsturnieks Aivars Stranga, tad Latvijas sabiedrības 15. maija režīma gados institucionālā dimensija – administratīvie un tiesiskie ietvari, kuros

---

⁶⁵⁷ Nastavnik. - 1936.g. aprīlis.

⁶⁵⁸ Stranga A. Ebreji un diktatūras Baltijā. 1926.-1940.- R., 1997.- 91. lpp.

funkcionēja autoritatīva valsts, pastāvēja divos pietiekami atšķirīgos līmeņos. Principu, ideoloģijas līmenī autoritatīvais nacionālisms bija valdošs, bet prakses līmenī nacionālisma institucionalizācija Latvijā bija kopumā Austrumeiropai raksturīgo laucinieckisko autoritāro, ne moderni totalitāro vai fašistisko diktatūru līmenī, atstājot pietiekami daudz telpas minoritāšu aktivitātēm. Režīmam bija raksturīgs institucionāls antisemitisms, taču ebreji nebija „nacionālā revanša” galvenais mērķis.⁶⁵⁹ K.Ulmanis nevēlējās pieļaut plašu antisemitisma izplatību Latvijā, kas traucētu viņa idejai par vienotas latviskas valsts izveidi un radītu strīdus, ko Ulmanis necieta un neprata risināt. Vadonis veiksmīgi atrada arī sabiedrotos ebreju reliģiski konservatīvajās un cionistiskajās aprindās.⁶⁶⁰

Ebreju reliģiski konservatīvā partija „Agudat Israel,” kaut arī pārveidota un nesaukta - partija, kļuva par savdabīgu ebreju reliģiskās un politiskās dzīves centru pēc 1934.gada 15.maija apvērsuma. Tā bija piemērota K.Ulmaņa režīmam un arī tuva Vadoņa patriarhālajai un konservatīvajai mentalitātei. „Agudat Israel” bija pilnīgs pretstats režīmam naidīgajām ebreju kreiso aprindām. K.Ulmanis izrādīja labvēlību pret Mozus ticīgajiem un simpātijas pret reliģiju, un tas „Agudat Israel” bija pats būtiskākais, jo jūdaisms kā reliģija un reliģiska kultūra to interesēja vairāk kā „ebrejskums” - ebreju individuālās un kolektīvās tiesības, daudzveidīgā organizāciju un biedrību dzīve utt. Ebreju autonomija agudistiem nozīmēja tikai un vienīgi reliģisku autonomiju,⁶⁶¹ ko K.Ulmanis arī pilnībā atļāva.

Ja laicīgajos ebrejos K.Ulmaņa režīma procesi izsauca nepatiku un bažas, tad ortodoksālie reliģiskie ebreji to uztvēra mierīgi un pat savā ziņā apmierināti, jo sabiedriskajā dzīvē Latvijā nostiprinājās reliģijas pozīcijas. Svarīga loma šajos ebreju sabiedrības klerikalizācijas procesos bija rabīnam Mordehajam Dubinam, kas kļuva par „Agudat Israel” neoficiālu līderi Latvijā, harizmātiska un sava ziņā ģeniāla personība Latvijas un visas pasaules 20.gs ebreju vēsturē. Mordehajs Dubins - cilvēks, kas bija apveltīts ar daudziem talantiem un fantastiskām darba spējām, nereti paveica

⁶⁵⁹ Stranga A. Ebreji un diktatūras Baltijā.1926 – 1940. – R., 2002. – 175. lpp.

⁶⁶⁰ Dribins L. Ebreji Latvijā. – Rīga, 2002. – 73. lpp.

⁶⁶¹ Stranga A. Ebreji un diktatūras Baltijā.1926 – 1940. – Rīga, 2002. – 198. lpp.

apbrīnojamus varoņdarbus, kā piemēram, uzņemoties rūpes par ebreju izceļotājiem no Padomju Krievijas vai nacistiskās Vācijas, sniedzot reliģisko un materiālo palīdzību ticības brāļiem un māsām Latvijā un Krievijā. Pie viņa nereti pēc palīdzības vērsās un to saņēma arī neebreji.

M. Dubins bija izgājis cauri parlamentārās darbības praksei Latvijā un bijis visu četru sasaukumu Saeimas deputāts. 20. gs. 30.gadu otrajā pusē ļoti bieži Latvijā klīda baumas, nereti arī pārspīlētas, par K.Ulmaņa un M. Dubina draudzību un kopīgiem „veikalnieciskajiem darījumiem.” Šajā situācijā rabīns Mordehajs Dubins uzņēmās tēvišķas rūpes par Mozus ticīgo stāvokli, kā arī labprāt vēlējās kļūt par neticīgo ebreju aprindu aizstāvi. Gan K.Ulmanis, gan Mordehajs Dubins bija veiksmīgi radīts tandēms, kas precīzi izveidoja labvēlīgas valsts un Mozus ticīgo draudžu attiecības. Kā jau tika uzsvērts, tad K. Ulmanim patika patriarhālisms, un M. Dubina personībā šīs īpašības bija pietiekoši. Iespējams, ka arī M. Dubinam nebija sveša un bija tuva vadonības ideja, un šī situācija viņam piedāvāja iespēju pašam savās aprindās un bijušo politisko un stratēģisko konkurentu acīs kļūt par ebreju sabiedrības neoficiālo līderi.

Vadoņa un M. Dubina „draudzības” un savstarpējās sapratnes piemēru ilustrē kāds konkrēts gadījums. 1935.gadā rīdziniekus un ebreju aprindas pārsteidza visai interesants notikums. Rabīna Mordehaja Dubina dēls apprecēja Vīnes Habad - Ļubavič kustības virsrabīna Paperheima meitu, un laulību svinību viesus un laulāto pāri Rīgas dzelzceļa stacijā sagaidīja un apsveica pats K.Ulmanis.⁶⁶² Šis notikums radīja ne tikai dzīvu sabiedrības interesi, bet arī K.Ulmaņa konkurentu - pārkonkrustiešu niknu antisemitisku un pretulmanisku reakciju.

M. Dubins bija ļoti populārs ortodoksu aprindās, un kā viņu raksturo Ezra Mendelsons, tad Dubins bija gluži kā visi Agudat līderi, politiski konservatīvs un kultivēja labas attiecības gan ar režīmu, gan arī ar latviešu nacionālajām aprindām.⁶⁶³ Agudistu un Mordehaja Dubina zināma personiska iespaids rezultātā pēc 1934.gada 15.maija apvērsuma nenovēršami pieauga ebreju skolu klerikalizācija.⁶⁶⁴ Šis solis

⁶⁶² Ceitlin B. Dokumentālāja istorija evrejev Rigi. – Izrael, 1989. – s. 73.

⁶⁶³ Mendelson E. The Jews of East Central Europe Between The World Wars. – Indiana University Press, Bloomington, p.250.

⁶⁶⁴ Stranga A. Ebreji un diktatūras Baltijā.1926 – 1940. – Rīga, 2002. – 199. lpp.

sekulārajās un kreisajās aprindās radīja lielu nepatiku ne tikai pret M. Dubinu pašu, bet arī pret K. Ulmaņa režīmu. Daļa no idiša (sekulārajām) skolām tika slēgtas vai pievienotas reliģisko skolu tīklam, kreisi noskaņotie skolotāji tika atlaisti no darba, līdz ar to likvidējot dabisku un demokrātisku ebreju skolu attīstību.⁶⁶⁵ Reliģiskā izglītība skolās Latvijā tika strikti reglamentēta, taču piespiedu procesi un autoritārisma izrādītā labvēlība ortodoksālo aprindu klerikalizācijas pūlēm lielākoties tikai radikalizēja noteiktu daļu Latvijas ebreju sabiedrības.

Cēls žests no Latvijas valdības puses, kas piesaistīja Mozus ticīgo un arī starptautisko uzmanību un atzinumu, bija izrādītās rūpes par pasaulē plaši pazīstamā ebreju reliģiskā darbinieka, Habad -Ļubavič rabīna, Josifa Šneersona likteni. Rabīns Josifs Šneersons jau 1927. gadā ar Latvijas valdības un Dubina pūlēm un atbalstu tika izglābts no PSRS cietuma un drošas nāves. Viņš nodzīvoja Latvijā no 1927. līdz 1934. gadam, kad pārcēlās savas misijas darbos uz Poliju, Varšavu.⁶⁶⁶ Nacistiskās Vācijas īstenotās agresijas rezultātā 1939. gada septembrī no Varšavas evakuējās lielākā daļa Latvijas ebreju pilsoņu. Rabīnam tika paziņots par aizbraukšanas iespēju, taču viņš bija slims un nevarēja atstāt savas mājas Varšavas piepilsētā.⁶⁶⁷ Rabīna liktenis, kas bija liela autoritāte Habad – Ļubavič ortodoksālās reliģiskās kustības rindās, sāka uztraukt pasaules ebreju organizācijas. 1939. gada 27. septembrī ASV lietvedis E. Pekers apmeklēja Latvijas Ārlietu Ministriju, lai lūgtu Latviju sniegt palīdzību rabīna glābšanā, kad pasaulslavenā ebreju reliģiska vadītāja dzīvībai draudēja nopietnas briesmas, jo nacisti jau bija okupējuši Varšavu. Arī M. Dubins vairākkārt griezās valsts institūcijās ar lūgumu palīdzēt rabīnam atgriezties Latvijā. Pēc Varšavas okupācijas Latvijas sūtniecība Berlīnē sazinājās ar Vācijas Ārlietu ministriju un panāca labvēlīgu rezultātu, un jau 17. oktobrī no Varšavas uz Berlīni izbrauca „diplomātu vilciens,” kurā atradās arī J. Šneersons ar savu

---

⁶⁶⁵ Stranga A. Ebreji un diktatūras Baltijā. 1926 – 1940. – Rīga, 2002. – 199. lpp.

⁶⁶⁶ Kratkaja evreiskaja enciklopedija. III, Jerusalem, 2001. – 254. lpp.

⁶⁶⁷ Prazdnik osvoboždenija// Lehim, Nr. 7, 1992, s.4.

ģimeni. Vēlāk rabīns pārcēlās uz dzīvi ASV. Latvijas valsts bija vairākkārt veiksmīgi darījusi visu iespējamo, lai glābtu rabīna Šneersona dzīvību.⁶⁶⁸

Eiropā strauji kļuva jūtama traģēdijas tuvošanās, taču Latvijā viss šķita un bija mierīgs. Mozus ticīgo draudzes turpināja saņemt valsts ikgadējos pabalstus, reliģisko skolu darbība uzplauka īpaši strauji, politiskās pārvaldes izsekošana Mozus ticīgo draudžu struktūras neskāra. Vadonis savās Latvijas apceļošanas tūrēs viesojās Kurzemes un Latgales sinagogās, un valdība turpināja piešķirt vienreizējus pabalstus sinagogu remontiem, it īpaši nabadzīgajām Mozus ticīgo draudzēm Latgalē.

Līdz ar striktas cenzūras ieviešanu tūlīt pēc apvērsuma apstādināta un aizliegta tika dažādu absurdu pseidoteoriju pārsātinātu brošūru izdošana, kur galvenais iztīrātais jautājums saistījās ar „kristietības pāržidiskošanas” problēmām vai Jēzus nacionālās un reliģiskās piederības noskaidrošanu. Šīs brošūras ne visai veiksmīgi pretendēja uz antijūdaisma teorētiskās literatūras statusu, kopumā to nebija liels skaits.

Eiropā un visā pasaulē šajā periodā valdīja spēcīgs ekonomiskais un politiskais antisemitisms, bet izteikts antijūdaisms vērojams nebija. Arī K. Ulmani nekad nebija interesējis antisemitisma (antijūdaisma) reliģiskais aspekts. Viņš bija pilnīgi sekulārs cilvēks un par moderno antisemitismu neizrādīja nekādu interesi.⁶⁶⁹

Interesanta situācija aizvien saglabājās valsts attieksmē pret Dievturu draudzi. Dievturu draudze 20.gs.30.gados guva zināmu popularitāti latviešu inteliģences aprindās, propagandējot latviešu senatni un nacionālās tradīcijas, veidojot mākslīgu senlatviešu reliģiju. Par Dievturu vadoni bija iecelts E.Brastiņš. Politiskā pārvalde veica stingru E.Brastiņa izsekošanu, jo “1933.gada beigās viņš bija aktīvs politiskās partijas “Pērkoņkrusts” biedrs.”⁶⁷⁰ Ernesta Brastiņa vadītajā “Dievturu sadraudzē” pulcējās lielākā daļa organizācijas “Pērkoņkrusts” dalībnieku. 1939.gadā Politiskās pārvaldes uzskaitē bija 250 Rīgas dievturi, kas tika turēti aizdomās ne tikai par simpatizēšanu ultranacionālajiem pērkoņkrustiešiem, bet arī tika uzskatīti par šīs organizācijas

⁶⁶⁸ Feldmanis I., Stranga A., Virsis M. Latvijas ārpolitika un starptautiskais stāvoklis. (30.gadu otrā puse). – Rīga, 1993. – 339. lpp.

⁶⁶⁹ Stranga A. Ebreji un diktatūras Baltijā. 1926 – 1940. – Rīga, 2002. – 168. lpp.

⁶⁷⁰ LVVA, 3235.f., 1/1.apr., 507.l., 15.lpp.

biedriem.⁶⁷¹ K.Ulmanim bija naidīga nostāja pret “Pērkonkrustu”, līdz ar to neradās uzticība arī pret dievturiem, neskatoties uz viņu nacionālo un patriotisko stāju, kā arī ideju par Dievu-latvieti, kas savā ziņā bija tuva valdības nacionālajai politikai.

Pārējās netradicionālās reliģiskās konfesijas bija spiestas pārkārtot savu darbību attiecīgi jaunajai valsts un Baznīcas attiecību politikai. Salīdzinot ar parlamentāro republikas laikosmu redzams, ka pēc K.Ulmaņa veiktā apvērsuma palielinājās autoritārā režīma spiediens pret mazajām reliģiskajām konfesijām un to organizācijām.

Tomēr, kopumā vērtējot K.Ulmaņa valdības veikto Baznīcas un valsts attiecību politiku, var secināt, ka tā nebija viennozīmīga. No vienas puses Baznīcai tika piešķirtas privilēģijas un tā tika finansiāli atbalstīta, bet no otras puses tās darbība tika pakļauta stingrai kontrolei un izstrādātajiem valsts nosacījumiem:

1. K.Ulmaņa veidotās Baznīcas un valsts attiecības nebalstījās ”privātajā ticības lietā”, bet gan merkantilos apsvērumos;
2. K.Ulmanis vadījās pēc Itālijas un Vācijas režīmu parauga, līdz ar to arī valsts un Baznīcas attiecībās par paraugu tika ņemti Itālijas un Vācijas modeļi. Tā, piemēram, instrukcija par sektām un to darbību ir līdzīga Vācijas likumam, bet skolas un Baznīcas attiecību pamatā ir B.Musolīni veiktā politika.

Tādējādi, velkot paralēles ar Eiropas situāciju kopumā, kad Baznīca tika pakļauta valsts (vadoņa) varai. K.Ulmaņa politika nebija unikāla šajā situācijā, bet likumsakarīga laikmeta iezīme ar dažām savdabīgām lokālām īpatnībām.

---

⁶⁷¹ LVVA, 3235.f., 1/1.apr., 507.l., 20.lpp.

NOBEIGUMS

Veicot zinātnisko pētījumu par valsts un Baznīcas attiecībām Latvijā: 1906.-1940.g. nobeigumā var izdarīt sekojošus secinājumus:

1. Pēcrevolūcijas periodā Latvijā un visas pārējās Krievijas Impērijā. Negaidīti jautājums par valsts un Baznīcas attiecībām Baltijā bija kļuvis par populāru politisku, juridisku, vēsturisku diskusiju un interešu un spekulāciju objektu, taču katrai sabiedrības grupai bija savi priekšstati un sava atšķirīga nostāja, nespējot nonākt pie kopsaucēja, kas teorētiski spētu mainīt Krievijas valdības nostāju vai iespaidot reformu procesu.
2. Lielākās cietējas un lielākā „vaininieka” lomā pēcrevolūcijas Latvijā bija nonākusi Evaņģēliski – luteriskās Baznīca un tās sabiedrotā - muižniecība, un vissmagākais bija jautājums par patronāta tiesību atcelšanu, kas nebija sarežģīts solis, bet dotajā situācijā tas bija neiespējami, jo nepastāvēja atbilstoša likumdošana. Arī pati Luterāņu Baznīca saprata, ka Krievijas valdība nav ieinteresēta reformu veikšanā, bet gan Evaņģēliski – luteriskās Baznīcas lomas mazināšana, kas pavērtu jaunas iespējas rusifikācijas procesu īstenošanā. Pret to asi iebilda arī Vidzemes un Kurzemes muižniecība, cenšoties sargāt pašu Baznīcu, saglabāt paliekas no vecā vietējā feodālā (zviedru laiku) valsts Baznīcas modeļa.
3. Muižniecība, kas vairākus gadsimtus Latvijas provincē bija sargājusi un finansiāli uzturējusi Evaņģēliski – luteriskās Baznīcu, tās institūcijas un garīdzniecību, turpināja uzskatīt to par savām privāttiesībām un pienākumu, bet zemniecība, kas bija viena no redzamākajām sabiedrības grupām, kas prasīja patronāta tiesību atcelšanu Vidzemē un Kurzemē, diskusiju laikā bija gatava runāt tikai par savām tiesībām, bet ne par pienākumiem uzturēt Evaņģēliski – luteriskās Baznīcu. Šādā situācijā turpmākais politiskais dialogs nedeva rezultātus, un strīdīgais patronāta tiesību jautājums netika atrisināts, kaut gan visas vietējās institūcijas nonāca pie slēdziena, ka patronāts ir feodāla palieka, kas jāatceļ.
4. Krievijas valdība nespēja reformēt arī S. Sinodes institūciju, ko pieprasīja ne tikai demokrātiski noskaņotā sabiedrības daļa, bet arī visas reliģiskās konfesijas, tajā skaitā arī Krievijas Pareizticīgā Baznīca, kas bija lielākā ķīlniece valsts

īstenotajai tuvredzīgajai Baznīcas politikai. Sv. Sinodes krīze bija maza, bet ļoti sāpīga daļa no visas kopējās monarhijas pārvaldes aparāta krīzes.

5. Revolūcija vismazāk bija skārusi Romas katoļu Baznīcu Latvijā, jo tās centrs tolaik atradās Latgalē, kur bija vērojama spēcīga teonomiskās kultūras klātbūtne, un Baznīca nereti bija vienīgā institūcija, kam uzticēties. Nemainījās arī valsts attieksme pret Katoļu Baznīcu, diskriminējošā attieksme tika saglabāta un izsekošana un izspiegošana turpināta, kaut arī katoļu bīskapi un Vatikāns centās panākt katoļu tiesību ievērošanu, kas bija sludinātas 1905.gada 17.aprīļa manifestā. Arī Romas Katoļu Baznīcas augstākās vadības mēģinājumi nodibināt dialogu ar cara valdību cieta fiasko. Latvijas katoļi, ņemot vērā manifestā sludinātās reliģiskās brīvības, mēģināja aktualizēt jautājumu par Krievijas Katoļu Baznīcas administratīvo dalījumu un panākt vietējās diacēzes izveidošanu un latviešu bīskapa iecelšanu. Tas nebija iespējams bez valdības piekrišanas, bet valdība neizrādīja ne mazāko interesi par latviešu katoļiem.

6. Pēc „tolerance edikta” izdošanas 1905.gada 17.oktobrī Pareizticīgā Baznīca zaudēja daļu no savām privilēģijām, nostādot to līdzīgākās pozīcijās salīdzinot ar citām konfesijām. Revolūcijas notikumi bija nopietni satraukuši Pareizticīgās Baznīcas vadību Latvijā, nereti tai nācās pārciest pret to vērstu nepatiku un naidu un zinot to, Pareizticīgās Baznīcas vietējā vadība centās turēties tālāk no politiskajām interesēm. Valdība turpināja ignorēt Pareizticīgās Baznīcas vietējā vadības nostāju un uzskatus, un apejot tās hierarhiju, turpināja izstrādāt scenārijus rusifikācijas politikas īstenošanā un latviešu pareizticīgās garīdzniecības lomas mazināšanā. Ieceres, ko vadlīnijās slepeni izstrādāja Ministru Padome 1908.gadā, nākotnē ne tikai ierobežotu vietējas Pareizticīgās Baznīcas funkcijas, mazinātu un ierobežotu latviešu garīdzniecības darbību u.c., bet arī grautu šī konfesijas prestižu un reputāciju;

7.Vecticībnieku kopiena revolūcijas laikā, pilnīgi pretēji citām konfesijām, piedzīvoja zināmu atdzimšanas posmu. 1905.gada 17.aprīļa ukazs un 17.oktobra manifests ļāva vecticībniekiem paplašināt savas tiesības. 1906.gada 17.oktobrī iznāca Krievijas Valsts I Domes izstrādātais un cara parakstīts likums par vecticībnieku draudzēm, ko lielākā daļa citu konfesiju tā arī nesagaidīja. Latvijā

daļēji pēc šī likuma vecticībnieku draudzes oficiāli darbojās līdz pat 1935.gadam. Vecticībnieku organizācijas varēja iegūt juridiskas tiesības, legalizēja vecticībnieku garīdzniecības statusu. Draudzēm bija dotas iespējas pašiem noteikt iekšējās dzīves reglamentāciju, brīvi veikt reliģiskās ceremonijas un darbību. Oficiāli pazuda arī gadsimtiem ilgi Krievijā pieņemtais vecticībnieku apzīmējums „šķeltnieki.” Cara patvaldības pēkšņo attieksmes maiņu pret vecticībniekiem var izskaidrot ar kopējo vecticībnieku un monarhijas nacionālo momentu, gan arī ar vecticībnieku kopienu absolūto apolitiskumu. Šīs izmaiņas deva iespēju vecticībniekiem sākt jaunu posmu kopienas dzīvē, bet oficiālās varas apziņā kardinālas pārmaiņas nenotika un attieksme pret vecticību kā pret sabiedrības slimību tāpat turpināja eksistēt.

8. Reliģisko „sektu” jautājumā pēc revolūcijas cara valdība turpināja īstenot tradicionālo politiku, kur reliģiskajai brīvība apziņai netika ierādīta centrālā loma politiskajā dzīvē. Krievijas Valsts Dome vairākkārt mēģināja izstrādāt likumdošanu attiecībā pret reliģiskajām sektām, taču nesekmīgi, jo tam visam pretī stājās gan valdošā Baznīca, gan pārējās tradicionālās konfesijas, gan arī valsts institūcijas, kas šo attiecību peripetijās nespēja un nevēlējās iedziļināties. T.d. netradicionālo sektu jautājums bija diezgan aktuāls un bija nepieciešams juridiski sakārtot šo situāciju, atzīstot manifestā solīto reliģisko brīvību. Īpaši aktuāli tas bija Latvijas teritorijā, jo tieši šeit bija salīdzinoši liels skaits valdības dēvēto „sektantu,” taču tas netika realizēts, un kopumā pret baptistiem, adventistiem, pentakostāļiem, Mozus ticīgiem u.c. pēcrevolūcijas periodā valsts politika pilnībā nemainījās. Krievijā valsts uz sektām lūkojās ar aizdomām tikai tāpēc, ka Rietumeiropā sektu rašanās, pastāvēšana un juridiska legalizācija bija pilsoniskās sabiedrības un liberālisma priekšvēstneses, kaut arī Latvijas teritorijā kopumā vietējo varas institūciju un sabiedrības attieksme bija tolerantāka.

9. Valdības nespēja un nevēlēšanās reformēt valsts un Baznīcas attiecības pēcrevolūcijas posmā noveda pie konfesiju pašizolācijas, noslēgšanās savās nacionālajās grupās, sekularizācijas tendenču pieauguma un kreiso ideju dominantes. Cerības uz reformu iespējamību bija izzudušas jau ap 1908./1909.gadu, līdz ar cenzūras ieviešanu un progresējošo monarhijas pozīciju

nostiprināšanu. Krievijas Impērijas un cara pašizolācija Baznīcas un valsts attiecību politikā noveda pie pakāpeniskas šīs daudznacionālās un multireliģiskās valsts sabrukuma, kas strauji iesākās līdz ar Pirmā pasaules kara sākumu.

10. Pirmā pasaules kara laikā Baznīcas dzīve nonāca vēl stiprākā valsts kontrolē. Uzskatot vāciešus, luterāņu mācītājus, ebrejus par potenciālajiem Vācijas sabiedrotajiem, Krievijas valdība nolēma viņus deportēt uz Krievijas iekšienes guberņām, kā arī šajā laikā diezgan liels skaits baznīcas inventāra tika evakuēts, īpaši tas skāra Pareizticīgo Baznīcu Latvijā. Ierēdņi, ņemot vērā kara un evakuāciju radīto dezorganizāciju, attieksmē pret reliģiskajām konfesijām rīkojās patvaļīgi, sevišķi attiecībā pret Luterāņu Baznīcu un tās garīdzniecību Latvijā, kuru uzskatīja par „ienaidnieci” un pret kuru tika transformēta visa nepatika, gan attiecībā pret karu ar Vāciju, gan attiecībā pret cara galmu, gan vietējo muižniecību un vācu kultūru. Visa konfesiju sarakste un lietvedība strikti tika cenzēta, aizliegts tika pielietot vācu vai latviešu valodu. Kara laikā tika smagi izpostītas arī daudzas baznīcas Latvijas teritorijā, un tas skāra ikvienu reliģisko konfesiju, īpaši Vidzemē, Rīgā un Latgalē.

11. Pēc 1917.gada Februāra revolūcijas Baznīcas un valsts attiecību dzīvē A.Kerenska Pagaidu valdība steidzami mēģināja uzlabot saspringto situāciju. Tā kā nacionālais jautājums Krievijā bija dziļi saaudzis ar reliģisko, tad jau pašā sākumā gan valstij, gan Baznīcai bija skaidrs, ka nebūs viegli reformēt Krievijas politisko sistēmu, taču Pagaidu valdības pretimnākšana un gatavība runāt par samilzušajām valsts un Baznīcas attiecībām radīja pozitīvu attieksmi pret Pagaidu valdību no Baznīcas puses.

12. Februāra revolūcija deva nacionālās politikas liberalizāciju Krievijā, kas savā apjomā un vērienīgumā tālu pārspēja 1905.gada revolūcijas sasniegumus. Visi Krievijas Impērijas iedzīvotāji saņēma pilsoniskās tiesības un brīvības – individuālās, nacionālās, reliģiskās un kultūras tiesības. Diskriminējošie un izslēdzošie likumi attiecībā pret cittaūtībniekiem (inorodtsi) un citticībniekiem (inovertsi) Krievijā tika atcelti. 1917.gada februāris – oktobris – Krievijas Pagaidu valdības īstenotās valsts un Baznīcas attiecību reformas, kas panāca daudz vairāk pozitīvu izmaiņu dažos mēnešos nekā iepriekšējos desmit gados cara valdības

solītais, bet kuru pilnīgai īstenošanai vairs nebija atlicis laika. Tomēr situācija bija bezcerīga ne tikai ekonomiskā un politiskā sabrukuma dēļ, bet arī tāpēc, ka liela Latvijas sabiedrības daļa bija aizrāvusies ar marksistisko ideoloģiju, un reliģijai šajā procesā tika iedalīta problēmu projicētājās loma.

13. Aizraušanās Latvijā pēc Oktobra boļševiku īstenotā apvērsuma pārrauga Baznīcas vajāšanā un terorā, kas bija vērstas pret garīdzniecību un ticīgajiem. Kā viens no pirmajiem Latvijas Sociālistiskās Padomju Republikas valdības pieņemtajiem dekrētiem bija „Dekrēts par baznīcas šķiršanu no valsts un skolas šķiršanu no baznīcas,” ko pieņēma 1919.gada 20.februārī. Baznīcas šķiršana no valsts boļševiku izpratnē bija ne tikai juridisks solis, kas nozīmēja, vienas institūcijas nošķiršanu no otras un neiejaukšanos to savstarpējās attiecībās, bet arī juridiski striktu valsts iejaukšanos Baznīcas dzīvē, šīs institūcijas darbības ierobežošanu, mantas atņemšanu utt. Piedzīvotas P.Stučkas valdības terors lielai sabiedrības daļai lika nosvērties par labu neatkarīgās valsts izveidošanas idejai.

14. A. Niedras valdība, īstenojot savu politiku, teorētiski un praktiski nespēja nodrošināt visu konfesiju vai Baznīcas kopumā atbalstu, kā arī tas radītu nopietnu iekšpolitisku problēmu, ņemot vērā Latvijas multikonfesionālo situāciju, bet vēl jo nepārvāramāks būtu bijis dramatisētais un iepriekšējā dekadē politizētais „vācu un latviešu attiecību” vēsturiskais mantojums.

15. No triju valdību piedāvātajiem Latvijas nākotnes un valsts un Baznīcu attiecību modeļiem, Latvijas sabiedrībai pieņemamāka bija Pagaidu valdības perspektīva, kas solīja tiesības un vienlīdzību, demokrātiju un brīvību, taču reliģiskajās aprindās sākotnēji, izņemot atsevišķas aprindas un individuālas cilvēkus, šī ideja, gluži kā pārējā Latvijas sabiedrības lielākajā daļā, ņemot vērā iepriekšējās varas radīto neuzticību, tika akceptēta pamazām un ieturot rezervēti distanci.

16. Vēsturiskie apstākļi un dažādu varu atstātā mantojuma sekas traucēja veidot gan līdzsvarotas valsts un Baznīcas attiecības, gan arī saskaņotas starpkonfesionālās attiecības. 1918.gada 18.novembra vienotības moments pakāpeniski, uzsākot valsts nostiprināšanas procesu, pārauga atsvešinātībā un savstarpējā starpkonfesionālajā neuzticībā. Pašos pamatos, veidojot Baznīcas un

valsts attiecības, tika pieļautas kļūdas un neizdarības, kas vēlāk pārauga veselā virknē politisku un reliģisku domstarpību. Valsts nesakārtotā likumdošana un neizstrādātais likums par Baznīcas un valsts šķiršanu radīja augsni tiesiskai neskaidrībai un problēmu virknei, kas saistījās ar Baznīcas tiesisko stāvokli, to īpašumiem. Likums par Baznīcas šķiršanu no valsts tika uzņemts par sekundāras nozīmes likumu, kas 20.gadu otrajā pusē sarežģītajā ekonomiskajā, politiskajā un sociālajā situācijā tika atstāts uz nenoteiktu laiku.

17. Likumdevēji nespēja atrast piemērotu modeli valsts un Baznīcas attiecībām. LSDSP nostāja par Francijas Baznīcas un valsts attiecību modeļa ieviešanu neguva atbalstu Saeimā, taču valdošās politiskās partijas (Zemnieku Savienība, Latgales Kristīgie Demokrāti u.c.) nespēja izstrādāt un piedāvāt savu valsts un Baznīcas attiecību modeli.

18. No likumdošanas nepilnībām izrietošās problēmas, kā arī konkordāta ratificēšana, izsauca virkni sarežģījumu valsts un Baznīcas attiecībās, veidojot problēmu ķēdi - Jēkaba katedrāles, Doma baznīcas, pareizticīgo arhireja rezidence, Pareizticīgās Baznīcas juridiskā statusa jautājumi, kuri neveicināja sapratni starp konfesijām.

19. Jau parlamentārisma periodā parādījās valsts tieksme iejaukties (ne tikai uzraudzīt) Baznīcā notiekošos procesus, it īpaši šī problēma saistās ar Pareizticīgo Baznīcas statusu LR apstākļos, Evaņģēliski-luteriskās Baznīcas stāvokli, kā arī jautājums par netradicionālajām konfesijām.

20. Baznīca, nespējot izvairīties no pārlieku lielās iesaistīšanās politiskajā un sabiedriskajā dzīvē, radīja pamatu daļējai negatīvajai sabiedrības nostājai pret t.d. "klerikālisma tendencēm," it īpaši no kreisi noskaņotajām politiskajām aprindām.

21. Latvijas valdība un valsts institūcijas neoficiālā līmenī zināmā mērā turpināja īstenot iepriekšējo Krievijas Impērijas nelojālo politiku un izmantot veco juridisko dalījumu „tradicionālajās” un „netradicionālajās” reliģiskajās konfesijās, kas demokrātiskajā iekārtā bija nepieņemami. Tradicionālās konfesijas baudīja lielāku pretimnākšanu, garantijas saņemt finansiālu palīdzību baznīcu un reliģisko institūciju uzturēšanai, arīdzan attiecības starp valsti un tradicionālajām konfesijām (luterāņu, katoļu un pareizticīgo) tika veidotas mobilākas un ciešākas.

Turpretī „netradicionālās” reliģiskās konfesijas tika vēl sadalītas „vēsturiskajās” un „sektantiskajās.” Vēsturiskās – Mozus ticīgie, baptisti, adventisti un vecticībnieki vispārējos vilcienos baudīja līdzīgi attieksmi un saņēma finansiālu palīdzību, ja paši no tās neatteicās, kā tas bija attiecībās ar tradicionālajām konfesijām, bet attieksme pret pārējām jeb „sektantiskajām” konfesijām bija visai strikta un kontrolējoša, kaut arī ne represīva. Reālā situācija parādīja šī dalījuma neefektivitāti un arhaismu, taču reliģiskās konfesijas, izņemot dievturus, kurus valsts gan pastiprināti kontrolēja, gan nevēlējās juridiski atzīt, iebildumus necēla un šo dalījumu pieņēma. Kopumā šis fakts parāda ne tikai valsts demokrātijas izpratnes brieduma zemo pakāpi, bet arī dzan reliģisko konfesiju pieņemto pazemības politiku attiecībā pret valsti.

22. Parlamentārisma periodā valsts finansiālie pabalsti konfesijām bija neregulāri un samērā niecīgi, kas nespēja segt lielāko daļu Baznīcas izdevumu. Finansiālie pabalsti bija atkarīgi gan no ekonomiskās situācijas, gan arī no tā, kura politiskā spektra partijas tobrīd atradās pie varas un sastādīja valdību. Vēlāk šis apstāklis kļuva par labu ieganstu tam, ka K.Ulmaņa politika plašām Baznīcas aprindām radīja simpātijas.

23. Notikušais valsts apvērsums 1934.gada 15.maijā izmainīja ne tikai Latvijas politisko, kultūras un ekonomisko ainu, bet skāra arī Baznīcas dzīvi. Ņemot par paraugu citu Eiropas autoritāro valstu (Itālijas, Vācijas) pieredzi, K.Ulmanis tiecās veidot tādu Baznīcu, kas visādā ziņā atbilstu viņa ideālam par Baznīcas vietu atjaunotajā valstī. Līdzīgi kā Itālijā B.Musolīni režīma ideologi K.Ulmaņa autoritārā režīma politehnologi pamazām sāka veidot jaunu „reliģiju” - valsts kultu, kam Latvijā pamazām bija jāaizvieto reliģija un Baznīca. Autoritārisms varas balstam un kārtības sargāšanai izmantoja tādus tradicionālus spēkus ka armija, valsts ierēdņu sistēma, policija un Baznīca, kuri savā starpā bija spiesti sadarboties un kontrolēt viens otru. Visas reliģiskās konfesijas tika noliktas jaunās situācijas priekšā un tām bija jāsamierinās ar politiskās brīvības zaudēšanu un kontroles pieaugumu.

24. Nacionālisma uzplūdi skāra arī Baznīcu, kura nespēja izsargāties no šīm tendencēm. Neuzticība pret nelatviešiem radīja sava veida neuzticību pret t.d. “nelatviskajām” konfesijām - katoļiem, pareizticīgajiem u.c. Paralēli radās tendence veidot nacionālu un latvisku “Tautas Baznīcu”, kas spētu iekļauties vadoņa politiskajās vīzijā.

25. Stingrā kontrole par visu notiekošo, kas ir neatņemama autoritārisma iezīme, negāja secen arī Baznīcai Latvijā 1934.-1940.gadā. Kontroli varēja iedalīt divos slāņos: pirmais - “redzmais”, kas bija oficiāls un kurš tika uzrādīts dažāda veida pieņemtajos likumos, instrukcijās, noteikumos, kā arī “slēptais,” kas saistījās ar politiskās pārvaldes aģentūras darbību un attiecās uz tām reliģiskajām konfesijām un to aktivitātēm, kas bija valstiski bīstamas K.Ulmaņa režīmam. K.Ulmaņa realizētā vienotības ideja guva atspulgu arī Baznīcas dzīvē. Mazskaitlīgākās reliģiskās konfesijas un apvienības pēc 1934.gada tika likvidētas vai arī nevarēja saņemt atļauju oficiāli darboties. Valdības iejaukšanās Baznīcas iekšējā dzīvē kļuva daudz atklātāka un redzamāka, pat pieļaujot attiecīgu Baznīcas kanonisko normu ignorēšanu (piemēram Latvijas Pareizticīgā Baznīca). Vienīga kristīgā konfesija, kas spēja saglabāt savu autonomiju, pateicoties noslēgtajam konkordātam, bija Katoļu Baznīca, kaut arī tā nebija pasargāta no valsts diktāta.

26. K.Ulmaņa veidotās Baznīcas un valsts attiecības nebalstījās ”privātajā ticības lietā,” bet gan merkantiliskos apsvērumos. Valsts un Baznīcas attiecībās par paraugu tika ņemti Itālijas un Vācijas modeļi. Tā piemēram, 1935.gada 8.marta instrukcija par sektām un to darbību ir līdzīga Vācijas likumam, bet skolas un Baznīcas attiecību pamatā ir B.Musolīni veiktā politika. Velkot paralēles ar Eiropas situāciju kopumā, kad Baznīca tika pakļauta valsts (vadoņa) varai. K.Ulmaņa politika nebija unikāla šajā situācijā, bet likumsakarīga laikmeta iezīme ar dažām savdabīgām lokālām īpatnībām.

Baznīcas un valsts attiecības Latvijā 1906.-1940.gadā tika veidotas uz iepriekšējo gadsimtu un dažādu politisko varu atstātā vēsturiskā mantojuma bāzes, kur katrs politiskais posms ienes savas korekcijas un veido Baznīcas politiku, atkarībā no valdošās ideoloģijas vai politiskās iekārtas. Ņemot vērā īpašos ģeopolitiskos un vēsturiskos apstākļus, Latvijā vairāku gadsimtu garumā ir eksistējuši gan Rietumeiropā, gan arī

Krievijā pastāvējušie valsts un Baznīcas attiecību modeļi. Katram laikmetam un varai ir bijis savs interpretējums par valsts un Baznīcas attiecību pieredzi, taču Latvijas vēsturē dominējošie lielākoties ir bijuši Rietumeiropai raksturīgie valsts un Baznīcas attiecību modeļi un to variācijas. Krievijas Impērijas īstenotā Baznīcas politika visai bieži bija nonākusi pretrunā ar Latvijas teritorijā eksistējošo pieredzi un reliģisko mantojumu.

Avotu un literatūras saraksts

I Npublicētie avoti

1. Krievijas Valsts Vēstures Arhīvs (KVVA), 821.f., 5.apr., 22.l.
2. KVVA, 821.f., 5.apr., 165.l.
3. KVVA, 821.f., 5.apr., 176.l.
4. KVVA, 821.f., 5.apr., 283.l.
5. KVVA, 821.f., 5.apr., 1035.l.
6. KVVA, 821.f., 5.apr., 1046.l.
7. KVVA, 821.f., 128.apr., 12.l.
8. KVVA, 821.f., 128.apr., 20.l.
9. KVVA, 821.f., 128.apr., 36.l.
10. KVVA, 821.f., 128.apr., 1424.l.
11. KVVA, 821.f., 128.apr., 1738.l.
12. KVVA, 821.f., 128.apr., 1739.l.
13. KVVA, 821.f., 128.apr., 1740.l.
14. KVVA, 821.f., 138.apr., 142.l.
15. KVVA, 821.f., 138.apr., 164.l.
16. KVVA, 821.f., 138.apr., 171.l.
17. KVVA, 821.f., 150.apr., 66.l.
18. KVVA, 821.f., 150.apr., 130.l.
19. KVVA, 821.f., 150.apr., 337.l.
20. KVVA, 821.f., 150.apr., 359.l.
21. KVVA, 821.f., 150.apr., 395.l.
22. KVVA, 796.f., 99.apr., 146.l.
23. KVVA, 796.f., 187.apr., 102.l.
24. KVVA, 796.f., 187.apr., 1.daļa, 178.l.
25. KVVA, 796.f., 195.apr., 1620.l.

26. Latvijas Valsts Vēstures Arhīvs (LVVA), 633.f., 1.apr., 59.l.
27. LVVA, 2728.f., 4.apr., 1.l.
28. LVVA, 3235.f., 1/1.apr., 507.l.
29. LVVA, 3235.f., 1/1.apr., 554.l.
30. LVVA, 3235.f., 1/22.apr., 474.l.
31. LVVA, 3235.f., 1/22.apr., 691.l.
32. LVVA, 3235.f., 3.apr., 172.l.
33. LVVA, 3235.f., 3.apr., 276.l.
34. LVVA, 6636.f., 5.apr., 108.l.
35. LVVA, 6636.f., 5.apr., 109.l.
36. LVVA, 6636.f., 5.apr., 147.l.
37. LVVA, 6988.f., 1.apr., 260.l.
38. LVVA, 5485.f., 1.apr., 4383.l.
39. LVVA, 5441.f., 1.apr., 24.l.
40. LVVA, 5440.f., 1.apr., 37.l.
41. LVVA, 7469.f., 1.apr., 10.l.
42. LVVA, 7469.f., 1.apr., 12.l.
43. LVVA, 7469.f., 1.apr., 13.l.
44. LVVA, 7469.f., 1.apr., 45.l.
45. LVVA, 1370.f., 1.apr., 1.l.
46. LVVA, 1370.f., 1.apr., 18.l.
47. LVVA, 1370.f., 1.apr., 19.l.
48. LVVA, 1370.f., 1.apr., 20.l.
49. LVVA, 1370.f., 1.apr., 28.l.
50. LVVA, 1370.f., 1.apr., 29.l.
51. LVVA, 1370.f., 1.apr., 32.l.
52. LVVA, 1370.f., 1.apr., 62.l.
53. LVVA, 1370.f., 1.apr., 66.l.
54. LVVA, 1370.f., 1.apr., 194.l.
55. LVVA, 1370.f., 1.apr., 265.l.
56. LVVA, 1370.f., 1.apr., 272.l.

57. LVVA, 1370.f., 1.apr., 282.l.
58. LVVA, 1370.f., 1.apr., 288.l.
59. LVVA, 1370.f., 1.apr., 343.l.
60. LVVA, 1370.f., 1.apr., 838.l.
61. LVVA, 1370.f., 1.apr., 1582.l.
62. LVVA, 1370.f., 1.apr., 1979.l.
63. LVVA, 1370.f., 1.apr., 2311.l.
64. LVVA, 1370.f., 1.apr., 2314.l.
65. LVVA, 1370.f., 1.apr., 2346.l.
66. LVVA, 1370.f., 1.apr., 2470.l.
67. LVVA, 1370.f., 1.apr., 2701.l.
68. LVVA, 1370.f., 1.apr., 2850.l.
69. Monsinjora Antona Smeltera (1923.g.) atmiņas. – Pierakstīja Inese Runce, Rīga, 2007.gada jūnijs.

II Publicētie avoti

70. Brastiņš. E. Mūsu dievestības tūkstošgadīgā apkarošana. R., 1936;
71. Cielēns F. Laikmeta maiņā. Atmiņas un atziņas. I sējums. No bezvēstures tautas līdz pilntiesīgai nācijai. - Lidingo: Memento, 1961;
72. Indriksons A. Domas par latvisku tautas baznīcu.- R., 1934;
73. Kas katram jāzina tautas nobalsošanas jautājumā par baznīcas neaizskaramību. Broš./aut.nez. R., 1923;
74. Latvijas Satversmes Sapulces Stenogrammas. R., 1920-1923;
75. LR I Saeimas Stenogrammas. R., LR Saeimas izdevums, 1923-1925;
76. LR II Saeimas Stenogrammas.- R.:LR Saeimas izdevums, 1925.-1928;
77. LR III Saeimas Stenogrammas. – R., LR Saeimas izdevums, 1928-1931;
78. LR IV Saeimas Stenogrammas. – R., LR Saeimas izdevums, 1931-1934
79. Latvijas Socialistiskās Padomju Republikas dekretu un rikojumu krajums. – R., 1919;
80. Latvijas Statistiskā gadagrāmata.1920.gads.-R., 1921;

81. Latvijas Pareizticīgās baznīcas virsgana vēlēšanu jautājums. R., 1935;
82. Latvija Padomju režīma varā. 1945.-1986. Dokumentu krājums. – Rīga: Latvijas Vēstures Institūta apgāds, 2002;
83. Niedra A. Tautas nodevēja atmiņas. – Rīga, 1998;
84. Valters M. Atmiņas un sapņi. – Stokholma: Daugava, 1969;
85. Church and State in the Modern Age. A Documentary History. NY, Oxford University Press, 1995;
86. Imperskaja politika. Rossija v Prebaltike v načali XX veka. - Tartu, 2000;
87. Kropotkin N. Patronat i cerkovnije povinnosti v Pribaltijskih gubernjah. - StP., 1905;
88. Zālīte P. Mani memoāri. I daļa. – Rīga, 1935;
89. „Brīvā Zeme,”- R., 1920.-1934.;
90. „Cīņa,” – R., 1919;
91. „Gaisma”, - St.Pēterburga., 1905.-1906.;
92. „Jaunā Dienas Lapa,” – R., 1905.-1918;
93. „Jaunākās Ziņas,” – R., 1920.-1940;
94. „Katōļu Dzeive,” – R., 1926.-1940;
95. “Tagadne,” - Liepāja, 1906;
96. „Kirchenblatt,” – R., 1923.-1939;
97. “Latgolas Vārds,” – R., 1919.-1940;
98. „Latvis,” - R., 1921.-1934;
99. „Svētdienas Rīts,” – R., 1920.-1940;
100. „Ticība un dzīve,”- R., 1934.-1940;
101. „Valdības Vēstnesis,” – R., 1919.-1940;
102. „Vairogs,” – R., 1938.-1940;
103. „Vairogs – Reliģiski – sabiedriska laikraksts,” – R., 1921.-1923;
104. „Riga am Sonntag,” – R., 1927.-1934;
105. „Rigasche Rundschau,” - R., 1920.-1939;
106. Vlastj Bednoti.- Režica, 1919;
107. „Rizškaja Mišļ,” – R., 1905;
108. „Rižskij Vestņik,” – R., 1869.-1917;

109. "Nastavņik," – R., 1937;
 110. "Segodņa," – R., 1920.-1940;
 111. "Lehaim," – M., (iznāk kopš 1989.g.)

III Literatūra

112. Adamovičs L. Latvieši un evaņģēliskā baznīca./Latvieši. XX gadsimta 20.-113.gadu autoru rakstu krājums. – Rīga:V.Belokoņa izdevniecība, 2003
 114. Balevics Z. Baznīca un valsts buržuāziskajā Latvijā. 1920-1940.-R., 1964.
 115. Balodis R. Valsts un Baznīca. – Rīga: Nordik, 2000.
 116. Bergrāvs. E. Valsts un cilvēks. -R., 2004.
 117. Bogojavļenska S. Kurzemes guberņas un Rīgas ebreju sabiedrība. (1795-1915). Maģistra darba manuskripts – Rīga: LU, 2002;
 118. Budže A. Tautas moceklis priesteris Jānis Biskaič-Bikšis.//Katoļu Kalendārs 2008. - R., 2007;
 119. Bīskaps Jāzeps Rancāns. Rakstu izlase. Prof. H.Tihovska redakcijā. Toronto, 1977;
 120. Cerūzis R. Vācu factors Latvijā (1918-1939). Politiskie un starpnacionālie aspekti.. R., LU., 2004;
 121. Černejs A. Latvijas Pareizticīgo Baznīca.-London: Community of St. John, 1996;
 122. Dribins L. Ebreji Latvijā. – Rīga, 2002;
 123. Dunsdorfs E., Spekke A. Latvijas vēsture. 1500.-1600. - Stokholma: Daugava, 1964;
 124. Feigmane T. Krievi Latvijā un Saeimas vēlēšanas. 1920.-1934.// Latvijas Arhīvi. - 1995.- Nr.3.
 125. Feldmanis I., Stranga A., Virsis M. Latvijas ārpolitika un starptautiskais stāvoklis. (30.gadu otrā puse). – Rīga, 1993.
 126. Kučinskis St.. SJ. Pirmais Latvijas nuncijs Antonīns Dzekīni//Dzimtenes kalendārs 1988.gadam., Zviedrija, 1987.

127. Ķipurs R. Latvijas Septītās dienas adventistu draudžu vēsture. 1896.-1940. // Latvijas vēsture. - 1998.- Nr.4(32).
128. Lange. E. Latvijas baznīcas vēsture.- Mīneapolis, 1972
129. Latkovkis L., „Bazneickunga F. Trasuna un Veiskupa A. Spriganoviča Atteiceibas.//Francis Trasuns. Viņa Darbīgais Mūžs un Traģiskais Noslēgums, Sast. Jānis Šķirtmanis (Rēzekne: Latgales Kultūras Centra Izdevniecība, 1999.
130. Laurinovičs. P. Kristīgās Baznīcas vēsture.- R., 1937.
131. Levins D. Ebreju vēsture Latvijā. No apmešanās sākumiem līdz mūsu dienām.- R.: Iad Vashem, Vaga, 1998
132. Mednis I. Politiskās partijas Latvijas Republikā // Latvijas Arhīvi.- 1995.- Nr.5;
134. Pabsts Ē. Jēkaba baznīcas un Rīgas Doma atsavināšana mūsdienu skatījumā.//800 gadi. Mūsu kopējā Rīga. Vācbaltiešu autoru apcerējumi. Rīga, 2001;
135. Podmazovs A. Vecticība Latvijā. – Rīga, 2001;
136. Pommers A. Pareizticība Latvijā. – R., 1931;
137. Puisāns T. Vēstures mozaīka. – Rēzekne, 1997.;
138. Roze. K. Baznīca un valsts.-R., 1932;
139. Sanders J. Kristīgās ticības reforma. R., 1938;
140. Spekke A. Latvijas Vēsture. – Rīga: Jumava, 2003;
141. Stranga A. Ebreji un diktatūras Baltijā.1926 – 1940. – Rīga, 2002;
142. Straube G. Reliģiskās institūcijas/Latvija 19.gadsimtā. Vēstures apceres. - Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2000;
143. Straube G. Kurzemes un Zemgales Evaņģēliski luteriskās baznīcas vēsture – tipiskais un atšķirīgais./Ventspils muzeja raksti. I. Rīga, 2001;
144. Strods. H. Latvijas Katoļu Baznīcas vēsture. 1075.-1995. - Rīga: Zvaigzne, 1996;
145. Šilde A. Pasaules revolūcijas vārdā. – NY., 1983.
146. Šilde A. Pirmā Republika. NY., Grāmatu Draugs, 1982;
147. Švābe. A. Straumes un avoti. “Pilskalns”, 1965;

148. Šteimans J. Ebreju mentalitātes problēmas//Acta Latgalica.-Daugavpils, 2001.-Nr.11;
149. Tēraudkalns V. Jaunā reliģiozitāte 20.gadsimta Latvijā. Vasarsvētku kustība. – R., 2003;
150. Trūps H. Katoļu Baznīcas vēsture. – R.,: Avots, 1992;
151. Valsts Prezidenta pateicība un ziedojums Svētā Pētera vācu draudzei Rīgā//800 gadi. Mūsu kopējā Rīga. Vācbaltiešu autoru apcerējumi. R., 2001;
152. Vizulis I. Latvijas – Vatikāna diplomātiskās attiecības.-R., Pajumte, 1996;
153. Zariņš J. Pareizticīgās baznīcas un tās mantas tiesiskais stāvoklis Latvijā. R. 1939;
154. 20.gadsimta Latvijas vēsture I. Latvija no gadsimta sākuma līdz neatkarības pasludināšanai. 1900- 1918. – Rīga, 2000;
155. 20.gadsimta Latvijas vēsture. II. Neatkarīgā valsts. 1918-1940.-R., 2003;
156. Aston N. Christianity and Revolutionary Europe c.1750-1830. New approaches to European history. Cambridge University Press, 2002.
157. Ahdar. R.I. The Inevitability of Law and Religion. An Introduction/Law and Religion.- Sydney, 2000;
158. Berg T. The State and Religion in a Nutshell. – Mineapolis: St.Paul press, 1998;
159. Brookes Edgar. The City of God and the Politics of Crisis- Connecticut: Greenwood Press Publishers, 1960;
160. Bobe M. Jews in Latvia.- Tel Aviv, 1971;
161. Davies N. Europe: A History. - NY: Oxford University Press, 1996;
162. Kappeler A. The Russian Empire: A Multiethnic History. - NY: Longman., 2001;
163. Kirby D.The Baltic World.1772-1993. Europe’s Northern Periphery in a Age of Change. – NY: Longman;
164. Lamont S. Church and state: uneasy alliances. - London: The Brodley Head, - 1989;
165. Latourette K.S. A History of Christianity. Reformation to the Present. – Yale, 1999;

166. Lord Acton. Renaissance to Revolution. The rise of the free state. - NY, 1961;
167. Luzzati L. God in Freedom. Studies in the relations between Church and state. - NY: The Macmillan Company. 1930;
168. Man and state. Religion, Society and the Constitution.- Michigan, 1988.
169. Mendelson E. The Jews of East Central Europe Between The World Wars. – Indiana University Press, Bloomington;
170. McIntire C.T. The shift from church and state to religions as public life in modern Europe// Church History: Vol. 71 - Chicago, March 2002;
171. Niebur R.H. Christ and Culture.- NY: Harper and Row, 1975;
172. Steimanis. J. History of Latvian Jews., NY, 2002;
173. Talonen J. From National Church to Ghetto. The development of the status and work of the Latvian Evangelical-Lutheran Church in 1938-1950. Upsala, 2003;
174. The End of European Era. 1890 to the Present. – NY: London, 1995;
175. Tuminez A, Russian Nationalism. Since 1865. Ideology and the Making of Foreign Policy. – NY, Oxford, Rowman, 2000;
176. Warner. M.C. Confessions of an Interest Group. The Catholic Church and Political parties. –NJ: Princeton University Press;
177. Kahle W. Baltische Evangelische Kirchentum. Versucht eines Zugangs.//Lutersiche Kirche im Baltische Raum. - Erlangen, 1985;
178. Grass W. Die Verfolgung der Evangelsiche – luterischen Kirche in der Ostseeprovinzen von seiten der Russen. - Libau, 1936;
179. Straube G. Die „polnische Gegenreformation“ in Livland – Ziele und Realitaten//Prusy i Infanty sredniowieczem a nowozytnoscia Panstwo – spoleczenstwo – kultūra. – Torun, 2003;
180. Wittram R. Baltische Kirchengeschichte. – Gottingen, 1956;
181. Aleksejeva S.I. Svatešij Sinod. V sisteme viših gosudarstvenih učereždenij poreformenoj Rossii. 1856-1904. - Sankt-Peterburg: Nauka, 2003;
182. Andrejeva N. “Ostzeiskij vopros i Pervaja mirovaja vojna.”//Rossija i Baltija. – Moskva: RAN;
183. Ceitlin B. Dokumentalnaja istorija evrejev Rigi. – Izrael, 1989;

184. Eljaševič D. A. Pravitel'stvinaja politika i evreiskaja pečjats. 1797-1917. - Sankt- Peterburg, 1999.
185. Eršova O. Staroobradčestvo i vlastj. - M., 1999;
186. Gosudarstvennostj Rossii. Slovarj-spravochnik. Kniga 2. – M., 2000;
187. Filipov B.A. Cerkov v pravoslavnom gosudarstve//Ezegodnaja Bogoslovskaja konferencija Pravoslavnogo svjato- Tihonovskogo Bogoslovskogo instituta. Materiali. M. 1997;
189. Gavrilin A. Očerki istorii Rizhskoj eparhii. – Riga: Filokalija. 1999;
188. Gavrilin A. Sovremenoje položenije Pravoslavnih Cerkevi Latvii i Estonii//Vestnik Russkogo Hristianskogo dvizenija.- Paris. N. 182, 1-2001;
189. Gosudarstvennostj Rossii. Slovarj-spravochnik. Kniga 2. – M., 2000;
190. Kulis A. K voprosu ob avtokefalii Latviskoj Pravoslavnoj Cerkvi v 30.godah XX veka.// Pravoslavije v Latvii. Istoričeskije očerki. R., 1993;
191. Kratkaja evreiskaja enciklopedija. III, Jerusalem, 2001;
192. Liven D. Aristokratija v Evrope.1815-1917. - Sanktpeterburg, 2000;
193. Odincov M. Veroispovednije reformi v Gosudarstvennoj dume (1906.- 1917): nadžeždi diskusiji u istoričeskije uroki//Svoboda sovesti v Rosii:istoricheskij I sovremennij aspekti. – Moskva, 2006;
194. Staroobradčestvo v Latvii.1920.-1940.-R., 1961;
195. Staroobradčestvo v Rossii.(XVII-XX) M., 1999;
196. Uspenskij. B.A. Carj i patriarh. Harizma vlasti v Rossii. Vizantijskij model i ee ruskoje pereosmislenije. - M. 1998;
197. Zavoloko. N. Istorija cerkvi Hristovoj. R., 1990;
198. Zenkovskij V.V. Osnovi hristianskoj filosofii. M. 1996;

IV Literatūra internetā

199. www.bartleby.com/65/ch/churchNs.html;
200. "Church and State,"Microsoft@Encarta@Online Encyclopedia;
201. www.crosscurrents.org/Demerath.htm;
202. www.catholic.lv/sloskans/biskaps;

203. www.Encarta.msn.com.2004;
204. www.jaafaidris.com/English/Articles/separ.

Pielikums Nr. 1

Valsts pabalsti konfesijām

Valsts pabalsti 1924./25.g.

Evaņģēliski-luteriskā Baznīca - 240 000 Ls
 Romas katoļu Baznīca - 100 000 Ls
 Pareizticīgo Baznīca (Sinodes, garīdznieku kursiem, atsevišķu draudžu baznīcām) - 45 000 Ls
 Vecticībnieki - 20 000 Ls
 Ebrejiem (lūgšanu namiem, sinagogām) - 20 000 Ls

Valsts pabalsti 1931./32.g.

Evaņģēliski-luteriskā Baznīca - 29 400 Ls
 Romas katoļu Baznīca - 12 250 Ls
 Pareizticīgo Baznīca - 12 050 Ls
 Vecticībnieki - 6020 Ls
 Mozus ticīgie - 6950 Ls (seminārs Ješibotas -3674 Ls)

Valsts pabalsti 1938./39.g.

Evaņģēliski-luteriskā Baznīca - 88 000 Ls
 Romas katoļu Baznīca - 39 000 Ls
 Pareizticīgo Baznīca - 15 000 Ls
 Vecticībnieki - 7 000 Ls
 Ebrejiem - 7 000

Valsts pabalsti 1940.g. (9 mēnešiem)

<u>konfesija</u>	<u>ticīgo skaits</u>	<u>naudas summa Ls</u>
Evaņģēliski-luteriskā Baznīca	- 1075641	- 66 000
Romas katoļu Baznīca	- 476963	- 29 000
Pareizticīgo Baznīca	- 174 389	- 11 000
Vecticībnieki	- 107 195	- 6000
Mozus ticīgie	- 93406	- 6000 (seminārs "Ješibot"-3674 Ls)
kopā:	- 1834188	- 112000

Kopumā piešķirts - 158 500 Ls

Budžeta pārpalikums bija 46 500 Ls - rezervēts atsevišķu draudžu lūgumiem pēc pabalstiem dievnamu jaunceltnēm un remontiem.

Avots: LVVA, 1370, 1.apraksts.

Pielikums Nr. 2**LR Garīgo lietu pārvaldes budžets**

I LR budžets 1927./28.g. valsts budžeta likums

Garīgo lietu pārvaldei

- 1) atalgojumi - 9615
  - 2) pārvaldes izdevumi - 20
  - 3) citi pārvaldes izdevumi - 267
- kopā - 9902 Ls

II 1928./29.g. valsts budžeta likums

- 1) algas un piemaksas - 9627
  - 2) pārvaldes izdevumi - 273
  - 3) saimniecības izdevumi - 100
- kopā 6 lietu pārvaldes - 10 000 Ls

III 1929./30.g. valsts budžeta likums

- 1) algas un piemaksas - 9567
  - 2) pārvaldes izdevumi - 351
  - 3) saimniecības izdevumi - 40
- kopā - 9958

Avots: Materiāli ņemti no III Saeimas stenogrammām.

Anotācija

Promocijas darbs „Valsts un Baznīcas attiecības Latvijā: 1906.-1940.g.” ir izstrādāts Latvijas Universitātes Vēstures un Filozofijas fakultātes Latvijas vēstures katedrā 2008.gadā. Autors: Inese Runce. Zinātniskais vadītājs: LU asoc.prof., Dr.hist. Aleksandrs Gavriļins.

Promocijas darbs sastāv no ievada, avotu un literatūras apskata, četrām nodaļām, nobeiguma, avotu un literatūras saraksta un diviem pielikumiem. 1. nodaļā tiek analizēta valsts un Baznīcas attiecību modeļi, to vēsturiskais mantojums un vēsturiskā pieredze pasaulē un Latvijā. 2. nodaļā tiek pētītas valsts un Baznīcas attiecības Latvijas teritorijā:1906.-1918.g. 3. nodaļā tiek pētītas valsts un Baznīcas attiecības LR parlamentārisma periodā: 1919.-1934.g. Promocijas darba 4.nodaļā tiek analizētas valsts un Baznīcas attiecības LR autoritārisma periodā: 1934. -1940.g.

Annotation

Dissertation “The relations between the Church and State in Latvia: 1906-1940” has been written at University of Latvia, Faculty of History and Philosophy, Department of History of Latvia in 2008. Author: Inese Runce. Mentor: Aleksandrs Gavriļins, PhD.

The dissertation is composed of introduction, review of sources and bibliography, four chapters, conclusion, index of sources and literature and two appendixes.

Chapter 1 deals with the analysis of models of relations between State and Church, its historical heritage and experience in the world history and Latvia. Chapter 2 gives research on relations between Church and State in Latvia: 1906.-1918. Chapter 3 approaches the relations between State and Church in Latvia in the parliamentary period: 1918.-1934. Chapter 4 is devoted to analysis of relations between State and Church in Latvia during the authoritarian regime: 1934-1940.